DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

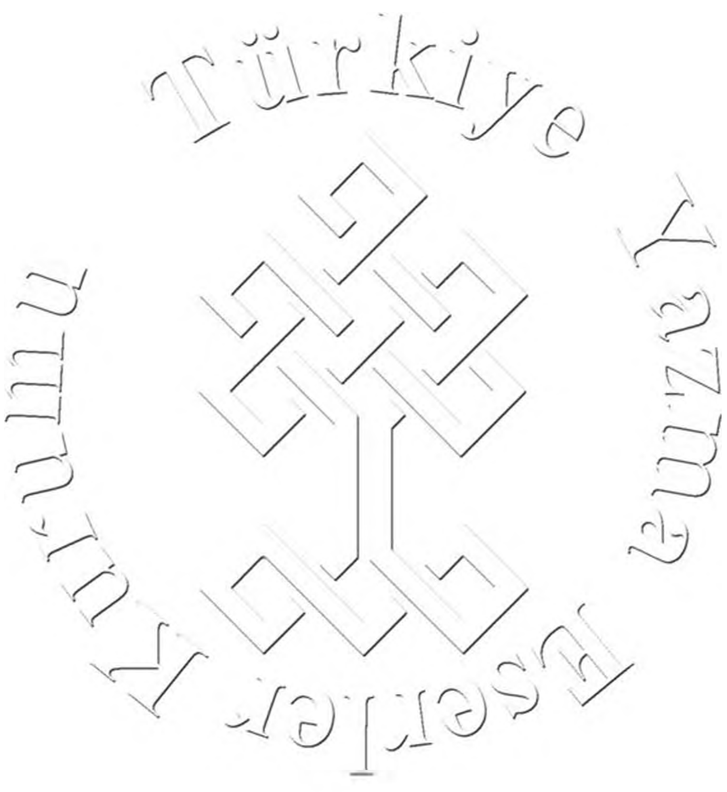
• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

ÜMMÜ'L-GAZĀ

HARP SANATI VE ALETLERİ

BAYRAMOĞLU ALİ AĞA

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

TÜRKİYE YAZMA ESERLER KURUMU BAŞKANLIĞI YAYINLARI: 18

Bilim ve Felsefe Serisi : 7

Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Dizisi : 2

Kitabın orijinal adı : KİTĀB-I ÜMMÜ'L-GAZĀ
Harp Sanatı ve Aletleri

Müellifi : Bayramoğlu Ali Ağa
(18. yy., Sultan III. Ahmet (1718-1730) dönemi)

Özgün Dili : Osmanlıca

Çeviri Yazı ve Hazırlık : Prof. Dr. Salim Aydüz, Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilim Tarihi Bölümü, Öğretim Üyesi

Şamil Çan

Arşiv Kayıt : Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi,
Bağdat Kitaplığı, No. 368

İnceleme : Prof. Dr. Salim Aydüz

Kitap Tasarım : Abdusselam Ferşatoğlu

Baskı : Pasifik Ofset, Cihangir Mah. Baha İş Mrk. A Blk.
34310 Haramidere İstanbul, Tel.: 0212 412 17 77
Sertifika no: 12027

Baskı yeri ve yılı : İstanbul 2013

Baskı miktarı : 1. Baskı, 2000 adet

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Library of Congress A CIP Catalog Record

Bayramoğlu Ali Ağa
Harp Sanatı ve Aletleri, Ümmü'l-Gazâ

1. Osmanlı 2. Savaş Teknolojisi 3. Harp Sanatı 4. Bilim Tarihi 5. Ateşli Silahlar 6. Havan, 7. Humbara 8. Top 9. Tüfenk.

ISBN: 978-975-17-3701-4

Copyright © Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. Her hakkı mahfuzdur.
Bütün yayın hakları *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı*'na aittir. Başkanlığın izni olmaksızın tümüyle veya kısmen, hiçbir yolla ve hiçbir ortamda yayınlanamaz ve çoğaltılamaz.

T. C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı
Süleymaniye Mah. Kanuni Medresesi Sok. No: 5 34116 Fatih / İstanbul
Tel. : +90 (212) 511 36 37
Faks : +90 (212) 511 37 00
info@yek.gov.tr
www.yek.gov.tr

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

UMMU'L-GAZA

HARP SANATI VE ALETLERİ

(İNCELEME – ÇEVİRİ YAZI – TIPKIBASIM)

BAYRAMOĞLU ALİ AĞA

(18. yy.)

Hazırlayanlar

Prof. Dr. Salim Aydüz - Şamil Çan

TÜRKİYE
YAZMA
ESERLER
KURUMU
BAŞKANLIĞI

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

TAKDİM

İnsanlık tarihi, akıl ve düşünce sahibi bir varlık olan insanın kurduğu medeniyetleri, medeniyetler arasındaki ilişkileri anlatır. İnsan, zihnî faaliyetlerde bulunma kabiliyetiyle bilim sanat ve kültür değerleri üretir, ürettiği kültür ve düşünce ile de tarihin akışına yön verir.

Medeniyetler, kültürler, dinler, ideolojiler, etnik ve mezhebî anlayışlar arasındaki ilişkiler kimi zaman çatışma ve ayrışmalara, kimi zaman da uzlaşma ve işbirliklerine zemin hazırlamıştır.

İnsanların, toplumların ve devletlerin gücü, ürettikleri kültür ve medeniyet değerlerinin varlığıyla ölçülmüştür. İnsanoğlu olarak daha aydınlık bir gelecek inşa edebilmemiz, insanlığın ortak değeri, ortak mirası ve ortak kazanımı olan kültür ve medeniyet değerlerini geliştirebilmemizle mümkündür.

Bizler, Selçuklu'dan Osmanlı'ya ve Cumhuriyet'e kadar büyük devletler kuran bir milletiz. Bu büyük devlet geleneğinin arkasında büyük bir medeniyet ve kültür tasavvuru yatmaktadır.

İlk insandan günümüze kadar gökkubbe altında gelişen her değer, hakikatin farklı bir tezahürü olarak bizim için muteber olmuştur. İslam ve Türk tarihinden süzülüp gelen kültürel birikim bizim için büyük bir zenginlik kaynağıdır. Bilgiye, hikmete, irfana dayanan medeniyet değerlerimiz tarih boyunca sevgiyi, hoşgörüyü, adaleti, kardeşlik ve dayanışmayı önplanda tutmuştur.

Gelecek nesillere karşı en büyük sorumluluğumuz, insan ve âlem tasavvurumuzun temel bileşenlerini oluşturan bu eşsiz mirasın etkin bir şekilde aktarılmasını sağlamaktır. Bugünkü ve yarınki nesillerimizin gelişimi, geçmişimizden devraldığımız büyük kültür ve medeniyet mirasının daha iyi idrak edilmesine ve sahiplenilmesine bağlıdır.

Felsefeden tababete, astronomiden matematiğe kadar her alanda, Medine'de, Kahire'de, Şam'da, Bağdat'ta, Buhara'da, Semerkant'ta, Horasan'da, Konya'da, Bursa'da, İstanbul'da ve coğrafyamızın her köşesinde üretilen değerler, bugün tüm insanlığın ortak mirası hâline gelmiştir. Bu büyük emanete sahip çıkmak, bu büyük hazineyi gelecek nesillere aktarmak öncelikli sorumluluğumuzdur.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

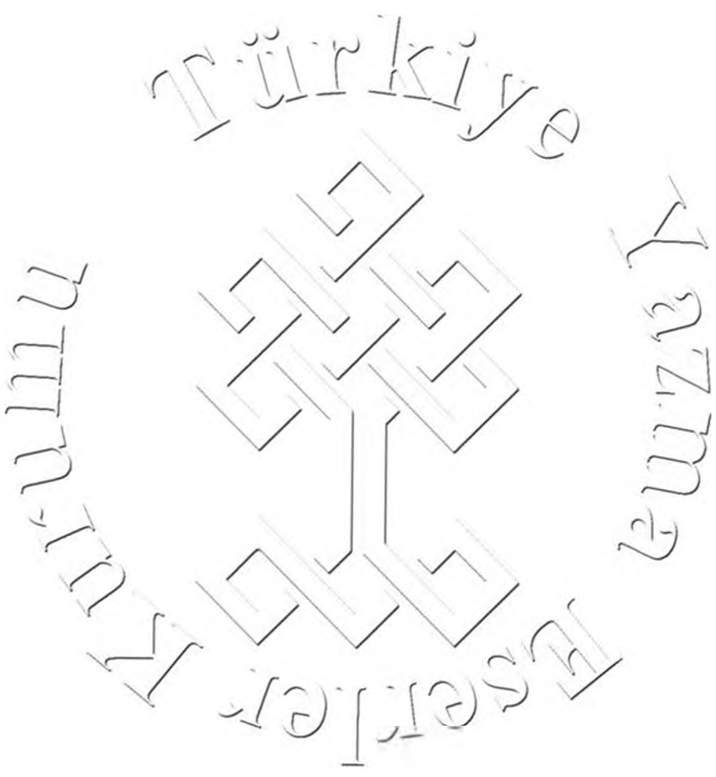
Yirmi birinci yüzyıl dünyasına sunabileceğimiz yeni bir medeniyet projesinin dokusunu örecek değerleri üretebilmemiz, ancak sahip olduğumuz bu hazinelerin ve zengin birikimin işlenmesiyle mümkündür. Bu miras bize, tarihteki en büyük ilim ve düşünce insanlarının geniş bir yelpazede ürettikleri eserleri sunuyor. Çok çeşitli alanlarda ve disiplinlerde medeniyetimizin en zengin ve benzersiz metinlerini ihtiva eden bu eserlerin korunması, tercüme ya da tıpkıbasım yoluyla işlenmesi ve etkin bir şekilde yeniden inşa edilmesi, Büyük Türkiye Vizyonumuzun önemli bir parçasıdır. Bu doğrultuda yapılacak çalışmalar, hiç şüphesiz tarihe, ecdadımıza, gelecek nesillere ve insanlığa sunacağımız eserleri üretmeye yönelik fikrî çabaların hasılası olacaktır. Her alanda olduğu gibi bilim, düşünce, kültür ve sanat alanlarında da eser ve iş üretmek idealiyle yeniden ele alınmaya, ilgi görmeye, kaynak olmaya başlayan bu hazinelerin ülkemize ve tüm insanlığa hayırlar getirmesini temenni ederim. Aziz milletimiz, bu kutsal emaneti yücelterek muhafaza etmeyi sürdürecektir.

Recep Tayyip Erdoğan

T. C.

Başbakan

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İÇİNDEKİLER

TAKDİM 4

ÖNSÖZ 9

KISALTMALAR 14

GİRİŞ 15

I. İslam Dünyası Silah Literatürü Tarihi 16

II. Osmanlı Ateşli Silah Literatürü Tarihi 20

III. Lale Devri'nde ve Sonrasında Telif Edilen Eserler 25

IV. Kitâb-ı Ümmü'l-Gazâ Hakkında 33

V. Ümmü'l-Gazâ'nın Dil Özellikleri 36

VI. Bayramoğlu Ali Ağa 37

Bayramoğlu Ali Ağa'nın Babası 39

VII. Eserin Muhtevası 41

Askerî Bilgiler 42

Ali Ağa'nın İcatları 42

VIII. Humbaracı Ocağı 44

Humbara'nın Tarihi Gelişimi 46

IX. Ümmü'l-Gazâ'yı Tanıtan Çalışmalar 50

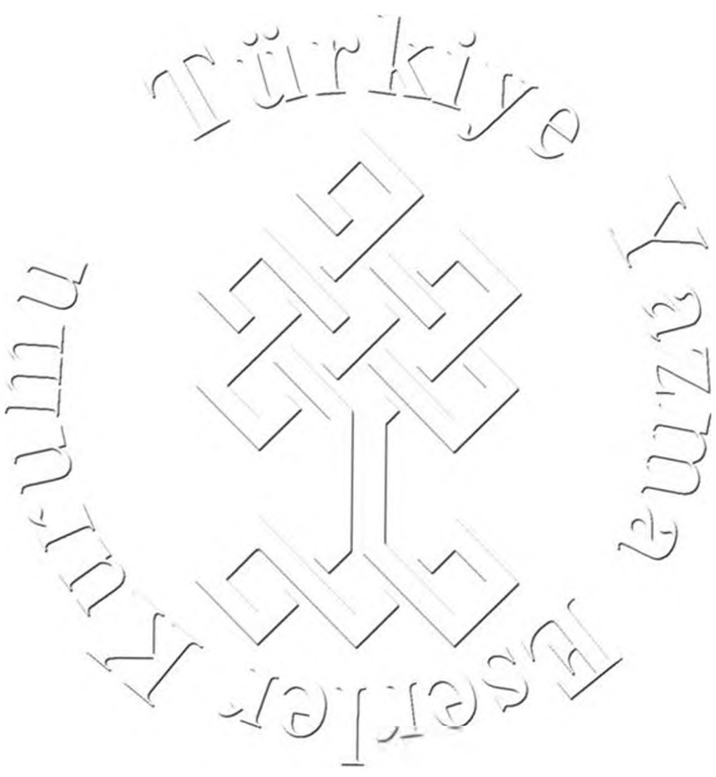
KAYNAKLAR 53

METİN 61

DİZİN 161

SÖZLÜK 165

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ÖNSÖZ

"Osmanlı Dönemi Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Konulu Yazmalar Projesi"nin bu ilk çalışması, Humbaracı Ocağı ikinci halifesi Bayramoğlu Ali Ağa'nın telif ettiği *Ümmü'l-ġazā* isimli eserin metin transkripsiyonu ve incelemesidir. Bahsettiğimiz bu proje çerçevesinde Osmanlı medeniyetinde telif edilmiş teknoloji ve uygulamalı bilimler sahasında kilometre taşı olarak görülen önemli yazma eserlerin tenkitli metni, çeviri ve değerlendirmeleri yapılacaktır. İncelenen eserler arasında yapılan tasnife göre önemli olanlar, Türkçe ise transkribe edilip, başka dillerde ise Türkçeye tercüme edilip açıklamalar ile bu alanın uzmanları tarafından neşre hazırlanacaktır. Bu seride ilk olarak askerî tarih alanında, özellikle ateşli silahlar ile ilgili eserlerin neşrine öncelik verilecektir. Bu meyanda ilk olarak ele alınacak olan *Ümmü'l-ġazā*'yı bu alanda yazılmış diğer eserler takip edecektir. Bu serinin yanı sıra teknoloji ve uygulamalı bilimler sahasında telif edilmiş önemli eserler de aynı şekilde neşredilecektir. Dünya medeniyet tarihinde ve bugün hâlâ devam eden pek çok konuda yakın ve önemli etkileri bulunan Osmanlı medeniyet tarihinin başarılarının neler olduğunun bilinmesi, evvela geçmişin daha iyi anlaşılabilmesi ve geleceğin en iyi şekilde inşa edilebilmesi açısından son derece mühimdir. Bu bakımdan, Osmanlı medeniyeti çerçevesinde ortaya konulmuş eserlerin neşredilip ilim âleminin değerlendirilmesine sunulması projesi, pek çok bakımdan ehemmiyet arz etmektedir.

Bilindiği üzere Osmanlılar, ateşli silahlarla çok erken dönemlerden itibaren tanışmış, bunları savaşlarda ve muhasaralarda çok etkin bir şekilde kullanmıştır. Ateşli silahlar sahasında hayli başarılı bir grafik çizen Osmanlılar, zaman içinde bu özelliklerini kaybetmişler ve bununla birlikte etkin konumlarını da kaybetmeye başlamışlardır. Bilhassa savaşlarda peş peşe yaşanan mağlubiyetlerin beraberinde getirdiği toprak kayıpları, Osmanlıların tekrar ateşli silahlar üzerine eğilmelerine ve gereken önemi vermelerine yol açmıştır. Bunun için gerek devlet idarecilerinin

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

gerekse Ali Ağa gibi ateşli silahlarla ilgili ocakların içinde bulunan kişilerin çok ciddi gayretlerinin olduğu göze çarpmaktadır. Buna karşın, Avrupa ve Rusya'daki gelişmelerin çok hızlı olması ve Osmanlıların bunları olması gerektiği şekilde hızlı bir tarzda takip edememelerinin neticesinde savaşlarda ciddi mağlubiyetler ve toprak kayıpları devam etmiştir. Fakat yine de Osmanlıların, özellikle ateşli silahlar konusunda son derece mühim çalışmalar yaptıkları ve yeni yeni silahlar geliştirdikleri de görülmektedir. İncelediğimiz eserde görüldüğü üzere, Osmanlı askerî sahasında yeni silahlar icat edilerek geliştirilmiş, ilaveten yeni savaş taktikleri uygulanmış ve hatta yer yer başarılı sonuçlar da elde edilmiştir. Bunun için çeşitli devirlerde yapılan ıslahat çalışmalarının önemli bir yeri bulunmaktadır. Böylelikle on sekizinci asır, Osmanlı Devleti için kaybedilen toprakların geri alınmaya çalışıldığı, Batı dünyasındaki ilerlemeleri kabul edilmeye ve çoğu askerî alanda olmak üzere önemli ıslahatların yapılmaya başlandığı bir dönem olmuştur.

Bilindiği gibi 1699 yılında imzalanan Karlofça Antlaşması'ndan itibaren Osmanlıların öncelikle Avrupa'daki toprakları güçlü devletler tarafından paylaşılmaya başlanmıştır. Osmanlıların, Batı medeniyetinin askerî sahadaki üstün kuvvetini, bilhassa Venedik ve Avusturya Savaşı'ndan (1715-1718) sonra fark ettiği, genel hatlarıyla kabul edilebilir. Bu savaşlardan sonra imzalanan Pasarofça Antlaşması (1718), Osmanlı'da yeni bir dönemin başlamasına sebep olmuştur. Lâle Devri (1718-1730) ismiyle de bilinen bu kısa dönem, savaşlardan uzak durulan ve Batı'daki gelişmeleri esas alarak pek çok alanda ıslahatların yapıldığı bir dönemin ilk safhasını teşkil etmektedir.[1] Lâle Devri'nde yapılan ıslahatlar ile Osmanlıların Batı ile münasebetlerinde yeni bir dönem de başlamıştır. Artık yapılan tüm ıslahatlarda Batı'daki gelişmeler dikkate alınmış ve

1 Ahmed Refik (Altınay), *Lâle Devri (1130-1143)*, İstanbul 1331; Wilheim Heinz, "Die Kultur der Tulpenzeit des Osmanischen Reiches", *Weiner Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, band VXI (1967), s. 62–116; Mehmet İpşirli, "Lâle Devrinde Teşkil Edilen Tercüme Heyetine Dâir Bazı Gözlemler", *Osmanlı İlmî ve Meslekî Cemiyetleri* (haz. Ekmeleddin İhsanoğlu), İstanbul 1987, s. 33–42.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ona göre kıyaslamalar yapılmıştır. Söz konusu eserde Ali Ağa'nın bu gelişmelere dikkat çekmesi ve kıyaslamalar yapması, bu bakımdan son derece önemlidir.

Projemizin ilk eseri olarak Bayramoğlu Ali Ağa'nın *Ümmü'l-ġazā* isimli eserini seçmemizin en mühim sebebi, Osmanlılarda ateşli silahlar üzerine yazılmış olan ilk eser olmasıdır. Ateşli silahlarla hayli erken bir tarihte tanışan, bu alanda dikkat çekici bir başarı sağlayan ve bunların ciddi manada gelişmesinde büyük katkıları bulunan Osmanlıların, harp sanatı, okçuluk, binicilik ve atlar üzerine muhtelif eserler telif edip söz konusu alanda hiçbir eser ortaya koymamış olmaları son derece dikkat çekicidir. Bunun açıklaması ancak "mevcut teknolojiyi muhafaza etmek" endişesiyle yapılabilir. Ayrıca söz konusu teknolojinin usta-çırak sistemi içerisinde öğretilmesi de etkili olmuştur. Bu eserde görüldüğü üzere, bu sanatla uğraşan kişilerin yazma sanatına uzak olmalarının da hiç şüphesiz, onları bu tür bir eser yazmaktan alıkoyduğu düşünülebilir. Eserdeki ifadelerden, Ali Ağa'nın bu eseri yazmasında bir yandan tecrübelerini gelecek nesillere aktarmak ve devlete faydalı olmak amacı yatarken, diğer yandan da maddi bir beklenti içinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu beklentisinin karşılanıp karşılanmadığını tespit etmemize yarayacak elimizde herhangi bir belge bulunmamaktadır. Ancak, on sekizinci yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren devlet tarafından humbaracılığa ciddi önem verilmeye başlanması ve Humbaracı Ahmed Paşa ile (Cousae, Fransa 14 Temmuz 1675 – İstanbul 14 Mart 1747) birlikte 1734-5 tarihinde Humbarahane'nin açılması, bu eserde işaret edilen hususların dikkate alındığına işaret etmektedir. Ayrıca 1736 yılında Humbaracı Ahmed Paşa'nın talebelerinden Mustafa b. İbrahim tarafından telif edilen *Fenn-i Humbara ve Sanāyi-i Ateşbāzī* adlı eser de, humbaracılık alanında ortaya çıkan ilginin bir sonucudur. *Giriş* kısmında bahsedeceğimiz bu eser de, ileride projemiz içerisinde yayınlanacaktır.

Ali Ağa'nın bu eserinin şimdiye kadar pek fazla dikkat çekmemesi, son derece ilginçtir. IRCICA tarafından yayınlanan ve Osmanlı dönemi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

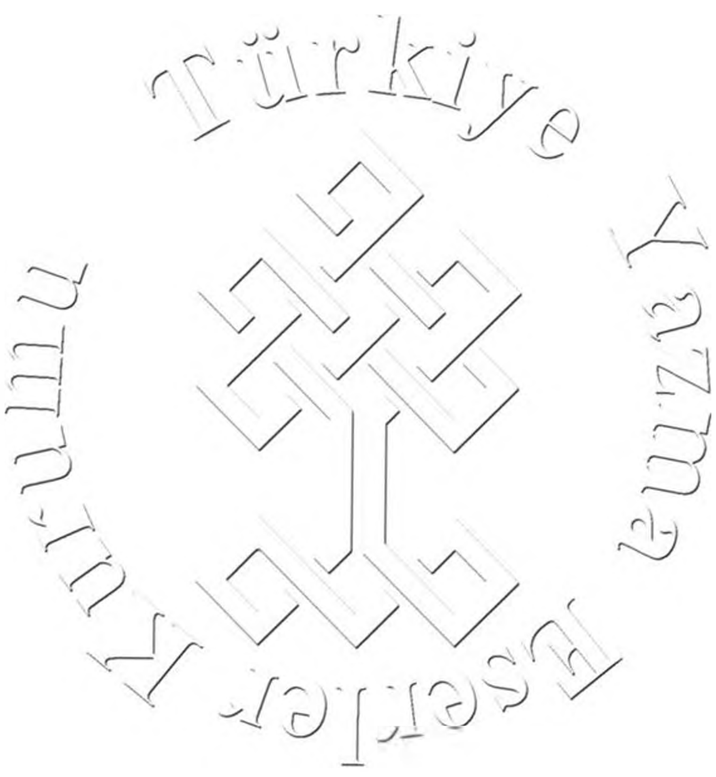
tüm askerî eserlerini ele alan *Osmanlı Askerlik Literatürü Tarihi* isimli çalışmada bile, bu eser hem kitabın hem de "Zeyl ve Tashih" başlıklı bölümün en son eseri olarak kaydedilmiştir. Bu eseri yayınlayarak Osmanlı bilim ve askerî tarihi açısından çok mühim bir çalışmayı bilim dünyasının dikkatine sunmuş olacağız. Yaptığımız bu mütevazı çalışmanın herkese faydalı olmasını ümit ediyoruz.

Söz konusu muhteşem projenin ortaya çıkmasına destek veren herkese ayrı ayrı teşekkürü bir borç biliyoruz. Özellikle bu büyük projenin ortaya çıkmasında bizlere ön ayak olan hocamız Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu ve metnin okunmasında istifade ettiğimiz Prof. Dr. Hatice Şahin hocalarımıza şükran ve minnetlerimizi hassaten ifade etmek isteriz. Ortaya konulan bu eserin Osmanlıca metninin ilk transkripsiyonunu yapıp, teknik açıdan değerlendirilmesinde ciddi emekleri olan ve son hâlinin ortaya konulmasında değerli yardımlarını gördüğüm meslektaşım Sayın Şamil Çan Bey'e de minnettarlığımı ifade etmek isterim. Yine bu projeleri büyük bir sabır ve titizlikle takip eden Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanı sayın Prof. Dr. Muhittin Macit Bey'e ve bu çalışmada başından beri bizimle birlikte sabırla çalışan Sayın Yrd. Doç. Dr. Ferruh Özpilavcı Bey ve İsmet İpek Beyler'e de şükran ve minnetlerimi ifade ederim. Bu çalışmada samimi yardımlarını gördüğüm Sayın Fatiha Kaabouba Hanım, Murat Özyıldırım Bey ve Yusuf Şafak Bey'e de ayrıca teşekkür ederim. Son olarak her konuda bana destek olan aileme ve yakınlarıma da teşekkürlerimi sunar, eseri ilim âleminin istifadesine sunmaktan dolayı şeref duyarım.

Salim Aydüz

Manchester 2013

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

KISALTMALAR

a. g .e.	adı geçen eser
a. g. m.	adı geçen makale.
bkz.	bakınız
c.	cilt
d.	doğum tarihi
ed.	editör
nr.	numara
nşr.	neşreden
öl.	ölüm tarihi
s.	sahife
sy.	sayı
trc.	tercüme eden
TSMK	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
ty.	baskı tarihi belli değil
vr.	varak
vs.	vesaire
yay.	yayınlayan

Türkiye Yazma Eserler Kurumu

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

GİRİŞ

Tarih boyunca askerlik konusu ile bağlantılı olarak savaşa hazırlık safhasında, savaş sırasında ve savaştan sonra yapılacak işleri ve ilgili silahları anlatan pek çok eser telif edilmiştir. İslam medeniyeti devletlerinde ve devamı mahiyetinde olan Osmanlılarda da bu konularda telif edilen eserlerin sayısı az değildir. Osmanlılarda, başlangıçtan on sekizinci asra kadar yazılan eserler, genel olarak, İslam dünyasında bu konularda yazılanların bir devamı mahiyetindedir. On sekizinci asrın başlarından itibaren Batı'da ortaya çıkan yeni gelişmeleri takip eden Osmanlılar, bu yeni gelişmeleri askerî alanda yazılan eserlere de yansıtmaya başlamışlardır. Bir yandan Batı'daki gelişmeleri gösteren eserler telif edilirken diğer yandan da Batı tarzı yeni kurumlar açılmış ve uzmanlar davet edilerek yeni gelişmeler yakından takip edilmeye çalışılmıştır. Bunun sonucu olarak on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısı ile yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde askerî literatür sahasında çok sayıda kitap, risale ve makale kaleme alınmış ve neşredilmiştir.[2] Öyle ki yirminci asrın ilk çeyreğinde askerlik konusunda yapılan yayın, on beş ve on dokuzuncu asırlarda yazılan eser sayısının tamamından daha fazladır.[3]

Başlangıçta Ortaçağ İslam devletleri gibi ok, yay, mızrak vs. gibi geleneksel silahlar kullanan Osmanlılar, bu alanda yazılmış eserleri tercüme ederek istifade yoluna gitmişlerdir. Bu meyanda diğer İslam devletlerinde daha önce telif edilmiş olan okçuluk, furûsiye ve gaza ile ilgili eserler Osmanlı askerî literatürü içerisine dâhil olmuştur. On dördüncü yüzyılın son çeyreğinden itibaren ateşli silahların Osmanlı dünyasına girmeye başlamasıyla birlikte bu silahlar da yay-

---

2 Salim Aydüz, "Ateşli Silahlarla İlgili Türkçe Matbu Eserler Bibliyografya Denemesi (1727-1928), *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları*, 5 (March 2004), s. 259-309.

3 E. İhsanoğlu, R. Şeşen ve diğerleri, *Osmanlı Askerlik Literatürü Tarihi* (*OALT*), İstanbul: 2004, I/III-IV.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

gın bir tarzda kullanılmaya başlanmıştır. Ancak gerek ateşli silahlar, gerekse geleneksel silahlarla ilgili eserlerin telifi ve tercümesi aynı hızda olmamıştır. Bunun en mühim sebeplerinden birisi de muhakkak ki ateşli silahlarla ilgili teknolojinin muhafazası endişesidir.[4] Bir diğer sebep de ateşli silahların gerek kullanımı gerekse yapımı gibi konuların daha çok usta-çırak ilişkileri çerçevesinde gerçekleşiyor olmasıdır.[5] Osmanlıların ateşli silahlarla ilgili literatürünü incelemeye geçmeden evvel, İslam dünyasında daha önce yazılmış olan eserleri incelemek, sürecin daha iyi anlaşılması açısından daha faydalı olacaktır.

I. İslam Dünyası Silah Literatürü Tarihi

İslam dünyası coğrafyasının muhtelif yerlerinde silahlar, harp taktikleri ve bunlarla ilgili konularda çok sayıda eser telif edilmiştir. Özellikle ateşsiz silahlardan at binicilik, ok, yay ve kılıçla ilgili, kütüphanelerde Arapça telif edilmiş çok sayıda esere rastlanılmaktadır. Bu eserlerin bir kısmı Türkçeye de çevrilmiştir. İslâm tarihinde savaş sanatı ve tarihiyle ilgili eserler daha çok *fezâilü'l-cihād, rimāye ve furūsiye* adı verilen türden çalışmalardır. Bu eserlerde at ve özelliklerinden, baytaradan, at üzerinde silah kullanmaktan, hücum şekillerinden [bünûd], süvari ve piyadenin kullandığı hafif silahlardan bahsedilir.[6] Söz konusu hafif silahlar ok, yay, kılıç, mızrak [süngü], kalkan, topuz, gürz, bozdoğan [topuz türü bir silah], salık ve matrak [geniş bir sopa çeşidi], amud, gönder gibi ateşsiz savunma ve saldırı silahlarıdır. Bu eserlerde mühendislik gerektiren

---

4 Salim Aydüz, "Osmanlı Devleti'nde Bilim ve Teknolojinin Muhafazası", *Osmanlılarda Bilim ve Teknoloji, Makaleler*, Editör: Yavuz Unat, Nobel, Ankara 2010, 763-772.

5 Salim Aydüz, "Osmanlı Silahları, Silah Üretim Merkezleri ve Literatürü Tarihi", *Tarih Okulu*, Mayıs - Ağustos 2011 Sayı X, 1-37.

6 J. R. Partington, *A History of Greek Fire and Gunpowder*, Cambridge: W. Heffer and Sons Ltd., 1960, s. 197-198.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

mancınık, debbâbe, arrâde, kule, koçbaşı, neft, lağımcılık, savaş gemileri, çarh, zemberek, ziyar gibi ateşli ve mekanik silahlardan bahisler bulunmaz.[7] Arap harfli yazma eserlerin bulunduğu kütüphanelerde bu ve buna benzer eserleri görmek mümkündür.[8] Bu tür eserlerin pek çoğunun Memluklar döneminde yazılmış olması dikkat çekicidir. On dördüncü yüzyılda Memluk döneminde Memluk Kıpçakçasıyla yazılmış *Münyetü'l-ġuzāt* adlı bir eserde top kullanılmasına ve atımına dair birtakım bilgilerin olması istisnaî bir durum arz etmektedir. Bu eserde topun doldurulması ve kullanılması için ayrı bir bölüm bulunmaktadır.[9]

Harp sanatıyla ilgili bilgiler veren bazı Arapça yazma eserlerde özellikle Rum ateşi (Greek Fire) ve neft ile ilgili çok kıymetli bilgiler ve konuyla ilgili çizimler bulunmaktadır. Barutun ortaya çıkmasından önce yaygın olarak kullanılan Rum ateşi bir çeşit petrol bombasıydı. Hassaten muhasaralarda ve gemi savaşlarında kullanılan bu silah Müslüman ve Bizans ordularında bulunmaktaydı. Esası neft adı verilen bir çeşit petrol olan bu silah İstanbul'un fethinden sonra ortadan kalkmıştır. Bu silahın terkibi ve kullanılmasıyla ilgili olarak İslam dünyasında *Kitabü'n-neft* adıyla bilinen eserler telif edilmiştir. Bu sahada en çok bilinen eser Muhammed b. Menglî'nin (ö. 1382 civ.) *el-Aḥkāmü'l-mülūkiyye fī fenni'l-kitāl fi'l-baḥr ve'ḍ-ḍavābiṭi'n-nāmūsiyye* adlı eseridir. Eserde Rum ateşiyle ilgili pasajların yanı sıra, hareket kabiliyeti yüksek, büyük savaş gemilerini batırabilen ve ateşli ok atabilecek şekilde donatılmış küçük savaş gemilerinden de bahisler vardır.[10]

---

7 *OALT*, c. I, s. LV-LVI.

8 Bu eserlerin tam bir listesi için bkz.: *OALT*, s. XLII-LV.

9 *Münyetü'l-Guzât 14. Yüzyıla Âit Memluk-Kıpçakçasıyla Yazılmış Askerî Bir Risâle* [Metin, tercüme, dizin], Nşr.: Kurtuluş Öztopçu, Yay.: Şinasi Tekin ve Gönül Alpay Tekin, Harvard Üniversitesi Basımevi, 1989, s. 47.

10 Sâdık Mahmūd el-Cümeylî, "et-Tedbīrâtü's-sulṭâniyye fī siyâseti'ṣ-ṣınâʿati'l-ḥarbiyye", *el-Mevrid*, XII/4, Bağdad 1983, s. 321; Ahmad Y. Al-Hassan,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Mardi [veya Murda] b. Ali b. Mardī al-Tarsusī[11] [on ikinci yüzyılın sonları] de İslam askerî teknolojisi konusunda eser veren bir yazardır. Sultan Selâhaddin [öl. 1193] için telif ettiği *Tabsiratu Erbābi'l-elbāb fi keyfiyyeti'n-necāt fi'l-hurūbi mine'l-esvā'i ve'n-neşri a'lāmi'l-i'lāmi fi'l-'aded* adlı eser, silahlar ve savaş malzemeleri ile ilgilidir. Muhasara taktikleri ve muhasara savaşlarında kullanılacak savaş aletlerini ele alan bu eserde özellikle muhasara silahları, taş atan makineler, koçbaşları ve muhasara teknikleri konularında geniş bilgiler bulunmaktadır. Rum ateşi üzerine de detaylı bilgilerin verildiği bu çalışmada ayrıca pek çok çizim de mevcuttur.[12]

Müslümanların ateşli silahları on üçüncü yüzyıldan itibaren kullandığına dair son derece kıymetli bilgiler veren ve içinde gayet güzel çizimler bulunan kitap hiç şüphesiz Necmeddin Haşan er-Rammah'ın [öl. 1294-5] *el-Furūsiyye ve'l-menāsibi'l-harbiyye* adlı eseridir.[13] Er-Rammah, 1270 yıllarında yazdığı eserinde, detaylı bir şekilde, çok sayıda roket, barut terkipleri ve kullanımı ile ilgili bilgiler vermektedir. İçinde çizimlerin de bulunduğu bu eserde büyük bir bilgi birikimi ve çeşitliliği dikkat çekmektedir. Er-Rammah'ın büyük babasının da barut ve terkibi gibi konularla uğraştığına dair bilgilere bakılırsa, barutun on üçüncü yüzyılın başlarından beri İslam dünyasında bilindiği anlaşılır. Eserde 107 ayrı barut terkibinden ve 22 roketten [tayyâr, tayyarât] ve çiziminden bahisler vardır.[14]

"Potassium Nitrate in Arabic and Latin Sources", *paper presented to the XXI International Congress for the History of Science,* Mexico City, 2001. Makalenin tamamı için bkz.: http://www.deremilitari.org; Muhammed b. Menglî, *Kitâbü't-Tedbîrâti's-Sultâniyye fî Siyâseti's-Sınâ'ati'l-Harbiyye,* nşr. Salim Aydüz, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2012, s. 25-30.

11 C. E. Bosworth, "al-Tarsusî", *the Encyclopaedia of Islam,* CD-ROM Edition v. 1.0, Leiden: Koninklijke Brill NV, 1999.

12 Partington, s. 197-198.

13 Partington, s. 200-204.

14 Najm al-Din Hasan Al-Rammah, *Al-Furusiyya wa al-manasib al-harbiyya,* Analitik bir girişle neşreden Ahmad Y. al-Hassan, Halep 1998.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Hasan er-Rammah'ın eserinde verilen barut terkiplerinin, silah olarak kullanılmanın yanı sıra -ateş oyunları adı verilen- havai fişek gösterileri gibi gösteri maksatlı olarak da kullanıldığı görülmektedir. Nitekim ondan sonra gelen ve eserinde er-Rammah'ın çalışmalarına da atıf yapan Şemseddin Muhammed, benzer konularla ilgili olarak yazdığı *Funûnu'n-neft* adlı eserinde barut terkiplerinden ve ateş oyunlarından bahsetmektedir. St. Petersburg Kütüphanesi'nde bulunan bu yazmada ele alınan konular göz önüne alındığında er-Rammah'tan sonra ve muhtemelen on dördüncü yüzyılın başlarında yazıldığı anlaşılmaktadır. Eserde ayrıca ok veya mermi şeklinde atış yapabilen ve *midfa'* adı verilen toptan geniş ve ayrıntılı bir şekilde söz edilmektedir.[15] Ayrıca *Funûnu'n-neft mine'l-cidd ve'l-hezl* başlığı altında barut terkiplerinden ve havai fişeklerden bahsedilip beş ayrı roket düzeneği de etraflıca tarif edilir.

On birinci yüzyılda yazılmış ve kimya çalışmalarından bahseden *el-Kaşrûnî* adlı bir Arapça yazma eserde çeşitli askerî konular ele alınmaktadır. Eserde barut terkipleri üzerine birtakım bilgiler bulunmaktadır. Eser Süryani alfabesiyle yazılmış olup daha sonra yazılan eserlere de muhtemelen etki etmiştir.[16]

On dördüncü yüzyılda yazılmış olan ve barut terkibinden bahseden bir diğer eser de *Risāle fī ilmi cerri'l-eskāl ve nahvihā mine'l-'acāib*'dir.[17] Yazarı tespit edilemeyen bu eser, on dördüncü yüzyılın ilk yarısında Arapça olarak telif edilmiştir. Eserde barut yapımı, Rum ateşi, mancınık ve roket çeşitleriyle ilgili çok sayıda resim ve çizim bulunmaktadır. Müellif eserde Frenklerin barut yapımı ve kullanımı gibi konularda bilgilerinin bulunmadığını, onların bunları öğrenme-

15 Partington, s. 204-207.

16 Kaşrûnî yazması Süryani alfabesi ve Fransızca çevirisiyle Duval tarafından neşredilmiştir. Ayrıca eser Father Barsum tarafından Arap alfabesine çevrilerek yayınlanmıştır. Bkz.: Al-Hassan, a. g. m.

17 Sly. Ktp., Beşir Ağa, nr. 441, İstinsahı 20 Safer 871. Eserin baş kısmı eksiktir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

leri durumunda dünyayı harap edeceklerini ifade ederek bu konuların titizlikle gizli tutulması gerektiğini vurgular.[18]

İslam dünyasında barut konusuyla ilgili olarak yazılmış diğer bir eser ise *el-Hiyel fi'l-hurûb ve fethi'l-medāin ve hıfzi'd-durûb*'tur ('İyārātu'n-neft).[19] On üçüncü veya on dördüncü yüzyıllarda yazıldığı tahmin edilen bu eser 239 barut terkibinden bahseder. Yazarı tespit edilemeyen eser, 1372 yılında istinsah edilmiştir. Er-Rammah'ın eserinden daha sonra yazıldığı tahmin edilen bu eserin on dördüncü yüzyılın ilk çeyreğinde telif edilmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Eserde ayrıca askerî maksatlarla kullanılmak üzere çeşitli havai fişek terkiplerinden de bahisler bulunur. Barut ve terkibinden bahseden ilk eserlerden birisi olması yönüyle önemli bir çalışmadır.[20]

Hiç şüphesiz İslam dünyasında silahlarla ve savaş sanatı ile ilgili olarak yazılan eserler bunlarla sınırlı değildir. Konu ile ilgili en çok öne çıkan eserleri burada zikrederek genel literatür hakkında bir kanaat oluşması için belli başlı çalışmalara değindik. Bundan sonra Osmanlı literatürüne de göz atarak konu ile ilgili ortaya konulmuş belli başlı eserleri zikretmeye çalışacağız.

II. Osmanlı Ateşli Silah Literatürü Tarihi

Çalışmanın başında da belirtildiği üzere, İslam dünyasında özellikle ateşsiz silahlar ve harp taktikleri ile ilgili çok sayıda eser telif edilmesine rağmen, ateşli silahlarla ilgili literatüre pek fazla rastlanmaz. İslam medeniyetinin tabii bir uzantısı ve Anadolu ile

---

18 *Risâle fī ilm-i cerri'l-eskâl ve nahvihâ mine'l-'acâib*, yaprak 2a-b. Bu yüzyıldan sonra Osmanlıların elinde ateşli silahlar ve benzeri konularla ilgili eser telif edilmemesi muhtemelen bu eserde bahsedilen tavsiye ile ilgilidir. Diğer yandan yazarın bu şekilde düşünmesine sebep olan olay, haçlı seferlerinde Müslüman ordularında ateşli silahlar olmasının yanı sıra karşı tarafta bu silahların bulunmaması olabilir.

19 TSMK, Ahmet III, nr: 3469, 133b-235a.

20 Partington, s. 198-200.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Rumeli topraklarındaki temsilcisi durumunda olan Osmanlılarda da literatür üzerine süregelmekte olan bu gelenek aynen devam ettirilmiştir.[21] Devletin ilk asırlarında daha önce yazılan eserlerin tercümesi yoluna gidilirken daha sonra telif eserler de yazılmaya başlanılmıştır. Mesela, Beyazıt Kütüphanesi'nde nüshası bulunan ve okçuluktan bahseden *Kitāb fi İlmi'n-nüşşāb*[22] adlı müellifi belli olmayan bir eser, Osmanlılardan önce Arapçadan Türkçeye tercüme edilmiştir. Tercüme çalışması, Sultan Meliküddin Zahir Berkuk'un kölesi olup sonradan onun yakınları arasına giren Mahdum Tolu Beg'in arzusuyla yapılmıştır.[23]

Osmanlılarda tercüme eserlerin yanı sıra harp taktikleriyle ilgili telif eserler de bulunur. Nitekim Mehmed b. Şeyh Mustafa, Sultan Yıldırım Bayezid'in (1389-1402) oğlu Emir Süleyman (1377–1411) için harp tekniği konusunda *Umdetü'l-mütenāsilīn* adıyla Türkçe bir eser kaleme almıştır. Fatih Sultan Mehmed (1451-1481) döneminden sonra harp teknikleri konusunda tercüme ve telif birtakım eserlerin yazılmaya başlandığı görülmektedir. Firdevsī-i Rûmī veya Firdevsī-i Tavīl olarak tanınan Şerefeddin Mûsā[24] (d. 1453-?), Sultan II. Bayezid (1481-1512) döneminde *Silahşör-nāme* adıyla Türkçe bir eser yazmıştır. Mahmud b. Muhammed ed-Derbendī, 1573 yılında, Tayboğa el-Eşrefī el-Beklemişī'nin [öl. 1395] *Buğyetü'l-merām ve gāyetü'l-gerām* adlı eserini *Kavsnāme* ismiyle Türkçeye tercüme etmiş, ayrıca esere bir şerh yazmıştır. Diğer yandan 1598 yılında istinsah edilmiş müellifi meçhul *Kitāb-ı Silāhşör* adlı Türkçe bir eser bilinmektedir. Yine harp tekniği sahasında Zeyneddin Abdülkā-

---

21 Osmanlılarda harb fenni ile alakalı olarak yazılan eserler için bkz.: *OALT, s.* LVI-LX.

22 Bayezid Ktp., Veliyüddin, nr. 3176; Bibliotech Nationale, Türkçe Yazmalar, nr. 197.

23 Recep Toparlı, *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtīn*, Ankara: 1992, s. 18-19.

24 Cemal Aksu, "Firdevsī (Rûmī, Uzun)", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul: 1999, I, 463.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dir b. Ahmed el-Fakihî, 1541 yılında *Menāhicü's-sürûr ve'r-reşād fi'r-remy ve's-sibāk ve's-sayd ve'l-cihād* isimli bir eser telif etmiş, Muhammed b. Âlî el-Hanefî [öl. XVI. yy. sonu] ise *el-Uss fi'l-amel bi's-seyf ve't-tırs ve'l-kifāye fî ilmi'r-rimāye* adında bir kitap kaleme almıştır.[25] Bu sahada yazılan en meşhur eserlerden birisi de Matrakçı Nasuh'un (d. 1480 – öl. 1564?) yine harp sanatından bahseden ve Türkçe olarak kaleme alınmış olan *Tuhfetü'l-ġuzāt* adlı telif eseridir.[26]

Ok, kılıç gibi geleneksel silahların yerini ateşli silahların almaya başlamasıyla birlikte bu sahada yazılan eserlerde de azalma olmaya başlamıştır. Ancak bu eserlerin yerini aynı seviyede ateşli silahların aldığını söylemek mümkün değildir. Osmanlı askerî tarihi sahasında ateşli silahların önemli bir yeri olmasına rağmen, konuyla ilgili olarak on sekizinci yüzyılın başlarına kadar -telif veya tercüme- tespitlerimize göre sadece bir kitaba rastlanılmaktadır. Özellikle ateşli silahlar arasında en mühimi olan topların dökümü ve teknolojisi üzerinde hiçbir çalışma tespit edilememiştir. Halbuki özellikle on dördüncü ve on altıncı asırlarda Osmanlı ve Avrupa siyasi tarihinin belirlenmesinde, ateşli silahların ve bunlara bağlı teknolojilerin büyük önemi vardır. Ateşli silahlar konusundaki ilk çalışmalar büyük ölçüde İngiltere, İtalya ve Almanya'da yapılmıştır. Ancak, Avrupa'da da on altıncı asrın ortalarına kadar pek fazla eser yazılmamıştır. Bunun sebebi olarak şu söylenebilir: Çan dökümcülerinin büyük ve önemli bir katkısının olduğu ateşli silahlar konusundaki çalışmalar, aile içinde veya usta-çırak ilişkisi içerisinde sürdürülmekte ve başkalarının öğrenmemesi için sır olarak korunmaktaydı. Mesleğin muhafazası ve devamı ancak bu şekilde mümkün olduğundan, muhtemelen

---

25 E. İhsanoğlu, "Osmanlı Bilimi Literatürü", E. İhsanoğlu, [ed.], *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, İstanbul: IRCICA, 1998 içinde, II, 407.

26 İhsan Fazlıoğlu, "Nasuh (Matrakçı)", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul: 1999, II, 350-351.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

bu teknolojinin yazılı bir metinle aktarılmasına ihtiyaç duyulmazdı. P. J. Browne, bunun sebebini "meslekleri hakkında yazarak zaman harcamaktansa, top üretmekle meşgul olmayı daha kazançlı bulmuşlardır" ifadesiyle izah eder.[27] Benzer şekilde top dökümü yanında barut imali ve humbara yapımı gibi büyük ve önemli faaliyetlerin gerçekleştirildiği İstanbul Tophanesi'nde de hiçbir döküm ustası ya da idareci döküm faaliyetlerini anlatan bir eser bırakmamıştır.[28] Yine de, Osmanlılara kıyasla, Avrupa'da bu konuda hayli erken dönemlerden itibaren resimli anlatımlarla desteklenen eserler telif edilmiştir.

Konuyla ilgili olarak Osmanlı topraklarında görülen ilk eser, Valturius'un askerî manevralar ve silahlar üzerine telif ettiği *De Re Militari* adlı çalışmasıdır. Müellif söz konusu eserin yazma bir nüshasını 1463 yılında bir mektup ile birlikte Fatih Sultan Mehmed'e göndermiştir[29]. İlk defa 1472 yılında Verona'da basılan eserin[30], İstanbul'a ulaşan bir nüshası halen Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde

27 P. J. Browne, "Cast Cannon in the 15th to 19th Centuries", *Foundry Trade Journal*, sy. 2, 1960, s. 163.

28 Salim Aydüz, *Osmanlı Devleti'nde Tophâne-i Âmire ve Top Döküm Teknolojisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2006.

29 Partington, *Greek Fire*, s. 164-166; F. Babinger, *Mehmed the Conqueror and his Time* (trc. R. Manheim, ed. W. C. Hickman), Princeton 1978, s. 201. Adnan Adıvar ise, bu eserin Bellini vasıtasıyla Fatih'e gönderildiğini ileri sürerken (*Osmanlı Türklerinde İlim* (yay. Haz. A. Kazancıgil-S. Tekeli), İstanbul 1982, s. 40), Halil İnalcık, eserin gönderilmediğini, sadece ithaf ve takdim edilmek istendiğini ifade eder ("Mehmed II", İA, VII, s. 535; a. mlf., *The Ottoman Empire The Classical Age 1300-1600*, London 1973, s. 181). Gabor Agoston, Valturius'un bu eserinin bir nüshasını II. Mehmed'e ithaf ettiğini belirtir. Bk. "Ottoman Artillery and European Technology in the Fifteenth and Seventeenth Centruies", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaria (AOASH)*, XLII/1-2 (Budapest 1994), s. 25. Ancak Sultan II. Mehmed'e gönderilen bu nüshanın nerede olduğu bilinmemektedir.

30 Eser daha sonra 1483 yılında genişletilerek P. Ramusio tarafından tekrar neşredilmiştir. Aynı sene İtalyanca'ya çevrilmiş ve basılmıştır. Başka bir tercümesi ise Venedik'te 1493'te, Fransızca çevirisi 1554'te yayınlanmıştır (Partington, gös. yer.).

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

bulunmaktadır[31]. Bu eserin Osmanlı top dökümcüleri tarafından görülüp görülmediği belli olmadığı gibi, Osmanlı topçuluğuna nasıl bir tesir yaptığı da tespit edilememektedir.

İslâm dünyasında top dökümü ve kullanımı konusunda ortaya konulan ilk müstakil eser, *Kitābü'l-İzz ve'l-menāfi' li'l-mücāhidīn fi sebīlillāh bi'l-menāfi'*dir.[32] 1632 yılında Reīs İbrahim b. Ahmed el-Endelüsī [öl. 1638'den sonra] tarafından tercüme-telif yoluyla hazırlanan bu eserin bir nüshası, oğlu Muhammed Hoca tarafından Sultan IV. Murad'a [1623-1640] ithaf edilerek İstanbul'a gönderilmiştir.[33] Avrupa'da özellikle İtalyanca ve İspanyolca yazılmış topçuluk kitaplarından istifadeyle telif edilen bu eserin hazırlanmasında daha ziyade, İspanyol asıllı bir subay olup İtalya'da hizmet gören Luis Collado'nun *Platica manual de artilleria*'sından [Milan 1592], ayrıca Cristoval Lechuga'nın *Discurso de la artilleria* [Milano 1611] ve Diego Ufano'nun *Iratado de artilleria* [Bruselas 1613] gibi eserlerinden faydalanılmıştır. Bu eserlerin yanı sıra Valturius'un *De Re Militari* adlı eserinden de istifade edilmiştir. Nitekim her iki eserde bulunan çizimler birbirinin hemen hemen benzeridir.[34] İbrahim Reīs, esere otuz yıllık tecrübelerini ve müşahedelerini eklediğini belirtmektedir. Türkiye'deki kütüphanelerde bir nüshası bilinen eserin, Osmanlı topçuluğu üzerindeki tesiri hususunda bilgi bulunmamaktadır.[35]

---

31 TSMK, Hazine 2699. Saray kitaplarının Yıldız Kitaplığı'na aktarılırken bu kitap da diğerleri gibi kırmızı cilt beziyle ciltlenmiş ve üzerine "Zü'l-vecheyn Kütüphânesi Hümâyûnu" yazılmıştır.

32 Eserin muhtevası ve diğer bazı nüshaları ile ilgili daha fazla bilgi için bkz.: David James, "The *Manual de artillería* of al-Ra'īs Ibrāhīm b Aḥmad al-Andalusī with Particular Reference to Its Illustrations and Their Sources", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London*, Vol. 41, No. 2. (1978), s. 237-257.

33 Köprülü Ktp., Fazıl Ahmed Paşa, nr. 1122.

34 TSMK, Hazine nr. 2699, varak 159a-196a arasındaki çizimler, İbrahim Reis'in *Kitâbü'l-İzz ve'l-menâfi'* adlı eserinde de kullanılmıştır.

35 E. İhsanoğlu, "Bazı Bilim Adamlarının Osmanlı Bilimine Katkıları", a.mlf., *Büyük Cihad'dan Frenk Fodulluğuna*, İstanbul: 1996 içinde, s. 114 vd.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

On yedinci asrın sonlarında Osmanlı dünyasında görülen ve doğrudan doğruya top dökümü ve topçuluk konusunda yazılmış bir diğer kitap ise, yine İtalyan asıllı yazar Pierre Sardi'nin eserinin Türkçe tercümesidir.[36] On yedinci asrın sonlarında İstanbul'da bulunan İtalyan asilzadesi Comte de Graf Marsigli, Sardi'nin on beşinci asırda kaleme aldığı fakat adını belirtmediği topçuluğa dair bir eserinin Türkçe tercümesini gördüğünü ve Türk dökümcülerin bu eserden istifade ettiklerini belirtmektedir.[37] Marsigli, ayrıca Budin ve Nuremberg gibi yerlerde gördüğü büyük-küçük topların, Sardi'nin eserindeki resim ve çizgilere göre dökülmüş olduklarını, dolayısıyla Avrupa'da ve İstanbul'da aynı teknolojinin kullanıldığını, bunun sebebinin de, Sardi'nin eserinin müşterek kullanılmasından kaynaklandığını müşahede etmiştir. Ne var ki, Sardi'nin telifi olan bu kitabın tercümesi günümüze ulaşmamıştır.

III. Lale Devri'nde ve Sonrasında Telif Edilen Eserler

On yedinci asrın sonlarına kadar askerî alanda başarılı bir seyir çizen Osmanlıların, 1683 yılındaki II. Viyana kuşatmasını büyük bir felaketle kapatmaları çok ciddi bir sıkıntıya ve sarsıntıya sebep olmuştur. Bu felaketin peşi sıra gelen diğer askerî mağlubiyetler, asırlar boyunca takip edilmekte olan geleneksel sistemi bırakıp, Osmanlıları mecburi bir zihniyet değişikliğine yöneltmiştir. Mevcut askerî müesseselerin ve tekniklerin yetersizliğini fark eden yöneticiler, Avrupa tarzı tekniklerle ve kurumlarla yakından ilgilenmeye başladılar. Sultan III. Ahmed devrinden (1703-1730) iti-

---

36 Bu tercümenin aslı, Sardi'nin 1621 yılında Venedik'te basılan *L'Artiglieria di Pietro Sardi Romano* adlı eseri olmalıdır. Bkz.: V. J. Parry, "Barud", *Eİ2*, c. I, s. 1064; Jean-Louis Bacque-Grammont, "La Fonderie de Canons d'Istanbul et le Quartier de Tophane. Textes et Images Commentes", *Anatolia Moderna [Yeni Anadolu]*, sy. 8, Paris: 1999, s. 5.

37 G. L. F. Marsigli, *Osmanlı İmparatorluğunun Zuhur ve Terakkisinden İnhitatı Zamanına Kadar Askerī Vaziyeti*, trc.: M. Kaymakam Nazmi, Ankara: 1934, s. 164.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

baren Batı ile ilişkiler, geleneksel anlayışın dışına çıkmış ve yeni bir politika benimsenmeye başlanmıştır. Buna göre Batı'da ortaya çıkan yeni gelişmeler takip edilmeye ve faydalı olanları transfer edilmeye başlanmıştır. Bunun için bazı yeniliklere girişildi ve gerekli görülen mühim eserler telif edilmeye başlandı. Comte de Bonneval (Humbaracı Ahmed Paşa)[38] ve François Baron de Tott[39] (1733-1793) gibi Avrupa'dan gelen uzmanlar vasıtasıyla yeni eğitim metodları uygulanmaya başlanmış, Humbarahane ve mühendishaneler gibi Avrupa tarzı okullar açılmaya başlanmıştır. Buralarda çalışan ve ders veren hocalar vasıtayla Avrupa'da askerî alanda kullanılan bazı aletler ve silahlar hakkında eserler tercüme yoluyla kaleme alınmıştır.[40] Bunların yanı sıra telif eserler de kaleme alınmıştır. Bunlardan ilki burada incelemesini yaptığımız Bayramoğlu Ali Ağa'nın *Ümmü'l-gazā* adlı humbaracılık ile ilgili eseridir. Yine bu dönemden hemen sonra 1736 yılı civarında telif edilen bir diğer eser ise Humbaracı Ahmed Paşa'nın talebesi olan Mustafa b. İbrahim'in *Fenn-i Humbara ve Sanayi-i Ateşbāzī* adlı eserdir.[41] Eser, havan topundan ve mermisinin atışından bahseder. Bir mukaddime, altı babdan meydana gelir.

Bu arada Osmanlı askerî tarihi teşkilâtı ve silahlarıyla ilgili İtal-

---

38 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Mühimme Defteri*, nr. 136, s. 292; Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet-Hariciye, nr. 7897; Mehmed Ârif, "Humbaracıbaşı Ahmed Paşa (Bonneval)", *TOEM*, III/18 (1328), 1153-1157; M. C. Baysun, "Ahmed Paşa", İslam Ansiklopedisi (İA), I/199; Abdülkadir Özcan, «Humbaracı Ahmed Paşa», *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, XVIII/350-353; N. Sakaoğlu, "Ahmed Paşa (Humbaracı)", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, I, 129, 130; M. Kaçar, *Osmanlı Devleti'nde Bilim ve Eğitim Anlayışındaki Değişmeler ve Mühendishânelerin Kuruluşu*, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, doktora tezi, 1996, s. 4-20; Salim Aydüz, «Ahmed Paşa (Humbaracı)», *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, I, 147-148.

39 Tott (Baron Ferenc de), *Memoires du Baron de Tott Sur les Turcs et les Tartares*, Amsterdam, 1784 ve 1785.

40 Salim Aydüz, "Lâle Devri'nde Yapılan İlmî Faaliyetler» *Dîvân: İlmî Araştırmalar Dergisi*, 3 (İstanbul 1997/1), s. 143-170.

41 *OALT*, I, 34. Nüshası: Muallim Cevdet nr. K 439.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yanca hacimli bir eser telif eden Comte de Graf L. F. Marsigli'nin çalışmasından da bahsetmek yerinde olur. Onun *L'Etat militaire de l'Empire Otoman* [Paris 1732] [İtalyancası *Stato Militare dell' Imperio Ottomanno*, Nşr.: M. Kramer-F. Kreutel, Graz: 1972] isimli çalışması M. Nazmi tarafından *Osmanlı İmparatorluğunun Zuhur ve Terakkisinden İnhitatı Zamanına Kadar Askerî Vaziyeti* [Ankara: 1934] adıyla Türkçeye tercüme edilmiştir. Marsigli on yedinci asra kadar Osmanlı askerî teşkilâtını ve silahlarını detaylı bir şekilde çizilmiş çok sayıdaki resimle izah etmektedir.

Osmanlı dünyasında Avrupa'daki çalışmaların tabii bir uzantısı olarak on sekizinci yüzyılın son çeyreğinden itibaren top dökümü ve topçuluk konusunda tercüme yoluyla ortaya konulan eserler artmaya başlamıştır. Mesela, topçuluk ve balistik konularını da içine alan ve daha ziyade geometri konularından bahseden *Hediyyetü'l-Muhtedī*, Osman b. Abdülmennan el-Muhtedī[42] (öl. 1782?) tarafından 1770-1774 yılları arasında, Almanca ve Fransızca kaynaklardan yararlanılarak meydana getirilmiş tercüme-telif bir çalışmadır.[43] Bu konularda Avrupa dillerinde yazılmış eserlerden istifadeyle hazırlanmış ilk eser olması, kitabın kayda değer bir özelliğidir.[44] Mühendishanelerin açılmasının getirdiği talebin de etkisiyle, silahlar ve topçuluk konusunda yazılan eserler artmaya başlamıştır. Mühendishanelerdeki derslerde okutulacak kitaplar, Mühendishane başhocaları veya diğer hocaları tarafından tercüme veya telif yoluyla meydana getirilmiştir. Osmanlılarda top dökümü konusunda telif edilen muhtemelen ilk müstakil eser, III. Selim dönemine [1789-

---

42 M. Alaaddin Yalçınkaya, "Osman b. Abdülmennan", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, II, 406-407.

43 Askeri Müze ve Kültür Sitesi Ktp., nr. 3027, 206 varak.

44 E. İhsanoğlu, "Osmanlı Bilimi Literatürü", E. İhsanoğlu, [ed.], *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi* içinde, c. II, s. 425.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1808] rastlamaktadır.[45] Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın[46] (1839-1919) 1900 yılında Mühendishane kütüphanesinde gördüğü, top dökümü ve döküm teknolojisi konusunda kaleme alınan ve müellifi belli olmayan bu yazma eser günümüze ulaşmamıştır.[47] Eser, muhtemelen Mühendishanenin başhocası ya da hocaları eliyle, telif veya tercüme yoluyla meydana getirilmiştir.

Mühendishanenin başhocaları tarafından hazırlanan modern silahlarla ilgili eserler, daha sonra artarak diğer hocalar tarafından da hazırlanmaya başlamıştır. Mesela, top dökümü konusunda yazılan ilk müstakil eser, Mühendishane-i Berri-i Hümâyûn Başhocası İshak Efendi [öl. 1836] tarafından kaleme alınmıştır. Bu eser, Başhoca İshak Efendi'nin, Fransızca eserlerden adaptasyon yoluyla Türkçeye çevirdiğini söylediği *Usulü's-siyāga*'dır.[48] İshak Efendi'nin, Mühendishane talebelerine ders kitabı olarak hazırladığı bu eser, Diderot'nun *Encyclopédie* adlı eserinin ilgili kısımlarının resimli muhtasar bir tercümesidir.[49] Eserde top dökümünün safhalarını gösteren resimler Kazancıoğlu Rafael tarafından, ecnebi usta ve işçilerin kıyafetleri Müslüman kıyafetleriyle değiştirilerek çizilmiştir.[50] İki ana bölümden meydana gelen eserin birinci bölümünde ateşli silahların yapımında kullanılan metallerin özellikleri, beş alt bölümden oluşan ikinci bölümde ise top dökümcülüğü ele alınmaktadır. Başhoca

---

45 İhsanoğlu, E. *Açıklamalı Türk Kimya Eserleri Bibliyografyası*, İstanbul: 1985, s. 11.

46 Salim Aydüz, "Ahmed Muhtar Paşa (Gazi)", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, I, 139-141.

47 İhsanoğlu, *a. g. e.*, s. 11-12.

48 Eser İstanbul'da 1831-1833 yılları arasında Dârü't-tıbâtü'l-Âmire Matbaası'nda basılmıştır.

49 Ahmed Muhtar, *Ahvalnâme-i Müellefât-ı Askeriye:Ahvalnâme-i Müellefât-ı Topçuyân*, İstanbul: 1316, s. 23-24; İhsanoğlu, *Kimya Eserleri Bibliyografyası*, s. 53.

50 *Ahvâlnâme-i Müellefât-ı Askeriye*, s. 23-24; İhsanoğlu, *Kimya Eserleri Bibliyografyası*, s. 53.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İshak Efendi bu eserinden başka harp sanatına dair *Rekzi ve Nasbü'l-hıyām* [İstanbul 1826], *Tuhfetü'l-ümerā fi hıfzi'l-kılā'* [İstanbul 1827] ve *Usûl-i İstihkāmāt* [İstanbul 1834] adlarında üç eseri de yine tercüme yoluyla Türkçeye kazandırmıştır.[51]

İshak Hoca'dan başka, Mühendishane hocaları tarafından tercüme edilen bir diğer çalışma ise, Hüseyin Rıfkı Paşa'nın (öl. 1911), Grunvald'tan [Topçu Mekteb-i Şahanesi'nde topçuluk fenni hocası Miralay İskender Paşa (öl. 1888)] tercüme ettiği top döküm sanatı ile ilgili, *Topçuluk Fenni* adı ile yayınlanmış ve dört makaleden oluşan kitabın üçüncü makalesidir. *Makale-i Sālise Döküm Bahsini Hāvīdir* başlığı ile 1297 [1880] yılında yayınlanan çalışmada özel bir tasnif gözetilmemiştir.[52]

Diderot'nun *Encyclopédie*'sini İstanbul'a ilk defa getiren muhtemelen Baron de Tott olmuştur. On sekizinci yüzyılın son çeyreğinde İstanbul'a gelen ve bir müddet Osmanlı Devleti hizmetinde çalışan de Tott, Padişah III. Mustafa'nın isteği üzerine Hasköy Tophanesi'ni kurmuş, Diderot'nun *Encyclopédie* adlı eserinden yararlanarak yeni tophaneyi dizayn etmiş ve yeni sistemde toplar dökmüştür.[53] Öyle anlaşılıyor ki modern top döküm teknolojisi olarak tarif edilen yeni sistem, Baron de Tott aracılığıyla, on sekizinci yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı dünyasına girmiştir.[54]

---

51 E. İhsanoğlu, *Başhoca İshak Efendi,* Ankara: 1989, s. 34-38.

52 Bu eser için ayrıca bk. *Ahvâlnâme-i Müellefât-ı Askeriye*, s. 33-43; *OALT*, I, 135-137, 298-299. Kitabın tespit edilen bir nüshası Askerî Müze ve Kültür Sitesi Ktp., EHT 949'da bulunmaktadır.

53 Baron de Tott, *Türkler ve Tatarlara Dâir Hâtıralar*, trc.: Mehmet R. Uzmen, İstanbul: ty., s. 289.

54 Maritz'in oğlu da hidrolik güçle çalışan delme makinesi geliştirerek babasının başlattığı tekniği daha da ileriye taşıdı ve önce Ruelle'deki kraliyet Tophânesi'nin, daha sonra da bütün Fransa'nın silah imalathânelerinin başına getirildi. Bu tür topların İngiltere'de tanınması ise Osmanlılarla yaklaşık aynı tarihlerde yani 1774 yılında olmuştur. Fakat Fransız topları, Avrupa'da uzun süre üstünlüğünü muhafaza etmiştir [John Keegan, *Savaş Sanatı Tarihi*, trc.: F. Doruker, İstanbul: 1995, s. 240].

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

On sekizinci yüzyılın ilk yarısından itibaren açılmaya başlanan modern tarzdaki askerî eğitim müesseselerinin yani mühendishanelerin kurulmasıyla birlikte buralarda okutulacak ders kitaplarıyla ilgili önemli bir ihtiyaç ortaya çıkmıştır. Bu kitapların temininde daha ziyade Avrupa'dan getirtilen hocalardan ve onların ders notlarından yararlanılmıştır. Bunun yanında gerek onlar vasıtasıyla gerekse diğer yollardan temin edilen modern silahlarla ilgili pek çok eser Osmanlı topraklarına getirilmiş ve tercüme edilerek bu okullarda okuyan subay adaylarının istifadesine sunulmuştur. Özellikle on dokuzuncu yüzyılın başlarından itibaren modern silahlar ve askerî silah sanayii konusunda pek çok kitap telif edildiği görülür.[55]

Tarih boyunca askerlikle ilgili savaşa hazırlık safhasında, savaş sırasında ve savaştan sonra uygulanacak işleri, silahları anlatan çok sayıda eser telif edilmiştir. Osmanlılar devrinde de askerlik konusunda çok şey yazılmasına rağmen, askerlikle alakalı literatür hakkında Ahmed Muhtar Paşa'nın *Ahvalnāme-i Müellefāt-ı Askeriye: Ahvalnāme-i Müellefāt-ı Topçuyān* adlı eserinden ve bazı makalelerinden başka pek fazla eser yazılmamıştır. Öte yandan Osmanlıların beylikten imparatorluğa giden yolda çok önemli bir yeri olan ateşli silahları tanımaları ve sonrasındaki süreçte bunları çeşitli tophanelerde üretmeleri ve kullanmalarına dair doğrudan bilgi veren müstakil bir eser de bulunmamaktadır.

Tespitlerimize göre on beşinci ve on yedinci yüzyıllarda telif edilmiş ve Osmanlı top döküm teknolojisi hakkında kısa fakat önemli bilgiler ihtiva eden iki eser mevcuttur. Bunlardan birincisi Kritovulos'un 1467 yılında yazdığı *Tārih-i Sultan Mehmed Hān-ı Sānī*

---

55 Matbaanın açılmasından Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar modern silahlar ve askeri teknoloji konusunda basılan Türkçe eserler hakkında daha geniş bilgi için bkz.: Salim Aydüz, "Ateşli Silahlarla ilgili Türkçe Matbu Eserler Bibliyografya Denemesi [1727-1928]", *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları*, sy. 5, Mart 2004, s. 259-309.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

adlı eseri,[56] diğeri Evliya Çelebi'nin [öl. 1684 civarı] yaklaşık iki asır sonra kaleme aldığı *Seyahatnāme*'sidir.[57] On yedinci yüzyılın en önemli kaynaklarından olan *Seyahatnāme*, Tophane-i Âmire ile Osmanlı top döküm teknikleri ve kullanılan top çeşitleri konularında çok değerli bilgiler veren bir eserdir. Her iki eserde de birbirini tamamlayan unsurlar bulunmakta ve verdikleri bilgiler itibariyle bir bütünlük arz etmektedirler. Osmanlı ateşli silahları ve topçuluğu üzerine şimdiye kadar yapılan çalışmaların çoğu Kritovulos veya Evliya Çelebi'nin verdiği bilgilerin tekrarından veyahut özetinden ibarettir.[58]

Osmanlı Devleti'nin resmî tarihini anlatan vekāyināmelerde savaşlardan bahsedilen bölümlerde kullanılan silahlar hakkında son derece sınırlı bilgiler zikredilmektedir. Ancak bu bilgiler genel olarak bilinen ve pek çok eserde tekrar edilegelen bazı malumatları pek faz-

---

56 Kritovulos, *Tarih-i Sultan Mehmed Hân-ı Sânî*, trc.: Karolidi, İstanbul: 1328, s. 50-55.

57 Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, TSMK, c. I, Bağdat Köşkü nr. 304, vr. 130b-132b.

58 Bu eserlerde ele alınan bilgiler ve genel olarak Osmanlı topçuluğu hakkında daha fazla bilgi için bkz.: İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapukulu Ocakları*, Ankara 1988, s. 39-44; T. Esencan, *Türk Topçuluğu ve Kaynakları*, Ankara: 1946, s. 42-48; Turgut Işıksal, *Topçuluk: XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı Türklerinde*, Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi, 1947, s. 34-35; Mehmet Eyüpler, *Osmanlılarda Topçuluk Faaliyetleri*, Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, İstanbul: İTÜ Metalürji Fakültesi, 1986, s. 26-31; Midhat Sertoğlu, "Galata ve Tophâne", *Hayat Tarih Mecmuası*, sy. 7, 1977, s. 9-17. Osmanlı topçuluğu ve top dökümü konusunda eserleri bulunan Gazi Ahmed Muhtar Paşa [öl. 1926], haftalık çıkan *Malûmat* dergisinde "Eski Osmanlılarda Top Dökmek Sanatı" adıyla bir dizi makale neşretmiştir. Daha sonra ayrı bir risale halinde de neşrettiği bu makaleleri *Osmanlı Topçuları* [İstanbul, 1315] adlı eserinde de yayınlamıştır. Bu çalışma bazı ilâvelerle birlikte büyük ölçüde Evliya Çelebi'nin verdiği bilgilere dayanmaktadır. Bkz.: Ahmed Muhtar, "Eski Osmanlılarda Top Dökmek Sanatı", *Malûmat*, sy. 121, 1315, s. 13-14; *Malûmat*, sy. 123, 1315, s. 45-46; *Malûmat*, sy. 124, 1315, s. 65-66; *Malûmat*, sy. 126, 1315, s. 102-103; *Malûmat*, sy. 127, 1315, s. 121-123; *Malûmat*, sy. 128, 1315, s. 147-149. Ahmed Muhtar, *Osmanlı Topçuları ve Ahvâlnâme-i Müellefât-ı Askeriyye-i Osmâniyye* [İstanbul: 1316] adlı kitabında, bu makalelerin ayrı bir risale halinde de yayınladığını belirtmektedir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

la aşmamaktadır. Bu konuda en fazla malumat beklenilen eserlerin başında gelen III. Murad'ın son üç yıllık hükümdarlığından Sultan İbrahim'in saltanatının ortalarına [1591-1644 arası] kadar Osmanlı Devleti'nde vukua gelen hadiseleri bir seyfiye mensubu olarak anlatan Topçular Kâtibi Abdülkadir Efendi'nin *Tarihi*,[59] Osmanlı askerî tarihi konusunda önemli bir kaynak olmasına rağmen ateşli silahlar hakkında pek fazla bilgi içermez. Eserde diğer vekāyināmelerde geçen genel ifadelerin tekrarından öteye pek gidilememiş, toplar ve Tophane-i Âmire'deki top döküm teknolojisi hakkında hayli sınırlı bilgiler verilmiştir.

Osmanlı silah tarihi ve özellikle topçuluk tarihi konusunda Ferik Ahmed Muhtar Paşa'nın [1861-1926][60] önemli çalışmaları bulunmaktadır. Top dökümü ve silah tarihi üzerine çok sayıda eseri ve makalesi bulunan Muhtar Paşa'nın çalışmalarının büyük bir bölümü modern topçuluğa ve silahlara dairdir. Muhtar Paşa'nın konuyla ilgili bir adet makalesi ve altı eseri bulunmaktadır. Makalesi "Eski Osmanlı Silahları yahud Osmanlıların Fenn-i Esliha ve Topçuluğa Ettikleri Hizmet", (*Malûmât*, c. III, sy. 71, 23 N 1314, s. 469) olup, kitapları ise şunlardır: *Ahvalnāme-i Müellefāt-ı Askeriye:Ahvalnāme-i Müellefāt-ı Topçuyān*, [İstanbul: 1316], *Osmanlı Topçuları*, [İstanbul: 1315]; *Ahvālnāme-i Müellefāt-ı Askeriye-i Osmaniye*, 1. Kısım: *Ahvalnāme-i Müellefat-ı Topçıyan*, [İstanbul: 1316]; *Eski Osmanlılarda Top Dökmek San'atı* [İstanbul: ty.]; *Tarih-i Esliha ve Zaman-ı Hazırda Düvel-i Muhtelife Topçulukları*, [İstanbul: 1301]; *Eski Osmanlı Silahları*, [Istanbul: ty.]. Ahmed Muhtar Paşa'nın zikredilen bu çalışmalarından başka dumansız barutlar ve balistik konularıyla ilgili eserleri de vardır.[61]

---

59 *Topçular Kâtibi 'Abdülkâdir [Kadrî] Efendi Tarihi* [Tahkik-Neşir.: Ziya Yılmazer], I-II, Ankara 2003.

60 Tülin Çoruhlu, "Ahmed Muhtar Paşa, Ferik", *DİA*, c. II, s. 106-108.

61 Ahmed Muhtar Paşa'nın ateşli silahlarla ilgili tüm yayınları için bkz.: Aydüz, "Ateşli Silahlarla ilgili Türkçe Matbu Eserler Bibliyografya Denemesi".

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Burada bahsettiğimiz eserlerden başka, silahlar ve savaş sanatı ile ilgili konularda yazılmış başka çalışmaları da mevcuttur. Yazmalar projesi çerçevesinde burada ele alacağımız *Ümmü'l-ġazā* isimli eseri benzer çalışmalar takip edecektir. Bu eserlerin ortaya konulması ile birlikte Osmanlı teknoloji tarihi haritası ortaya konulacak ve Osmanlıların bu alanlarda ortaya koydukları literatürün değerlendirilmesi yapılacaktır. Bayramoğlu Ali Ağa'nın bu eseri, aslında Osmanlıların askerî alanda bilinmeyen bazı icatları olduğunu ortaya koyması açısından son derece dikkate değerdir. Bu tür eserlerin tümünün ortaya çıkartılmasıyla Osmanlıların dünya medeniyeti içindeki yeri ve değeri de büyük ölçüde anlaşılmış ve değerlendirilmiş olacaktır.

IV. Kitâb-ı Ümmü'l-Gazâ Hakkında

Lale Devri'nde yazıldığını tahmin ettiğimiz bu eser dönemin askerlik sanatı ve gelişmeleri hakkında önemli bilgiler ve çizimler içermektedir. Eser, hakkında pek fazla bilgi sahibi olmadığımız Bayramoğlu Ali Ağa isimli humbaracılar sınıfından birisi tarafından yazılmıştır. Yazılış tarihi ile ilgili net bir bilgi yoktur. Ancak eserde geçen bilgilere dayanılarak eserin III. Ahmed (1718-1730) döneminin sonlarına doğru yazıldığı tahmin edilir. Eserin başlangıç bölümünün 11a varakında "…ḫulefā'ü'z-zamān olan şevketlü pādişāhımuz Ġāzī Sulṭān Aḥmed Ḫān ḥażretlerinüñ…" şeklinde geçen ifade ile eserin farklı yerlerinde de Sultan Ahmed'den bahsedilmesi eserin bu dönemde yazıldığına işaret eder. Ali Ağa maddi açıdan sıkıntı içinde olduğunu ifade ederek padişahın lutfunu beklemektedir. Seyfiye sınıfına mensup bir asker olan müellifin ifadeleri genel olarak bozuk ve ahenksizdir. Pek çok yerde cümlenin tamamlanmadığı görülür. Bazı ifadeler de muğlak bir haldedir. Eserde yer alan çizimler ise gayet sade ve basittir. Daha önce bahsettiğimiz Topçu-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

lar Kâtibi Abdülkadir'in eserinde de benzer şekilde ifade bozukluğu dikkat çekmektedir.

Eseri dış yapı özellikleri ile incelediğimizde: Eser şemseli kahve renkli hafif hasar görmüş halde deri ciltlidir, iç kapakta "Te'lifāt-ı tedbirāt / 268" yazmaktadır. Bilinen tek nüshası, muhtemelen müellif hattıyladır. Bu da Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdad Köşkü, nr. 368'de kayıtlıdır. Topkapı Sarayı'ndaki katalogda eserin 151 varak olduğu yazmaktadır, ancak eser 66 varaktır. Her varakta nesih hattıyla 23 satır bulunmakta ve 25 adet farklı ebatlarda çizim ihtiva etmektedir. Eserin ölçüleri; 29,2x18,8 (12,1x20,1) cm. dir. Kitabın kâğıdı aharlıdır, yazıların etrafına kırmızı çerçeve çizilmiştir, mıstar çekilmemiştir. Yazıda siyah ve kırmızı renk kalem kullanılmıştır. Sayılar, araya çekilen çizgilerin içinde kalan yerlerdeki cümleler, "amma, imdi ve dahi" gibi bağlaçlar, "elli, iki, beş" gibi rakamlar ile "Hazret-i Allāhu Te'ālā'nın, İnşā'allāhu Te'ālā " gibi dini ifadeler kırmızı kalemle yazılmıştır. 1b ve 2a varaklarında cümle aralarına sarı yaldızlı süslemeler yapılmıştır, bu süsleme diğer varaklarda yoktur. Metnin içinde araya kırmızı çizgiler içinde tek veya iki üç satır yazı yazılmış, bunların büyük çoğunluğu bir başlık şeklinde değil cümlelerin devamı şeklindedir. Ayrıca fasıl başı olan bölümler de bu şekilde gösterilmiştir.

Eser ile ilgili en ciddi problem herhalde eserin isminin tam olarak ne olduğudur. Varak 1a'da sadece "Telīfāt-ı tedbīrāt" ibaresi yer almakta ve hemen arkasındaki ilk varakta ise "Kitāb-ı merkūmda olan telīfāt-ı tedbīrāt" ibaresi bulunmaktadır ki burada bahsedilen kitabın ne olduğu meçhuldür. Eserin başından 11a'nın ortalarına kadar muhtelif başlıklar altında ve herhangi bir tasnife tabi tutmadan savaş ve muhasaralarda alınacak tedbirler ve humbaracı ocağı hakkında bilgiler verilir. Sonlara doğru da "Bir miḳdār sergüzeştim aḥvālini beyān olınur" [8a-b] başlığı altında kendi hayatından bahseder. Öyle

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

anlaşılıyor ki Ali Ağa varak 11a'da "Kitāb-ı Ümmü'l-Ġazā Fenn-i Cihād Feṯḥ-i Tedbīrdür" başlığını atıp ikinci kez Besmele ile esere başlar. Uzunca bir giriş bölümünden sonra varak 13b'de eserin üç fasıl üzere telif edildiğini ifade sadedinde "*Ümmü'l-ġazā* adlu bir kitāb te'līf idem üç faṣıl üzere" der. Buradan eserin isminin "*Ümmü'l-ġazā*" olduğunu tespit etmek ancak mümkün olabilmektedir. Daha sonra fasıl konularını açıklayarak esere devam eder. Burada eserin üç fasıldan oluştuğunu ifade eder. Buna göre birinci faslın konusu şu şekildedir: "…evvel faṣl asker-i İslām sefer-i hümāyūnda küffāruñ ḳalʿası altına ḳonup ṣārılmaḳ murād olındugı zamānda ordu-yı hümāyūn ne minvāl üzere ḳonmaḳ lāzımdur…" [13b]. İkinci faslın başlığı ise: "...İkinci Faṣl: Feṯḥ-i tedbīr yaʿni ṭoprāḳ sürmenüñ beyānındadur…" [37b]. Üçüncü faslın başlığı ise: "…Üçüncü Faṣl: ḫumbaracılar ṣanʿatı beyānındadur…" [50b].

Varak 34a boş bırakılarak 34b-35a'daki ilk şekil ile yazmanın çizimleri başlar. Buradan itibaren yazmanın sonuna kadar yirmi beş adet şekil bulunmaktadır. Şekillerin yer yer uzun veya kısa olarak açıklamaları ve bazı alet ve silahların isimleri de zikredilmektedir. Yazmanın son varakı 66b'de de bir şekil bulunmakta ve ferağ kaydı bulunmadan eser sona ermektedir. Yazma bu haliyle tamamlanmış görünmektedir. 43b'de ters olarak yazılmış ve birkaç satırının üzeri çizilmiş olan varaka bakıldığında, bu eserin müsvedde olabileceği akla gelmektedir. Son derece iyi ciltlenmiş olduğu anlaşılan eserin bu varağının aynı zamanda 42a'daki varakın tekrarı olması izaha muhtaç bir durumdur. Eserin müellif elinden çıkmış olması ihtimali çok yüksektir. Ancak bunu gösteren bir ifadeye rastlanmaması da dikkat çekicidir. Eserdeki ifadelerin bozukluğu ve düzensizliği, müellifin de epey yaşlı olması göz önüne alınırsa, bu eserin müellif tarafından bir kâtibe yazdırıldığı da düşünülebilir. Eserin saray kütüphanesinde olması eserin bu haliyle devlet ricaline teslim edildi-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ğini düşündürtmektedir. Muhtemelen eser tebyiz edilip son haline getirilemeden müellif vefat etmiş olmalıdır. Ancak elimizde bulunan metinden ve bilgilerden bu durumun tespit edilmesi hayli güçtür.

Eserin muhtevasına gelince: Eser bir tanıtım bölümü ile başlamıştır. Bu bölümde eserin yazılış sebebi uzun ve ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır: "Kitāb-ı merḳūmı teʾlīf eylemeden murād, ġazānuñ üç nevʿ üzere ḥareketin ve tedbīr u tedārikīn fehm ve vuḳūf-ı taḥṣīl idüp ḳırḳ elli senelerde ġazālarda gezmiş ḳadar..."(2a). Ali Ağa, İslam ordularının savaşlarda Allah'ın izni ile muzaffer olması için gerekli tedbir ve tedariklerin neler olacağının eserde anlatıldığını belirterek kitabına başlar. "...asker-i İslām sefer-i hümāyūn Ḥażret-i Allāhu Teʻālāʾnuñ ʿavn-ı ʿināyeti ṭalebiyle inşāʾallāhu Teʻālā manṣūr ve muẓaffer olınmaḳ içün derūn-ı kitābumda nice nice tedbīr u tedārikler taḥrīr ve hem taṣvīr olınmışdur..."

Yazar, bu tanıtım bölümünün devamında da eserinde yer alan tedbirlerden genişçe bahseder. Bu bilgilere göre Bayramoğlu Ali Ağa eserini İslam ordularının harp sahalarında başarılı olmaları için ne gibi tedbirler almaları gerektiği ve bunların uygulanma şekillerini izah etmek için yazmıştır.

V. Ümmü'l-Gazâ'nın Dil Özellikleri

Eser dil özellikleri açısından dönemi için sade denilebilecek bir tarzda yazılmıştır. Bilindiği gibi on sekizinci yüzyıl mahallileşme akımının etkisinde olan, sade dilli eserlerin yazıldığı bir dönemdir. Metin harekesiz, çok güzel bir nesih ile yazılmıştır. Metnin birkaç yerinde (17a'da "dörder" kelimesi gibi) harekeli örneklere de rastlanmaktadır. b, p ve ç, c kullanımlarının ortak olduğu aynı kelimenin bazen b, bazen p ile yine bazen c'li yazılan kelimelerin ç ile yazıldığı görülmektedir. Zamir n'si (ن) bazen (ڭ) ile de (6b'de zamānuñda) yazılmıştır. Eserde bazen edatların birleşik yazıldığı (21b'de olın-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

mış ḳadar, 22a'da virmiş ḳadar) görülmektedir. Tüfe(n)k ve mezbur(d) kelimelerinde ünsüz türemesi göze çarpmaktadır. 61a'daki el ḫumbarası<il ḫumbarası kullanımı "e<i" değişimine örnektir. Eserde şarampo, grande, porvat gibi yabancı kaynaklı terim adlarına da rastlanmaktadır.

Yukarıda da görüldüğü gibi eser genel olarak dönemin dil özelliklerini üzerinde taşımaktadır. İleride eserin tam dizin çalışması tamamlandıktan sonra ayrıntılı dil incelemesi de yapılacaktır.

VI. Bayramoğlu Ali Ağa

Ali Ağa eserinde kendisi ile ilgili de çok kısıtlı da olsa bilgiler verir. Tam ismini ve baba ismini bilemediğimiz Bayramoğlu Ali Ağa, kitabı telif ettiği esnada humbaracılar ocağında ikinci halife olduğunu "…bu ḥaḳīr-i pür-taḳṣīr ḫumbaracılar oca̱ğında olan Ḫalīfe-yi Ṣānī Ali bendeleri…" (12b) gibi cümlelerle ifade eder. Devamında ise kendisinin Kandiye Kalesi fethinden (1669) bu yana hizmette olduğunu vurgular. Ali Usta diye bahsettiği kişi ile birlikte pek çok muhasara ve fetihlerde bulunduğunu hassaten Belgrat, Temeşvar muhasaralarında ve Moskof seferinde birlikte olduğunu ifade eder.

İlk görev olarak Avusturyalıların 1693 tarihindeki Belgrat'ı muhasara ettiğinde kale içinde bulunduğunu ve bu esnada "humbaracılar halifesi" olduğunu ifade eder.

> "[3b] …Belġrad Ḳalʿası'nı küffār-ı ḫāksār muḥāṣara eyledükde Ḳoca Caʿfer Pāşā ser-ʿasker idi ve Çelebi Muḥammed Pāşā yeñīçeri aġāsı idi ve Abdurraḥman Pāşā cebecibāşı idi ve bu ḥaḳīr daḫi ḫumbaracılar üzerlerine baş ḫalife idüm."

Metnin devamında ise "Bir miḳdār sergüzeştim aḥvālini beyān olınur" başlığı altında kendi yaptığı hizmet ve görevlerinden bahseden müellif bunu şu şekilde dile getirir:

> "…İmdi bu ḥaḳīr Ḳandiye Ḳalʿası seferinden berü dīn-i mübī-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ne ḫiẕmet ve bu ana degin ḳalʿada gerek fetḥinde ve muḥāṣaralarında ve Belġrad muḥāṣarasıñda ve Ṭemeşvār muḥāṣarasıñda ve Moskov seferinde Prut Ṣuyı üzerinde 'asker-i İslām'ın mürūr-ı ʿubūrı içün Usta Ali ile meʿan elḥamdülillāhiTeʿālā ḫiẕmetimüz sebḳat eyledi." [8a-b] Devamındaki ifadelerden yakın arkadaşı olan Usta Ali'nin vefat ettiği anlaşılmaktadır. Usta Ali ile birlikte Hotin taraflarına yapılan bir sefere de katılan Ali Ağa, burada köprü yapımı ile ilgili birtakım işler yapmıştır. Bu konu ile ilgili olarak yapmış olduğu çizimleri "sahib-i devlet" dediği kişiye ulaştırmak üzere Defterdar Osman Efendi'ye verdiğini belirtir. Bundan başka Mora Adası'nda bulunan Gördes Kalesi, Anabolu Kalesi, Modon Kalesi ve Menküşe Kalesi fetihlerinde bulunmuş ve çeşitli ihsanlara nail olmuştur.

Hanya Adası'nda muhafız olan Muhammed Paşa üç ay boyunca Suda Kalesi'ni muhasara edip elindeki humbaracıların yetersiz kalıp kaleyi alamaması üzerine merkezden bir humbaracı halifesi istemiş ve bunun üzerine Ali Ağa gönderilmiştir. Ali Ağa'nın gelmesinden beş gün sonra donanma gemilerinin de yardımı ile kale teslim alınmıştır. Söz konusu fethin nasıl gerçekleştiği ile ilgili olarak hazırlamış olduğu raporunu tersanede Ali Paşa'ya takdim etmiştir. Bunun üzerine pek çok ihsana nail olmuş ve ayrıca Donanma-yı Hümâyûn humbaracıbaşılığına tayin edilmiştir. Daha sonra Gorfa Kalesi'nin muhasarası için görevlendirilmiş ancak bu seferde zafer sağlanamamıştır. [8b-9a].

Bayramoğlu Ali Ağa daha sonra ise eseri telif ettiği esnada kırk dokuz yıldır hizmette olduğunu ve bunun neticesi olarak 8993 akçe humbaracı tımarına mutasarrıf olduğunu ifade eder.

"Bu ḥaḳīr daḫi ḫiẕmet-i pādişāhīde dīn-i mübīn uġrına Ḳandiye'den berü sefer virüp ḳırḳ ṭoḳuz senedür sekiz biñ ṭoḳuz yüz ṭoḳsan üç aḳçe ḫumbaracı tīmārına mutaṣarrıfım. Aḥvālim daḫi mükedderdür. Efendilerimizüñ iḥsānlarına ḳalmışumdur." [10a]. Ali

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ağa'nın buradaki ifadeleri onun bu eseri yazarken maddi bir sıkıntı içinde olduğunu ve padişahtan veya devlet büyüklerinden bir ihsan beklentisi içinde olduğunu da göstermektedir.

Bayramoğlu Ali Ağa'nın Babası

Bayramoğlu Ali Ağa eserde ismini vermeden babası ile de ilgili bilgi verir. Buna göre babası kırk sene kadar donanmada baştarda kapudanlığı yapmıştır. Müellifimiz eserinde tasvir ettiği ve anlattığı pek çok şeyi babasından öğrendiğini ifade babında "babadan miras-dur" [20b] der.

Babası Akdeniz'de bilinen bir kaptan olup Hanya'nın 1645 yılındaki muhasarasına katılmış ve etkili olmuştur. Hanya'nın muhasarası esnasında Fransızlar tarafından muhasaralarda kullanılan bir tür merdiveni kullanarak Hanya'nın fethinde etkili olmuştur. Ali Ağa'nın verdiği bilgiye göre bu merdiven evlerde kullanılan merdivenlerden çok farklı olup, Fransızlar tarafından icat edilmiştir. Metinde resmini verdiği bu merdivenler için "[6b].... Ve daḥi nerdübān dirler ḳalʿa feṯḥi içün Fransız tâ'ifesi ḳullanurlar ġarīb heykeldür" ifadesini kullanır. Ayrıca bu merdivenin nasıl ve ne zaman kullanıldığını da şu şekilde tarif eder: "[18a]... Fransız kāfiri bir ḳalʿaya ṣārılduḳda birden ḳalʿaya yürüyüş eyledükde murād eyledügi zamānda bir ġarīb nerdübān ḳullanur..." der. Merdivenlerin çizimlerini verdiği yerde de" [55b] ...Bu daḥi bir nerdübāndur ki ekṣeri Fransızlar kullanurlar...".

Babasının Hanya'nın fethine Sultan İbrahim tarafından memur edilmesini de şu şekilde hikaye eder: [55b] "...Ḳaçan ki merḥūm ve maġfūr Sulṭān İbrāhīm Ḫān ṭābe ṣerāhu zamānında bir ḳızlaraġası gemiye girüp Mıṣır'a giderken ḳorsān kāfirleri alup Ḫanya'ya getürüp pādişāh-ı ʿālem-penāh ḥażretleri işidüp ziyādesiyle ġażaba gelüp elbetde bu Ḫanya Ḳalʿası feṯḥ olınmasını isterüm

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

didi. Merḥūm pederüm birḳaç ḳalʿanın fetḥinde bulunup ḥattā Ḳara Cehennem nāmında üç ḳalyon ki büyüklükde miṣli bulunmaz ol maḥalde Ḳapudān Ḫalīl Pāşā imiş ḥattā ḳalyonlaruñ taṣvīrleri tersḫānede yazılıdur merḥūm pederimüz taʿrīf olınup mişvārı bellü olmaġla pādişāh-ı ʿālem-penāh ḥażret çaġırup: "Ḥanya'nuñ fetḥini senden isterüm" didükde, merḥūm pederüm cevāp eyledi ki: "eger murāduñ mezbūr ḳalʿayı almaḳ istersüñ bir daḫi Ḥanya'nuñ adın añmazsın bir ġayrı nāmla sefer adın çıḳarasın. Mālṭa nāmın çıḳarup geregi gibi levāzımın tedārikin görüp mezbūr nerdübānları ol maḥalde vāfir yapdırup…", "…İmdi bir ʿaẓīm donanma ile Yūsuf Pāşā nāmında bir pāşā ḳapudān ve hem ser-ʿasker idüp ammā bu aḥvāl Ḥanya Ḳalʿası'nın fetḥi içün olduġını kimesneye bildürmeyüp ḫaṭṭ-ı şerīfi merḥūm pederime [56a] virüp her ne yüzden ḥareket ve tedārik ider ise fermānum anuñ üzerinedür diyü. Ḳaçan ki donanma-yı hümāyūn Ḥanya'ya varup ve bir ṭarafından dolanup küffār ʿacabā bizüm üzerimüze olmasun diyü ḫavf iderken tamām ṣuların alduḳda donanma-yı hümāyūnı ḳaldurup birḳaç mīl uzaduḳdan ṣoñra meks-i ikāmet idüp ol vaḳıt merḥūm pederim Yūsuf Pāşā'ya cevāp idüp eydür ki "ey efendüm pādişāhımuzuñ yek ḳulında ḫaṭṭ-ı şerīfi vardur. Emir ile cümle donanma-yı hümāyūnda olan pāşāları ve begleri ve sā'ir askerler üzerine baş olanları cemʿ ile ḫaṭṭ-ı şerīf ḳırā'at olınsun" didükde ḳapudān pāşā ve sāir ḫalḳ müteḥayyir ḳalup ḳaçan ki cümlesi bir yire cemʿ olup ḳırā'at olındukdan ṣoñra "ser-ʿasker olan Yūsuf Pāşā sensin ki Ḥanya Ḳalʿası'nın fetḥi içün emr-i hümāyūnum olmışdur. Murādum Mālṭa degüldür, murādum Ḥanya Ḳalʿası'nın fetḥini señden ister veyā başuñ" diyü ol vaḳit gice ile girü dönüp bir baş ḳalʿa-yi mezbūra yaḳın bir maḥalline yanaşup ve gemilerde olan ʿasker-i İslām her ne ḳadar var ise ṭaşraya degüp ve tedārik olan mühimmātları cümle ṭaşra çıḳarup ḳalʿa-yi mezbūra varup nerdübānlar ile öñünçe ṭulumbalar yürüderek ḳalʿanın fetḥi müyesser oldu…".

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

VII. Eserin Muhtevası

Ali Ağa yazdığı bu kitabın kırk yıldan fazla olan askerî mühendislik ile ilgili tecrübelerini ihtiva ettiğini ve başta padişah olmak üzere tüm devlet erkânının bunu okuması gerektiğini ifade eder. Bu kitabı okuyan herkesin kırk elli sene savaş tecrübesine sahip olacağını ileri sürer. Nitekim daha eserin giriş kısmında bu manada şöyle söyler: "Mülāḥaẓam ancaḳ devletlü efendilerimüz kitāb-ı mezbūrı birḳāç kerre müṭālaʿa ve müzākere eylese ḳırḳ elli senelerde geregi gibi sefer eylemiş ḳadar her aḥvāllerine vuḳūf taḥṣīl ider." [2a].

Eserinin ilerleyen sayfalarında ise padişahın "usanmadan, üşenmeden" sürekli bu kitabı okumasını tavsiye etmektedir: "İmdi bu kitāb-ı mezkūr devletlü efendimüz uṣanmayup, üşenmeyüp dāʾimā müṭālaʿa ve müzākere iderse fāʾidesin bulur, nice nice ġazālarda ḥükmini icrā itdürürler." [20b]

Yine birkaç yerde kitabının okunması ve burada ifade edilen tedbirlerin yerine getirilmesiyle ordunun muzaffer olacağını ifade eder.

Ali Ağa savaşlarda yapılacak uygulamalardan bahsederek yer yer aldığı bu tedbirlerin Sahabe-i Kiram tarafından da uygulandığını ifade babında dört yerde şöyle söyler:

- [3a] Zīrā bu tedbīr ṣaḥābeʾ-i güzīn *rıḍvānullāhi ʿaleyhim ecmaʿīn* tedbīrindendür .
- [21a] Zīrā evvel ordusın muḥāfaẓa ide ṣoñra cenge mübāşeret eyleye. Bu tedārik ve bu tedbīr muḳaddemā ṣaḥābe-i güzīn *rıḍvānullāhi Teʿālā* [21b] *ʿaleyhim ecmaʿīn* tedārīkidir.
- [23a] Zīrā tedbīrde çoḳ ḥāl vardur. ṣaḥābe-i güzīn *rıḍvānullāhi Teʿālā ʿaleyhim ecmaʿīn* tedbīridür.
- [40b] Bu tedbīr ṣaḥābe-i güzīn *rıḍvānullāhi Teʿālā ʿaleyhim ecmaʿīn* tedbīrlerindendür.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Askerî Bilgiler

Eserde Osmanlılar tarafından kullanılan humbaralar ile ilgili detaylı bilgiler verip çizimlerini gösteren Ali Ağa, taktikler konusunda da çok mühim bilgiler verir. Nitekim bunu ifade babında şunları söyler: "İmdi kitāb-ı mezbūrda sepet ve fucı ḫumbaraları taṣvīrleri yazılmışdur. Düşmen üzerlerine biñ ḫumbara atmaḳdan [6b] yüz veya elli fucı ḫumbarası aḳduḳda ṭābūr üzerine içindeki küffāruñ aṣla cenge mecāli ḳalmaz tedbīrdür."

Bunların yanı sıra Fransızlar tarafından kullanılan ve "grande humbara" adı verilen humbaralardan da bahseden Ali Ağa bunların da çok etkili olduğunu ifade babında "...üç dört danesin birden ṭābūr üzerine yürüdseler ṭābūruñ çarḫ-ı feleklerin çevirmege mecāli ḳalmaz..." demektedir. Ancak bu humbaraların on bir on iki arşın (8-9 metre) boyunda olduğunu ve ancak bir kişi tarafından kucaklanabilip iki tekerli araba ile taşındığını ve içinde yüzden fazla kısa tüfenklerin olduğunu belirtir ve çizimini verir.

Muhasara esnasında alınacak tedbirler ve kullanılacak taktiklerle ilgili de bilgiler veren Ali Ağa, muhasarada su çıkması durumunda yapılacak işler ile ne kadar humbara atılması gerektiği ile ilgili bilgileri de detaylı bir şekilde ifade eder [7a-b vd.].

Ali Ağa'nın İcatları

Eserde kendisinin icat ettiği silah ve aletlerden de bahseden Ali Ağa bizzat "icat ettim" kelimesini kullanarak bunların mahiyetini ve harplerdeki önemini izah eder. Ayrıca çeşitli savaş taktiklerini ve uygulamalarını da ilk defa kendisinin yaptığını metin içinde belirtir. Ali Ağa'nın icat ettiği silah ve aletler ile ilgili verdiği bilgiler şu şekildedir:

> "...Bu faṣıl daḫi ḥaḳīr bir ṭulumba īcād eylemişümdür. Zīrā bizüm ḫumbaracılarımızuñ ḳullanduġı ṭulumba ancaḳ ateş ṣaçar. Ammā mezbūr ṭulumba hem ateş ṣaçar ve hem beşer onar

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

tüfenkler var içinde ḳurşun atar…" [17a].

"...Mezbūr ṭulumbaları ḥaḳīr īcād eyledüm. Hem ateş ṣaçar ve hem beş on tüfenk atar. Yürüyişlerde ziyāde gerekli cenk ālātıdur…" [47b]

"…. Daḫi tüfenkli ṭulumba ne vechile olur ve ne vechile ṭolar bu ḥaḳīr īcād eylemişümdür. Anı beyān idüp ve taṣvīrde göstermişümdür…" [51b]

"…Bu daḫi ṭoḳsan ḥesābından olmaḳ üzere meydānlı bir terāzüdür ki aṣlā teḫallüf eylemez ve aldatmaz ve ḳaçıncı ḥesābdan ise bildürür. Ḳullanacaḳ şeydür. Ammā şimdiki üstādlar cebinden bir terāzü çıḳarur baḳar güyā ki gizlü baḳar, aṣlā kendü daḫi bilmez, ne meziyetdedür. Mādemki terāzüde meydān yoḳdur añnanmaz ve hem ḳırḳ beş ḥesābındandur. Zīrā ṭoḳsan ḥesābından terāzü kimsede yoḳdur bu ḥaḳīr īcād eyledüm ve kimsede bu ṣan'atı bilmezler…" [60a]

"…Ve bu daḫi ṭoḳsan ḥesābından ziyādesiyle ḳullanıcaḳ terāzüdür. Bizüm ḫumbaracılarımuzda bu yoḳdur…" [60b]

"…Ve bu daḫi ṭoḳsan ḥesābından olmaḳ üzere bir terāzüdür. Bizüm ḫumbaracılarımuzda yoḳdur ve hem bu terāzünüñ yolın bulamamışlardur bu ḥaḳīr īcād eyledüm…" [61a]

" [17b]...Bu faṣıl daḫi ġrande ṭulumba ta' bīr olınur Fransız kāfirleri ḳaçan ki çarḫ-ı felekli ṭābūr üzerine yürüyüp bozmaḳ içün mezbūr ġrande ṭulumba peydā eylemişümdür. Üç yā dört veyā beş dane birden yaḳup gice ile ṭābūr üzerine yürüyüp onar on beşer yeñiçeriler her ṭulumbaya ḳollarına ikişer üçer adam yürüdeler. Kāfirlerüñ çarḫ-ı feleklerin yaḳa. Vārādīn'de olan kāfirleri daḫi yaḳup aṣlā öñüne sed olup ḥā'il olmaz. Ateşi bir dönem yire degin sürer ve içindeki ḳūrşūnlu tüfenkler ne ḳadar uzaḳ olursa urur. Anuñ daḫi taṣvīri taḥrīr idüp bir ġarīb ṣūret heykeldür manẓūr-ı 'ālīleri olduḳda ma'lūm olınur…".

"…Ve buñı nerde taḥṣīl eyledügim su'āl buyurılur ise Moskov ḫumbaracıbaşısı Fransız imiş. Andan firār eylemiş gelüp Müselmān oldı idi. Elmās Pāşā zamānında bir ze'āmet daḫi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

virdiler ve Belġrad Ḳalʿası'n [18a] miʿmār idüp gönderdiler…".

Eserde dikkat çeken hususlardan bir tanesi de Ali Ağa'nın bazı icatlarının ve uygulamalarının rüya vasıtasıyla veyahut da "vehb-i ilahî" olarak kendisine geldiğini ifade etmesidir. Nitekim birkaç yerde bu hususa dikkat çekerek şöyle söyler:

"…Bu bir vehb-i ilahidür, ḳalbime ḥużūr idüp yüregime bir ateş düşdi ki bu aḥvāli niçün bir adam añlamaz mı ve bunuñ tedārik-i tedbīrine taʿaccüb ve bir kimesne ẓuhūr idüp tedāriki ve tedbīri ḳaydında degül yoḫsa niçe ʿāḳil kimesneler vardur söylemezler ki kim diñler diyü beli señ Allāh içün añladuġın üzere gerekli ve lüzūmi olan aḥvālleri geregi gibi taḥrīr ve taḳrīr eyle deʿindallāhi Teʿālā ecr ü ṣevābdan herbirin ḥükmi icrā olınmış ḳadar ecr ü ṣevāba nāʾil olur ve bundan ġaflet olınmaya.." [21b].

Lale Devri'ni idrak etmiş birisi olan Ali Ağa, bu dönemde şairlere ve benzeri faaliyetlerde bulunan kimselere gösterilen ilginin kendisi gibi askerî sanat ehli insanlara ve icatlara gösterilmediğinden şikayet ederek şöyle söyler: "…İmdi bu tedbīr u tedārikin bilür adamlar çoḳdur. Ancaḳ ḫalḳ iḥsān ḳuludur. Bir ġarīb ḥāldür. Zamānda bir adam ġazel söylese pesendīde idüp büyük manṣūb ve iḥsān iderler. Ammā dīn-i mübīn içün gerekli bir ṣanʿat gösterse suʾāl ider kimse yoḳdur…" [39b].

VIII. Humbaracı Ocağı

Aslı Farsça, *humpāre* kelimesinden gelmekte olup, *küçük küp, küpçeğiz* manasında bir kelimedir. Metinlerde bazen *kumbara* olarak da geçmektedir[62]. İçi boş toprak, cam, demir veya tunçtan yapılmış güllelerin içine barut, demir ve kurşun parçaları ile bomba veya

62 Mehmed Kanar, *Büyük Farsça-Türkçe Sözlük*, İstanbul 1993, s. 263. M. Cavid Baysun, "Kumbaracı", İA, VI/982.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

benzeri tahrip maddesi koyularak havan topu ya da elle atılan eski bir tür savaş aletidir. Elle veya havan topu ile atılabilir. Havan ile atılanına 'havan humbarası' veya 'humbara havanı'[63], el ile atılanına da 'el humbarası' (humbara-i dest) denilir. Havan topu vasıtasıyla humbara atan topçulara *humbaracı* denilir.

Osmanlı askerî teşkilâtı içinde erken zamanlardan beri topçu ve cebeci ocakları içinde bulunan humbaracılar, İstanbul'un fethinden sonra müstakil bir ocak haline gelmişlerdir[64]. Ocağın tam olarak ne zaman teşekkül ettiği belli değildir. Merkezde ve taşrada bulunan humbaracılar İstanbul'daki humbaracıbaşıya bağlı idi. Cebeci, topçu ve tımarlı olarak üçe ayrılan humbaracılar, humbaraların yapımı ve kullanımı ile mükellef idiler. Humbara yapımı ile görevli olanlar cebeci ocağında bulunurlardı. Havan topları ile humbara atanlar ise Topçu Ocağı'na mensup idiler. Ayrıca el ile humbara atan kimseler de vardı[65].

Tophane-i Âmire imalathanelerinden birisi de kumbara (humbara) imalathanesidir. Osmanlılar içine humbara denilen güllelerin atıldığı havan toplarına "humbara kazanı" ismini vermekteydiler[66]. Havan toplarında atılmak üzere hazırlanan humbaralar muhtelif türlerde imal edilmektedir. İçi boş bir tarzda demir, tunç veya taştan ya-

---

63 Fındıklılı Mehmed Ağa, *Silahdar Tarihi* (nşr. Ahmed Refik), İstanbul 1928, II, s. 47.

64 Baysun, "Kumbaracı", İA, VI/982; Abdülkadir Özcan, «Osmanlı Askerî Teşkilâtı», *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Târihi* (ed. E. Ihsanoğlu), Istanbul 1993, s. 348; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapukulu Ocakları*, Ankara 1988, II, s. 117-133 vd. Tersâne-i Âmire'de de ayrıca bir kumbaracı bölüğü bulunmaktadır. 1527-31 tarihlerinde mevcudu 4 kişi olan kumbaracıların sayısı XVI. asrın sonları ile XVII. asrın başlarında 203 kişiye yükselmişken daha sonra 100 kişiye ve 1648'de de 23'e kadar inmiştir (İ. Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, Ankara 1992, s. 70).

65 Baysun, "Kumbaracı", s. 982.

66 *Atik ve Cedid Topa Dair Fenn-i Harb ve Hendese Üstadlarından Menkul Makalât Mecmuası*, Deniz Müzesi Ktp., Yazmalar nr. 824, v. 1b.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

pılan humbaraların içine yanıcı ve patlayıcı maddeler konulmaktaydı. İmalathanede kullanılan gümüş cürufları Kavala ve Pravişte'de bulunan madenlerden gelirdi[67]. Evliya Çelebi, İstanbul'dan başka Budin'de de bir humbarahane olduğunu belirtir[68].

Humbara'nın Tarihi Gelişimi

Humbaraların tarihi havan topunun geliştirilmesinden sonradır. Havan[69] toplarının tarihi de ateşli silahların tarihine bağlı olarak on dördüncü yüzyıla kadar geri gitmektedir. Ancak havan toplarının esaslı bir silah olarak savaş alanlarında kullanılması İstanbul'un muhasarasından sonra olmuştur. Bilindiği gibi havan toplarının fonksiyonel bir şekilde kullanılması ilk kez İstanbul muhasarası esnasında gerçekleştirilmiştir. Fatih Sultan Mehmed, Haliç denizinde bulunan gemileri vurmak için havan topu üzerinde önemli bir düzenleme yapmıştır. Bu muhasaradan sonra havan topları özellikle muhasara savaşlarının vazgeçilmez bir silahı hâline gelmiştir.

Tarih boyunca pek çok defa kale ve şehir surlarını muhasara etmek durumunda kalan Osmanlılar, havan toplarının geliştirilmesine ve kullanılmasına büyük önem vermişlerdir. On beş ve on altıncı asırlardaki savaşlarda, şekli itibariyle kazana benzediğinden dolayı "top kazanı" veya sadece "kazgan" adını verdikleri[70] geniş ağızlı, kısa namlu boyuna sahip havan toplarını, taşıma ve kullanma kolaylığından dolayı sıkça kullanmışlardır. Mesela, 1478 yılında, İskenderiye muhasarasında, arazinin engebeli olmasından dolayı top

---

67 Tophâne'de olan kumbara imalathanesine lâzım gümüş cürûhunun Kavala ve Pravişte madenlerinden verilmesi hakkında Cezayir Beylerbeyine yazılan hüküm: *Mühimme Defteri*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, nr. 30, s. 129/314, 13 S 985 (3 Mayıs 1577).

68 Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, İstanbul 1314-15, VI, s. 234.

69 Havan topunun Osmanlı kaynaklarında, havaî, hevâyî veya havâyî şeklinde zikredilmesi, muhtemelen mermisinin, diğer toplardan farklı olarak yukarı doğru gitmesinden kaynaklanmaktadır.

70 "Eski bir nev battal top", Şemseddin Sami, *Kamûs-ı Türkî*, İstanbul 1317, s. 1069.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

götürülememiş, muhasara için gerekli olan toplar ve havanlar orada dökülmüştür. Bunlar arasında bulunan iki havan topunun attığı her biri 11, 12 ve 13 kantar ağırlığındaki[71] yangın ve tahrip güllelerinin kale içindeki evler üzerinde yaptığı tahribat ve özellikle çıkardığı yangınlar, mahsurlar üzerinde büyük zarar yapmıştır[72]. Osmanlılar ilk defa[73] bu muhasarada, neft veya zeytinyağına batırılmış yün, güherçile, balmumu ve kükürt gibi yanıcı maddelerden oluşan humbaralar kullanmışlardır[74]. 1470 yılındaki Eğriboz seferinde de havan topu kullanılmış, ancak içinde yanıcı maddeler bulunan humbaralar kullanılmamıştır[75]. Selanikī, 1565 yılında yapılan Malta seferine beş adet havai topun götürülmesi gerektiğinden bahseder[76]. Osmanlılar, bilhassa kale muhasaralarında ve müdafaalarında havan topu-

71 Uzunçarşılı, *Halkondil Zeyli*'ne istinatla bu havanların gülle ağırlıklarını 13 kental yani 1,3 ton olarak vermektedir (İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1988, II, s. 123). Oysa Hammer, güllelerin 11, 12 ve 13 kantar ağırlığında taş gülle attıklarını belirtmektedir. (J. Hammer, *Devlet-i Osmaniye Tarihi*, (trc. Mehmed Ata), İstanbul 1329, III, s. 172-3). Dönemin Osmanlı kaynakları topların kale önünde döküldüğünden bahsederler ancak gülle ağırlıklarını vermezler.

72 "Havayî topları kürre-i mihr gibi evc-i sipihr-i devvâra ağdurdılar; yukarudan aşağa hisâr içindeki küffârun başına taş yağdurdılar; ol sâ'ika-girdâr toblar her ne dârun tamına ki tokunurdı, içindeki bed-fercâmlar be'ysü'l-makarr-ı sakara okunurdu", İbn Kemâl, Kemal Paşa-Oğlu Şemsüddin Ahmed, *Tevârîh-i Âl-i Osman*, (nşr. Şerafettin Turan, Tenkidli Transkripsiyon), İstanbul 1957, VII, s. 448.

73 Hamdi Binark, ilk humbaraların II. Murad devrinde bakırdan yapıldığını ve içine ufak demir parçaları, karabarut ve küçük kurşun yuvarlakların doldurularak hazırlandığını ileri sürerek, bunların ilk defa II. Kosova savaşında (1448) kullanıldığını belirtir ("Fatih Sultan Mehmed'in Topları", *Motor Mecmuası*, 17 (1953), s. 14).

74 Hammer, *Devlet-i Osmaniye Tarihi*, III, s. 172; İ. H. Danişmend,"Eski Türk Ordusunun Silah ve Teknik Üstünlüğü", *Cumhuriyet*, 2 Temmuz 1947, s. 2.

75 "Havâî toplar ki kürre-i mihr ü mâh gibi burûc-ı sipihr-i devvâre 'urûc ider ve döner hisâr içindeki nâbekârlarun üzerine kazâ-yi âsumânî ve belâ-yı nâgihânî gibi nâzil olurdı, tokunduğu dârun der ü dîvârın târ u mâr etdikten sonra ceng-i zarb-destle seng ü çûpin yün gibi ditdikten sonra merkez-i zemîne deg gider, ne haftân-ı çerm gâv, ne siper-i cirm-i mâhî hâyil olurdı (İbn Kemâl, *Tevârih-i Âl-i Osman*, VII, s. 289).

76 Selaniki Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî* (nşr. Mehmet İpşirli), İstanbul 1989, I, s. 6.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

nun etkili bir şekilde kullanılmasına dikkat ederek önemli sonuçlar almışlardır[77]. Ancak, on yedinci yüzyılın sonlarına doğru önemini kaybeden ve âdeta kaybolmaya yüz tutan Humbaracı Ocağı on sekizinci yüzyılın başlarında Osmanlı hizmetine giren Humbaracı Ahmed Paşa'nın gayretleri ile tekrar canlandırılmıştır[78]. Graf Marsigli, Osmanlıların havan yapmasını Hıristiyanlardan öğrendiğini iddia ederek "havan humbarası" dediği Osmanlı havanlarının da maharetli kullanılamadığını, ancak yine de etkili bir silah olduğunu belirtir[79].

Topçular gibi Kapıkulu ocağına mensup bulunan humbaracı ortalarının on beş on altıncı yüzyıllar arasında ihdas edildiği tahmin edilir.[80] Humbaracıbaşı adı verilen bir subayın komutasında bulunan bu ocak mensupları, başlangıçta biri topçulara, diğeri cebecilere bağlı olmak üzere iki kısımdan ibaretti. Bu ocağın esas kısmının Kapıkulu gibi maaşlı değil, tımarlı olduğu bilinir. Humbaracılık, Ali Ağa'nın aşağıda belirttiği üzere IV. Mehmed'in Kandiye muhasarası esnasında müstakil bir ocak haline gelmiştir. Yine Ali Ağa'nın sık sık ifade ettiği gibi bu ocak ve humbaracılık sanatı on sekizinci yüzyıl başlarında büsbütün ihmale uğramıştır. Sultan I. Mahmud (1730-1754) döneminde Comte de Bonneval (Ahmed Paşa) (1675–1747), mîr-i mîrân rütbesi ile humbaracıbaşılığına tayin edilip Avrupa'daki usul ve sistemlere uygun bir şekilde ocağı tekrar teşkilatlandırılmaya tabi tutuldu.[81] Eserinde bu zattan ve faaliyetlerinden bahis bulunmamasına bakılırsa, Ali Ağa bu tarihlerden önce vefat etmiştir.

---

77 M. Cavid Baysun, "Kumbaracı", *İA*, VI/982.

78 Humbaracılar ocağının yeniden teşkilâtlandırılması ve Humbaracı Ahmed Paşa'nın faaliyetleri hakkında daha fazla bilgi için bk. Mustafa Kaçar, *Osmanlı Devleti'nde Bilim ve Eğitim Anlayışındaki Değişmeler ve Mühendishânelerin Kuruluşu,* Doktora Tezi, 1996, İÜ Edebiyat Fakültesi, s. 18.

79 Marsigli, *Askerî Vaziyet*, s. 165-6.

80 Humbaracı ocağı ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. Ahmet Halaçoğlu, *Humbaracı Ocağı ve Humbaracıbaşı Ahmed Paşa'nın Hayatı, Islahatları* (lisans tezi, 1982), İÜ Ed. Fak. Tarih Bölümü Seminer Kitaplığı, nr. 3533.

81 Pakalın, *OTDTS*, I, 854.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Humbaracı ocağı ile ilgili çok kıymetli bilgiler veren Ali Ağa, Humbaracılar ocağının Sultan IV. Mehmed (1648-1687) döneminde Kandiye Kalesi'nin muhasarası esnasında Vezir Ahmed Paşa ve Defterdar Ahmed Paşa tarafından üç kol humbaracıbaşılık olarak kurulduğunu ve bunun padişah tarafından da uygun bulunduğunu ifade eder. Buna göre sağ kol humbaracıbaşılığına Ahmed Paşa getirilmiş ve Ohri Sancağı yirmi bin akçe zeametle kendisine verilmiştir. Sol kola ise İslam Ağa humbaracıbaşı olarak getirilmiş ve kendisine Babaeski zeameti verilmiştir. Orta kola ise Köse Ahmed Ağa Eskipol zeametiyle getirilmiştir. [27b]. Her bir humbaracıbaşıya yirmişer nefer verilerek toplam altmış humbaracıbaşı görevlendirilmiştir. Ali Ağa bu rakamın kendi zamanında üç yüze ulaştığını belirtir.

Belgrat'ın fethinden sonra humbaracıbaşı Mustafa Ağa, Vezir Mustafa Paşa'ya olan yakınlığı sebebiyle üç humbaracıbaşılık görevini ve ilaveten lağımcıbaşılık görevini uhdesine almış ve böylece diğer iki humbaracıbaşılık görevi açıkta kalmıştır.

Humbaracı ocağının işleyişi hakkında da bilgi veren Ali Ağa, seferlere gidildiğinde Sultan IV. Mehmed döneminden beri kanun üzere üç humbaracıbaşının birlikte gittiğini ancak son zamanlarda bu kanunun bozulduğunu ve padişahın bu eseri okuyarak tekrar bu ocağa nizam verilmesini umduğunu ifade eder. Ali Ağa'nın verdiği bilgilere göre hangi seferde hangi humbaracıbaşıların sefere katıldığının listesi şu şekilde verilmiştir:

- Ḳandiye Ḳal'ası'nda olan ḫumbaracıbaşılar: Aḥmed Aġa ve diger Aḥmed Aġa ve İslām Aġa;
- Ḳamaniçe'de olan ḫumbaracıbaşılar: Aḥmed Aġa ve İslām Aġa ve Muṣlı Aġa;
- Ummān seferinde olan ḫumbaracıbaşılar: Muṣlı Aġa, Aḥmed Aġa, İslām Aġa;
- Çehrīn seferinde olan ḫumbarabaşılar: İslām Aġa, Muṣlı Aġa, Aḥmed Aġa;

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

- Beç seferinde olan ḫumbaracıbaşılar: İslām Aġa, Aḥmed Aġa, Muṣlı Aġa;
- Belġrad Ḳal'ası fetḥinde olan ḫumbaracıbaşılar: Murād Aġa, Ḥüseyin Aġa, Ḳara Muḥammed Aġa.[26a-b]

IX. Ümmü'l-Gazâ'yı Tanıtan Çalışmalar

Osmanlı askerî literatürü üzerine yapılan çalışmalar çok fazla değildir. Bu sebeple, bu eserden ve benzeri eserlerden pek fazla bahis bulunmamaktadır.[82] *Ümmü'l-ġazā* ile ilgili olarak Arslan Terzioğlu şunları söylemektedir: "Sultan Ahmed III (1703-1730) devrinde Humbaracılar sınıfının 2. Halifesi Ali Ağa'nın yazdığı Topkapı Sarayı'ndaki "*Ümmü'l-ġazā*" isimli eserde 17. yüzyılın kale kuşatmalarında kullanılan kendi icadı tulumba isimli roketler tarif ve tasvir edilmektedir. Bunların 11-12 arşın (7-8 m.) boyunda olduğu ve çapını bir insanın güçlükle kucaklayabileceği bu eserde resimleri ile belirtilmektedir. Ali Ağa bu eserinde, savaşlarda başarısızlıkları silah icadında ve geliştirilmesindeki duraklamaya atfederek padişaha yeni silahlar geliştirilmesini tavsiye etmektedir. Böylece bu alanda Türk-İslâm dünyasındaki gelişmelerin ve yeni buluşların artık sona erdiği görülmektedir".[83]

Eserle ilgili olarak Fuat Sezgin tarafından hazırlanan *İslam'da Bilim ve Teknik* isimli eserde şu bilgiler vardır: "Osmanlı roketleri hakkında ilginç resimlerle birlikte ayrıntılı bilgileri, Sultan III. Ahmed (1703-1730) döneminde faaliyette bulunmuş olan mühendis Ali Ağa *Umm el-Ġazā* isimli kitabında vermektedir. Onun tarafından

---

82 *Ümmü'l-ġazā* ile ilgili olarak en son yapılan çalışma: Salim Aydüz,"Lale Devri'nde Roket de İcat Edilmişti", *Derin Tarih*, sayı 3, İstanbul 2012, 64-67.

83 Arslan Terzioğlu, "Türk-İslâm Kültür Çevresinde Uçma Denemeleri, Otomatik Makinalar, Denizaltı ve Roket Teknolojisi", *Türkler*, editörler Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, XI, 260-266.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

imal edilen roketlerin uzunluğu 7-8 metre imiş. Çevrelerinin ölçüsü hakkında ise, bir insanın kesinlikle kucaklayamayacağını söylemektedir. Bu kitap şimdiye kadar hemen hiç bilinmediği için, ondan askerlik ve teknik tarihi bakımından ilginç olan birkaç resim daha burada sunmak yerinde olsa gerektir."[84]

Osmanlı Askerlik Literatürü Tarihi adlı eserde ise şu bilgilere yer verilmiştir: "Bayramoğlu Ali Ağa (XII/XVIII. asır) Humbaracı ocağı ikinci halifesidir. Ali'nin *Umm al-Ġaza fi Tadbir al-Harb va Lavāzimihā* adlı bir eseri tespit edilmiştir. III. Ahmed devrinde yazılan bu eser harp sanatı ve levazımatından bahseder. Müellif eseri üç fasıl üzere tertip etmiştir. Uzun bir girişten sonra, bu devirde yapılan harplerde ne vazifelerde bulunduğunu bildirmiştir. Sonra top çeşitlerini ve havanlarını tanıtır. Harpte alınması gereken tedbirlerden bahseder. Temeşvar Kalesi gibi bazı kalelerin alınmasında yapılan istihkâmları anlatır."[85] Ancak eserin isminin bu şekilde yazımına sadece burada rastlanılmaktadır. Söz konusu bilgilerin kaynağı olarak gösterilen F. Edhem Karatay'ın *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*'nda eserin ismi sadece *Ümmü'l-Ġazā* olarak geçmektedir.[86]

Ümmü'l-ġazā adlı bu eser Osmanlılarda humbaracılıkla ilgili önemli bilgiler vermektedir. Eserde bulunan teknik terimler ve silahlar, on sekizinci yüzyıl askerlik tarihi için büyük önem taşımaktadır. Kullanılan resimler, silahların ve Osmanlı harp tekniklerinin tanıtımında esere bir kat daha değer kazandırmaktadır. Bu anlamda böyle bir eserin gün yüzüne çıkartılıp ilim âlemine tanıtılmasının ilim âlemine önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Bu eser

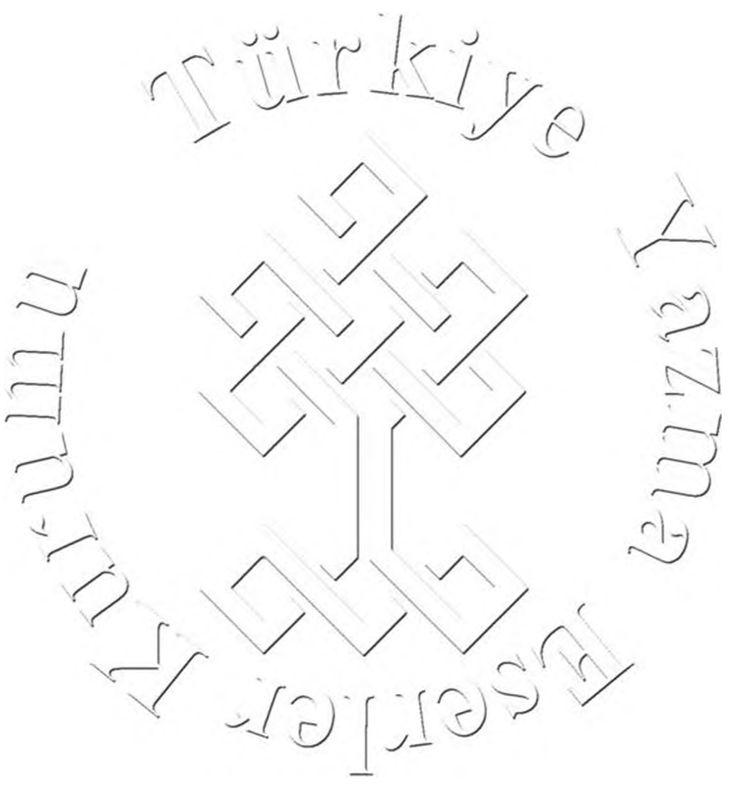
---

84 Fuat Sezgin, *İslam'da Bilim ve Teknik*, İstanbul: İBB Kültür AŞ. Yay., 2008, V, 128.

85 *OALT*, I, 1066.

86 İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi, 1961, nr. 1930.

gibi yine on sekizinci yüzyılda yazılmış olan askerlik ve harp sanatı ile ilgili eserler dönemin askerî tarihinin aydınlatılmasına önemli katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

Abdurrahman Şeref, "Koca Ca'fer Paşa", *Yeni Mecmua Nüsha-yı Fevkalade 1331-1915 5/18 Mart Çanakkale,* Beyazıt Kütüphanesi, İstanbul, s. 38-39.

Adıvar, Adnan, *Osmanlı Türklerinde İlim* (Yay. Haz. A. Kazancıgil-S. Tekeli), İstanbul 1982.

Agoston, Gabor, "Ottoman Artillery and European Technology in the Fifteenth and Seventeenth Centruies", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaria (AOASH),* XLII/1-2 (Budapest 1994), s. 25.

Ahmed Muhtar Paşa, *Osmanlı Topçuları*, İstanbul, 1315.

Ahmed Muhtar, "Eski Osmanlılarda Top Dökmek Sanatı", *Malûmat,* sy. 121, 1315, s. 13-14; *Malûmat,* sy. 123, 1315, s. 45-46; *Malûmat*, sy. 124, 1315, s. 65-66; *Malûmat*, sy. 126, 1315, s. 102-103; *Malûmat*, sy. 127, 1315, s. 121-123; *Malûmat*, sy. 128, 1315, s. 147-149.

Ahmed Muhtar, *Ahvalnāme-i Müellefāt-ı Askeriye: Ahvalnāme-i Müellefāt-ı Topçuyān*, İstanbul: 1316.

Ahmed Muhtar, *Osmanlı Topçuları* ve *Ahvālnāme-i Müellefāt-ı Askeriyye-i Osmāniyye,* İstanbul: 1316.

Aksu, Cemal, "Firdevsî (Rûmî, Uzun)", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul: 1999, I, 463.

Al-Hassan, Ahmad Y., "Potassium Nitrate in Arabic and Latin Sources", *paper presented to the XXI International Congress for the History of Science,* Mexico City, 2001.

Alper, O. M., "Mehmed Paşa (Elmas)", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi,* İstanbul 1999, II, 158.

Atik ve Cedid Topa Dair Fenn-i Harb ve Hendese Üstadlarından Menkul Makalāt Mecmuası, Deniz Müzesi Ktp., Yazmalar nr. 824.

Aydüz, Salim, "Ahmed Paşa (Humbaracı)", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, s. 147-148.

Aydüz, Salim, "Ateşli Silahlarla İlgili Türkçe Matbu Eserler Bibliyografya Denemesi (1727-1928), *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları*, 5 (March 2004), s. 259-309.

Aydüz, Salim, "Ahmed Muhtar Paşa (Gazi)", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, I, 139-141.

Aydüz, Salim, "Lale Devri'nde Roket de İcat Edilmişti", *Derin Tarih*, sayı 3, İstanbul 2012, 64-67.

Aydüz, Salim, "Lâle Devri'nde Yapılan İlmî Faaliyetler" *Dîvân: İlmî Araştırmalar Dergisi*, 3 (İstanbul 1997/1), s. 143-170.

Aydüz, Salim, "Osmanlı Devleti'nde Bilim ve Teknolojinin Muhafazası", *Osmanlılarda Bilim ve Teknoloji, Makaleler*, Editör: Yavuz Unat, Nobel, Ankara 2010, 763-772.

Aydüz, Salim, "Osmanlı Silahları, Silah Üretim Merkezleri ve Literatürü Tarihi", Tarih Okulu, Mayıs - Ağustos 2011 Sayı X, 1-37.

Aydüz, Salim, *Osmanlı Devleti'ndeTophâne-i Âmire ve Top Döküm Teknolojisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2006.

Babinger, F., *Mehmed the Conqueror and his Time* (trc. R. Manheim, ed. W. C. Hickman), Princeton 1978.

Bacque-Grammont, Jean-Louis, "La Fonderie de Canons d'Istanbul et le Quartier de Tophane. Textes et Images Commentes", *Anatolia Moderna [Yeni Anadolu]*, sy. 8, Paris: 1999, s. 5.

Baysun, M. C., "Ahmed Paşa", İslam Ansiklopedisi, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1978, I, 199.

Baysun, M. C., "Kumbaracı", *İslam Ansiklopedisi*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1967, VI, 982.

Binark, Hamdi, "Fatih Sultan Mehmed'in Topları", *Motor Mecmuası*, 17 (1953), s. 14.

Bostan, İdris, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, Ankara 1992.

Bosworth, C. E., "al-Tarsusī", *the Encyclopaedia of Islam*, CD-ROM Edition v. 1.0, Leiden: Koninklijke Brill NV, 1999.

Browne, P. J., "Cast Cannon in the 15th to 19th Centuries", *Foundry Trade Journal*, sy. 2, 1960, s. 163.

Cevdet-Hariciye, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, nr. 7897.

Çoruhlu, Tülin, "Ahmed Muhtar Paşa, Ferik", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1989, II/106-108.

Danişmend, İ. H.,"Eski Türk Ordusunun Silah ve Teknik Üstünlüğü", *Cumhuriyet*, 2 Temmuz 1947, s. 2.

Danişmend, İ. H., İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1972, III, 479-480.

El-Hiyel fi'l-hurûb ve fethi'l-medāin ve hıfzi'l-durûb, TSMK, Ahmet III, nr. 3469, vr. 133b-235a.

Esencan, T., *Türk Topçuluğu ve Kaynakları*, Ankara: 1946.

Evliya Çelebi, *Seyahatnāme*, İstanbul 1314-15.

Evliya Çelebi, *Seyahatnāme*, TSMK, Bağdat Köşkü nr. 304.

Eyüpler, Mehmet, *Osmanlılarda Topçuluk Faaliyetleri*, Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, İstanbul: İTÜ Metalürji Fakültesi, 1986.

Fazlıoğlu, İhsan, "Nasuh (Matrakçı)", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul: 1999, II, 350-351.

Fındıklılı Mehmed Ağa, *Silahdar Tarihi* (nşr. Ahmed Refik), İstanbul 1928.

Halaçoğlu, Ahmet, *Humbaracı Ocağı ve Humbaracıbaşı Ahmed Paşa'nın Hayatı, Islahatları* (lisans tezi, 1982), İÜ Ed. Fak. Tarih Bölümü Seminer Kitaplığı, nr. 3533.

Hammer, J., *Devlet-i Osmaniye Tarihi*, (trc. Mehmed Ata), İstanbul 1329.

Işıksal, Turgut, *Topçuluk: XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı Türklerinde*, Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi, 1947.

İbn Kemāl, Kemal Paşa-Oğlu Şemsüddin Ahmed, *Tevārīh-i Âl-i Osman*,(nşr. Şerafettin Turan, Tenkidli Transkripsiyon), İstanbul 1957.

İhsanoğlu, E., "Osmanlı Bilimi Literatürü", E. İhsanoğlu, [ed.], *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, İstanbul: IRCICA, 1998 içinde.

İhsanoğlu, E., "Endülüs Menşe'li Bazı Bilim Adamlarının Osmanlı Bilimine Katkıları", *Büyük Cihad'dan Frenk Fodulluğuna*, İstanbul 1996.

İhsanoğlu, E., *Açıklamalı Türk Kimya Eserleri Bibliyografyası*, İstanbul 1985.

İhsanoğlu, E., *Başhoca İshak Efendi*, Ankara: 1989.

İhsanoğlu, E., R. Şeşen ve diğerleri, *Osmanlı Askerlik Literatürü Tarihi*, (*OALT*) İstanbul: 2004, c. I, s. LV-LVI.

İnalcık, Halil, "Mehmed II", İslam Ansiklopedisi, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1970, VII, s. 535.

İnalcık, Halil, *The Ottoman Empire The Classical Age 1300-1600*, London 1973.

James, David, "The *Manual de artillería* of al-Ra'īs Ibrāhīm b Aḥmad al-Andalusī with Particular Reference to Its Illustrations and Their Sources", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London*, Vol. 41, No. 2. (1978), s. 237-257.

Kaçar, Mustafa, *Osmanlı Devleti'nde Bilim ve Eğitim Anlayışındaki Değişmeler ve Mühendishānelerin Kuruluşu*, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, doktora tezi, 1996.

Kaçar, Mustafa, *Osmanlı Devleti'nde Bilim ve Eğitim Anlayışındaki Değişmeler ve Mühendishānelerin Kuruluşu*, Doktora Tezi, 1996, İÜ Edebiyat Fakültesi.

Kanar, Mehmed, *Büyük Farsça-Türkçe Sözlük*, İstanbul 1993.

Karatay, F. Edhem, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu* İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi, 1961.

Keegan, John, *Savaş Sanatı Tarihi*, trc.: F. Doruker, İstanbul: 1995.

Kitāb fī İlmī'n-nüşşāb, Bayezid Ktp., Veliyüddin, nr. 3176.

Kritovulos, *Tarih-i Sultan Mehmed Hān-ı Sānī*, trc.: Karolidi, İstanbul: 1328.

Marsigli, G. L. F., *Osmanlı İmparatorluğunun Zuhur ve Terakkisinden İnhitatı Zamanına Kadar Askerî Vaziyeti* (trc. M. Nazmi), Ankara 1934.

Mehmed Ârif, "Humbaracıbaşı Ahmed Paşa (Bonneval)", *Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası,* III/18 (1328), 1153-1157.

Muhammed b. Menglî, *Kitâbü't-Tedbîrâti's-Sultâniyye fî Siyâseti's-Sınâ'ati'l-Harbiyye, nşr. Salim Aydüz, İstanbul:* Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2012.

Mustafa b. İbrahim, *Fenn-i Humbara ve Sanayi-i Ateşbāzī,* Muallim Cevdet nr. K 439.

Mühimme Defteri, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, nr. 30, s. 129/314, 13 S 985 (3 Mayıs 1577); nr. 136, s. 292.

Münyetü'l-Guzāt 14. yüzyıla ait Memluk-Kıpçakçasıyla Yazılmış Askerī Bir Risāle [Metin, tercüme, dizin], Nşr.: Kurtuluş Öztopçu, Yay.: Şinasi Tekin ve Gönül Alpay Tekin, Harvard Üniversitesi Basımevi, 1989.

Najm al-Din Hasan Al-Rammah, *Al-Furusiyya wa al-manasib al-harbiyya*, Analitik bir girişle neşreden Ahmad Y. al-Hassan, Halep: 1998.

Osman b. Abdülmennan el-Muhtedī, *Hediyyetü'l-Muhtedī,* Askeri Müze ve Kültür Sitesi Ktp., nr. 3027.

Özcan, Abdülkadir, "Humbaracı Ahmed Paşa", *Diyanet İslam Ansiklopedisi,* Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1998, XVIII, 350-353.

Özcan, Abdülkadir, "Osmanlı Askerî Teşkilātı», *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tārihi* (ed. E. İhsanoğlu), İstanbul 1993.

Özcan, Abdülkadir, "Ahmed Paşa (Hezarpare)", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi,* İstanbul 1999, I, 147.

Özcan, Tahsin, "Fazıl Ahmed Paşa (Köprülüzade)", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, I, 439-441.

Pakalın, M. Z., *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1970.

Parry, V. J., "Barud", *Eİ2*, I, 1064.

Partington, J. R., *A History of Greek Fire and Gunpowder*, Cambridge: W. Heffer and Sons Ltd., 1960.

Recep Yılmaz, "Ali Paşa (Damad, Şehid, Silahdar)", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, I, 225-6.

Reīs İbrahim b. Ahmed el-Endelüsī, *Kitābü'l-İzz ve'l-menāfi' li'l-mücāhidīn fi sebīli'l-lah bi'l-menāfi'*, Köprülü Ktp., Fazıl Ahmed Paşa, nr. 1122.

Risāle fī ilm-i cerri'l-eskāl ve nahvihā mine'l-'acāib, Süleymaniye Kütüphanesi, Beşir Ağa, nr. 441.

Sakaoğlu, N., "Ahmed Paşa (Humbaracı)", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul: Tarih Vakfı; Ankara; Kültür Bakanlığı, 1993, I, 129, 130.

Selaniki Mustafa Efendi, *Tarih-i Selānikī* (nşr. Mehmet İpşirli), İstanbul 1989.

Sertoğlu, Midhat, «Galata ve Tophâne», *Hayat Tarih Mecmuası*, sy. 7, 1977, s. 9-17.

Sezgin, Fuat, İslam'da Bilim ve Teknik, İstanbul: İBB KültürAŞ. Yay., 2008, V, 128.

Şemseddin Sami, *Kamûs-ı Türkī*, İstanbul 1317.

Terzioğlu, Arslan, "Türk-İslâm Kültür Çevresinde Uçma Denemeleri, Otomatik Makinalar, Denizaltı ve Roket Teknolojisi", *Türkler*, editörler: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, XI, 260-266.

Toparlı, Recep, *İrşādü'l-mülûk ve's-selātīn*, Ankara: 1992.

Topçular Kātibi 'Abdülkādir [Kadrī] Efendi Tarihi [Tahkik-Neşir.: Ziya Yılmazer], I-II, Ankara 2003.

Tott, Baron de, *Türkler ve Tatarlara Dâir Hâtıralar*, trc.: Mehmet R. Uzmen, İstanbul: ty.; *Memoires du Baron de Tott Sur les Turcs et les Tartares*, Amsterdam, 1784 ve 1785.

Uzunçarşılı, İ. H., *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapukulu Ocakları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988.

Uzunçarşılı, I. H., *Osmanlı Tarihi*, I-IV, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988.

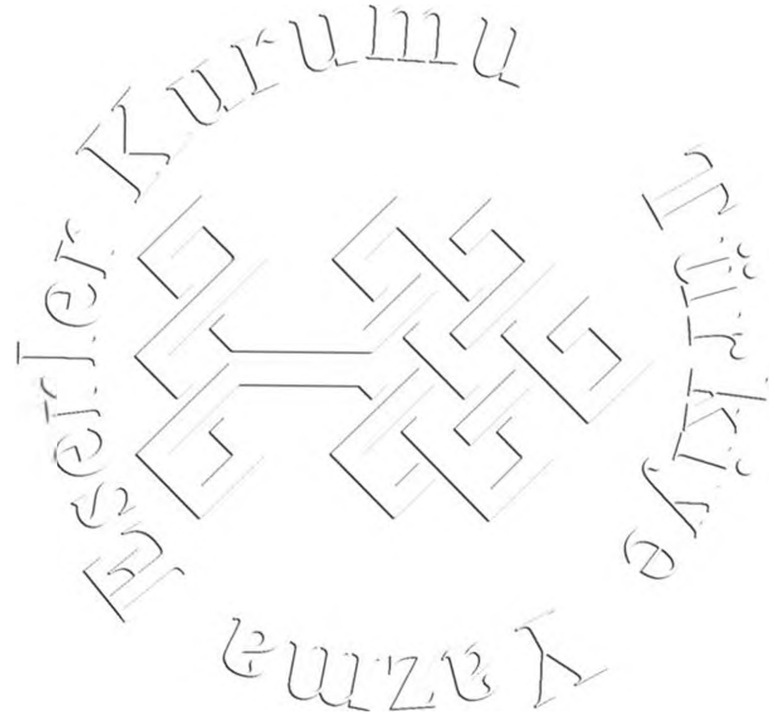
Valturius, *De Re Militari,* TSMK, Hazine 2699.

Yalçınkaya, M. Alaaddin, "Osman b. Abdülmennan", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, II, 406-407.

Yalçınkaya, M. Alaaddin, "Rakoczi, Ferenc II", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, II, 447-8.

Yılmaz, Recep, "Mustafa Paşa (Merzifonlu Kara)", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, II, 313-315.

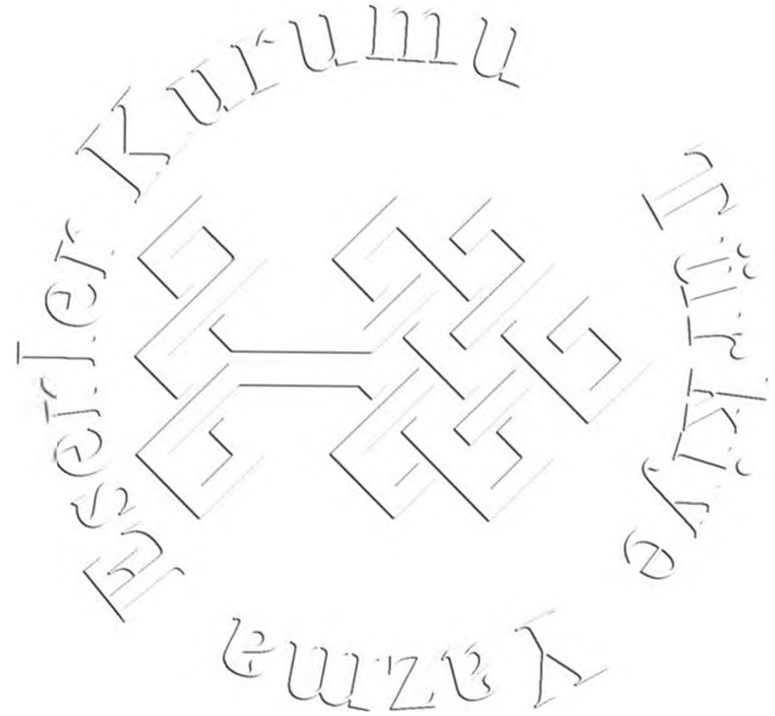
Yüksek Lisans Tezleri

Yazma Kurumu
Resmi Evrak

ÜMMÜ'L-GĀZĀ

METİN

Türkiye Yazma Eserler Kurumu

Yazma Kurumu
Resmi Evrak

[1a]

Teʾlīfāt-ı Tedbīrāt

[1b]

Kitāb-ı merḳūmda olan teʾlīfāt-ı tedbīrāt

Bismillāhirraḥmanirraḥīm

Naṣrun minallāhi ve feṯḥun ḳarīb ve beşşiri'l-müʾmīnīn[1] ʿasker-i İslām sefer-i hümāyūn Ḥażret-i Allāhu Teʿālāʾnuñ ʿavn-ı ʿināyeti ṭalebiyle inşāʾallāhu Teʿālā manṣūr ve muẓaffer olınmaḳ içün derūn-ı kitābumda nice nice tedbīr u tedārikler taḥrīr ve hem taṣvīr olınmışdur. Küffar-ı ḫāksārı ḳahr [u] helāk eylemek içün ve küffāruñ her aḥvāl ḥīle-i fāsideleri olınmagla ifsād eylemek içün tedbīr u tedārikler taḥrīr olınup, ekser bu melʿūn Nemçe kāfirleri ordu-yı hümāyūnı başmaḳlıḳ muʿtād ḥīle-i fāsidesi idi. Bosnaʾda toprak sürmek tedbīrin peydā eylemiş melʿūn Moskov keferesiñden taʿlīm eylemek gerekdür. Zīrā Azaḳ Ḳalʿası'nda eylemiş idi.[2] Ḥażret-i Allāhu Teʿālāʾdan niyāzımuz budur ki **[2a]** tedbīrlerimüzi taḳdīrine muvāfıḳ eyleyüp ol faḫr-i kāʾināt ve sebeb-i mevcūdat olan Muḥammedü'l-Muṣṭafā ṣallallāhu Teʿālā ʿaleyhi vesellem ḥürmetine sevgili ümmetini melīl ü maḥzūn eylemeyüp manṣūr ve muẓaffer eyleye, amīn bi-ḥürmeti seyyidi'l-mürselīn ve çehār yār-ı güzīn *rıḍvānullāhi Teʿālā ʿaleyhim ecmaʿīn* ve cemīʿ enbiyaʾ [ve] evliyāları ḥürmetine amīn yā Rabbe'l-ʿālemīn bi-ḥürmeti seyyidi'l-kevneyn [ve] ḫatmi'l-mürselīn.

---

1 " ...Allah'tan bir yardım ve yakında gerçekleşecek bir zafer! Müminlere bunları müjdele!", Saff Suresi, 13. ayet.

2 Azak Kalesi Temmuz 1697/Muharrem 1109 tarihinde Rusların eline geçmiştir. Danişmend, *Kronoloji*, III, 479-480; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/I, 593-597.

ʿAsker-i İslām manṣūr ve muẓaffer olınmaḳ içün tedbīr-i tedārik ḫayırḫāḥdur.

İmdi kitāb-ı mezbūrda taḥrīr ve hem taṣvīr olınan tedbīr u tedārikler herbirleri yerli yerinde ve yolında olmaḳ üzeredür. İnşāʾallāhu Teʿālā öyledür. Mülāḥaẓam ancaḳ devletlü efendilerimüz kitāb-ı mezbūrı birḳāç kerre müṭālaʿa ve müzākere eylese ḳırḳ elli senelerde gereği gibi sefer eylemiş ḳadar her aḥvāllerine vuḳūf taḥṣīl ider. İmdi kitāb-ı mezbūrda taḥrīr ve hem taṣvīr olınan tedārik u tedbīrleri nice nice ʿāḳil [u] dānā olan umūr-dīdeler ile meşveret olınmaḳ lüzūmı olup. Eger her vechile tedbīrāt yolında olınduġı maʿlūm-ı saʿādetleri olınduḳda Ḥażret-i Allāhu Teʿālāʾnuñ ʿavn-ı ʿināyeti ṭalebiyle tedbīr u tedārikine mübāşeret olınup Ḥażret-i Allāhu Teʿālā ʿasker-i İslāmʾı [**2b**] manṣūr ve muẓaffer eyleyüp, düşmen olan küffār-ı ḫāksārı ḳahr [u] helāk eyleye. Amīn yā Rabbeʾl-ʿālemīn bi-ḥürmetiʾl-mürselīn.

Sefer-i hümāyūn aḥvālini geregi gibi tedbīr u tedārikleri yerli yerinde taḥrīr ve taṣvīr

eylemişümdür ki raġbet olınup mübāşeret olınur ise inşāʾallāhu Teʿālā ʿasker-i İslām manṣūr ve muẓaffer olur. Ḥażret-i Allāhu Teʿālāʾnuñ ʿavn-ı ʿināyetiyle tedbīrlerimüzi taḳdire muvāfıḳ eyleyüp ol Faḫr-ı Kāʾināt Muḥammedüʾl-Muṣṭafā *ṣallallāhu Teʿālā ʿaleyhi ve sellem* ḥürmetine ve çehār yār-ı güzīn *rıḍvānullāhi ʿaleyhim ecmaʿīn* ḥürmetine. Kitāb-ı merḳūmı teʾlīf eylemeden murād, ġazānuñ üç nevʿ üzere ḥareketin[3] ve tedbīr u tedārikīn fehm ve vuḳūf taḥṣīl idüp ḳırḳ elli senelerde ġazālarda gezmiş ḳadar umūr-ı seferi taḥṣīl ider. Ve daḫi ʿasker-i İslām sefer-i hümāyūna ne minvāl üzere tedbīr u tedārik lāzımdur ki aña göre tedārik üzere olalar ve daḫi bir düşmen

3 "ḥarekīn" şeklinde yazılmıştır.

kalʿası altına ḳonılduḳda ordu-yı hümāyūn ne minvāl üzere ḳonmaḳ lāzımdur ki düşmenden emīn ola. Zīrā bu faṣla ziyādesiyle birkaç yerde teʾkīd üzere taḥrīr ve hem taṣvīr eylemişümdür ki maḥallinde ġaflet olınmaya.[4] Ekserī ʿasker-i İslām'ın münhezim[5] olınması ordu-yı hümāyūn [**3a**] ṭarafıñdandur añа göre ne minvāl üzere ḳonılur ve ne tedbīr u tedārik olınması lāzımdur ki geregi gibi taḥrīr ve hem taṣvīr eylemişümdür. Manẓūr-ı ʿālīleri olduḳda maʿlūm-ı saʿādet olınur ve ordu-yı hümāyūn daḫi her vechile düşmenden emīn olur ve belki ʿasker-i İslām metrisde[6] ṣaḳlasalar gelüp ordu pek rāḥat olup kendülerine gelüp gine cenge muḳāvemet ve mübāşeret iderler. Zīrā bu tedbīr ṣaḥābeʾ-i güzīn *riḍvānullāhi* ʿaleyhim ecmaʿīn tedbīrindendür ve bu ḫuṣūṣda ġaflet idüp ihmāl olınmaya ve bu tedbīr u tedārikde vāfir ṣūġrā[7] ve kübrā idüp tafṣīl üzere yazmaḳdan murād küffār-ı [ḥā]ksār birkaç kezdür ki böyle ḥīleye sālik olup ʿasker-i İslām metrisde iken birkaç biñ kāfir ordunuñ bir ṭarafıñdan göründügi gibi orduda perişānlıḳ vāḳiʿ olmışdur. ʿAcēb ḥāldür ki ol aḥvālī kimse añlamaz ve anıñ tedbīr u tedāriki ḳaydında degüldür ve bu ḫuṣūṣda Allāhu Teʿālā ʿālīm [u] dānādur kī yüregim ateş gibi yanar. Efkārında olduġımda bu aḥvāli ḳādir olduġım mertebede taḥrīr ve taṣvīr idüp devletlü efendilerimüzin maʿlūm-ı saʿādetleri olduḳda tedbīrümizi taḳdīre muvāfıḳ eyleyüp inşāʾallāhu Teʿālā nice nice fetiḥler müyesser olur. Allāhu aʿlem bi-ṣ-ṣavāb[8].

---

4 "olınmana" şeklinde yazılmıştır.
5 "münhaz" şeklinde yazılmıştır.
6 Metris: Savaş veya muhasara esnasında askerlerin muhafazası için yığılan toprak, siper, ihstihkâm yerinde kullanılır bir tabirdir. Pakalın, *TDTS*, II, 494.
7 "ṣūrā" şeklinde yazılmıştır.
8 "Doğrusunu Allah daha iyi bilir."

Ḥiṣṣedār olacaḳ tedbīrler aḥvālidür

[**3b**] Ḳaçanki Belġrad Ḳalʿası'nı küffār-ı ḫāksār muḥāṣara eyledükde Ḳoca Caʿfer Pāşā[9] ser-ʿasker idi ve Çelebi Muḥammed Pāşā yeñiçeri aġāsı idi ve Abdurraḥman Pāşā cebecibāşı idi ve bu ḥaḳīr daḫi ḫumbaracılar üzerlerine baş ḫalife idüm. Ḳalʿa-i mezbūrı dört ṭarafıñdan muḥāṣara eyledi ammā yedi sekiz güne degin aṣlā ṭop ve tüfenk atmayup ṣīt u ṣadā eylemedi. Ol sekiz gün içinde cümle ordusıñı ṭabur içine alup ordunuñ daḫi eṭrāfun ḳalʿa ḥendeginden ziyāde ḥendek eylemiş ki taʿbīr olınmaz. Zīrā ordu başmaḳ kendinüñ ḥīle-i fāsidesi olduġından bilür ki benüm de ordumı başarlar diyü iḫtirāz ider. Tamām ordusundan emīn oldukda sekiz günden ṣoñra ol gice bayram gicesi idi ḳalʿaya metrīs olup cenge mübāşeret eyledi. Elli iki günde ḳalʿada aṣlā dīvār eṣeri ḳalmadı ṭoplarımuzı atacaḳ beden dīvārı ḳalmadı. Ancaḳ elli iki günde on biñden mütecāviz ḫumbaralarımuz atılup bi-ʿavnillāhi Teʿālā küffār münhezim olup bir gice ḳarārı firāra tebdīl

eyledi. Bu ḫuṣūṣ-ı meşrūḥ üzere ḥareket gerekdür.

İmdi bu minvāl-i meşrūḥ üzere derūn-ı kitābumda taḥrīr ve hem taṣvīr olındugı üzere ordu-yu hümāyūnı yerli yerinde ḳondurup ve

---

9 Belgrad Kalesi'nin 7 Ağustos 1693/5 Zilhicce 1105 Avusturya ordusu tarafından muhasara edilmesi üzerine Belgrad Muhafızı vezir Cafer Paşa çok şiddetli bir mukavemet göstermiştir. Avusturyalıların Temeşvar Kalesi'nin muhasara ettiklerinde kale komutanı olan ve kaleyi beş sene kadar hayli zor şartlar altında koruyup teslim etmeyen Koca Cafer Paşa, Zenta Savaşı esnasında şehit olmuştur (Muharrem 1109/Temmuz 1697). Rumeli Beylerbeyi Küçük Cafer Paşa'ya nisbetle Büyük Cafer Paşa diye de bilinir. Son derece kıymetli bir vezir olan Koca Cafer Paşa, IV. Mehmed, II. Süleyman, II. Ahmed ve II. Mustafa dönemlerinde valilik yapmış ve Belgrad Kalesi muhafızlığında bulunmuştur. Danişmend, *Krolonoji*, III, 474-475; Abdurrahman Şeref, "Koca Caʿfer Paşa", *Yeni Mecmua Nüsha-yı Fevkalade 1331-1915 5/18 Mart Çanakkale*, Beyazıt Kütüphanesi, İstanbul, s. 38-39: Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/I, 566-7, 582n1.

yirleşdirüldükden ṣoñra ʿasker-i İslām [**4a**] metrīslerin aldurmasına cidd ü saʿy ittirdesün ki hemān metrīslerde ziyādesiyle taḳayyüd gerekdür ki bir ayaḳ ilerüde alınur ise ol ḳalʿanın fetḥi āsān olur ve niçe aḥvāllerin daḫi metrīs baḥsiñde geregi gibi beyān eylemişümdür naẓar olınduḳda maʿlūm-ı saʿādet olınur. Bu ḫuṣūṣda ġaflet olınmaya.

Muḥāṣara olınan ḳalʿanın fetḥi āsān olmaḳ içün tedbīrdür

İmdi metrīs aḥvāl ne minvāl üzre almaḳ lāzımdur ki ol ḳalʿanın fetḥi āsān ola evvelā metrīsler ḳalʿaya ziyādesiyle ḥendegi başıña yaḳın olan ḳalʿa fetḥi āsān olur. Ammā uzaḳdan alunān ḳalʿanın fetḥinde ziyādesiyle güçlük vardur ve hem ʿasker-i İslām ḥendek başıña varunca telesirler. Merḥūm Ali Pāşā Varādīn Ḳalʿası'na uzaḳdan metrīs almış idi.[10] Ḳalʿa-yi mezbūri[11] bırāġup gidüldi gerçi yaġmūrlar daḫi ziyādesiyle yaġdı. Ammā yaġmūrlar daḫı yaġmasa fetḥinde ziyāde güçlük var idi. Ammā Çehrīn Ḳalʿası'na varıldukda gündüzin ḥendek başıña yaḳın yerde metrīs alındı. Yedinci günde varış ṭarafuñdan laġım eyleyüp atıldı ammā ṣāḥib-i devlet ʿasker-i İslām'ı yürütmedi. Benüm ḳavlümden olsun fetḥi diyü ṣoñra otuz iki günden ṣoñra gine varış ṭarafuñdan laġım ile fetḥi āsān oldı.[12] Ammā ol zamānda bu melʿūn Nemçe kāfirleri gibi orduyı başmaḳ [**4b**] ḥīlesin bilmez idi. İmdi hemān her ne ḳadar taḳayyüd idüp saʿyi olınur ise metrīsi ḳalʿaya yaḳın aldıralar.

---

10 Sadrazam Şehid Ali Paşa (d. 1667) Avusturyalılarla yapılan savaş esnasında Petervaradin'de 5 Ağustos 1716 günü alnından vurularak şehid olmuştur. Recep Yılmaz, "Ali Paşa (Damad, Şehid, Silahdar)", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi,* İstanbul 1999, I, 225-6.

11 "mezbūrdı" şeklinde yazılmıştır.

12 Çehrin Kalesi, Sadrazam Kara Mustafa tarafından 3 Receb 1089/12 Ağustos 1678 tarihinde otuz üç günlük bir muhasaradan sonra, kale altına açılan gediklerden atılan iki humbara ile yapılan şiddetli hücum ile fethedilmiştir. *Silahdar Tarihi,* I, 709; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* III/I, 439-443.

Küffār-ı ḫāḳsāruñ gör ne minvāl üzeredür ḥareket-i tedbīrī bir ḳal‘ayı muḥāṣara eyledükde

İmdi ṭopraḳ sürmenüñ aḥvāli ne minvāl üzeredür tafṣīl üzere derūn-ı kitābda taḥrīr ve hem taṣvīr olınmışdur. Bir ḳal‘anın eṭrāfı parmaḳlıḳ ve laġım ve şaranpo ve dürlü dürlü ḥīlelerden mā‘adā ḳal‘ayı daḫi ṭoprak ile ṣaḳlamış ṭopa ve tüfenge ḳal‘ayı aldıramazsuñ aña ṭoprak sürmek tedāriki ve tedbīri ne minvāl üzere lāzımdur ki geregi gibi taḥrīr ve hem taṣvīr olınmışdur. Ammā bunuñ daḫi ismi var cismi yoḳ ḳabīlesi gibidür cismi daḫi vardur ammā isti‘dādına ādem lāzımdur. Bu daḫi merḥūm Sulṭān Süleymān Ḫān Ġāzī *raḥmetullāhi ‘aleyh* zamānından berü baṭmışdur ve eger ṭoprak sürmenüñ miṣlī sebḳat eylemişdür diyü su’āl olınur ise merḥūm Sulṭān Süleymān Ḫān ṭābe serāhu Rodos Ḳal‘ası’nın feṭḥinde ‘āciz ḳalduḳda ṭoprak sürüp feṭḥ eyledi ve daḫi Sulṭān Selīm Ḫān ṭābe ṣerāhu Sīdvār Ḳal‘ası’nın göllini çiyt ve yapaġı ile doldurup üzerinden ṭoprak sürüp feṭḥ eyledi ve daḫi merḥūm Sulṭān Selīm Ḫān’uñ ḳapudan pāşāsı Ḳıbrıs’da Mavsa[13] [**5a**] Ḳal‘asın ṭoprak sürüp feṭḥ eyledi ve daḫi bu mel‘ūn Moskov keferesi Azaḳ Ḳal‘ası’nı almaḳda ‘āciz ḳalduḳda ṭoprak sürdükde içinde olan ‘asker ḳal‘adan me’yūs olduḳda vire eylediler. Merḥūm ve maġfūr Sultān Muḥammed Ḫān

Ġāzī raḥmetullāhi ‘aleyh ḥażretlerinüñ ḫumbaracılar ocaġında ḳānūn-i ḳadīm eyledügi bu minvāl üzere eylemiş idi. Şimdi ol ḳānūn baṭṭı gitdi işler ilerü varmıyor. Ḫumbaracılar ocaġınuñ ḳānūn-ı ḳadīmi ne minvāl üzere olduġın beyān ider. Zīrā ‘asker-i İslām’ın ḫumbaracılar bir ḳolıdur baş olan ziyādesiyle her vechile kāmil gerekdür. Ḳaçan ki Ḳandiye Ḳal‘ası’nın

13 Mağosa

muḥāṣarasıñda[14] merḥūm Vezīr Aḥmed Pāşā ve Defterdār Aḥmed Pāşā ḫumbaracılar ocaġını īcād eylemek murād olınduġı zamānda üç ḫumbaracıbaşı naṣb ve tedbīr idüp ṣaġ ḳola Aḥmed Aġa'yı ḫumbaracıbaşı idüp Ohri'de yigirmi bir biñ aḳçe Niçe zeʿāmetin virdiler. Ṣol ḳola İslām Aġa'yı ḫumbaracıbaşı idüp Edrene[15] ḳurbüñde Babaeskisi zeʿāmetini virdiler. Orṭa ḳola Köse Aḥmed Aġa'yı ḫumbaracıbaşı idüp Esḳabul[16] zeʿāmetiñi virdiler. Bu minvāl üzere olduġın merḥūm ve maġfūr Sulṭān Muḥammed Ḫān Ġāzī raḥmetullāhi ʿaleyh ḥażretlerine ʿarẕ ve iʿlām eyledükde ol [**5b**] minvāl üzere olduġı maḳbūl-ı hümāyūn olup bu daḫi benüm ḳānūnum olsun diyü üç ḫumbaracıbaşı[17] olmaḳdan murād ḳalʿa-yi mezbūruñ herbirleri bir ṭarafıñdan iḳdām idüp birbirlerine raġmen nice nice ateşli şeyler peydā idüp fetḥi benüm ṭarafumdan olsun diyü elḥamdülillah Teʿālā ḳalʿa-yi mezbūruñ fetḥi müyesser oldı. Ol zāmanda altmış ḫumbaracı var idi, yigirmişer nefer her ḫumbaracıbaşıya virildi. Şimdi elḥamdülillāhi Teʿālā üç yüze ḳarībdür. Ol minvāl üzere üç ḫumbaracıbaşı yürüdi Ḳandiye Ḳalʿası'nda ve Çehrīn Ḳalʿası fetḥinde ve Bec Ḳalʿası'nda ve Ummān Ḳalʿası'nda ve Ḳamaniçe[18] Ḳalʿası'nda ve buna muʿādil ḳalʿalarda tā ki Belġrad fetḥinden ṣoñra ḫumbaracıbaşı Muḥammed Aġa ve merḥūm Vezīr Muṣṭafā Pāşā'ya intişābı olmaġla üç bayraġı bir idüp ḫattā laġımcıbaşılıġı daḫi añа virdi. Ol minval-i meşrūḥ üzere ṣaġ ḳol ve orṭa ḳol bayraġı maḥlūldür. Ġayriye tevcīh

---

14 Kandiye Kalesi, Fazıl Ahmed Paşa tarafından muhasara edilmiş ve 27 Eylül 1669 tarihinde anahtarları teslim alınmıştır. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/I, 423-431; Danişmend, *Kronoloji*, III, 438-440.

15 Edirne

16 Bu yer muhtemelen Kırkkilise Sancağına bağlı Eskipolas isimli şehirdir.

17 "ḫumbaracıpaşı" şeklinde yazılmıştır.

18 "ḳamāniçese" şeklinde yazılmıştır.

lüzūmı olan cenk müḥimmātlarıdur.

İmdi kitāb-ı mezbūrda taḥrīr ve hem taṣvīr olınan ḫumbaracılarıñ ṣanʿatların beyānuñdadur. Sepet ḫumbarası ve fucı ḫumbarası ve paçāvra ve tüfenkli ṭulumba ve ġrande ṭulumba ve buña ḳıyās derūn-ı kitābda niçe [**6a**] cenk eşyāları selef üstādlar küffār-ı [ḫā]k-sārı her helāk eylemek içün īcād eylemişlerdür. Şimdi[19] anlaruñ ismi var cismi yoḳ ḳabīlesi gibidür cismi daḫi vardur. Ammā istiʿdādına ādem nādirdür, hemān söz ṣatarlar ve anları bir ādem īcād eylemekde iḥtirāz ider. Zīrā yalıñuzdur çoḳluḳdan ḥaẕer ider. Zīrā sāde ḫumbara atmaḳ bir iş degüldür ve küffār ṭābūrı ḳaḥr [u] helāk eyleyecek mühimmātları derūn-ı kitābda taḥrīr olınmışdur. Manẓūr-ı ʿālīleri oldukda herbirleriniñ ḥükmi olınması mādem ki ocāġ-ı mezbūrın ḳānūn-ı ḳadīmesi üzere niẓām virilen üç ḫumbaracıbaşı oldukda herbirleriniñ taḥrīr [u] taṣvīr olanlar cenk mühimmātların birbirlerine raġmen tedārik idüp ḥükümlerin icrā iderler daḫi ziyādesiyle niçe şeyler daḫi peydā iderler ve bu minvāl-i meşrūḥ üzere üç ḫumbaracıbaşı ḳadīm olduġın ṭopcıbaşı ocaġınuñ iḫtiyārlarından ve cebecibaşı ocaġınuñ iḫtiyārlarından suʾāl olındukda efendilerimizüñ daḫi maʿlūm olduḳda ol ġāzī pādişāhuñ[20] ḳānūnı icrā olur.

Şimdi ismi var cismi yoḳ gibidür.

İmdi kitāb-ı mezbūrda sepet ve fucı ḫumbaraları taṣvīrleri yazılmışdur. Düşmen üzerlerine biñ ḫumbara atmaḳdan [**6b**] yüz veya elli fucı ḫumbarası aḳdukda ṭābūr üzerine içindeki küffāruñ aṣla cenge mecāli ḳalmaz tedbīrdür.

---

19 "şimi" şeklinde yazılmıştır.
20 "bādişāhuñ" şeklinde yazılmıştır.

Bu daḫi ismi var cismi yoḳ ḳabīlesidür

ve daḫi ġrande ṭulumba dirler Fransız tā'ifesi ḳullanurlar. Üç dört danesin birden ṭābūr üzerine yürüdseler ṭābūruñ çarḫ-ı feleklerin çevirmege mecālī ḳalmaz. İnşā'allāhu Ṭe'ālā 'asker-i İslām dālḳılıc yürürler. Ammā bizüm[21] ḫumbaracılaruñ ḳullanduġı ṭulumba degüldür anuñ on bir on iki arşun boyı vardur ve bir adam güc ile ḳucaḳlar ve iki tekerlek üzerinde yürüyiş on serdengeçdi yüridürler ve içinde yüzden mütecāviz ḳısa tüfenkler vardur derūn-ı kitābumda taṣvīr olınmışdur nazar olınduḳda ma'lūmdur.

Zaḥmetlü tedbīr u tedārikdür ammā eyidür.

Ve daḫi nerdübān dirler ḳal'a feṯḥi içün Fransız taifesi ḳullanurlar ġarīb heykeldür. Merḥūm pederüm Ḥanya feṯḥinde ḳullanup merḥūm ve maġfūr Sulṭān İbrāhīm Ḫān ṭābe serāhu zamānuñda bir ġarīb ḥiṣṣe alıcaḳ menāḳıbdur. Maḥalline nazar olınduḳda ma'lūm-ı sa'ādet olınur ve ne minvāl [7a] üzere taḥrīr ve taṣvīr olınmışdur. Naẓar olınduḳda ma'lūm-ı sa'ādetleri olur ve ḳal'aya ne minvāl üzere iki veya üç nerdübān ḥendek aşırı dayanmışdur.

Üstād-ı kāmīl işidür bunlar.

Ve daḫi laġıma mu'adīl ḫumbara ile laġım atmaḳ ne minvāl üzere taḥrīr ve hem taṣvīr olınmışdur. Ḳaçan ki bir düşmen ḳal'ası altına varılduḳda tiziyye laġım iḳtiża eylese ammā şu çıḳar yer olsa veyaḫūd ḳal'anın dīvārı yerli ḳaya üzerine olsa bir vechile laġım mümkün degül, aña ḫumbara ile laġım eylemek gerekdür. İki üç yüz vaḳiyye gelür ḫumbarayı bārūṭ ile doldurup her ne ḳadar büyük olsa eyidür, derūn-ı kitābumda taṣvīri yazılmışdur. Belġrad muḥāṣarasıñda Yeñi ḫān (?) ne minvāl üzere atılmışdur ve 'askerde iki yüz

21 "birüm" şeklinde yazılmıştır.

üç yüz vaḳiyye gelür ḫumbaralar lāzımdur, maḥallinde laġım yerine bedeldür. Zīrā üstādlarımızuñ ḳavli ḫumbara içinde olan bir ḳanṭār bārūṭuñ ḥükmi laġım içinde otuz ḳırḳ ḳanṭār bārūṭ ḳonmış ḳadar ḥükmi vardur bu ṣanʿatdan ġaflet olınmaya gerekli şeydür.

Küffār-ı ḫāksāruñ ṣaḳladuġı tedbīr u tedārikdür.

[7**b**] Ḳaçan ki bir ḳalʿaya ṣarılup muḥāṣara eylemek murād olınduġı zamānda üç dört yirden ṭopraḳ ṭābyalar yapup balyemez ṭoplar ile dökmekde ḳalʿada küffāra ziyādesiyle şaşḳınluḳ ḥāṣıl olur. Ḳaçan ki Ḳandiye Ḳalʿası'nda birḳaç yirde ṭoprak ṭābyalar yapılup ziyādesiyle küffār helāk oldı. Gerçi yapılur ammā biraz ādem ḫarc oldı. Ammā vāfir kāfirlerin beli büküldi bundan ġaflet olınmaya.

Bu minvāl-i meşrūḥ üzere tedbīrler gerekdür.

Ve daḫi bu minvāl üzere ordu-yı hümāyūn[22] daḫi gerekli yerlerine ṭoprak ṭābyalar[23] gerekdür ki uzaḳdan gelen küffārı ḳahr [u] helāk itmek içün elbetde bu melʿūn kāfirleriñ orduyı başmaḳ ḥīle-yi fāsidesidür. Ol ḥīleyi bıraḳmaz hemān anuñ tedārikinden ġaflet olınmaya ve hem mādemki ordu-yı hümāyūn herbirleri bir ṭarafda perīşān ḳonmaḳdan żarar eyleye ne ḳadar ṣıḳ ḳonup çadır çadıra ve evri eṭrāfı ḳavī ḫendekler ve ḫendekler kenārında metrīs ve gerekli yirlerde ḳapular ve her ḳapularda ikişer üç şāhī ṭop ve her ḳapuda adamları cesūr[24] olan çadırlar bayrāḳları ile ṭābyaları ile maḥalli yirde orduyı yerleşdirdükden ṣoñra Ḥażret-i Allāhu Teʻālā'nuñ ʿavn-ı ʿināyeti ṭalebiyle metrīslerin [**8a**] almaġa mübāşeret olınduḳda inşāʾallāhu Teʻālā feṭḥ ve nuṣret ʿasker-i İslām iledür. Allāhu aʿlem bi'ṣ-ṣavāb.

---

22 "hümāyūñ" şeklinde yazılmıştır.
23 "ṭapya" şeklinde yazılmıştır.
24 "çesūr" şeklinde yazılmıştır.

Elbette gerekli yirlerde ṭoprak ṭābya gerekdür.

İmdi ḳaçan ki bir ḳalʿaya ṭoprak sürmek murād olındugı zamānda ḳalʿa-yi mezbūruñ dört beş ṭarafıña birer yüksek ṭoprak ṭābyalar yapup ḳalʿa-yi mezbūruñ içüñi ziyādesiyle ṭoplayup ve ḫumbaralar ile iḳdām-ı tām ile ḳahr idüp küffāra şāşkıñlık ḥāṣıl olur. Andan ṣoñra ṭoprak sürmenüñ tedārikine mübāşeret eyleyüp üç bölük ṭoprak sürmege mübāşeret eyleyeler. İlerüde olan evvel yol ki serdengeçdiler, ikinci yol ki yeñiçeri ocaḳları, üçinci yol ki ehl-i tīmār ve ʿumūm ʿasker-i İslām ne minvāl üzere oldugın ḥareket ve tedbīr u tedārikleri taḥrīr ve hem taṣvīr olınmışdur. Derūn-ı kitābumda naẓar olındukda maʿlūm-ı saʿadetleri olınur, ġaflet olınmaya.

Bir miḳdār sergüzeştim aḥvālini beyān olınur.

İmdi bu ḥaḳīr Ḳandiye Ḳalʿası seferinden berü dīn-i mübīne ḫiẕmet ve bu ana degin ḳalʿada gerek feṭḥinde ve muḥāṣaralarında ve Belġrad muḥāṣarasında ve Ṭemeşvār [**8b**] muḥāṣarasıñda ve Moskov seferinde Prut Ṣuyı üzerinde ʿasker-i İslām'ın mürur u ʿubūrı içün Usta Ali ile meʿan elḥamdülillāhi Teʿālā ḫiẕmetimüz sebḳat eyledi. Ḥażret-i Allāhu Teʿālā āḫiretde ecirler iḥsān eyleye. Daḫi Ḫotin ṭarafıña gine Usta Ali ile köprü mühimmātların tedārik idüp seferin virdüm. Ḫatt-ı taṣvīrin Defterdār Oṣmān Efendi'ye virüp ṣāḥib-i devlete virmek üzere alıḳodı. Daḫi Mora Aṭaları'nda Gördes Ḳalʿası ve Anaboli Ḳalʿası ve Moton[25] Ḳalʿası feṭḥinden ṣoñra Menküşe Ḳalʿası daḫi teslīm olındukdan soñra herbirlerinde ḫiẕmetimüz sebḳat idüp iḥsānların gördük.[26] Daḫi Ḫanya Aṭası'ñda olan Muḥāfıẓ

---

25 "Motin" şeklinde yazılmıştır.

26 Ali Ağa'nın bahsettiği bu kaleler 1699 Karlofça Antlaşması ile kaybedilen yerlerin geri alınması siyaseti gereği, 8 Aralık 1714'de Sadrazam Şehid Ali Paşa'nın giriştiği Mora seferi sonunda Venediklilerden alınmıştır. Bu sefer sonunda ele geçirilen kaleler sırasıyla şunlardır: Korent, Anapoli, Argos, Navarin, Koron, Modon; ele geçirilen adalar: İstendir, Egine, Malvasia ve Çuka

Muḥammed Pāşā[27] Ṣuda Ḳalʿası'nı üç ay ḳadar cenk ve muḥāṣara eyledükde ḫumbaracılardan ʿacz idüp bu ṭarafa bir ḫumbaracı ḫalīfesi gönderesiz diyü ḳapudān pāşā ḥażretleri ile ʿarż ve iʿlām eyledükde taʿcīl üzere bu ḥaḳīri çekdürmeye ḳoyup Ḥanya Aṭası'nda Ṣuda Ḳalʿası'nı muḥāṣara idüp Muḥammed Pāşā'ya teslīm eyleyesin diyü irsāl eylediler. Mezbūr ḳalʿanın daḫi zevāli gelmiş imiş beş gün ḳadar döğdükde donanma-yı hümāyūn daḫi gelüp ḳalyonlaruñ ṭoplarınuñ ḍarbına ṭāḳat getüremeyüp ḳalʿayı teslīm eyledi. Ḳalʿa-yi mezbūrın fetḥi [**9a**] ve ḳalyonlaruñ mürūr u ʿubūrları ne minvāl üzere oldūġın taḥrīr u taṣvīrin idüp merḥūm Ali Pāşā'ya tersānede çaġırup virdüm. Alıḳodı, vāfir iḥsānlar eyledi. Gördükde bu ḥaḳīri daḫi donanma-yı hümāyūn üzerine ḫumbaracıbaşı idüp Ġorfa Ḳalʿası ṭarafına fermān ile taʿyīn eylediler. Ancaḳ taḳdīr-i Ḫüdā murādullāh degülmiş. İnşāʾallāhu Teʿālā vaḳti geldükde fetḥi daḫi müyesser olur. *Baʿde ʿusrin yüsrān*dur. Zīrā Ḥażret-i Allāhu Teʿālā buyurmışdur güçlüği viren Ḥażret-i Allāhu Teʿālā āsān ider.

Umūr-dīdeler ile meşveret olınmaḳ sünnetdür.

İmdi bu tedbīr u tedāriklerüñ taḥrīr ve taṣvīr olanlaruñ cümlesi yolındadur. Ancaḳ raġbet olınup bu tedbīrüñ erbābların buldurup herbirlerinüñ ḥükümlerin icrā olınursa inşāʾallāhu Teʿālā nice nice tedbīrlerimüz taḳdīre muvāfıḳ gelür. Ancaḳ bu ḥaḳīr daḫi bir pīr ve iḫtiyārım bu ḳadar reh-nümālıḳ eyledüm ve nice naṣīḥatlar ve meşveret olınacaḳ şeyler taḥrīr ve hem taṣvīr eyleyüp īrād eylemişümdür bāḳīsini efendilerimüz aʿlemdür. Allāhu aʿlem biʾṣ-ṣavāb.

---

ile Girit adasındaki Suda ve Spine-Longa şehirleridir. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/1, 97-121.

27 "bāşā" şeklinde yazılmıştır.

Uġur-ı pādişāhī beyānıñdadur.

[**9b**] İmdi kitāb-ı merḳūmuñ evvelinde Gürcistān ṭarafıñda beş ḳalʿanın fetḥi īrād olındugı sebeb budur ki şevketlü pādişāhımuz Sulṭān Aḥmed Ḫān Ġāzī[28] ḥażretleri taḫt-ı hümāyūna cülūs eyledükde ḳırḳıncı günde fetḥi müyesser olmışdur. Bu ḥaḳīr on iki fucı ḫumbarası ile taʿyīn ve fermān olınmışdum baʿde Arabistān ṭarafında daḫi iki ḳalʿa fetḥ olındı biri Beyt-i Cibrīl Ḳalʿası biri Yābad Ḳalʿası idi. İmdi öyle mülāḥaẓa eyledim ki inşāʾallāhu Teʿālā ibtidā uġur-ı pādişāhīdür her ne ṭarafa teveccüh olınursa.

Hāẕā min faḍl-i Rabbī.

İmdi kitāb-ı mezbūrı teʾlīf eylemeklik min ʿindillāh vehbīʾ-i Rabbānī gibidür ki dāʾimā bu melʿūn küffāruñ böyle ḥile-yi fāsideleri ve dürlü dürlü ḥareket üzere olduḳları derūnuma ateş düşüp ḳār eylemişdür. Efkārında olduġımdan ḳalbime nice nice tedbīrler ḫuṭūr ider ki aḥvāl-i fāsidelerin añladuġım ḳadar taḥrīr ve hem taṣvīr idüp devletlü efendilerimüze ben de ḳādir olduġım mertebede küffāruñ ḥīlelerin ifsād eylemek tedbīrlerin taḥrīr ve hem taṣvīr idüp inşāʾallāhu Teʿālā ʿasker-i İslām manṣūr [**10a**] ve muẓaffer olınmaḳ içün niçe tedbīrler yazup herbirleri yolında olmaḳ üzeredür. Ancaḳ devletlü efendilerimiz kitāb-ı mezbūrı birḳaç kerre oḳudup müṭālaʿa ve umūr-dīde sefer virmiş iḫtiyārlar ile meşveret idüp her aḥvālleri yolında olduġı maʿlūm-ı saʿādetleri olındukda tedbīrlerine mübāşeret olınursa inşāʾallāhu Teʿālā ʿasker-i Islām bi-ʿavnillāhi Teʿālā manṣūr ve muẓafferdür. Ḥażret-i Allāhu Teʿālā āḫiretde ecirler iḥsān eyleye. Bu ḥaḳīr daḫi ḫiẓmet-i pādişāhīde dīn-i mübīn uġrına Ḳandiye'den berü sefer virüp ḳırḳ ṭoḳuz senedür sekiz biñ ṭoḳuz yüz ṭoḳsan üç akçe ḫumbaracı tīmārına mutaṣarrıfım. Aḥvālim daḫi mü-

---

28 Sultan III. Ahmed (1703-1730).

kedderdür. Efendilerimizüñ iḥsānlarına ḳalmışumdur ve bu tedbīr u tedārikler ki vardur, yalıñuz bir ādem işi degüldür ve bu tedārikleri bilür ādem çoḳdur. Efendilerimüzin murād-ı şerīfleri olduḳda erbābların buldurmaġa ḳādīrdür ve eger bu tedbīr u tedārik üzere her aḥvāl ḳābil degüldür. Zīrā ʿasker-i İslām herbirleri perākende ḳonarlar cümlesi bir yire ḳonanda ṭābūr idüp içine ḳonmaḳ ḳābil degüldür. Zīrā ʿasker-i İslām'da pāşālar var ve begler var ve Rūmeli ʿasker var ve buna ḳıyās ecnās-ı ʿasker var. Belī anlar vardur. Ammā anlar ordu-yı hümāyūndan [**10b**] ġayrın ḳıyāsdur. Ordu-yı hümayun ʿasker-i İslām'ın rūḥıdur. Küffār-ı bed-fiʿāl anları aramaz. Hemān ġarazı ordu-yı hümāyūndur ve bizüm ʿasker-i İslām daḫi ġayrī şeyden iḫtirāz eylemez. Ḳorḳuları ordu-yı hümāyūndur. Hemān ordu-yı hümāyūnı ḳādir oldukca ḥıfẓ-ı ḥırāset eyleye inşā'allāhu Teʿālā ġayrısın cümle'i yoḳdan var iden Allāhu ʿaẓīmü'ş-şāna emānet eyleye. Ve bu kitāb-ı mezbūrede niçe aḥvāller īrād olınmışdur ki herbirlerine ḥiṣṣedār olınur ve niçe iḫtirāz olınacaḳ şeylerden iḫtirāz olınup ġāfil olınmaz. İmdi şimdiki ʿaṣrın düşmānlarına bu minvāl üzere tedbīr u tedārikler ziyādesiyle lüzūmı yardur ve ordu-yı hümāyūnuñ içinde daḫi niçe iḫtirāz olınacaḳ tedbīrler īrād olınmışdur. Andan daḫi gāfil olınmamalıdur. Eger ḳalʿa cenginde ve eger tābūr cenginde ve eger bir meydān cenginde ne maḥalde olursa olsun evvel ordu-yı hümāyūnı geregi gibi ḥıfẓ-ı ḥırāset ile baʿdehu düşmān ile muḳābil cengine mübāşeret eyleye. Zīrā bu düşmen-i bī-dīn kelb gibi bir miḳdārı ordu-yı hümāyūnıñ ardına düşüp gözetmek üzere, bir miḳdārı ʿasker-i İslām ile cenkdedür andan daḫi ġaflet olınmaya bundan iḫtirāz gerekdür böyle maʿlūm-ı saʿādet olına. [**11a**] Bu ḥaḳīr daḫi pīr ve iḫtiyār oldum, āḫir-i ʿömrümüzde elimüzden geldügi ḳadar reh-nümālıḳ idüp her aḥvāllere ḳādīr olduġum mertebede devletlü efendilerimüze vuḳūʿı üzere beyān idüp aġñatdum[29]. Zīrā bu ḥaḳīrde

29 "anlatmak" anlamındadır.

ne ḳuvvet-i māliyye var ve ne ḳuvvet-i bedeniyye var hemān efendilerimüze ve ʿasker-i İslām'a ḫayr duʿadan ġayrı bir şeye ḳādīr degülüm bāḳī fermān efendilerimüzindür.

Kitāb-ı Ümmü'l-Ġazā Fenn-i Cihād Feṯḥ-i Tedbīrdür

Bismillāhirraḥmanirraḥīm

Elḥamdülillāhi Rabbi'l-ʿālemīn ve'l-ḥamdülillāhi ve lā ilāhe illallāhu vallāhu ekber ve lā ḥavle ve lā ḳuvvete illā billāhi'l-ʿaliyyi'l-ʿaẓīm naṣrun minallāhi ve feṯḥun ḳarīb ve beşşiri'l-mü'minīn. Ḥażret-i Allāhu Teʿālā dā'imā ümmet-i Muḥammed'i manṣūr ve muẓaffer eyleye amin. Ve ḫulefā'u'z-zamān olan şevketlü[30] bādişāhımuz Ġāzī Sulṭān Aḥmed Ḫān ḥażretlerinüñ ʿömr-i devletlerine yevmen-fe-yevmen ziyāde eyleye. Pādişāhımuzuñ zamān-ı saʿādetlerinde bu melʿūn Moskov keferesinden alınan ḳalʿalardan māʿadā Gürcistān ṭarafında beş ḳalʿa feṯḥ oldu. İbtidā Rahāvīl Ḳalʿası, ikinci Aḳat Ḳalʿası, üçünci Cāvīz Ḳalʿası, dördünci Esed Ḳalʿası, beşinci Şehrübān Ḳalʿası. İki büyük muʿazzam ḳullesi **[11b]** var idi. Laġım eyleyüp atıldı. Bu ḥaḳīr on iki ḥavān ḫumbarası getürüp fermān-ı pādişāhī ile taʿyīn olınmışdum. Ḫalīl Pāşā ser-ʿasker idi ve Ṭaṭar Ṣāliḥ Pāşā ve Muṣṭafā Pāşā ve iki pāşā daḫi Erẕurūm ṭarafiñdan idi. Daḫi Mekke-i Mükerreme yolında ʿArab eşḳıyāsı ḳalʿalara ḳapanup ḥuccāc-ı müslimīn helāk idüp[31], mālların ġārāt iderlerdi. Anda daḫi iki ḳalʿa feṯḥ oldı; biri Beyt-i Cibrīl Ḳalʿası'dır, ḳılıcdan geçdi, biri Yābad Ḳalʿası'dur, vire eylediler. Muḥammed Pāşā Şām beglerbegisidür ser-ʿasker idi, Kürd Bayramoġlı dimekle maʿrūf. Bu ḥaḳīr ḥavān ḫumbaralarıyla taʿyīn olınmışdum. Ḥażret-i Allāhu Teʿālā pādişahımuzı ṭūl-i ʿömr ile muʿammer eyleye. İnşā'allāhu Teʿālā her ne ṭarafa teveccüh ve ʿaẓīmet eylerse feṯḥi āsān olması emr-i Ḥaḳla ümmet-i Muḥammed

30 "sevketlü" şeklinde yazılmıştır.
31 "idüp" mükerrer yazılmıştır.

manṣūr ve muẓafferdür. Vezir-i aʿ ẓamınıñ daḫi dīn-i mübīn ḫizmetinde cidd u saʿ yleri şerʿ -i şerīfe muvāfıḳ eyleye. Çünki devletlü efendilerimüz ġazā ṭarafıña meyli ve muḥabbetleri ziyāde olduġından zamān-ı saʿ ādetlerinde bu ḥaḳīre lāyıḳ budur ki ʿalā ḳadri'l-imkān ḳādir olduġım mertebede elden gelen maʿ rifetümi iẓhār idüp sefer-i hümāyūn aḥvālinden görüp añladuġım üzere nice nice gerekli ve lüzūmı olan şeyleri taḥrīr ve hem taṣvīr idüp ve bir kitāb [**12a**] teʾlīf eylemege bu ḫuṣūṣda aṣla miṣli sebḳat eylemiş olmaya. Ġazā ṭarafında ḳaçan ki sefer-i hümāyūn vāḳiʿ oldukda ne minvāl üzere ḥareket ve tedārik ve tedbīr eylemek lāzımdur ki aña göre tedārik üzere olalar. Daḫi metrisler ne minvāl üzere gerekdür ki ḳalʿ anın fetḥi āsān ola ve daḫi bir ḳalʿ anın fethinde ʿasker-i İslām meʾyūs olunsa bir vechile fetḥi mümkün degil. Zīrā ḳalʿ a eṭrāfı ḫendek ve parmaḳlıḳ ve dürlü dürlü ḥiyellerden māʿ adā ḳalʿ ayı daḫı ṭoprak ile ṣaḳlamış ḳalʿ ayı ṭopa ve tüfenge ḳalʿ ayı aldıramazsuñ. Aña ṭoprak sürmenüñ tedārikin idesin. Ne minvāl üzere ḥareket ve tedārik ve tedbīr lāzımdur bunuñ daḫi ismi var cismi yoḳ ḳabīlesidür, cismi daḫi vardur ammā istiʿ dādına ādem lāzımdur. Ve daḫi ḫumbaracılar ṣanʿ atı ne minvāl üzere olur. Zīrā ṣanʿ atlarda ehliyyet nādir ḳaldı. Hemān söz ṣatarlar efendilerimüz daḫi hemān ḫumbara ile nişān urır mısın dirler. ʿAcemī nişān urmaġla üstād olmaz, üstād nişān urmamaġla ʿacemī olmaz. Üstādlara küffārı ḳahr u helāk eylicek cenk eşyāların yapdurmaḳ lāzımdur ki maḥallinde ḥikmeti icrā eyleye. Zirā ḫumbara atmak bir iş degüldür. Hezār dürlü ṣanʿ atlar vardur ki derūn-ı kitābumda taḥrīr ve hem taṣvīr olınmışdur. Manẓūr-ı ʿālīleri olınduḳda maʿ lūm-ı saʿ adet olınur. [**12b**] Ḫumbaracı olanlar ʿömri ifnā eylemek lāzımdur. Nice nice ḳalʿ aların fetḥinde olup ve niçe ḳalʿ aların içinde muḥāṣara çeke. Zīrā ḫumbaracılar ʿasker-i İslām'ın bir ḳolıdur. Baş olan ziyādesiyle ehil gerekdür. Nā-ehl olınca cenk eşyāların tedārik itmekde tekāsül ider. Zīrā bilmez ne yapsun geçen sene-yi

mübārekede Prut Ṣuyı'nda niçe cenk eşyālarında tekāsül olınmış idi. Vücūda getürmege istiʿ dādlı ādem lāzım idi. Ancaḳ şevketlü pādişāhımuz Ġāzī Sulṭān Aḥmed Ḫān Ḥażretlerinüñ duʿ āsı sebebiyle fetḥi müyesser oldı. Eger cenk beş on gün süreydi ol zamānda lüzūmı olan cenk eşyāların atanı ararlardı. Bu ḥaḳīr ʿasker-i İslām'ın mürūr u ʿubūrı-çün cisr ṭonbāzları olan Prut Ṣuyı üzerine köpri ḫiẕmetine Usta Ali ile maʿen fermān olınup taʿyīn olınmışdum. Elḥamdülillāhi Teʿālā ol mübārek dīn-i mübīn ḫiẕmetinde ḫiẕmetimüz sebḳat eyledi. Ḥażret-i Allāhu Teʿālā āḫiretde ecirler iḥsān eyleye. İmdi bu ḥaḳīr-i pür-taḳṣīr ḫumbaracılar ocaġında olan Ḫalīfe-yi Ṣānī Ali bendeleri görüp añladuġum üzere ġazānuñ nice nice gerekli ve lüzūmı olan aḥvāllerin ve ʿilm-i ḫumbaranuñ niçe ṣanʿatların ve niçe fenlerin ve niçe taṣnīfātların kimin üstāddan ve kimin seleف üstādlaruñ īcād eyledükleri ālāt-ı [**13a**] ḥarb u ḳıtāl olup ümmet-i Muḥammed ġazālarda ve niçe ḳalʿalarda ḫuṣūṣā ṭābūr cengiinde ve küffārı helāk eylicek mühimmātların ne vechile yapup tedārik itmek lāzımdur ki maḥallinde ḥükmüni icrā eyle[ye]. Zīrā bu ṭābūruñ ṣıḳılup bozġun virmesi ziyādesiyle üç dört dürlü cenk mühimmātlarındandur. Evvelā yürüyişüñde ṭulumbadandur. Ammā bizüm ḫumbaracılaruñ ḳullanduġı degül ve bir daḫi Fransız'uñ ġrande ṭulumba dirler dört beş danesin birden ṭābūruñ çarḫ-ı feleklerin çevirmege mecāli ḳalmaz. ʿAsker-i İslām ṭābūr içine dālḳılıcları yürür. Ammā mezbūr ġrande ṭulumba on bir on iki arşun boyı vardur ve bir adam güc ile ḳucaḳlar. Mezbūruñ taṣvīrin derūn-ı kitābumda taḥrīr ve taṣvīr olınmışdur. Görildükde maʿlūm-ı saʿādet olınur. Ve ikinci sepet ve fucı ḫumbarası ṭābūr üzerine maḥalli ile biñ ḫumbara atmaḳdan elli altmış fucı ḫumbarası atduḳda ol ṭābūruñ içinde olan küffāruñ aṣla mecāli ḳalmaz. Ancaḳ bu mühimmātlaruñ şimdi ismi var cismi yoḳ ḳabīlesidür, cismi daḫi vardur ammā istiʿ dādına adam lāzımdur. İmdi bu ṣanʿata ṭālib olan kimesneler içün *inşāʾallāhu Teʿālā bi-ʿavnihi* ʿasker-i İslām manṣūr

ve muẓaffer olur bu ḥareketden tekāsül ve ġaflet olınmaya. Allāhu aʿlem bi-ṣ-ṣavāb. **[13b]**

Ümmü'l-Ġazā adlu bir kitāb teʾlīf idem üç faṣıl üzere

Ḳaçan kim evvel faṣıl ʿasker-i İslām sefer-i hümāyūnda küffārıñ ḳalʿası altına ḳonup ṣārılmaḳ murād olınduġı zamānda ordu-yı hümāyūn ne minvāl üzere ḳonmaḳ lāzımdur ki sāʾir zamān gibi ḳonılmaz. Zīrā ziyādesiyle taḳayyüd gerekdür. Bu ḫuṣūṣda küffār birḳaç ḥīle ögrenmiş. ʿAsker-i İslām metrisde iken birḳaç biñ kāfir ordunuñ bir ṭarafıñdan görindügi gibi orduda perişānlıḳ vāḳiʿ olmışdur gerekdür ki ordunuñ eṭrāfın ḳavī ḫendek veyāḫūd geregi gibi ṭābūr çevirmeden ḫālī olmayasın. Heleʿ araba ṭābūrına inān yoḳdur ve ne minvāl üzere ḥareket ve tedārik lāzımdur. Her aḥvālin taḥrīr ve hem taṣvīr idüp beyān idem ve daḫi metrīs ne minvāl üzere almaḳ lāzımdur. Hemān metrīs almaḳda ziyādesiyle taḳayyüd gerekdür. Soñra ʿasker-i İslām ḳalʿanın fetḥinde zaḥmet çekmeye ve iş görile bu faṣılda beyān idem. Faṣl-ı ṯānī ḳaçan kim ʿasker-i İslām bir ḳalʿaya ṣārılup fetḥinde ziyādesiyle güçlük yāḫiʿ olup fetḥinde meʾyūs olınsa. Zīrā ḳalʿa-yı mezbūruñ eṭrāfı ḫendek ve parmaḳlıḳ ve şarānpo ve laġım ve dürlü dürlü ḥīlelerden māʿadā **[14a]** ḳalʿa daḫi ṭoprāḳ ile ṣaḳlamış, ṭopa ve tüfenge ḳalʿayı aldıramazsuñ aña ṭoprāḳ sürmenüñ tedārikīn ve tedbīrin idesin. Bu daḫi ismi var cismi yoḳ ḳabīlesidür cismi daḫi vardur ammā istiʿdādına adam lāzımdur. Bu ḫuṣūṣda ve Vārādīn[32] Kalʿası'na sarıldukda fetḥinde ʿāciz olındı. Bu ḥakīr merḥūm Caʿfer Pāşā ḳolında ḫumbaralar üzerine ḫalīfe olmaġla ṭoprāḳ sürmenüñ tedbīrin beş on ṭabāḳa kāġıda taḥrīr ve hem taṣvīr idüp ne minvāl üzere olacaġın geregi gibi yazup merḥūm Caʿfer Pāşā'ya gösterdükde birḳaç gün ziyādesiyle yaġmur yaġmaġıla 'öẕr eyledi. Yaġmurlar ḫod her vechile fāyidesi vardur ṭoprāḳ sürmege. Vezīr-i

32 "vazādīn" şeklinde yazılmıştır.

a‘ẓama göstermege murād idinmedi. Hele dursun maḥalli şimdi degüldür diyü cevāb eyledi. Hemān ṣadr-ı a‘ẓam ṭarafıñdan feṯḥ olınmasına murād idinmedi. Ol bir ġarīb ṣūretdür daḫi ḥaḳīrde durur ve bir ṣūret daḫi geçen sene-yi mübārekede bu mel‘ūn Moskov keferesinüñ binā eyledügi ḳal‘ası içün taḥrīr ve hem taṣvīr idüp elḥamdülillāhi Te‘ālā şevketlü pādişāh-ı ‘ālem-penāh ḥażretlerinüñ ḫayr du‘āsı sebebiyle Ḥażret-i Allāhu Te‘ālā ḳahr u helāk eyledi. Kimsenüñ tedbīrine muḥtāc olınmadı. Ṭoprak sürmek [**14b**] tedbīrin ideyin ve ṭoprak sürmenüñ hiçbir ḳal‘ada misli sebḳat idüp selef pādişāhlar zamānında vāḳi‘ olup icrā olınmış mıdur diyü su’āl buyurılur ise merḥūm ve maġfūr Sulṭān Süleymān Ḫān ḥażretleri bizzāt Rodos Ḳal‘ası’nı üç aydan ṣoñra ṭoprak sürüp feṯḥ eyledi. Daḫi merḥūm Sulṭān Selīm Ḫān ṭābe ṣerāhu bizzāt Sīdvār Ḳal‘ası’n gölünü çiyt ve yapaġı ile doldurup ṭoprak sürüp feṯḥ eyledi. Daḫi Sulṭān Selīm Ḫān ṭābe ṣerāhu ḳapudan pāşāyı Ḳıbrıs’da Mavsa Ḳal‘ası’nı bir vechile almaġa ḳādir olmayup ṭoprak sürüp feṯḥ eyledi. Daḫi merḥūm ve maġfūr Sulṭān Muḥammed Ḫān Ġāzī bir nev‘ üzere Uyvār Ḳal‘ası’nda güçlük vāḳi‘ olmaġla demet ve dürlü çuvāl ṭoprak sürüp feṯḥ eyledi. Daḫi bu mel‘ūn Moskov keferesi Azaḳ Ḳal‘ası’nı bir vechile almaġla ḳādir olmayup ‘āciz ḳaldukda ṭoprak sürüp feṯḥ eyledi. Ḳaçan ki ṭoprak sürmenüñ tedārikin idüp sordukda içinde olan ḫalḳ ḳal‘adan me’yūs olup vire eylediler. Ṭaşra elçi gönderdükde[33] küffār-ı bed-fi‘āl cevāb eydür ki cümleñize virem vardur. Ammā ḫumbaracıya virem yoḳdur. Bir üstād ḫumbaracı imiş dā’imā fucı ve sepet ḫumbarası atar imiş. Zīrā küffāruñ ziyāde ṣaḳladuġı şeylerdür biñ ḫumbara atmaḳdan elli [**15a**] fucı ḫumbarası atasın bir vechile ṭābūr içinde olan küffāruñ mecāli ḳalmadı. Bu daḫi şimdi ismi var cismi yoḳ ḳabīlesi gibi olmışdur ṣan‘atı vücūda getürmege adam nādirdür kimseden su’āl eylemezler hemān ḫumbaradur cenk alā-

33 “göndürdükde” şeklinde yazılmıştır.

tı ṣanurlar. İmdi bizüm ṣadedimüz ḫumbaracıya virem yoḳdur diyü cevāb idicek, biraz Müselmānlar bir adam bizüm içün niçün ḳırılup ve hem esīr oluruz hemān ḫumbaracıyı küffāra virilmede kendümüzi ḫalāṣ idelüm didükde ol ġāzīyi Müselmān ḫumbaracıyı küffāra virüp sā'ir cezālarından ṣoñra dört pāre idüp ḳal'a ḳapusı öñünde bıraġup içerüden çıḳan Müselmānlar ol ḥālde gördiler. İmdi bundan naṣiḥat ḫumbaracı olanlara ḳaçan ki bir ḳal'a içinde muḥāṣarada bulunup cān baş ile çalışa küffārdan ḳal'a ḳurtarmaġa sa'y ide. Zīrā bir üstād ḫumbaracı bir ḳal'ayı kāfirden almaġa da ḳādirdür daḫi virmemege de ḳādirdür. Ammā müdebbīr bir ṣāḥib-i üstād ola. Zīrā iş ve tedārik çoḳdur. Ḥażret-i Allāhu Te'ālā ol melā'īnlere derḥāl ile anuñ intiḳāmun virüp cezāların vire. Üçinci faṣıl fenn-i cihād ya'ni ḫumbaracılar ṣan'atı ne minvāl üzere olur, 'ilm-i ḫumbaranuñ niçe ṣıfatların ve niçe taṣnīfātların kimin üstādlardan görüp ve kimin selef üstādlaruñ īcād eyledükleri [**15b**] ālāt-ı ḥarb [u] ḳıtāl olup Ümmet-i Muḥammed ġazālarda ve niçe ḳal'alarda ḫuṣūṣā ṭābūr cenginden küffārı ḳahr [u] helāk eyleyecek cenk mühimmātların ve ne vechile yapup tedārik itmek lāzımdur, bu ṣan'ata ṭālib olan kimesneler içün geregi gibi her aḥvāllerin taḥrīr ve hem taṣvīr idüp beyān idem. Āḳiller dimiş ki ḥikmet-i Loḳmān'dan su'āl ile bu ḳadar taḥrīr ve hem taṣvīre ṭālib olan kimesneler ṣan'atı ister hem erbābını bulur.

Ve bu faṣıl daḫi üstādlaruñ niçe cenk

mühimmātları niçe tedārikler ve tedbīrler eylemişlerdür ki herbirlerinde 'ömr ifnā eylemişlerdür. Ġarīb şeylerdür ki tahrīr ve hem taṣvīr idüp naẓar olınduḳda ma'lūm-ı su'ād olınur. Ve ba'żılarını lüzūmı olduḳda isti'māl olınup ḥükmi icrā olınur. 'Asker-i İslām küffāruñ ḳal'ası altına ḳonduḳda ne minvāl üzere ordu-yı hümāyūn gerekdür ki ḥendek ve ṭābūr çevirmesi tafṣīl üzere taṣvīr ve hem taḥrīr idüp beyān eylemişümdür. Bu faṣıl daḫi ālāt cenginde ṭoplar

ve ḥavan ḫumbaraları ne minvāl üzere ḥareket idüp yürimek olur taḥrīr ve hem taṣvīr idüp beyān eylemişümdür. Bu faṣıl daḫi Belġrad Ḳalʿası'nda iken [**16a**] merḥūm Ḳoca İbrāhīm Pāşā ḳalʿada muḥāfıẓ idi. İslānḳamen öñüne Nemçe ḳāfirlerinüñ on altı pāre ḳalyonı gelüp ḳalʿayı ṭoplamaḳ murād eyledükde bu ḥaḳīr merḥūm ḫumbaracıbaşı Oṣmān Aġa ile bu ḫumbaraları ḳullanmaḳ içün bir ġarib ṣāl peydā idüp dört ṭarafiñı siperler ile tedbīr idüp ve iki büyük ḥavān ḫumbarası bindirüp küffāruñ ḳalyonları üzerine varıldukda ḳarşu duramayup firār eylediler. Bir ġarīb tedbīrdür maḥallinde lāzım olur taḥrīr ve hem taṣvīr olınmışdur. Ve ḫumbaraları ne minvāl üzeredür naẓar olındukda maʿlūm olur. Bu faṣıl daḫi ṣulḥ senesinde ortalıḳda ṣulḥ var iken küffāruñ ḥīlesini göre bu ḥaḳīr Temeşvār Ḳalʿası'na ḫumbaracılara ḫalīfe taʿyīn ve fermān olup yetmiş seksen biñ miḳdārı küffār çadırların eteklerin yire ḳaḳup çadırlarında adam var mı yoḳ mı bilinmesün ṭaşra olup bu aralıḳda ortalıḳ ġāfildür diyü Temeşvār Ḳalʿası üzerine gelüp elli biñ ḳadar Nemçe ve yigirmi biñ ḳadar Macār ʿaskeri gelüp bir ṣabāḥ vaḳtinde alāyların bağlayup ḳalʿanın üzerine yüridiler. Hemān bir ṭarafiñdan Macār yüridi ḳalʿadan daḫi beş yüz serḥadlı ve ol maḥalde biñ Ṭaṭar gelmiş idi anuñ daḫi beş yüzin maʿen biñ adam olup ṭaşrada ḳarşuladılar ve Macār üzerine [**16b**] yüridiler.[34] Ol maḥalde ḳrāl olan cenk arasında Macār Ḳrālı Rāḳoviçse (Rakoczi) Oġlı[35] böğründen puşṭov ile urulup yire düşdükde başın keserken serḥadlular boynında ḳrāl nişānın görüp esīr eyledi-

34 Temeşvar Kalesi 15 Ekim 1716'da düşmana terk edilmiş. Rakoczi ise Avusturya kuvvetlerine karşı 1703'te başlattığı mücadelesini 1711'de yenilerek sona erdirmiş ve Fransa'ya iltica etmiştir. Burada Ali Ağa'nın bahsettiği konunun ne olduğu tam olarak anlaşılamamaktadır.

35 Osmanlı tarihinde Rakoçioğlu Françesko adıyla tanınan Erdel Beyi Ferenc Rakoczi II (Borsi, Macaristan 27 Mart 1676-Tekirdağ 8 Nisan 1735). Osmanlılar tarafından Macar krallığına getirildiyse de, Avusturyalılar ile yapılan sulh sebebiyle krallığını fiiliyata dökememiştir. M. Alaaddin Yalçınkaya, "Rakoczi, Ferenc II", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, II, 447-8.

ler. Bu aralıḳda küffār yürürken üç büyük ḫumbara ḥavānını aġzına beraber ṭaş doldurup ṣaçma ṭop-vārī ateş eyledükde elḥamdülillāhi Teʿālā küffār ʿaskeri münhezim olmasına sebep olundu. İmdi bunı īrād eylemeden murād küffār ʿaskerinüñ ṣulḥ arasında ziyādesiyle ḥīleleri vardur. Andan iḫtirāz lāzımdur ve hem ḫumbaracılar bundan naṣīḥat budur ki ḳaçan ki küffār ʿaskeri, İslām ʿaskeri üzerine yürüdügi zamānda ḥavānları aġzına berāber ṭaş doldurup ṭop-vārī ateş eylese küffār münhezim olmasına sebeb olursın. Ve ne minvāl üzere olduġın taḥrīr ve hem taṣvīr idüp beyān eylemişümdür. Bu daḫi büyük iki yüz vaḳıyye ḫumbara ile laġıma muʿādil ḳalʿa dīvārı atmaḳ veyāḫūd bir ṭābyayı veyāḫūd bir ṣarānpo atmak on beş yigirmi vaḳıyye bārūt alur ḫumbara ile elli ḳanṭār bārūṭ ile baġlanmış laġım ḳadar ḥükmi vardur. Ḥattā Belġrad Ḳalʿası muḥāṣara olındukda ṭaşrada Yeñiḫān var idi. Küffār içine dolup toprak doldurup beş on pāre balyemez ṭop [**17a**] çeküp ḳalʿayı dögmek murād eyledükde merḥūm Caʿfer Pāşā ser-ʿasker idi. Ziyāde elem üzere olup laġımcıbaşı gice ile serdengeçdiler ile ṭaşra çıḳarup üç yirden laġım eyleyüp ocaḳ gibi dīvārı bir ṭop işlemedi. Soñra ḫumbaracılar buña bir tedārik eylesün didükde dörder ḳulplu ikişer üçer yüz vaḳıyye gelür Banyaluka'da dökülmiş ḫumbaralar var idi. Elli danesin doldırup bu ḥaḳīr ki serdengeçdiler ile gice ḳalʿadan ṭaşra çıḳup dört danesin mezbūr ḫānuñ dīvārın sürüp içine yerleşdirüldi. Ve iki danesin yanında bir büyük kāgīr hammām var idi, anuñ dīvārına yerleşdirüldi. Ṭıpāların ve ṣuçıḳların bir yire getürüp bir fitilden ateş virildi. Emr-i Ḥaḳla cümle dīvārı birbirine urup içindegi küffārdan niçesi helāk oldılar. Bu daḫi maḥallinde tiziyye laġım iḳtiżā eylese veyāḫūd bir ṣu çıḳar yir oldukda veyāḫūd ḳalʿanın temel dīvārı yerli ḳaya üzerinde olsa laġım mümkün degil bu minvāl üzere ʿamel eylemek gerekli işdür. Anuñ daḫi taḥrīr ve taṣvīrin idüp beyān eylemişümdür. Bu faṣıl daḫi ḥaḳīr bir ṭulumba īcād eylemişümdür. Zīrā bizüm ḫumbaracılarımızuñ

ḳullanduġı ṭulumba ancaḳ ateş ṣaçar. Ammā mezbūr ṭulumba hem ateş ṣaçar ve hem beşer onar tüfenkler var içinde ḳurşun atar. [**17b**] Ḥattā Belġrad muḥāṣarasında ḳalʿanın ḥendegine her gün kāfirler yürürlerdi. Yeñiçerilere mezbūr ṭulumbayı virüp küffārı anuñ ile żabṭ idüp yürütmezler idi. Şimdi anuñ daḫi ismi var cismi yoḳdur anuñ daḫi taṣvīri beyān olınmışdur. Bu faṣıl daḫi ġrande[36] ṭulumba taʿbīr olınur Fransız kāfirleri ḳaçan ki çarḫ-ı felekli ṭābūr üzerine yürüyüp bozmaḳ içün mezbūr ġrande[37] ṭulumba peydā eylemişümdür. Üç yā dört veyā beş dane birden yaḳup gice ile ṭābūr üzerine yürüyüp onar on beşer yeñiçeriler her ṭulumbaya ḳollarına ikişer üçer adam yürüdüler, kāfirlerüñ çarḫ-ı feleklerin yaḳa. Vārādīn'de olan kāfirleri daḫi yaḳup aṣlā öñüne sed olup ḥāʾil olmaz. Ateşi bir dönem yire degin sürer ve içindeki ḳūrşūnlu tüfenkler ne ḳadar uzaḳ olursa urur. Anuñ daḫi taṣvīri taḥrīr idüp bir ġarīb ṣūret heykeldür manẓūr-ı ʿālīleri olduḳda maʿlūm olınur. Faṣıl kāfirler ḳalyonı ṣudan ne minvāl üzere geçirmişdür ki ṣūretde taṣvīr idüp göstermişümdür. Maḥallinde o daḫi lāzım olur. Ve bunı nerde taḥṣīl eyledügim suʾāl buyurılur ise Moskov ḫumbaracıbaşısı Fransız imiş. Andan firār eylemiş gelüp Müselmān oldı idi. Elmās Pāşā[38] zamānında bir zeʿāmet daḫi virdiler ve Belġrad Ḳalʿası'na [**18a**] miʿmār idüp gönderdiler. İstānbūl'a geldükde merḥūm ḫumbaracıbaşı ʿOsmā[n] hemşehrīsi olmaġla bir yirde mekṣ olındı ve bu aḥvālüñ nice nice tedbīr ve tedārikler ve ṭoprāḳ sürmenüñ tedbīr ve tedāriki ve mühimmātları geregi gibi vuḳūf taḥṣīl olındı ve Azaḳ Ḳalʿası'na daḫi tedbīri ziyādesiyle kāmil itdi. İmdi üç dört ḳarış ṣudan ḳalyonı geçirdügi ṣūret taḥrīr ve hem

---

36 "ḳrānde" şeklinde yazılmıştır.

37 "ḳrānde" şeklinde yazılmıştır.

38 Elmas Mehmed Paşa (Cide, Kastamonu 1661?-Zenta, Macaristan, 11 Eylül 1697) 1695 yılında sadrazam olmuş ve Sultan II. Mustafa'nın bütün seferlerine katılmıştır. Zenta bozgununda şehid olmuştur. Ö. M. Alper, "Mehmed Paşa (Elmas)", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi,* İstanbul 1999, II, 158.

taṣvīr idüp beyān eylemişümdür. Bu faṣıl daḫi ḫumbaracılaruñ kārḫānesi ne minvāl üzere olur ve mühimmāt ne vechile yapılur ve fucı ḫumbarası ve sepet ḫumbarası ve sā'ir cenk ālātları niçe dürlü geregi gibi herbirin taḥrīr ve hem taṣvīr idüp beyān eylemişümdür ki ṭālib olan kimesneler ṣan'atıñı taḥrīr ve hem taṣvīr eyledügim şeylerden olur. Zīrā Belġrad'da ḫumbaracıbaşı Oṣmān Aġa merḥūm kārḫāneye bu ḥaḳīri ḫalīfe eylemiş idi. Lüzūmı olan cenk eşyāların yapar idük ancaḳ kimse aramıza girmez idi ve kimseye göstermez idi. Ṣuret-i kār-ḫāneye naẓar olındukda ma'lūm olınur ṣan'at nedür taḥrīr ve hem taṣvīr eylemişümdür. Bu faṣıl daḫi ḳaçan ki Fransız kāfiri bir ḳal'aya ṣārıldukda birden ḳal'aya yürüyüş eyledükde murād eyledügi zamānda bir ġarīb nerdübān ḳullanur ḫalḳuñ evlerde ḳullanduġı nerdübān gibi degüldür maḥallinde bir gerekli işdür. Merḥūm pederüm ḳırḳ sene ḳadar [**18b**] bāşṭarda[39] ḳapudanı idi. Merḥūm Sulṭān İbrāhīm Ḫān ṭābe ṣerāhu zamānında bir ḳızlaraġası var idi. Mıṣır'a giderken kāfir alup[40] Ḫanya Ḳal'ası'na getürüp pādişāh-ı 'ālem-penāh ḥażretleri ziyādesiyle ġażaba gelmekle merḥūm pederüm Aḳdeniz'de bir mişvārı bellü adam olmaġıla, ḥattā Ḫalīl Pāşā ḳapudan iken Ḳara Cehennem nāmında üç ḳalyon peydā olup anuñ feṭḥine sebep olmaġıla ḥattā taṣvīri tersāne-yi 'āmirede yazılmışdur. Naẓar oldukda ma'lūm-ı sa'ādet olınur. İmdi mezbūr[41] pederimi çaġırdup Ḫanya Ḳal'ası'nın feṭḥiñi senden isterüm didükde pādişāhum eger murād iderseñ Ḫanya Ḳal'ası'nın feṭḥini bir daḫi lisāna

39 Osmanlı donanmasında kullanılan 26-36 oturaklı bir tür savaş gemisi. Pakalın, *OTDTS*, I, 169.

40 Sultan I. İbrahim, Malta Şövalyelerinin zaman zaman ticaret gemilerine saldırmaları yüzünden, bahusus Sümbül Ağa'nın ve saray mensubu bazı kimselere Mısır'a giderken saldırılması üzerine, onların en büyük sığınağı olan Girit Adası'nın fethini emretti. 20 Haziran 1645'te Sakız Adası'ndan denize açılan Osmanlı donanması, 17 Temmuz'da Girit'in Hanya limanını fethetti. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi, III*/I, 217-8, 223-5.

41 "mezbūm" şeklinde yazılmıştır.

alma. Mālṭa'ya seferüm vardur diyü nām çıḳar. Nice nice añа gerekli tedārikler idüp ḥattā ol mezbūr nerdübānları tedārik idüp Yūsuf Pāşā[42] ḳapudan ve hem ser-ʿasker olup ancaḳ ḥikāye çoḳdur. Ḳaçan ki Ḥanya'ya varup bir maḥalde gemiler ṣulanup Ḥanya Ḳalʿası'nda olan kāfirler ṣaḳın bizüm üzerimüze gelmesün diyü ḫavf iderken ol maḥalden ḳalḳup deñize açılduḳda hele bize degilmiş diyüp emīn olurlar. Ḳaçan ki deñize açılduḳda cümle pāşāları ve begleri ve ʿaskerlere baş olanları cemʿ idüp ḫaṭṭ-ı şerīfi ol maḥalde çıḳarup sen ki ḳapudanum ve ser-ʿaskerüm olan Yūsuf Pāşā Ḥanya Ḳalʿası'nın feṯḥini senden isterüm, eger [**19a**] saña başuñ gerek ise. Ol vaḳit donanma gerü dönüp gicenüñ bir vaḳtiñde ʿasker-i İslām'ı ḳaraya döküp ve mezbūr nerdübānları gemilerden çıḳarup ḳalʿanın ḥendegi başına yürüdüp ʿasker-i İslā[m] bedenlere ṣarılup küffāra ziyādesiyle şāşḳınluḳ ḥāṣıl olmaġıla elḥamdülillāhi Teʿālā Ḥażret-i Allāhu Teʿālā'nuñ ʿavn u ʿināyetiyle feṯḥi müyesser olup ve hem ser-ʿasker olan Yūsuf Pāşā şehīd olup raḥmetullāhi ʿaleyh. İmdi bundan çoḳ ḥiṣṣe vardur ve hem nerdübānı görüp maḥallinde tedārik idüp ḥükmüni icrā eylemekdür ve bir dahı ḥiṣṣe-mend olmaḳ budur ki bir ṭarafa sefer eylemek murād olındugı zamānda ġayrı ṭarafı gösterüp ġāfilen düşmen üzerine varmada çoḳ ḥāl vardur ve hem bir eyü işdür. Mezbūr nerdübānuñ taṣvīriñ taḥrīr idüp göstermişümdür. Bir ġarīb

42 Silahdar Yusuf Paşa (Vereno, ?-İstanbul 22 Ocak 1646) Kaptanıderya, Girit serdarı ve Hanya fatihi. Dalmaçya kökenlidir. Serdar olarak Girit seferine tayin edilmiş ve Kasım 1645'te Girit'e çıkmış ve Ağustos 1645'te Hanya'yı ele geçirmiştir. Kışı geçirmek için geldiği İstanbul'da idam edilmiştir. Girit seferine pek taraftar olmayan Sadrazam Semin Mehmet Paşa, Yusuf Paşa'yı bu başarısından ve yerine geçeceğinden dolayı kıskanmıştı. Bu yüzden de padişahı, Yusuf Paşa'nın Girit'te pek çok ganimet elde ettiğini ama İstanbul'a hiçbir şey getirmediği yolundaki telkinleriyle devamlı kışkırttı. Bir süre sonra Yusuf Paşa'nın idam fermanı çıkmıştır. Girit'te büyük başarı göstererek "Hanya Fatihi" olarak tarih sayfalarında kalacak olan Yusuf Paşa, arkasından oynanan entrikalar yüzünden idam ettirilmiştir. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi, III*/I, 217-8, 223-5.

heykeldür naẓar olındukda maʿlūm-ı saʿādet olınur. Bu faṣıl daḫi mezbūr nerdübānlaruñ bir iki danesin resm idüp bir ḳalʿanın ḥendegi aşırudan dīvārı kenārına dayanup ʿasker ne minvāl üzere yürüdügin taḥrīr ve hem taṣvīr idüp göstermişümdür. Naẓar olındukda maʿlūm olınur. Bu faṣıl daḫi merḥūm Caʿfer Pāşā Belġrad muḥāṣaradan ḳurtılduḳda aṣlā dīvār eṣeri hiçbir ṭarafında ḳalmayup taʿmīre mübāşeret eyledükde aṣlā bir yirde **[19b]** ṭaş yoḳ ve kirec yaḳacaḳ ṭaş yoḳ. Mezāristān ṭaşlarını bozup kimin kirec ve kimin yapuya ṣarf idüp ammā bir vech ile kireçe ve yapuya ṭaş yetişmez ʿāciz ḳalduḳda bu ḥaḳīr bir tedbīr u tedārik idüp cümle Belġrad'da ṣu kenārında olan ḳayaları iki üç gün içinde mezbūr ḳayaları pāreleyüp murād üzere ḳalʿanın bināsına şürūʿ ve kirece ṣarf idüp ḳalʿayı tamām eyledi. Ḥattā Gürcistān seferinde Ḫalīl Pāşā ser-ʿasker idi. Sefer ʿavdetinde Fersād Ṭaġı dirler bir ulu ṭaġ var ʿasker-i İslām üzerinden aşup gitmege ṭaş ḳayalardan yol yoḳ ve hem ʿarabalar bir vechile gidemez. Bu ḥaḳīri, Ṭāṭār Ṣāliḥ Pāşā ile taʿyīn idüp ser-ʿasker olan Ḫalīl Pāşā on gün içinde ḳayaları pāreleyüp ʿasker-i İslām ve ʿarabalar refāhiyyet üzere geçdiler. Ne minvāl üzere tedārik eyledügim ṣūreti taḥrīr ve hem taṣvīr idüp göstermişümdür. Maḥallinde bir gerekli işdür ve bu sene-yi mübārekde Ḥotin Ḳalʿası'nda iken taʿrīfimüz üzere ḥareket olındı ve ḫumbaracı olanlardan mezbūr işleri ararlar. Bu faṣıl daḫi fucı ḫumbarası dirler ziyādesiyle gereklüdür ve hem küffārı amānsız helāk eyler. Biñ ḫumbara atmadan elli fucı ḫumbarası atmaḳ yegdür. Mezbūr ḫumbaranuñ atıldugı ṣūreti ve hem pārelendügi ṣūreti taḥrīr ve hem **[20a]** taṣvīr eylemişümdür. Maḥallinde naẓar olındukda gör ki pārelendügi içinden çıḳan büyük ḫumbaralar ve küçük ḫumbaralar ve ṭoñuz ayaġı taʿbīr olınur beş altı yüz ḳadar mühlik şeylerdür ki gördükde maʿlūm olınur, beyān eylemişümdür ve göstermişümdür taṣvīrinden añnanur. Bu faṣıl daḫi sepet ḫumbarası dirler anuñ daḫi ismi var cismi yoḳ ḳabīlesinden oldı. Fucı ḫumbara-

sı gibi olduġı ziyāde düşmen helāk eyler cenk eşyālarındandur içinde birḳaç büyük sāḳar ḫumbarası vardur ve on onbeş küçük el ḫumbarası vardur. On ve on beş daḫi tüfenk vardur yuḳarudan inerken tüfenklerin atılur, yire indükden ṣoñra ḫumbaraları parelenür olduġı bir ġarīb ṣūret göstermişümdür naẓar olduḳda maʿlūmdur.

Mefātiḥ-i gencü'l-ġazā tedbīr-i fütūḥāt

Ḳaçan ki sefer-i hümāyūn tevveccüh ve ʿazīmet-i ġazā ṭarafıña tedārik olınduḳda dāʾimā bu nesneciye naẓar ve müṭālaʿa ve müẕākere olınup nice nice şeyler istiḫrāc olınur. Ḳırḳ elli sene sefer virmiş kāmil ḳadar añlar ve hem tedārik eyleyecek şeyleri tedārik ider ve iḥtirāz olınacaḳ şeylerden iḥtirāz eyler ve çoḳ gerekli şeylere vuḳūf taḥṣīl ider. Zīrā cemīʿ fetiḥler ne vechile tedārik [**20b**] eyleyüp fetḥi āsān olmışdur ve ʿaskerī-i İslām münhezim olmışdur ve ne vechile tedārik lāzımdur fetḥi āsān ola. İmdi bu kitāb-ı mezkūrı devletlü efendilerimüzüñ manẓūr-ı ʿālīleri olduḳda derūn-ı kitābumda taḥrīr ve hem taṣvīr olınan cenk ālātları herbirlerinüñ erbābıñı buldurup ḥükümlerini icrā eylemege himmet ve murādları olduḳda her ḳaçan ki herbirlerin ḥükmi icrā olınup istiʿmāl olındukda her ne ḳadar ġazā olınursa ol ecri ṣevāba tā ḳıyāmete degin teʾemmül olınurlar. İmdi bu vehb-i ilahīdür bu ḳadar taḥrīr ve hem taṣvīr itdüm añlansun diyü ancaḳ bu *el-veledī*[43] *sırru ebīhī* muḳteżāsınca olmaḳ gerekdür, babadan mīrāṣdur. Zīrā nice nice şeyleri geregi gibi taḥrīr ve hem taṣvīr olınmasuñ. Sebebi zīrā miṣli sebḳat eylemiş degüldür. Hemān Ḥażret-i Allāhu Teʿālāʾnuñ ʿavn u ʿināyetiyle tedbīrlerimüzi taḳdīrine muvāfiḳ eyleye. Faḫr-i Kāʾināt Muḥammedü'l-Muṣṭafa *ṣallallāhu Teʿālā ʿaleyhi ve sellem* Ḥażretlerinüñ ḥürmetine.

İmdi bu kitāb-ı mezkūr devletlü efendimüz

43 El-veledu olması gerekir.

uṣanmayup, üşenmeyüp dā'imā müṭāla'a ve müzākere iderse fā'idesin bulur, nice nice ġazālarda ḥükmini icrā itdürürler. İmdi kitāb-ı mezbūrda ne ḳadar zikr olınan şeylerin her aḥvālini taḥrīr ve hem taṣvīr [**21a**] idüp beyān eylemişümdür. Herbirlerin bu minvāl üzre beyān eylesem gerekdür. Faṣl-ı evvel ḳaçan ki 'asker-i İslām küffāruñ ḳal'ası altına ḳonur. Muḥāṣara eylemek murād olınduġı zamānda ne minvāl üzre ḳonup ḥareket olınmaḳ lāzımdur ki ordu-yı hümāyūna bir żarar iṣābet eylemeye. İşbu ṣūret-i mezkūrede küffāruñ ḥīlesinden ziyāde iḥtirāz olınduġı içün ordu-yı hümāyūn ne minvāl üzerine ḳonmaḳ lāzımdur ki taṣvīrin taḥrīr ve hem taṣvīr idüp tafṣīl üzere ṣūretin beyān eyledüm. Manẓūr-ı 'ālīleri olınduḳda her aḥvāline vuḳūf taḥṣīl olınduḳdan ṣoñra añа göre tedārik idüp ḥareket olına. Zīrā ḥīlesinden ziyāde iḥtirāz olınduġından birḳaç yirde mükerrer zikr olındı ki 'asker-i İslām metrīsde iken birḳaç biñ kāfir ordunuñ bir ṭarafından göründügi gibi ordunuñ perişānlıġı vāḳi' olmışdur. Andan iḥtirāz olınduġından bu tedbīr olınmışdur. Ordu-yı hümāyūnuñ cemī'-i eṭrāfı ḳavī ḫendek ve birḳaç gerekli yirlerden ḳapular ḳullanmışdur ve her ḳapuda ikişer üçer şāhī ṭoplar veyā ṣaçma ṭoplar ve ikişer üçer bayraḳ ta'yīn idüp ve muḥāfaẓa idüp ḳurudalar. Zīrā evvel ordusın muḥāfaẓa ide ṣoñra cenge mübāşeret eyleye. Bu tedārik ve bu tedbīr muḳaddemā Ṣaḥābe-i güzīn *rıḍvānullāhi Te'ālā* [**21b**] *'aleyhim ecma'īn* tedārīkidür. Belki 'asker-i İslām metrīsde ṣaḳlasalar gelürler anda ḳorunup gine gözleri açılur ve bu tedbīr bu güne degin görilmemişdür ve olınmamışdur diyü su'āl olınur ise Ḥażret-i Allāhu Te'ālā cemī' insāna 'aḳl-ı kāmil iḥsān eylemişdür. Bir kerre mülāḥaẓa ile ve bu īrād eyledügim ṣadedler vāḳi' olmış mıdur degül midür. Eger vāḳi' ise añа göre tedbīr idüp ḥareket eyleye ve eger su'āl olınur ise hiçbir kimse bu tedbīriñ ḳaydında degüldür. Belī bu bir vehb-i ilāhīdür, ḳalbime ḥużūr[44] idüp yüregime

44 "ḥuẓūr" şeklinde yazılmıştır.

bir ateş düşdi ki bu aḥvāli niçün bir adam añlamaz mı ve bunuñ tedārik-i tedbīrine taʿaccüb ve bir kimesne ẓuhūr idüp tedāriki ve tedbīri ḳaydında degül yoḫsa niçe ʿāḳil kimesneler vardur söylemezler ki kim diñler diyü belī señ Allāh içün añladuġın üzere gerekli ve lüzumı olan aḥvālleri geregi gibi taḥrīr ve taḳrīr eyle de ʿindallāhi Teʿālā ecr ü ṣevābdan herbirin ḥükmi icrā olınmış ḳadar ecr ü ṣevāba nāʾil olur ve bundan ġaflet olınmaya. Allāhu aʿlem bi-ṣ-ṣavāb.

Bu daḫi bir ġarīb tedārikdür maḥallinde ġāfil

bulunmamaḳ gerek. Ḳaçan ki küffār ʿaskeri üzerine gelüp ḳonduġı gibi yorġun ve durġundur. Ziyāde-[**22a**]-siyle ol gice kendülerin bilmezler her ne yüzden olursa olsun evvel başarsuñ. İnşāʾallāhu Teʿālā küffār münhezim olmasına şübhe yoḳdur. Ammā ertesi gün ṭoprak içine girüp metrīs aldukdan ṣoñra ziyāde güçlük olur ve çoḳ ʿasker şehīd olur. Bu daḫi maḥallinde ḥükmi icrā iderseñ eyü işdür. Bu kitāb-ı mezbūrı teʾlīf idüp evvel metrīsüñ aḥvālin ne vechile almaḳ yegdür ki ḳalʿanın fetḥi āsān ola ve daḫi ordu-yı hümāyūn ne minvāl üzere ḳonmaḳ gerekdür düşmenden emīn ola ve daḫi ḫumbaracılar ṣanʿatı ne vechile olur nice nice cenk ālātuñ üstādlarıñ tedbir idüp düşmen helāk eylemişler ve daḫi niçe müdebbīrler[45] baʿżı şeyler tedbīr idüp ḳullanmışlar herbirin birer maḥalde taḥrīr ve hem taṣvīr idüp göstermişümdür. Bu ḥaḳīr ise zamānenüñ niçe sitemlerin çeküp ve hem pīr olmışumdur. İmdi devletlü efendilerimüz bu kitāb-ı mezkūri naẓar buyurup ve her ṭarafına müṭālaʿa ve müzākere idüp sefer-i hümāyūn aḥvālinden niçe şeylerüñ tedārikine vuḳūf taḥṣīl eyler ki ḳırḳ elli sene sefer virmiş ḳadar vuḳūf taḥṣīl olur. İmdi bu kitāb-ı mezkūruñ taḥrīr ve hem taṣvīr olınduġı üzere tedbīr u tedārikin añladuḳdan ṣoñra herbirleriñ ḥükmüni icrā eylemek [**22b**] içün erbāblarını buldurup ḥükmün icrā iderse tā ḳıyāmete degin ecr

45 "müddebīrler" şeklinde yazılmıştır.

u ṣevāba nā'il olur. Hele kitāb-ı mezkūre ḥaḳāretle naẓar olınmaya. Zīrā tedbīrāt-ı ġazā içün cemīʿ tedbīri taḥrīr ve hem taṣvīr olınup geregi gibi añlanur. Zīrā vehb-i ilāhīdür ki miṣli sebḳat olınmamuşdur. *Vallāhu aʿlem bi'ṣ-ṣavāb veʿaleyhi merciʿü'l-meʾāb.*

Bāb-ı evvel müdebbīr-i[46] cihād yaʿni metris almaġı beyān

ider. Kaçan kiʿasker-i İslām ordusı bir ḳalʿa altına varup muḥāṣara eylemek üzere ḳonılduḳda ziyādesiyle ṣıḳça ḳonup cemīʿ eṭrāfı ḳavī ḥendek veyā ṭābūr geregi gibi ancaḳ ṭābūr çeviresin. Ammā taḳayyüd lāzımdurʿaraba ṭābūrına inān yoḳdur. Sā'ir zamān gibi ordu-yı hümāyūn ḳonmaḳdan ḥaẕer gerekdür. Zīrā küffāruñ ḥīlesi ẕikr olınmışdur.ʿAsker-i İslām metrīsde iken ordu-yı hümāyūnı başmaḳ sevdasındadur. Zīrā niçe kerre eylemişdür. Ammā ordunuñ eṭrāfını ḳavī ḥendek idüp ve birḳaç yirlerden ḳapular ḳoyup ve her ḳapuda ikişer üçer bayraḳ ve ikişer üçer şāhī ṭop taʿyīn eyledükden ṣoñra çünki bu tedbīr üzere ḥareket olındukdan ṣoñra inşā'allāhu Teʿālā düşmen ṭarafından ḳorḳu olınmaz. Muḳaddemā ẕikr eyledügüm gibi belkiʿasker-i [**23a**] İslām metrīsde ṣaḳlasalar gelürler anlar daḥi içine girüp ḳorunurlar ve yine küffāra muḳāvemet idüp yüz çevirmezler. Zīrā tedbīrde çoḳ ḥāl vardur. Ṣaḥābe-i güzīn *riḍvānullāhi Teʿālā ʿaleyhim ecmaʿīn* tedbīridür. Ḳaçan ki Belġrad Ḳalʿası'nı küffār gelüp muḥāṣara eyledükde merḥūm Caʿfer Pāşā ser-ʿasker idi bu ḥaḳīr daḥi ḫumbaracılar üzerine ḫalīfe idüm. Bir haftaya değin ṭop ve tüfenk eyleyüp herkes ʿacabā bunuñ aṣlı nedür hiç ḥareket idüp baş göstermez. Meger ki cemīʿ eṭrāfın bir ḳavī ḥendek eylemiş ki taʿbīr olınmaz. Bir haftadan ṣoñra bayram gicesi idi, çünki mübāşeret eyledi. Elli iki gün ve günde otuz biñ ṭop ḫumbara atılırdı, ḳalʿada aṣlā dīvār eṣeri ḳalmadı. Ṭoplarımuz atılmadı ve ḳalʿa dīvārı yoḳdur ki üzerinde atıla ancaḳ ḫumbaralarımuz işledi. Elli iki günde on iki biñ

---

46 "müddebīr" şeklinde yazılmıştır.

ḫumbara atmışuz ḳaçan ki küffār münhezim olup gitdükde küffāruñ ḳazup ṭaşra çıḳarduġı ḥendek ṭopraġını yine ʿasker-i İslām küffāruñ ḳazduġı ḥendek içine ṭoldurmadan ʿāciz ḳaldılar. Zīrā melʿūn kāfirler kendi ḥīlelerin bilürler. ʿAsker-i İslām da benüm ordumı başar diyü ḫavf ider. Ammā bizüm ʿasker daḫi metrīs alup gicenüñ nışfında ammā metrīs almaḳda çoḳ iş vardur, eger metrīsi ziyādesiyle taḳayyüd idüp **[23b]** ḥendek başına yaḳın eyledüp üç dört metrīsde ḥendegi başına varılursa ol ḳalʿada cenk çoḳ sürmez, fetḥi āsān olur. Ziyāde saʿy idüp ḳalʿaya yaḳın aldurmaġa saʿy idesin ve ḳaçan ki Çehrīn Ḳalʿası'na vardugımuz gibi gündüzin ḥendegi yaḳın metrīs alınup dördünci metrīsde ḥendek başına varıldı. Yedinci gün varuş ṭarafıñdan bir laġım idüp atıldı ʿasker-i İslām bir miḳdār yüridiler ardın yüridemediler. Meger kim ṣadr-ı aʿẓam kendi ḳolından istermiş ṣoñra kendi ḳolından iç ḳalʿaya muvāfıḳ yirden bir laġım idüp işlemedi. Artuḳ ḫalḳ ḳalʿadan meʾyūs olmaḳ üzere oldılar bu aralıḳda bu melʿūn Moskov Ramadanikov (?) dirler idi. Ol zamānda serʿasker idi. İmdād gelüp yüz biñden ziyāde küffār ile şimdi Şermet (?) dirler ḳırḳ elli biñ miḳdārı ḳalʿa içine imdād ḳoyup sāʾiri ḳalʿa ḳarşusına ḳonup Ḳaplan Pāşā ḳonmış idi. Anuñ birine otuz ikinci gün yine evvel ki varuş ṭarafıñdan laġım idüp biñ beş yüz ḳadar ʿasker-i İslām içerü girüp ol ḳırḳ biñ ḳadar imdād gelen küffāra kendülerin urup bir mertebe ḳılıc urdular ki yigirmi biñden māʿadāsı ḳılıçdan geçdi. Ḳaṣūr **[24a]** ḳalanı ḳalʿanın öñünden aḳar Tāṣma Suyı dirler ol ṣuya degin cümlesi helāk oldılar. Ol ḳadar cenkden İslām'dan ḳılıc ile kesilmiş bir Müslümān görülmedi. Ellerinde ḫod herbirinüñ uzun ṣaplu teberleri var idi. Hemān teberleriyle kendülerin ḳorınurlardı. İşbu sene-yi mübārekde sābıḳlar peydā eylemişler. Ammā ol zamān başlarında ḳoyun derisinden ḳalpāḳları var idi, ayaḳlarında ıḫlāmūr ḳabuġından çarıḳ var idi. Şimdi Nemçe çizmeleri peydā eylemişlerdür. Bir muḥannet kāfirdür hemān ʿunvān gösterir ve aṣlā el-

lerinden bir iş gelmez. Ve bir deliñmez metrīs almaḳdan merḥūm ve maġfūr sulṭān Muḥammed Ḫān Ġāzī[47] ṭābe ṣerāhu Ḳamaniçe gibi bir müstaḥkem ḳalʿa cihanda miṣli yoḳ iken varduġı sāʿat ḥendek başına yaḳın yirden metrīs aldurmaġıla bi-ʿavnillāhi Teʿālā kāfirüñ gözleri ḳorḳup yüriyüş ile ṭoprak ṭābyasın żabṭ idüp[48] yedinci güni vire bayrağın diküp boynına maḳramesin bağlayup amān eyledi. Hemān iş düşmāna cesāret göstermekledür. Buña muġāyīr Beç Ḳalʿası'na Ḳara Muṣṭafa Pāşā[49] varduḳda ḳalʿa gözine ḫor görinüp ve kimesnenüñ sözine ḳulaḳ urmayup kendüye ġurūr iṣābet eyleyüp ṭop yetişmez yirden metrīs [**24b**] almaġıla[50] kāfir ruḫṣat bulup ve hem ḥisset üzere olmaġın yigirmi iki gün deyince Aḥmed Keṯḫüdā şehīd olup Ali Keṯḫüdā nāmında bir keṯḫüdā naṣb olınup metrīslere gelüp serdengeçdi aġalarına ve yeniçeri ocaḳlarına her kim bir parmaḳlıḳ ḳoyar ise bir altun vireyim dimekle ikindiye ḳarīb idi bir söz söyledi. Aḫşāma degin cümle ṣarānpolleri söküp ṭaġlar gibi Ali Keṯḫüdā'nuñ öñine yıġdılar. Eger yaḳından metrīs almış olaydı bu zaḥmet ve münhezimlik olınmazdı. Ancaḳ taḳdīr-i ilāhī böyle imiş ve eger kāfirler gelürken ʿasker-i İslām metrīsden çıḳarup ḳarşu duraydı belki münhezim olmazdı. Ancaḳ kimesnenüñ sözine ḳulaḳ aşmadı ġurūrından ve buña müşābih Ali Pāşā Vārādīn Ḳalʿası'na ziyādesiyle uzaḳdan metrīs almaġıla bir iş olmadı. Ancaḳ bilmezlik ile gerçi yaġmurlar daḫi ziyādesiyle yaġdı. Ammā yaġmurlar da olmasa ziyāde güçlük var idi. Zīrā uzaḳdan alınan metrīsde ḥendege yaḳın varınca ʿasker-i İslām telesir yaḳın varınca degin bir güçlük gelür. ʿAsker-i İslām hemān şimden ṣoñra gidelüm dimege başlar. Hemān cüzʾī şeyden

---

47 Sultan IV. Mehmed Hân (1648-1687).

48 Mükerrer yazılmış.

49 Sadrazam Merzifonlu Ḳara Muṣṭafa Pāşā (1676-1683). Recep Yılmaz, "Mustafa Paşa (Merzifonlu Kara)", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, II, 313-315.

50 1683 yılında yapılan 2. Viyana muhasarasında yapılan hataları anlatan Ali Ağa'nın bu tespitleri son derece dikkat çekicidir.

bozġunluḳ virirler. Hemān gerekdür ki ʿasker-i İslām'ı muḳaddem göz açdırmayup iḳdām-ı tām idüp yaḳın yirde metrīs aldırmaġa saʿy olına. Metrīs gerekdür ki üç dört adam otura yan yana. [**25a**] Her ne ḳadar ziyāde olursa içinde duran cenkci dayanabilür, andan ġāfil olmayasın. Zīrā yaṣṣı metrīsde düşmen üzerine gelüp başmaġa ḳādīr degüldür. Ḳandiye Ḳalʿası'nda Vezīr-i aʿẓam Fāżıl Aḥmed Pāşā[51] metrīsi uzaḳdan aldı. Ancaḳ böyle uzaḳdan almadan bir ġayrı murādı var idi ve hem ḳalʿaya birāz metānet eyleye ol minvāl üzere olmaġıla yigirmi üç ay metrīs beklediler feṯḥ olınca ol zamānuñ adamları oġuz idi. Ol mertebe vaḳit geçdi şimdiki adamlar metrīse girdügi günden başlar gün ṣaymaġa başlarlar. Hemān ciddī saʿy ve hem taḳayyüd idüp yaḳın yirden metris aldırasın ve buña muʿādīl Çehrīn Ḳalʿası'n feṯḥ idüp ṭābūr ardınca gidüp Özī Ṣuyı kenarında ṭābūr ile cenk idüp girü Çehrīn'e gelüp andan ḳalḳup bir ḳonuḳ yirde ʿasker-i İslām ḳonup maġdūbān Defterdār Aḥmed Pāşā'ya[52] vezir-i aʿẓam fermān idüp bir miḳdār ʿasker ile süvār ol şu arada bir ḳalʿa vardur adına Ḳānovā dirler var sen de anı feṯḥ eyleye diyüp göndердi. Mezbūr ḳalʿaya varıldukda bir büyük ḳalʿa görüp cümle ʿasker at üzerinde seyr idüp bu niçe feṯḥ olur bizde ṭop ḥavān yoḳ metrīs [**25b**] alup dögmege, ḥuṣūṣān ḳışdur metrīsde durmaḳ mümkün degüldür. Bir şey mülāḥaẓa eyledüm münāsib ise ḳulaḳ uruñ herkes atından insün ḥiẓmetkārı olan ḥiẓmetkārına virsün. Olmayınan yuları başına geçirüp ṣalıvirsün ve yüklü ḥayvānlar yükler ile dursun. Hemān ʿasker-i İslām bir aġuzdan *Allāh Allāh* diyüp ḳalʿanın üzerine yürüyüp küffār şaşdı, ḥendegi adam adam üzerine başup ḳalʿanın bedenine

---

51 Vezīriaẓam Köprülüzâde Fāżıl Aḥmed Pāşā (Vezirköprü, Amasya 1635-Ergene 3 Kasım 1676). Tahsin Özcan, "Fazıl Ahmed Paşa (Köprülüzade)", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, I, 439-441.

52 Daha sonra sadrazam olan Hezarpare Ahmed Paşa (İstanbul, ?-7-8 Ağustos 1648) olmalıdır. Abdülkadir Özcan, "Ahmed Paşa (Hezarpare)", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, I, 147.

yapuşdılar. Küffār niçe idecegin bilmeyüp içerü girüp ḳılıç urdılar ve içinde bir büyük ḳullesi var idi. Bir miḳdār küffār içinde ḳapanup anı daḫi dört ṭarafından ateş virdiler. Amān çaġırup çıḳardılar. Ol maḥalde Duracan kāfir bizümle bile idi aña virdiler. Ammā bu bir ḥikāye şeklindedür ḥisse-mend olan aññar. Küffāruñ aḥvāli geregi gibi añnanur. Maḥallinde vāḳiʿ olduġı zamānda hep buña göredür. Hemān iş ve ḳılıc cesāretdür bu daḫi Lipova Palnaḳası cenginde merḥūm Sulṭān Muṣṭafa Ġāzī[53] *ṭābe ṯerāhu* geldükde göz açdurmayup Rümeli ʿaskerü sāʾir ʿasker yürüdi anda daḫi niçe fetiḥler oldı. Ol maḥalde merḥūm Maḥmūd Begzāde ve Rūmeli beglerbegisi [**26a**] ve Şāhīn Muḥammed Pāşā şehīd oldı. Bu daḫi yaḳın zamāndadur cümlenüñ maʿlūmıdur. Hemān iş cesāretde ve ḳalʿa anın tiziyye feṯḥ olınmasına ihtimām olına ṭoprak sürmekle mi ọlur yāḫūd bir uġurdan yürüyişle mi olur mümküni her ne ise maḥallinde maḳdūruñ ṣarf idüp metrīsde çoḳ durmaḳdan ḥaẕer eyleye.

İmdi ḳaçan ki metrīsler alındukda ṣıçan yolları

aḥvālinde niçe iş vardur ṣıçan yolı ile tā ḫendek başına varılur o da bir büyük gerekli ṣanʿatdur ve laġımcılaruñ öñinde ṣıçan yollarını aḥvālini bilenleri ḳullanurlar. Zīrā ḳubūr lāzım olduġı zamānda anlaruñ daḫi tedbīrleri bilece olmaludur. Bālāda ẕikr olınan ṣıçan yolı aḥvālini añlar sıçan yolı aġaları ziyādesiyle gerekdür ve beled-i erlikten añlar metrīs görmiş metrīs aġası her vechile lüzūmındandur. Ḫumbaracılar ocaġı merḥūm ve maġfūr Sulṭān Muḥammed Ḫān Ġāzī'nüñ ḳānūn-ı ḳadīmīsi üzere üç ḫumbaracıbaşı yürüdügi bu minvāl üzere idi. Şimdi ol ḳānūn bozıldı. Ḳandiye Ḳalʿası'nda olan ḫumbaracıbaşılar: Aḥmed Aġa ve diger Aḥmed Aġa ve İslām Aġa; Ḳamaniçe'de olan ḫumbaracıbaşılar: [**26b**] Aḥmed Aġa ve İs-

53 Sultan II. Mustafa(6 Şubat 1664– 29 Aralık 1703). Saltanatı: 6 Şubat 1695- 22 Ağustos 1703.

lām Aġa ve Muṣlı Aġa; Ummān seferinde olan ḫumbaracıbaşılar: Muṣlı Aġa, Aḥmed Aġa, İslām Aġa; Çehrīn seferinde olan ḫumbarabaşılar: İslām Aġa, Muṣlı Aġa, Aḥmed Aġa; Beç seferinde olan ḫumbaracıbaşılar: İslām Aġa, Aḥmed Aġa, Muṣlı Aġa; Belġrad Ḳal'ası feṯḥinde olan ḫumbaracıbaşılar: Murād Aġa, Ḥüseyin Aġa, Ḳara Muḥammed Aġa. Bu minval-i meşrūḥ üzere üç ḫumbaracıbaşı yürüdügi zamānda nice nice ḳal'alar feṯḥ olındı. Şimdi ol ḳānūnı baṭdı aḥvālde böyle oldı. Bu aḥvāl kitāb-ı mezbūrda birḳaç yirde īrād olındı ki devletlü efendilerimüzi ma'lūm-ı sa'ādetleri olaydı diyü zikr olındı. Zīrā efendilerimüzin ma'lūmları olduḳda ḳānūn-ı ḳadīm üzere ocaġ-ı mezbūrı niẓām virdirür. İnşā'allāhu Te'ālā Allāhu a'lem bi'ṣ-ṣavāb.

Feṯḥ-i tedbīr ṭābūr ne minvāl üzere ḥareketüñdür

ve tedbīr u tedārik lāzımdur ki maḥallinde ḥükmi icrā ola ṭābūruñ ne minvāl üzere tedbīr u tedārik lāzımdur ki feṯḥinde 'asker-i İslām zaḥmet çekmeye. Evvelā bir iki biñ ḳadar tüfenkli ṭulumba gerekdür. [**27a**] Birden üzerine yürüyiş olındugı zamānda serdengeçdiler yaḳup gice ile yürürler. Daḫi bir iki biñden mütecāviz el ḫumbaraları daḫi ellerinde ḥāẓır ola ve daḫi bir iki biñden mütecāviz ḥarbler ola ammā ḳançalı ola. Zīrā ḳılıç ile ṭābūra yanaşmazlar. Tüfenkli 'asker ne ḳadar ziyāde olursa māni' degüldür ve daḫi içinde bārūṭlı meşīn al kise vardur içinde üçer dörder el ḫumbaraları vardur. Eger metrīsde ve eger ṭābūr üzerine yürüdükde ziyādesiyle küffārı ḳahr [u] helāk eylicek tedbīrlerdür ve daḫi ancaḳ ġrande ṭulumba dirler Fransız ṭāyifesi ziyādesiyle ḳullanur. Ammā zaḥmetlü ve tüfenkli tedārikdür bizüm ḫumbaracılara su'āl olınursa ismini daḫi bilmezler derūn-ı kitābda taḥrīr ve hem tāṣvīr olınan nerdübānları daḫi ḳal'a üzerine yürümek lāzım geldükde bir iki üç danesin yapup getüreler. Zīrā nerdübānlar öñünce yürümedükçe küffārı beden üzerinden

ḳaçırmaduḳça nerdübānı dayayamazsın. Tersānede nerdübānı yapmaġa mübāşeret eylemüşler gördüm ammā ol minvāl üzere degüldür ve hem mādemki ḳalʿa dīvārı beden aşıru dayamaḳ lāzım geldükde öñünce üç dört ġrande ṭulumba yürümeyince ateşli şeyler ile küffār saña ḳalʿaya yaḳın getürmege bile ḳomaz ṭop ve tüfenk [**27b**] ve dürlü dürlü ateşli şeyler ile çoḳ adam helāk eyler.

Ṭoprāḳ sürmek ḥīlesiñ peydā eylemiş

İmdi bu melʿūn Nemçe kāfirleri gerçi dürlü dürlü ḥīle-yi fāsideleri var idi, ordu-yı hümāyūnı başmaḳ, ammā şimdi ḳalʿaya ṭoprāḳ sürmek ḥīlesini daḥi peydā eylemiş ol melʿūn Moskov keferesinden mi taʿlīm eyledi bu sene-yi mübārekde anı peydā eylemiş. Zīrā Azaḳ Ḳalʿası'nı bir vechile alamadı. Soñra ṭoprāḳ sürdükde içinde olan ʿasker-i İslām ḳalʿadan meʾyūs oldukda vire eylediler. İmdi ḳalʿa-yi mezbūrı her ne minvāl üzere ḥareket ve tedbīr eylemek ile aldıysa inşāʾallāhu Teʿālā ḳādir-i ḳayyūm-i zü'l-celāl olan Allāhu Teʿālā nuñ ʿavn-ı ʿināyetiyle kendünüñ eyledügi tedārik u tedbīr ile ḳahr [u] helāk olup dīn-i İslām'a fırṣat nuṣret virüp tīġ-i şimşīr ile helāk olalar. Faḫr-i kāʾināt Muḥammedü'l-Muṣṭafā *ṣallallāhu Teʿālā ʿaleyhi ve sellem* ḥürmetine ve çehār yār-ı güzīn *rıḍvānullāhi Teʿālā ʿaleyhim ecmaʿīn* ḥürmetine. İmdi ʿasker-i İslām'da ol tedbīr u tedāriki bilür adam yoḳ mıdur, yoḳsa tedbir-i mā-lā yuṭāḳ mıdur? Yoḳsa bilür adama riʿāyet yoḳ mıdur? Ancaḳ bu tedbīri beş, altı, yedi aḥvāl añlar adama muḥtācdur ve üç dört [**28a**] ḳalʿa bināsını bilür üstād miʿmāra muḥtācdur. Ḥażret-i Allāhu Teʿālā lüṭf u keremiyle her işleri āsān eyleye amīn yā Rabbe'l-ʿālemīn bi-ḥürmeti seyyidi'l-mürselīn.

Niẓām-ı Ḫumbaraciyān Ocaġ-ı mezbūrı īcād olındugı zamān ḳānūn-i ḳadīmesi ne minvāl üzere oldugın beyān ider

İmdi merḥūm ve magfūr Sulṭān Muḥammed Ḫān Ġāzī raḥmetullāhi ʿaleyh zamān-ı saʿādetlerinde Ḳandiye Ḳalʿası'nın muḥāṣarasında ḫumbaracılar ocağını īcād ve tedbīr eyledükde merḥūm Vezīr Aḥmed Pāşā ve Defterdār Aḥmed Pāşā üç ḳol almaḳ üzere üç ḫumbaracıbaşı olur. Pādişāh-ı ʿālem-penāh ḥażretlerine ʿarż ve iʿlām eyledükde maḳbūl-ı hümāyūnları olup bir ulu pādişāhuñ ḳānūnına raġbet eylemekde çoḳ ḥāl vardur ve her vechile meymenet vardur. Ṣāġ ḳola Aḥmed Aġa'yı ḫumbaracıbaşı idüp Ohri sancāġında yigirmi bir biñ akçe Niçe zeʿāmetin virdiler. Ṣol ḳola İslām Aġa'yı ḫumbaracıbaşı idüp Edrene ḳurbünde Babaeskisi zeʿāmetin yirdiler orṭa ḳola Köse Aḥmed Aġa'yı ḫumbaracıbaşı idüp Eskipol'da[54] bir zeʿāmet virdiler. Üç ḫumbaracı- [**28b**] -başı olmaġa sebep budur ki herbirleri ḳalʿanın bir ṭarafından muḥāṣara eyledükde iḳdām-ı tām üzere ḥareket idüp fetḥi benüm ṭarafımdan olsun diyü dürlü dürlü ateşli sepetler peydā eylemeleri ile elḥamdülillahi Teʿālā ḳalʿa-yi mezbūruñ fetḥi müyesser oldı. Ol zamānda hemān altmış ḫumbaracı var idi her ḫumbaracıbaşıya yigirmişer nefer virildi. Şimdi elḥamdülillahi Teʿālā üç yüze ḳarībdür. Biñ seksen bir[55] senesinde Ḳandiye Ḳalʿası'ndan çıḳup bu minvāl üzere üç ḫumbaracıbaşı yürüdi Çehrīn seferinde ve Bec seferinde ve Ummān seferinde ve Ḳamaniçe seferinde tā ki Belġrad fetḥine gelince. Belġrad fetḥinden ṣoñra ḫumbaracıbaşı Muḥammed Aġa merḥūm Vezīr Muṣṭafa Pāşā'ya intiṣābı olmaġıla üç bayraġı bir idüp ḥattā laġımcıbaşılıġı daḫi aña virdi. Bu minvāl üzere olıcaḳ ṣaġ ḳol ve orṭa ḳol bayraḳları maḥlūldür. İmdi Ḳamaniçe bu minvāl üzere istiʿ dādlı üç ḫumbaracıbaşı olacaḳ kitāb-ı mezbūrda taḥrīr ve hem

---

54 Edirne'de eski adı Eskipolas olan Kırkkilise isimli yerdir.
55 Miladi 1669-70 senesi.

taṣvīr olınan şeylerden māʿadā daḫi dürlü dürlü ateşli şeyler peydā ve īcād iderler. Zīrā bu taḥrīr ve hem taṣvīrlerin ismi var cismi yoḳ ḳabīlesidür, cismi daḫi vardur ammā istiʿdādlı adam nādirdür. Bu kitāb-ı mezbūruñ [**29a**] içinde taḥrīr ve hem taṣvīr olınan şeylerin herbirlerin ve üstādların buldurup cidd ü saʿy iderler. Birbirlerine raġmen nice nice şeyler daḫi ziyāde iderler. Devletlü efendilerimizüñ Ḥażret-i Allāhu Teʿālā yevmen-fe-yevmen ʿömürlerin ziyāde eylesün. Himmet-i ʿaliyyeleri olup saʿy idüp herbirlerin vücūda getürdüp küffār-ı ḫāksārı ḳahr [u] helāk eylecek cenk ālātların yapılup ve atılup küffār ḳahr u helāk olduḳca tā ḳıyāmete degin ecr u ṣevāb defterlerine yazılur. İmdi ocaġ-ı mezbūruñ ḳadīmi ne minvāl üzere olduġın ṭopcıbaşı ve cebecibaşı ocaġınuñ iḫtiyārlarına suʾāl buyurılur ise ḳadīmesi ne minvāl üzere olduġın maʿlūm-ı saʿādetleri olındukda ol ulu ġāzī pādişāhuñ ḳānūn-ı ḳadīmesi icrā olınur.

Ġāzī Sulṭān Aḥmed Ḫān ḥażretlerinüñ İskender-vārī ḥareketine muṭṭaliʿ oldum sebeb

İmdi mülāḥaẓa-yı ġarībiyye ser-güzeştim yazduġımdan maḳṣūd esrār-ı ġarībe muṭṭaliʿ olduġumdan güyā ki pādişāhımuz Ġāzī Sulṭān Aḥmed Ḫān Ḥażretleri İskender-i ṣānīdür. Zīrā Ḥażret-i Allāhu Teʿālāʾnuñ ʿavn-i ʿināyetiyle maẓhar-ı ilāhī olmışdur hemān devletlü efendimüñ [**29b**] ʿömrini yevmen-fe-yevmen ziyāde eylesün. Geçen sene-yi mübārekde bu ḥaḳīrüñ sefer-i hümāyūnda ḫiẓmeti bu minvāl üzere olmışdur ki Edrene'den Mora ṭarafına revāne olındukda sekseн ʿaraba virilüp sefer-i hümāyūnda ḫumbaralara luzūmı olan cenk ālātların tedārik idesin diyü ṭopa ve ṭulumba ve paçavra ve sāʾir yöne göre lüzūmı olanları yollarda yapup tedārik idesin. Beş on ḳadar ḫumbaracılar daḫi yanıma taʿyīn olınup ol minvāl üzere Gördes Ḳalʿası altına dāḫil olup ammā ḳaçan ki yollarda giderken öyle mülāḥaẓa iderdüm ki bu yollarda bir sāde atlu gidecek yol yoḳdur. ʿAcabā bu

ʿasker-i İslām veʿarabalar ve ṭoplar ve sā'ir mühimmātlar ne minvāl üzere gider. Zīrā yollarda ṭaġlar ve yüksek ḳayalar ve dürlü dürlü berzaḥ yerler vardur bir vechile açılmaḳ ḳābil degüldür diyü mülāḥaẓa iderdüm. Ḥażret-i Allāhu Teʿālā'nuñ ʿavn-i ʿināyetiyle bir mertebe yollar açılmış ki taʿbīri mümkün degüldür ve ol yollar ki vardur tā ḳıyāmete degin ʿasker-i İslām'ın mürur u ʿubūrında nice nice ecr u ṣevāblar ḥāṣıl olur. İskender-i Zülḳarneyn Ḳaradeniz'in boġazını açduġı gibidür hemān güyā ki şevketlü pādişāhımuz Ġāzī Sulṭān Aḥmed Ḫān Ḥażretleri İskender-i ṣānīdür. İmdi öyle mülāḥaẓa eyledüm ki inşā'allāhu Teʿālā bu minvāl üzere [**30a**] ḥareket. Mora adası feṭḥ olınduḳdan ṣoñra küffāruñ niçe niçe āḫer yirlerde ḳalʿaları Ḥażret-i Allāhu Teʿālā'nuñ ʿavn-ı ʿināyetiyle dīn-i İslām muẓaffer olup düşmen-i bed-fiʿālden intiḳām alınur. Elḥamdülillāhi Teʿālā mülāḥaẓa eyledügim üzere Gördes Ḳalʿası'na dāḫil olduḳda birḳaç gün içinde feṭḥi müyesser olup ʿasker-i İslām her vechile ġanīmet üzere olup ḳılıç ile feṭḥ olındı. Baʿde Anaboli Ḳalʿası'na dāḫil olınduḳda anı daḫi az zamānda ḳılıç ile feṭḥ olınup anda daḫi ziyādesiyle ʿasker-i İslām ġanīmet mālı ile meserūr oldılar. Andan daḫi Moton Ḳalʿası'na gelüp ʿaẓīm ḫaşmāne cenk idüp ṭoplar ve ḫumbaralar ve tüfenkler ile bir vechile muḳāvemete ḳādir olmayup ḫaşmını ziyādesiyle eğleyüp vire bayrağın şaşḳınluġından iki yirde vire bayrağın diküp ḳalʿayı teslīm eyledi ve bunuñ feṭḥinden muḳaddem küffār-ı ḫāksār ʿasker-i İslām'ın ḥareketin işidüp ve añlayup muḳāvemete bir vechile ḳādir olmayacaġın añladuḳda Ḳoron Ḳalʿası'nı bıraġup firār eyledi. Baʿde Menküşe Ḳalʿası'na geldükde ol daḫi cenge cesāret idemeyüp ḳalʿayı teslīm eyledi. Ḥażret-i Allāhu Teʿālā devletlü efendimlerimüzüñ ʿömr ü devletlerin yevmen-fe-yevmen ziyāde eylesün. Herbir ḳalʿaların feṭḥinde iḥsānların gördük. Menküşe Ḳalʿası'na geldükde Ḥanya Ḳalʿası muḥāfıẓı olan Muḥammed Pāşā Ṣuda [**30b**] Ḳalʿası'nı üç ay ḳadar muḥāṣara idüp feṭḥinden ʿāciz ḳalup alınmadı diyü ḫum-

baracılardan ʿacz getürüp ḳalʿa-yi mezbūruñ fetḥi ve hem bunda olan ḫumbaracılara taʿlīm eylesün diyü ḳapudān pāşā ʿarż ve iʿlām idüp bu ḥakīri fermān-ı ʿālī-şān ile taʿyīn buyurılup donanma-yı hümāyūn gemilerine ḳoyup Ḥanya muḥāfıẓına teslīm idesüz diyü ol daḫi Ṣuda Ḳalʿası'na getürüp ḳalʿa-yı mezbūruñ daḫi zevāli gelmiş imiş. Dört beş gün ḫumbara ile dögerken ḳapudān pāşā geldükde donanma-yı hümāyūnuñ bir yaylım ṭopuna ve ḍarbıña ṭāḳat getüremeyüp vire bayraġun diküp bir vechile muḳāvemet eylemeyüp ḳalʿayı teslīm eyledi. Ol daḫi geldükde üç dört günde fetḥi müyesser oldı. Elḥamdülillāhi Teʿālā anda daḫi bu ḥaḳīri muḥāfıẓ pāşā ḥażretleri alıḳoyup defterdār efendi ḥażretleri telḫīṣi ve fermānı mūcibince on beş nefer ḫumbaracılara üstādāne taʿlīm idüp ve niẓām virüp fetḥi müyesser olup Ṣuda Ḳalʿası'nda ḳalup herbirlerine devlet-i ʿaliyyeden ʿulūflar taʿyīn olınup devām-ı devlet-i pādişāhiye duʿālar idüp ḳılmışlardur. Bu ḥaḳīr geçen sene de donanma-yı hümāyūn ḳalyonlarına ḫumbaracıbaşı fermān ile taʿyīn olınup Ġorfa[56] Ḳalʿası öñinde [**31a**] küffār-ı ḥāksāruñ donanması ġāfilen üzerimize gelmekle bir miḳdār görüşilüp cenge muḳāvemet idemeyüp tiziyye ḳalʿası altına firār idüp gerçi aḫşām idi ammā aḫşām olmasa çoḳ rüsvāylıḳlar olurdı. Zīrā kāfirlerüñ ḳalyonları sāl olmış idi. Güc ile ḳalʿası altına dār düşdi bir daḫi donanmanuñ üzerine gelmekle bir vechile cür'et idemeyüp bir ayaḳ ḳalʿası altından ayrılmadı. Baʿdehu ḳalʿa-yi mezbūruñ ṭaşrada olan ser-ʿasker ḳalʿanın cengine mübāşeret olındı. Ancaḳ fetḥi Ḥażret-i Allāhu Teʿālā'nuñ murād-ı ʿaliyyesi degül sene-yi mezbūrede daḫi sā'ir yirlerde fetiḥler olmaḳ murād-ı Allāh degül imiş. Zīrā eksiklük bizdedür. Belki bir ġurūriyyet iṣābet eylemişdür. Ancaḳ Ḥażret-i Allāhu Teʿālā erḥamü'r-rāḥimīndür. Cürmüne muʿterif olan ḳuluñ cürmüne ʿafv ider ve ecirlerin iḥsān ider. İnşā'allāhu Teʿālā nice nice fetiḥler iḥsān ider. Zīrā Ḥażret-i Allāhu Teʿālā *baʿde ʿusrin yüsrān*[57] buyurmışdur. Hemān Allāhu Teʿālā'dan

---

56 Ḳorfu Kalesi

57 İnşirah Sûresi'nin beş ve altıncı ayetlerinde geçen "Demek ki güçlükle beraber

niyāzımuz budur ki bī-ḥad olan cürmümüzi ʿafv idüp luṭf u keremiyle muʿāmele eyleye. Sevdigi Muḥammedü'l-Muṣṭafā *ṣallallāhu Teʿālā ʿaleyhi vesellem* ḥürmetine ve çehār yār-ı güzīn *rıḍvānullāhi ʿaleyhim ecmaʿīn* ḥürmetine ʿafvı ile **[31b]** muʿāmele idüp ʿasker-i İslām'ı dāʾimā manṣūr ve muẓaffer eyleye. Amīn yā Rabbe'l-ʿālemīn bi-ḥürmeti seyyidi'l-mürselīn.

Mezbūr Ṭemeşvār Ḳalʿası'dur

İmdi ḳalʿa-yi mezbūruñ aḥvāli ne minvāl üzere olduġın ve keyfiyyetin beyān olınur. Ḳalʿa-yi mezbūrın cemīʿ eṭrāfı ḥendekdür ve içi ṭolu ṣudur ve ṣularınuñ içinde ekir biter ve ulu ḳar çiçegi biter ve ḳalʿaya yanaşup altından lağım eylemek ḳābil degüldür. Ṣudan varılmaz ve ḳuyu ile daḥi yanaşup lağım mümkin degüldür ve ḳalʿa-yi mezbūruñ dīvārları taş kirec degüldür. Ṣarānpovāri ziyādesiyle egri direklerdür ṭoḳuz on arşun yaṣṣılugı vardur ve içleri kesme çimdür ve ṭoprakdur her ne ḳadar ṭop atarsañ ṣaplanur ḳalur. Ancaḳ bizden ṭarafı yaḳın beri ṭarafından ziyādesiyle birkaç yirlerinden püskürmeler lağımı yapılup atılursa ḥendegin bize lāzım olacaḳ yirlerin doldurup ve ḳubūr ile belki ḳalʿanın altına varılur. Ammā ḥendek başına varmaḳda çoḳ iş vardur. Ziyādesiyle batāḳlı yirler çoḳdur. Orada ṣıçan yolı aġaları lāzımındandur iş görmiş. Zīrā ṣıçan yolı ile varılur. Ve ḳalʿa-yi mezbūra her ne ḳadar ḫumbaralar **[32a]** atılursa içinde olan żarar görmez ve iṣābet eylemez. Zīrā ḳalʿanın içerüsi cümle döşeme taḥta üzerinde bataḳdur. Düşen ḫumbaralar bir iki ḳulaç yire baṭar gider. Eger ṭoprak sürmek lāzım geldükde ḥiṣār ḳapusı ṭarafından uzaḳdur ve hem güçlük vardur ve bataḳ yirler çoḳdur, zaḥmet görünür. Ve Egrivān ḳapusı ṭarafınuñdan daḫi derin ṣular çoḳdur. O daḫi uzaḳdur. Ammā Ḫoros ḳapusı ṭarafından olması maʿḳūl görinür. Ancaḳ bu ḫuṣūṣ içün tedbīr u tedārik olınursa niçe yirlerde ṣıçan

---

kolaylık vardır" ve "Evet, güçlükle beraber kolaylık vardır!" mealindeki ayetlere atıf yapılmaktadır.

yolları ile varılur ve ḥendegi başına daḫi ṣıçan yolları ile varılur ve püskürmelerle birḳaç yirden lağım eylemek ile ḥendegin doldurur. Belki ḳubūr ile ḳalʿanın altına varılur. Ancaḳ eger ṭoprāḳ sürsek veyā muḥāṣara idüp dögersek birḳaç münāsib olan yirlerinden yüksek ṭoprāḳ ṭābyalar yapup içerüsin ṭoplar ile ve ḥavān ḫumbaraları ile sindirmek lāzımdur. Zīrā ġayri yirden ḳalʿaya ḥavān olur yüksek yir yoḳdur ki ol ṭarafdan aṭasın.

Küffār-ı ḫāksāruñ ḥīle-yi fāsidelerini beyān

ider. Bu melʿūn Nemçe ḳāfirlerinüñ ḥīle-yi fāsidesin [**32b**] gör kim barışuḳ esnāsında iken Nemçe ve Macār ʿaskeri Sente (Zenta ?) muʿārekesinden ṣoñra gelüp bir ṣabāḥ vaḳtinde ḳalʿa-yi mezbūruñ ḳarşusında ḥiṣār ḳapusı ṭarafından otuz ḳırḳ kat alāyların bağlayup ḳalʿadan on beş yaylım ṭop ve ḫumbaralar atılup küffārı ṣoḳaḳ ṣoḳaḳ eyledi. Ḳalʿadan daḫi beş yüz ḳadar serḥadli ve ol maḥalde ḳalʿaya biñ ḳadar Ṭāṭār ʿaskeri gelmiş idi. Anuñ daḫi beş yüzi ṭaşra olup biñ adam oldılar ḳarşu durdılar Macār ṭarafı bir kerre ḳalʿanın varışı üzerine yürüdiler. Bizüm daḫi biñ ḳadar ṭaşrada olan ʿaskerlerimüz kāfirleri ḳarşuladılar ve kılıç urup Macār kāfiri ʿaskerini Nemçe ʿaskerinüñ üzerine dökdiler. Ḳıçın ḳıçın girü varup orman içine ḳondılar ve ol maḥalde Macār ḳrālı olan Rāḳoviçse[58] oġlı dimekle maʿrūf[59] bögründen urulup başuñ keserken ḳrāl nişānını görilmekle alup ḳrālı ḳalʿa[ya] getürdiler. Ve ol maḥalde Çelebi Yūsuf Pāşā ser-ʿasker idi ve bu ḥaḳīr daḫi ḫumbaracılaruñ üzerine ser-ḫalīfe idüm. Ol sebepden cümle maʿlūmumdur kitāb-ı mezbūruñ her aḥvālleri yirli yirinde olınduġı umūr-dīde adamlar ile meşveret olınup ṣıḥḥati maʿlūm-ı saʿādetleri olınduḳda gerekdür ki kitāb-ı [**33a**] mezbūruñ içinde olan şeyleri ḫiẕmet-i pādişāhide olanlaruñ herbirlerinde gerekdür. Zīrā nice nice tedbīr ve tedāriklere vuḳūf taḥṣīl ider ve niçe tedbīrlerin

58 Bu kişi Macar Kralı "*Rákóczi*"dir.
59 "maʿrub" şeklinde yazılmıştır.

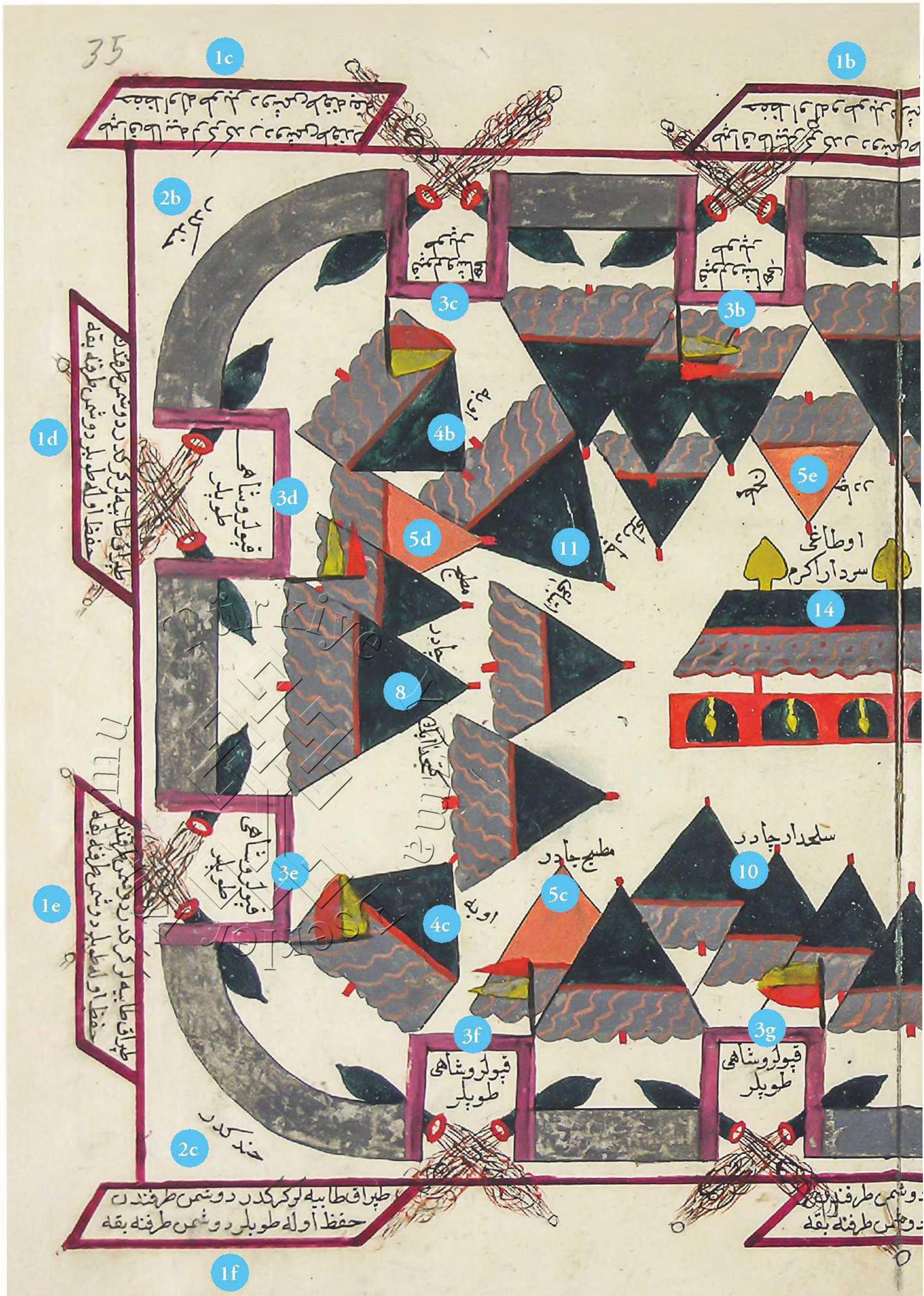
ḥükmüni icrā ider ve niçe iḥtirāz olınacaḳ şeylerden iḥtirāz iderler. Ġāfil olınmaya bu ḥaḳīr ḫumbaracılar ocaġında ḫalīfe-yi ṣānī olan Ali bendeleri ḳıyāmete degin ecr u ṣevāba nā'īl olur. Allāhu a'lem bi'ṣ-ṣavāb.

İmdi kāġıd-ı mezbūruñ ardında 'asker-i İslām'ın orduyı ne minvāl üzere

ḳonılmaḳ gerekdür ki düşmen-i bed-fi'ālüñ ḥīlesinden emīn olup geregi gibi cenginde bir iḥtirāz idecek şey olmayup ḳal'a-yi mezbūruñ feṭḥi içün iḳdām-ı tām üzere olalar diyü taḥrīr ve hem taṣvīr idüp manẓūr-ı 'ālīleri olındukda ma'lūm-ı sa'ādet olınur. Ne minvāl üzere ḥendegi olmışdur ve ḳapular ḳonmışdur ve her ḳapuda ikişer üçer şāhī ṭoplar ve bayraḳlar ḳonmışdur. Gerçi zaḥmetlü bir iş görünür ammā bu tedbīr aṣḥāb-ı güzīn *riḍvānullāhi 'aleyhim ecma'īn* tedbīrindendür. Ve bir ḳā'idesi dahi bu ki 'asker-i İslām metrīsde ṣaḳlasalar gelüp içinde rāḥat olınup kendülerine gelürler ve yine cenge [**33b**] mübāşeret iderler. Aṣlā düşmenden yüz çevirmezler. Temmeti'l-kitāb bi-'avnillāhi'l-meliki'l-müte'āl. Ancaḳ bu ḫuṣū[s]da ber-muḳayyed muḫtaṣar bir ordu-yı hümāyūn tertīb idüp göstermişümdür. Aña göre ḥareket buyurasız ve ordu-yı hümāyūnı ḥıfẓ içün birḳaç yirde ṭoprak ṭābyalar gereklidür üzerlerinde ṭoplar ve ḥavānlar ḳoyılır ki küffārdan emīn olmaḳ içün. [**34a**][60]

60 Bu varak boş bırakılmıştır.

[34b] - [35a]

1, 1a, 1b, 1c, 1d, 1e, 1f, 1g, 1h: Ṭoprak ṭābyalar gerekdür düşmen ṭarafından ḥıfẓ ola ve ṭoplar düşmen ṭarafına baḳa

1i: Ṭoprak ṭābyalar gerekdür düşmen ṭarafına ṭopları baḳa ordu

2: Cevānib-i erbaʿası ḥendekdür

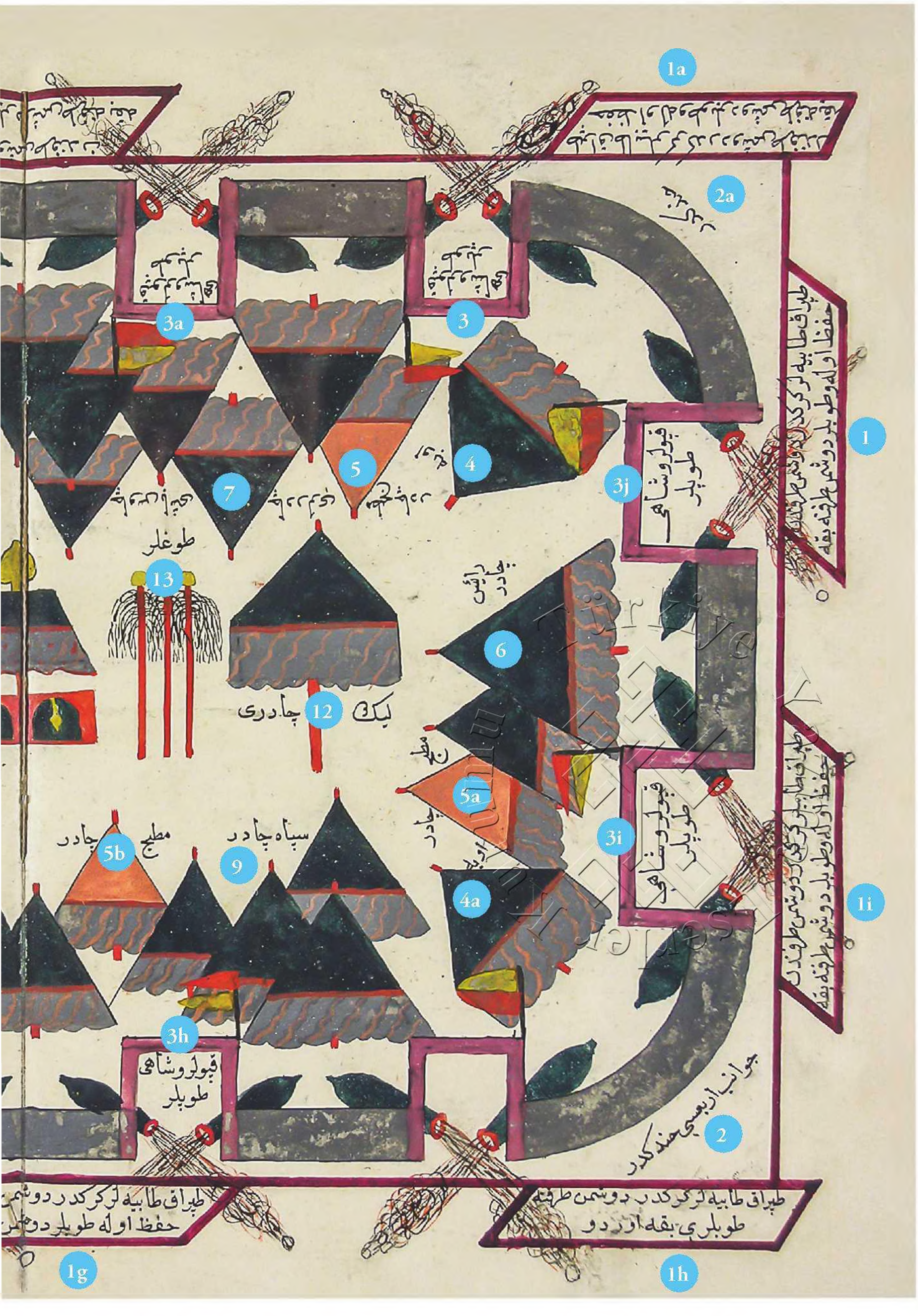
2a, 2b, 2c: Ḥendekdür

3, 3a, 3b, 3c, 3d, 3e, 3f, 3g, 3h,

3i, 3j: Ḳapular ve şāhī ṭoplar

4, 4a, 4b, 4c: Oba

5, 5a, 5b, 5c, 5e: Maṭbaḫ çadır

5d: Maṭbaḫ [çadır]

6: Reis çadırı

7: Ravuşbaşı çadırları

8: Kethüdā beg çadır

9: Sipāh çādır

10: Silahdār çadır

11: Etbāʿı çadırları

12: Beg çadırı

13: Ṭuğlar

14: Serdār-ı ekrem oṭağı

[35b][61]

[36a]

İmdi bu faṣıl daḫi ʿasker-i İslām'ın ḳonulduġı üzere ordu-yı hümāyūnuñ ṣūreti taṣvīr olup göstermişdür

Ammā ordu-yı hümāyūnuñ dört beş gerekli yirlerde orduyı ḳorınmaḳ içün ḳavī ṭopraḳ ṭābyalar yapup ikişer ḳat yüksek ṭoplar ve ḥavānlar ḳoyılır ordunuñ ṭop alur köşelerine yapasın ve bizüm atlı ʿaskerleri ṭop alur yirlerde duralar ve ne minvāl üzere ḳalʿaya daḫi cenge mübāşeret olındukda aña daḫi ziyādesiyle gögsek ṭābyalar gerekdür. Zīrā içinde olan küffāruñ ziyāde ṣaḳladuġı şeylerdür ve ordunuñ ḥendegi eṭraflarını ḳavī metrīsler ola. Her ne ḳadar bizüm ʿaskerimüz ṭopraġa girerse ol ḳadar fā'idesi vardur. Zīrā küffār ʿaskeri elbette bizüm ordu-yı hümāyūn üzerine bir yol ṭop ve tüfenk ile gelür. Zīrā kāfir ʿaskerlerinüñ üzerlerine baş olan kāfirler ardlarından meçlerile yürüdirler. Yoḳsa kāfirlerüñ yürüdügi yararlıġından degüldür ol maḥalde yapılan ṭabyalaruñ ṭoplarını birḳaç kerre aṭarsın orduda olan bizüm yaya ve atlı askerleri daḫi her ne ḳadar var ise yürüyüp ḳılıç vururlar. **[36b]** İnşā'allāhu Teʿālā asker-i küffār münhezim olur bu minvāl üzere ordu-yı hümāyūnı ḳondurup yirli yirlerine ḥendeklerin ve ṭabyaların maḥalli ile yapup ve ṭopların ḳoyup ḥendekleri ve ṭabyaları ḳaç günde tamam olursa olsun tamam olduḳdan ṣoñra baʿdehu ʿasker-i İslām ḳalʿanın üzerine varup metrīslerin alup ḳalʿa-yi mezbūruñ feṭḥi içün cidd u saʿy ideler. Ammā metrīsleri ziyādesiyle cehd idesin ki ḳalʿaya ḳarīb alalar ki zīrā yaḳın metrīs alınan ḳalʿanın inşā'allāhu Teʿālā feṭḥi āsān olur. Ammā ḳaçan ki metrīs alındukda eglendirmeyüp ḳalʿaya yürüyeler birḳaç yirde yüksek ṭoprak ṭābyalar yapup ḳalʿaya ḥavāle ola. Zīrā içinde olan küffāruñ ziyādesiyle ṣaḳladuġı şeydür. Zīrā Ḳandiye Ḳalʿası alınması bu

---

61 Bu varak boş bırakılmıştır.

minvāl üzeredür. Merḥūm Ṭopcubaşı Ḥācı Ali Aġa ṭabyaları yapup üzerlerine ṭopları ve ḥavānları bindirüp küffār-ı bed-fiʿ āli bir vechile taḥammül idemeyüp ḳalʿ ayı vire eyledi, bi-ʿ avnillāhi Teʿālā .

Bu daḫi ziyādesiyle iḥtirāz ve ictināb idüp ġaflet üzere olmamalıdur ḥaẕer gerekdür

İmdi ordu-yı hümāyūn içün gerçi vāfir ṣaḥrā ve kübrā [**37a**] idüp küffāruñ ordu-yı hümāyūnı başmaḳ ṣadedi vardur. Ammā bizüm orduda daḫi vāfir yaġmacılar vardur. Anlardan daḫi ziyādesiyle iḫtirāz idesiz. Ġāfil olmayalar uzaḳdan bir miḳdār kāfir göründügi gibi yaġmacılar yayḳaraya başlarlar. Orduda daḫi ürkündülük ḥāṣıl olur. Hele bu ḫuṣūṣda ġāfil olmayalar. İmdi orduda birḳaç yirde bu ḫuṣūṣlar içün biraz żābıṭlar lāzımdur ki eger kāfirlerden ve eger yaġmacılardan ḳurudalar ve ordu-yı hümāyūnda başıboş adam olmamalıdur. Her kim var ise bayraḳ altında gerekdür. Zīrā bu aḥvāl ziyādesiyle yolındadur ve orduda eṣnāf çadırlarından ve pāzārcılardan ġayrı adam durmaya. Ḥattā ordu-yı hümāyūnda rāḥat ola ve ordu-yı hümāyūn eṭrāfında olan ḫendekler tamam oldukdan ṣoñra ḳapular ḳoyup ve her ḳapuda ikişer üçer şāhī ṭoplar ve ṣaçma ṭoplar ola ve ikişer üçer żābıṭ çadırları ile cümle ordunuñ eṭrāfı yeñiçeriler gerekdür. Zīrā cesāretli olan ʿaskerler küffāruñ gelmesinden ve gitmesinden iḫtirāz eylemez. Bu minvāl üzere ḥareket ve tedbīr olınursa her vechile yolındadur. Ḥażret-i Allāhu Teʿālā'nuñ ʿavn-ı ʿināyetiyle tedbīrlerimüzi taḳdīrine muvāfiḳ eyleye. Ḥażret-i Muḥammedü'l-Muṣṭafā *ṣallallāhu ʿaleyhi vesellem* ḥürmetine.

[37b]

İkinci Faṣıl: Feṭḥ-i tedbīr yaʿni ṭopraḳ sürmenüñ beyānındadur

Bismillāhirrahmānirrahīm

Naṣrun minallāhi ve feṭḥun ḳarīb ve beşşiri'l-müʾmīnīn. Elḥamdülillāhi Rabbi'l-ʿālemīn ve'ṣ-ṣalātu ve's-selāmu ʿalā seyyidinā Muḥammedin ve ʿalā ālihī ve aṣḥābihī ecmaʿīn. Ḥażret-i Allāhu Teʻālā ümmet-i Muḥammed seyyid-i kāʾināt hürmetine ve çehār yār ḥürmetine tedbīrimüzi taḳdīrine muvāfıḳ eyle[ye]. Amīn bi-ḥürmetihi seyyidi'l-mürselīn. İmdi bu ḥaḳīrüñ ʿaḳlı irdügi mertebede görüp añladuġı üzere bir ḳalʿaya varıldukda ḳalʿayı sāʾir zamān gibi metrīs ile muḥāṣara idüp feṭḥinde ziyāde güçlük var ki ḳalʿa-yi mezbūruñ eṭrāfı ḥendek ve barmaḳlık ve şarānpo ve laġım ve dürlü dürlü taṣnīfātları olduġından māʿadā ḳalʿayı daḥi ṭopraḳ ile ṣaḳlamış ṭopa ve tüfenge ḳalʿayı aldıramazsın. Añа göre gerekdür ki ṭopraḳ sürmenüñ tedbīr ve tedārikin eyleyesin. Zīrā metrīsde ziyādesiyle ʿasker-i İslām zaḥmet çeker. Ammā ṭopraḳ sürmek ziyādesiyle gerekli işdür. İnşāʾallāhu Teʻālā ʿasker-i İslām feṭḥinde güçlük çekmez, tiziyye feṭḥi müyesser olur. Ammā ʿasker-i İslām ordusı ḳonduḳda cemīʿ eṭrāfın ḥendek idüp ve ḳapular ḳoyup **[38a]** ve her ḳapuda ikişer üçer şāhī ṭop ve ṣaçma ṭop baʿdehu yeñiçeriye üç ḳat metrīs aldırasın ḳurşun irer irmez yirden baʿdehu cümle ṭopları ve ḥavān ḫumbaraları metrīsde gerekli yirlere ḳoyup ṭopcıbaşıya ve ḫumbaracıbaşıya tenbīh idüp aṣla durmayup gice ve gündüz iḳdām-ı tām ve ihtimām üzere atalar ki düşmene şaşḳınlıḳ ḥāṣıl olur. Bu minvāl üzere iken ʿaskere ṭorba ve demet ve çuvāl ve otluḳ ve yapraḳ ve ṣaman sālyāne idüp her ḳula taḥammülüne göre merḥūm Sulṭān Selīm Ḫān Ġāzī ṭābe ṣerāhu Sīdvār Ḳalʿası'nıñ gölin çiyt ve yapaġı ile doldurup üzerinden ṭopraḳ sürüp feṭḥ eyledi ve sālyāne idüp cemʿ eyledügi eşyāları metrīse muttaṣıl bir vāsiʿ yire cemʿ idüp anuñ daḫi eṭrāfını

ḳavī ḥendek idüp veyā ṭābūr idesin. Ve baʿ dehu cebeḫāneden ḳazma ve kürek ve ḳanca ve ḥarbiler ve el ḫumbaraları ve paçavra ve ḫumbaracıbaşıya tenbih idüp iki üç biñ miḳdārı ṭulumba, ammā ekṣerī tüfenkli ola ve kīse içinde barut ile el ḫumbaraları ḳonmış meşīn kīseler hele ziyādesiyle lāzımdur ve sepet ḫumbarası mezbūr mühimmāt ḳonılan yire cemʿ idüp ve ser-ʿasker olan daḫi mühimmāt cemʿ olınan yire bir küçük [**38b**] oṭaḳ ḳurup ve geçüp ortasında otura ve hem orduya muttaṣıl ola iki ṭarafdan daʾimā ḫabīr ola ve hem ʿaskere iḥsānı olmaḳ üzere ḥareket eyleye ve kötilere ḳılıç urmaḳ üzere muʿāmele eyliye. Şu mertebe ol ki ḫalḳdan ne iḥsānı kese ve ne muḥannetlerden ḳılıç urmaġı kese. Baʿ dehu *Bismillāhirraḥmānirraḥīm* diyüp mübāşeret eyleye. Ammā gice ve gice bir arşun ve maḥallinde iki arşun ṭopraġı yirden ḳoparup bir dönüm miḳdārı uzunı ola devīr itdürüp tā ki ṭoprak adamı ṣaḳlar mertebesinde olıcaḳ artuḳ āşikāre olup iḳdām-ı tām ile ṭoprak ve demet ve çuvāl ṣamanlı ve otlı ve yapraḳlı ve demet ve yine ṭorbālar bu minvāl idüp ammā ṭoprak içinde ṭaşlar var ise bir ṭarafa ayırasın. Zīrā küffāruñ ṭopları urdukda ṭaşları pārelenür zararı ʿaskerlere dokınur. Andan ġāfil olmayasın ve serdengeçdi bayraḳların ilerüye ḳoyasın. Üç dört bölük devīr idesin. Ol bir dönüm yeri serdengeçdilere ve yeñiçeri ve Rūmeli ʿaskerlerine ve Anaṭolı ʿaskerlerine ve sāʾir ḳola bu minvāl üzere devīr itdireler. Birbirlerinden devīr olınan ṭopraġı çöpli olmaya ve hem ḳollara ġayret düşe ki beraber yürüyeler ṭoprak ile. İmdi ṭoprak sürmenüñ [**39a**] müfīd muḫtaṣar bir miḳdār aḥvāli beyān olındı. Ve hem taḳrīr ve taṣvīrin göstermişimdür ammā ʿasker-i İslām ordusı ḳonmışdur ve ḥendek çevresi ne minvāl üzeredür ve her ṭarafında ḳapular niçe ḳonmuşdur ve ḳapularda bayraḳlar ve şāhī ṭoplar[62] niçe ḳonmışdur. Ve yeñiçeri çadırları eṭrāfında ḥendege ḳarīb taṣvīr olınmışdur. Zīrā yeñiçeri ḳulları cesāretlidür ve oṭaġ-ı hümāyūn ne minvāl üzeredür ṣüret-i mezbūrda gösterilmişdür. Ve daḫi ol mühimmāt ḳonulan vā-

62 "ḳoplar" şeklinde yazılmıştır.

siʿ yir daḫi ne minvāl üzere taṣvīr olınmışdur ve ne dürlü mühimmātlar gerekdür naẓar olınduḳda vuḳūf taḥṣīl olınur. Ve ser-ʿasker oṭaġ ve sāʾir lüzūmı olan żābıṭ çadırları ne minvāl üzere taḥrīr ve hem taṣvīr olınmışdur. Aña naẓar buyurup manẓūr-ı ʿālīleri olduḳda vuḳūf taḥṣīl olınur ve daḫi ʿasker-i İslām metrīsde ne minvāl üzere girmişdür ve ṭoplar ve ḥavānlar ne minvāl üzere yerine ḳonmışdur taḥrīr ve hem taṣvīr olınmışdur. Evvelā uzaḳ maḥalde yeniçeri üç dört ḳat metrīs alup ṭoplar ve ḥavānlar eṭrāfına ḳoyup ammā ṣīt u ṣadā olınmaya. Bir dönüm miḳdārı ortalıḳ yirden, ammā ḳalʿaya münāsib yir ola ki devīr olınan ṭoprak yondamına gele ve bir arşun yāḫūd maḥalline göre iki arşun ṭoprak yirden ḳoparup devīr itdire. Ammā gice olması **[39b]** gerekdür tā ki devīr olınan ṭoprak adamı ṣaḳlar mertebesin bulduḳdan soñra āşikāre olup artıḳ ṭoplar ve ḥavānları geregi gibi iḳdām-ı tām üzere işledeler. Küffāra şāşḳınlıḳ ḥāṣıl olur ve bir ḳalʿanın ki ḥavālesi olmaya be-her ḥāl ṭoprak sürmege muḥtācdur. Ṭoprak sürmeklikde güçlük görinürse maḥalline göre ḥavāle yapmaḳ mümkündür. Lakin her ocaḳlarda bu resmi bilür çoḳdur. Zīrā yalıñuz bir adam cümle şeyʾi tedbīrde güçlük çeker ve ḥavāleyi daḫi Ḳandiye'de merḥūm Ḥāfız Aḥmed Pāşā peydā idüp Ḳandiye gibi miṣli yoḳ müstaḥkem ḳalʿayı içerüsine ṭopa aldırdı. Merḥūm Ṭopcubaşı Ali Aġa ḳanni ṭabyayı dögerdi, bir büyük ṭabyayı ḥavāle peydā idüp balyemez ṭoplar ḫumbaraları bindirüp düşmeni ḳahr iderdi. İmdi bu tedbīr u tedārikin bilür adamlar çoḳdur. Ancaḳ ḫalḳ iḥsān ḳuludur. Bir ġarīb ḥāldür. Zamānda bir adam ġazel söylese pesendīde idüp büyük manṣūb ve iḥsān iderler. Ammā dīn-i mübīn içün gerekli bir ṣanʿat gösterse suʾāl ider kimse yoḳdur ve ḳaçan ki ʿasker-i İslām küffāruñ ḳalʿası altına ḳonup muḥāṣara idüp ṭoprak sürmek murād olınduġı zamānda ordu-yı hümāyūn taḥrīr ve hem taṣvīr olınduġı minval-i meşrūḥ üzere ḳonmaḳ lāzımdur ki ordunuñ cemīʿ **[40a]** eṭrāfı ḫendek gösterilmişdür ve baʿżı gerekli yirlerde ḳapular ḳonılmışdur ve ḳapularda ikişer üçer şāhī ṭoplar ve ṣaçma ṭoplar ḳonmışdur ki küffār ḥīle ile gelüp ekṣeri ordu-yı hümāyūnı

başmaḳ murād eyledügi zamānda defʿ ider. Zīrā birḳaç yirde ẕikr eyledük kim ʿasker-i İslām metrīsde iken ordunuñ bir ṭarafından birḳaç biñ kāfir göründügi gibi orduda perīşānlıḳ vāḳiʿ olmışdur. Andan ziyādesiyle iḥtirāz olınur. Ol sebebden bu tedbīr ve tedārik olınmışdur ve ikişer üçer bayraḳ daḫi taʿyīn olınmışdur ḳapuları muḥāfaẓa eyleye ve daḫi ʿasker-i İslām ne minvāl üzere ḳonmışdur ve cesūr olan ʿaskerleri ḳapulara ḳarīb ḳondurasın. Zīrā cenkci çadırları ḳapulara ḳarīb olmasında çoḳ ḥāl vardur ve daḫi ser-ʿaskerüñ oṭaġı orta yirde ḳona. Ammā ẕikr eyledügim mühimmāt cemʿ olınan vāsiʿ yire taʿyīn ola ve mühimmā[t] olan ḳazma ve kürekler ve ḥarbīler ve ḳancalar ve el ḫumbaraları ve ṭulumbalar ammā tüfenkli ola ve pāçavralar ve buña muʿādīl cenk eşyāları her ne var ise cemʿ idesin. Zīrā bunları ḳaçan kim toprak devr olındugı zamānda toprak ile ḳarışuḳ devr olınur. İmdi bu ṣūretde taṣvīr-i mezkūrda ʿasker-i İslām'ın ordusı ne minvāl üzere ḳomılmaḳ gerekdür ki düşmen-i bed-fiʿāl-den emīn ola. **[40b]** Geregi gibi cenkde bir iḥtirāz idecek şey olmayup ḳalʿanın fetḥi içün iḳdām-ı tām üzere olalar diyüp taṣvīr-i mezbūra naẓar olındukda maʿlūm olınur. Bu tedbīr ṣaḥābe-i güzīn *riḍvānullāhi Teʿālā ʿaleyhim ecmaʿīn* tedbīrlerindendür ve bir fā'idesi daḫi budur ki ʿasker-i İslām metrīsde ṣaḳlasalar gelüp içinde rāḥat olup kendülerine gelürler ve yine Allāhu Teʿālā'nuñ emriyle cenke mübāşeret iderler düşmenden dönmezler.

Bu daḫi ziyāde iḥtirāz idecek tedbīrdür

Ḳaçan ki ḳalʿa cenginde ordu-yı hümāyūnuñ ḳonmaḳ aḥvāli ne minvāl üzere beyān olınmışdur. Ammā ḳalʿa cengi olmayup ṭābūr cenginde veyāḫūd meydān cengi olduḳda elbette ve elbette ordu-yı hümāyūnı kendi ḥāli üzere ḳomayasız. Cümle ordu-yı hümāyūnı ḥendek içine alup ṣoñra cenge mübāşeret olına. Zīrā bu melʿūn kāfirler ordu-yı hümāyūnı başmaḳ muʿtād-ı ḳadīmesidür. Her zamān ol ḥareket üzere iş görürler, dā'imā ol sevdāya tedbīr iderler. Ḥażret-i

Allāhu Te‘ālā ġafletden īḳāż idüp ümmet-i Muḥammed’i manṣūr ve muẓaffer eyle[ye] faḫr-ı kā’ināt Muḥammedü’l-Muṣṭafā *ṣallallāhu Te‘ālā ʿaleyhi vesellem* ḥażretlerinüñ ḥürmetine. [**41a**]

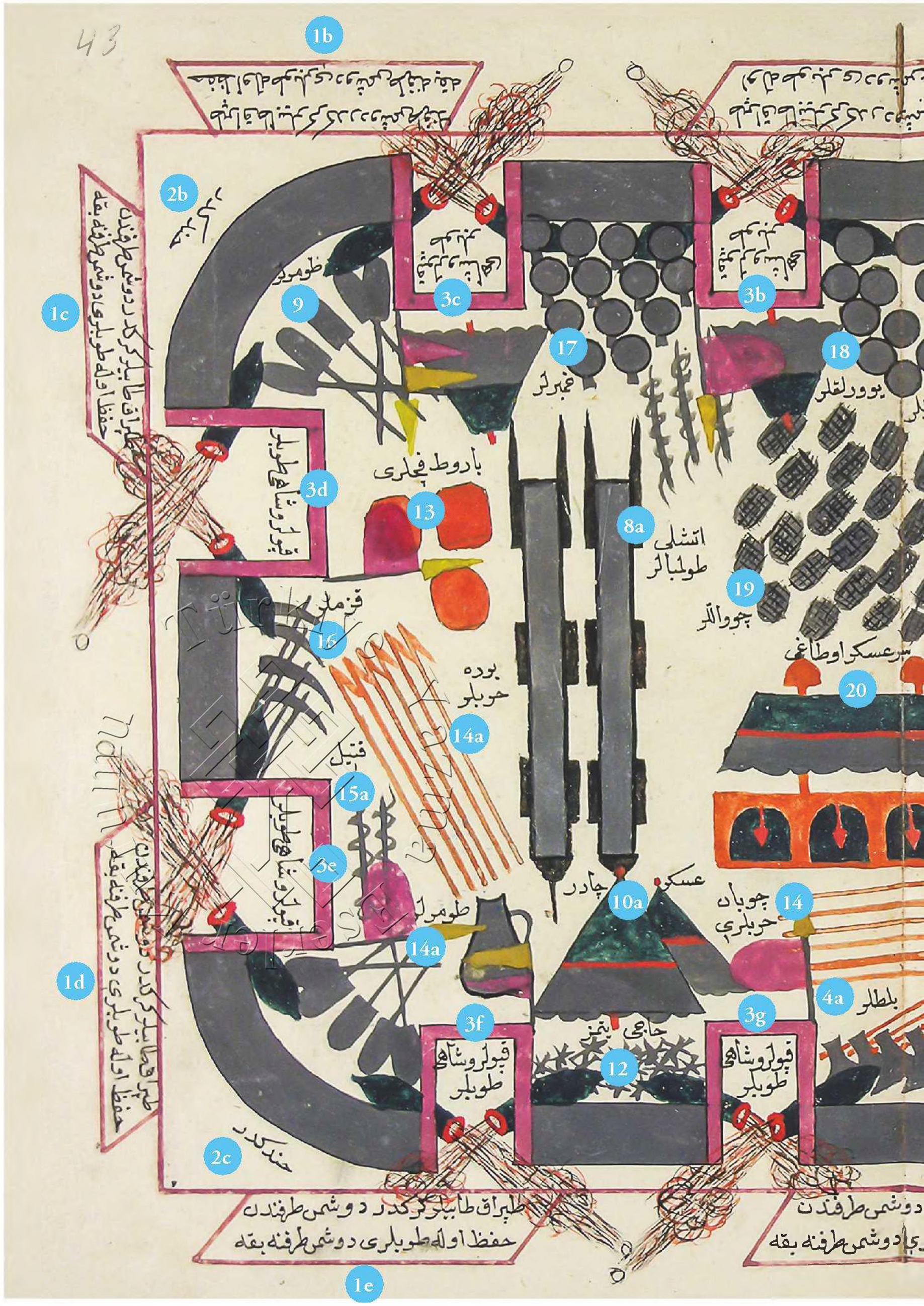
Bundan daḫi ziyādesiyle iḥtirāz eylemeli zīrā bāʿiṣ-i fitneye sebep olacaḳ şeydür ġaflet

olınmaya. Ḳalʿa cenginde veyāḫūd ṭābūr cenginde veyā bir meydān cenginde mübāşeret olındukda yaralılar birer ikişer başlar gelmege. Ammā herbir yaralınuñ yanında üçer beşer yeñiçeriler bile gelürler güyā ki yaralı getürürler hemān anlaruñ murādları orduda bulunmayalar. Menʿ eyleyesiz hemān yaralınuñ yanında bir yā iki adam bile gide anları daḫi orduda żābıṭlar durdurmayup metrīse göndereler. Zīrā ol aṣl adamlar çoḳ olınca fitneye bāʿiṣ olur. Bir ṭarafda birāz küffār göründügi gibi yaygaraya başlarlar ve orduda daḫi perīşānlıḳ vāḳiʿ olur. Merḥūm Vezīr Muḥammed Pāşā’ya ifāde eylediler. İḥtirāz eyledüginden ziyādesiyle bu ḫuṣūṣ içün taḳayyüd eyledi. Bir yā iki adamdan ziyāde yaralı yanında orduya adam ṣalıvirmedi. Elḥamdülillāhi Teʿālā orduda perīşānlıḳ vāḳiʿ olmadı. Bu daḫi güzel tedbīrdür ve hem yolındadur. Bu Nemçe kāfirleri bir muḥannet kāfirlerdür aṣlā cesāret yoḳdur ve lakin her vechile ḥīlekār kāfirdür dā’imā bu ḥīleyi ider ve yaygaracılar daḫi yaygara iderler. Elbetde fesād ḥāṣıl [**41b**] olup perīşānlıḳ vāḳiʿ olur elbetde ve elbetde ḥażer gerek.

Ḳaçan kim ordu-yı hümāyūn ḳonup ṭoprāḳ sürmek

murād olındugı zamānda ẕikr olınan orduya muttaṣıl vāsiʿ yer ki cemīʿ mühimmāt ne minvāl üzere ḳonmışdur taḥrīr ve hem taṣvir eyledügim bu maḥalde manẓūr-ı ʿālileri olındukda maʿlūm-ı saʿādet olınur. Bunuñ cemīʿ eṭrāfı ḫendek ve ṭābūr ola ḳazmalar ve kürekler ve ḥarbeler ve ḳancalar ve el ḫumbaraları ve ṭulumbalar ammā

tüfenkli ola ve pāçāvralar ve lüzūmı olan cenk ālātları daḫi ʿasker-i İslām'a her ḳola taḥammülüne göre sāliyāne olınan ṭorbalar ve çuvāllar ve çubuḳ demetleri ve sā'ir buña muʿādil her ne var ise maḥalle-yi mezbūre cemʿ idüp ve ser-ʿasker ḥażretleri daḫi bu küçük oṭaḳ mezbūr maḥalle ḳurup andan ṣoñra ḫalḳa iḥsān olmaḳ üzere muʿāmele eyleye ve kötülere ḳılıç urmaḳ üzere ḥareket eyleye. Ammā mezbūr bulamadı bir daḫi ʿasker-i İslām metrīsine ḳarīb bir yir ola ki mezbūr mühimmātları getürmekde zaḥmet çekmeyeler ve hem ordu-yı hümāyūn mezbūr bulamadı bir metrīslerüñ birbirine ḳarīb olmasına sebep bu ki birbirlerinüñ ḫayr ve şer her ne vāḳiʿ olur ise vuḳūf [**42a**] taḥṣīl ider. Ġāfilen düşmen bir ḥīle ile żararı iṣābet eylememek içündür daḫi żābıṭ çadırları her ocaḳdan birer çadır gereklidür. Yeñiçeri ve cebeci ve ṭopcı oçaġından ve serdengeçdi ve tüfenkcilerden her ocaḳdan münāsib olanlardan bulunmalıdur. Ve daḫi bu ṭoprak sürmenüñ aḥvālini dā'imā Fransız tā'ifesi ḳullanurlar ve bizlerde merḥūm ve maġfūr Sulṭān Süleymān ve merḥūm Sulṭān Selīm Ḫān'dan berü batdı gitdi, artuḳ erbābı daḫi ḳalmadı. Şimdi ḫalḳa bir ġarīb iş gelür ammā yalñuz bir adam işi degüldür ve hem bir adama ziyāde güclük vardur. Bir ḳac adam bilür olmalı ḥattā iş görüle devletlü efendilerimizüñ murādları olur ise bilür adam çoḳ bulunur. Zīrā ismi var cismi yoḳ ḳabīlesidür cismi daḫi vardur. Ammā bilenlere her ne ḳadar riʿāyet olınur ise yeridür. Zīrā bir ʿaẓīm tedbīr u tedārikdür. Şimdiki ʿaṣırda bizüm ʿaskerimüz metrīsde çoḳ durmaġa gücenürler. Bu sene-i mübārekde Ṭemeşvār Ḳalʿası'nı bu minvāl üzere ṭoprak sürüp alınmışdur. Ammā vāfir zamān ḳalʿanın altında eglenüp tamam ordusını ḫendek içine alup tamam ordusı her ṭarafından emīn olduḳdan ṣoñra ṭoprak sürmenüñ tedārikin eylemiş. Bilür ki ḥīle-yi fāsidesi ordu-yı hümāyūnı başmaḳ o ecilden kendide iḫtirāz ider iḫtimāl ki benüm de ordumı başarlar diyü bu tedbīri her zamān iderler.

1, 1a, 1b, 1c, 1d, 1e, 1f, 1g, 1h, 1i: Ṭopraḳ ṭābyalar gerekdür düşmen ṭarafından ḥıfẓ ola ṭopları düşmen ṭarafına baḳa

2: Cevānib-i erbaʿ ası ḥendekdür

2a, 2b, 2c: Ḥendekdür

3, 3a, 3b, 3c, 3d, 3e, 3f, 3g, 3h, 3i, 3j, 3k: Ḳapular ve şāhī ṭoplar

4, 4a: Baltalar

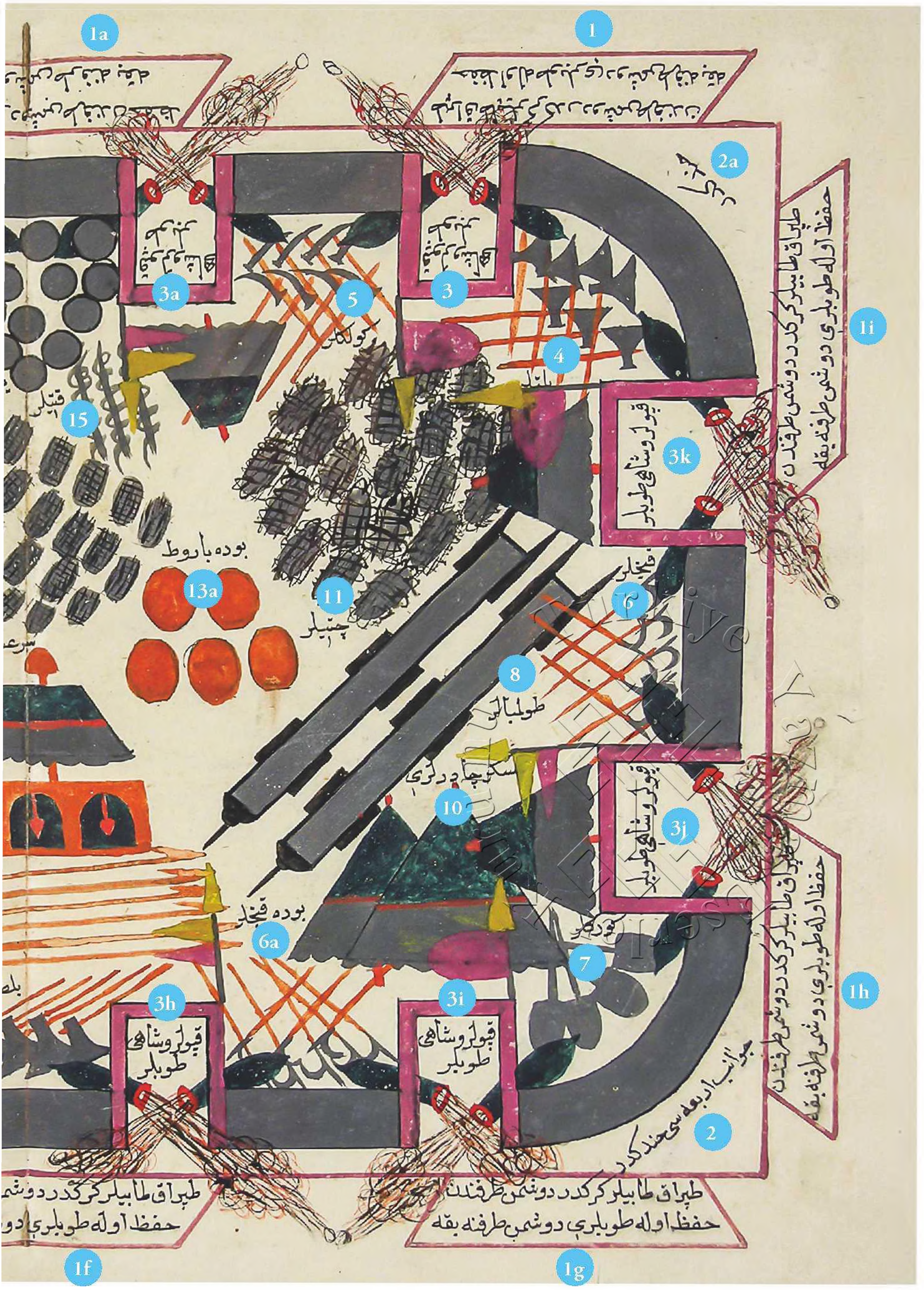
5: Külekler

6: Ḳancalar

6a: Bu da ḳancalar

7: Kürekler

8: Ṭulumbalar

8a: Ateşli ṭulumbalar

9, 9a: Ṭomarlar

10: ʿAsker çadırları

10a: ʿAsker çadır

11: Çiytler

12: Ḥacıyatmaz

13: Baruṭ fıçıları

13a: Bu da baruṭ

14: Çoban ḥarbeleri

14a: Bu da ḥarbeler

15: Fitiller

15a: Fitil

16: Ḳazmalar

17: Ḫumbaralar

18: Yuvarlaḳlar

19: Çuvallar

20: Ser-ʿasker oṭağı

[43b][63] Birer çadır gereklidür yeñiçeri ve cebeci ve ṭopcı ocağından ve serdengeçdi ve tüfenkcilerden her ocaḳdan münāsib olanlardan bulunmalıdur. Ve daḫi bu ṭopraḳ sürmenüñ aḥvālini dā'imā Fransız tā'ifesi ḳullanurlar ve bizlerde merḥūm ve maġfūr Sulṭān Süleymān ve merḥūm Sulṭān Selīm Ḫān'dan berü batdı gitdi. Artuḳ erbābı daḫi ḳalmadı. Şimdi ḫalka bir ġarīb iş gelür. Ammā yalıñuz bir adam işi degüldür ve hem bir adama ziyāde güçlük vardur. Birḳaç adam bilür olmalı ḥattā iş görüle devletlü efendüm murād iderler ise bilür adam çoḳ bulunur. Zīrā ismi var cismi yoḳ ḳabīlesidür, cismi daḫi vardur ammā bilenlere her ne ḳadar ri'āyet olınur işe yarupdur. Zīrā bir 'aẓīm tedbīr u tedārikdür. Şimdiki 'aṣırda bizüm 'askerimüz metrīsde çoḳ durmaġa güçenürler. Bu senede Ṭemeşvār Ḳal'ası'nı bu minvāl üzere ṭoprak sürüp alınmışdur. Ammā vāfir zamān ḳal'anın altında eglenüp tamam ordusını ḫendek içine alup tamam ordusı her ṭarafından emīn olduḳdan ṣoñra ṭoprāḳ sürmek tedārikin eylemiş bilür ki ḥīle-yi fāsidesi ordu-yı hümāyūnı başmaḳ o ecilden kendide iḥtirāz ider iḥtimāl ki benüm de ordumı başarlar diyü bu tedbīri her zamān iderler.

[44a]

Mezbūr kāġıduñ ard ṭarafını çevirüp naẓar ide

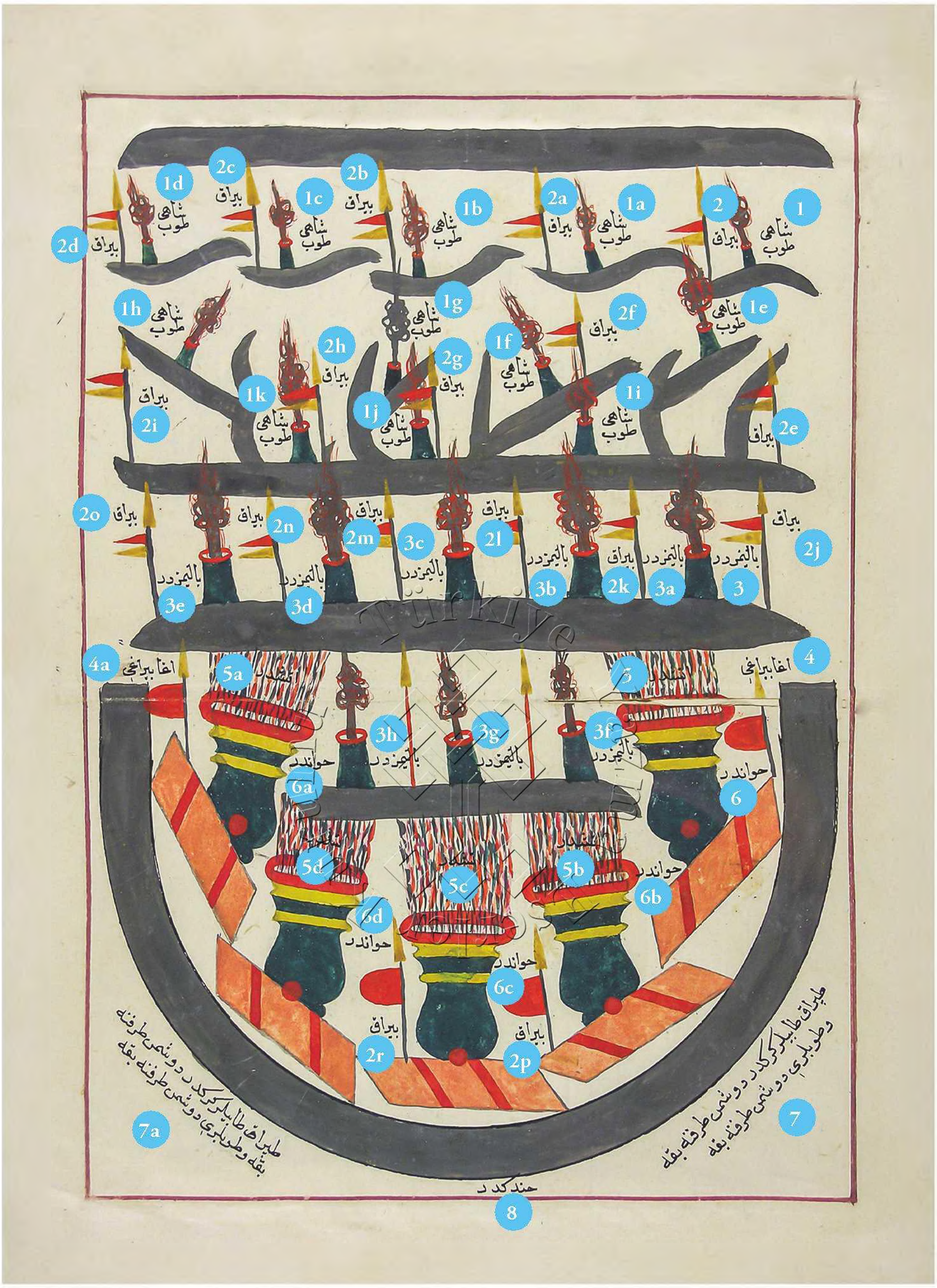
Yürüyüş ne minvāl olup her 'askerler yerlü yerinde gerekdür. Evvel serdengeçdiler ve yeñiçeriler ve Rūmeli 'askeri ṣaġ ḳol ve ṣol ḳol ve Rūmeli pāşāları ve bir ṭarafda Anaṭolı 'askeri ve erbāb-ı tīmār ve pāşāları daḫi ardlarından gedüklü tīmār ve zü'emā ve ehl-i dīvān ve yürüyüş taṣvīr ile gösterilmişdür. Ṭoprak ve demet ve torba ve çuvāl üç ḳol üzere yürüyüp ḫendek muḳābelesinde üç ḳol bir olup öñüne

63 Bu varak 42a'nın tekrarı olup, ters yapıştırılmış ve ilk iki ile son iki satırın üzeri çizilmiştir.

barmaḳlıḳ ve ḥendek ve şarānpo her ne gelür ise devr iderek ḳalʿa divārına beraber olduḳda maḥall-i yürüyüş göründükde Ḥażret-i Allāhu Teʿālā ʿavn-i ʿināyetin ṭaleb idüp yürüdükde kimine cām-ı şehādet kimine ġazālar müyesser olup inşāʾallāhu Teʿālā feṭḥ [u] nuṣret Allāhu Teʿālā'nuñ iḥsānındadur. Ve ṣūret-i mezbūr maḫṣūṣ bir ḳalʿa içün degüldür. Her ḳanġı ḳalʿa olursa bu minvāl üzere tedārik idüp ṣarılup yolı ile ḥareket olınduḳda inşāʾallāhu Teʿālā feṭḥi müyesser olur. Ancaḳ cenkde ayaḳ dayayup ṭurmaḳ gerekdür. Zīrā Allāhu Teʿālā ḳullarum siz cenge ḳarşu duruñ ben size nuṣret virdüm diyü buyurdı. Zīrā nice kimesneler

Türkiye Yazma Eserler Kurumu

[44 ek]

1, 1a, 1b, 1c, 1d, 1e, 1f, 1g, 1h, 1i, 1j, 1k: Şāhī ṭop

2, 2a, 2b, 2c, 2d, 2e, 2f, 2g, 2h, 2i, 2j, 2k, 2l, 2m, 2n, 2o, 2p, 2r: Bayraḳ

3, 3a, 3b, 3c, 3d, 3e, 3f, 3g, 3h: Balyemez

4, 4a: Ağa bayrağı

5, 5a, 5b, 5c, 5d: Ateşdür

6, 6a, 6b, 6c, 6d: Ḥavandur

7, 7a: Ṭoprak ṭabyalar gerekdir düşmen tarafına baḳa ve topları düşmen tarafına baḳa

8: Ḥendekdür

[44b] cām-ı şehādeti nūş idüp murādına irecekdür ve niçeleri ġazālar idecekdür baʿ dehu fetiḥler müyesser olur inşāʾallāhu Teʿālā. Ve daḫi devr olınan ṭoprak içinde ṭaş geldikçe ṭoprak içinden çıkarup yabana atılur. Zīrā ṭoprak içinde olınca ʿaskere żararı doḳınur. Küffāruñ ṭopları doḳındukça ṭaşa çarpar parelenür bundan iḥtirāz lāzımdur ġāfil olınmaya.

[45a][64]

[46b][65]

Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı

64 Bu varak boş bırakılmıştır.
65 Bu varak boş bırakılmıştır.

[45b] - [46a]

1, 1a: Ṭoprak ṭabyalar gerekdir düşmen ṭarafına baka ṭopları daḥi düşmen ṭarafına atıla

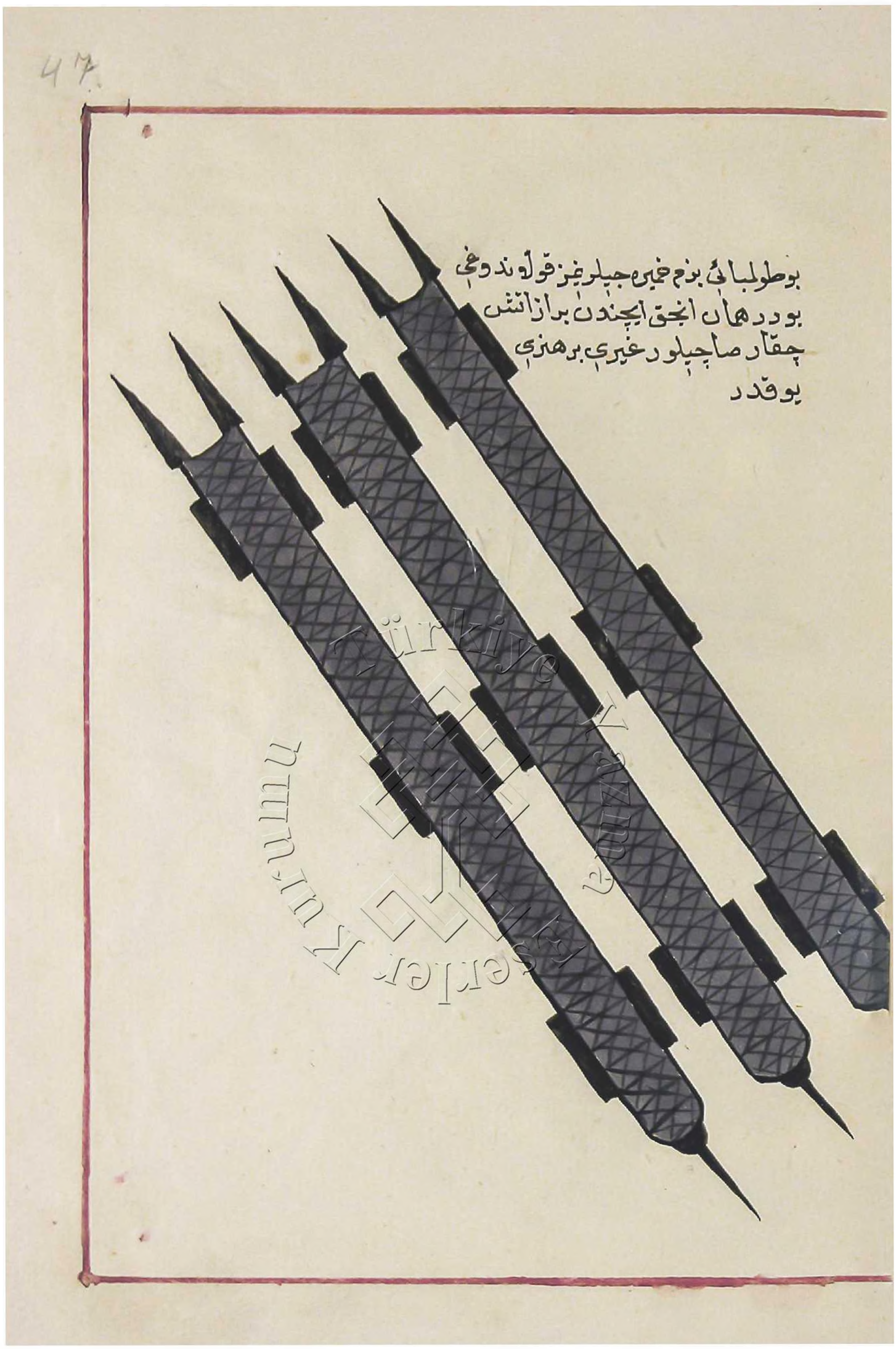
2: Ḳal'a 2a: Ḳal'a budur

3: Ḥendekdür

4, 4a, 4b: Parmaḳlıḳlar

5: Küffāruñ çarḫ-ı felekleri

6: Devr idilüp sürülen ṭoprak bunlardur bu üçü de ṭoprakdır.

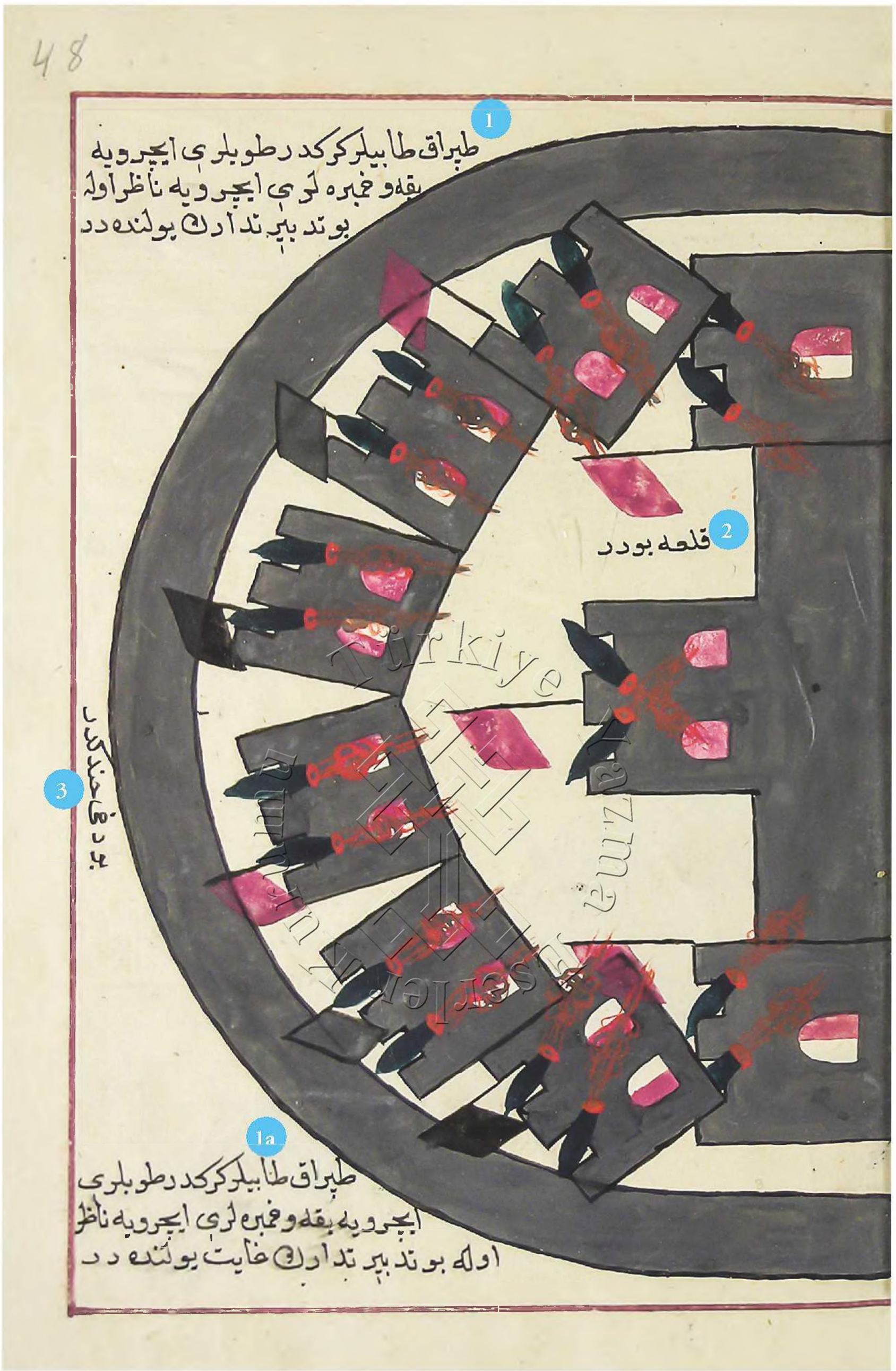
[47a] Bu ṭulumbayı bizüm ḫumbaracılarımuz ḳullanduġı budur. Hemān ancaḳ içinden birāz ateş çıḳar ṣaçılur ġayrı bir hüneri yoḳdur.

[47b] 1: Mezbūr ṭulumbaları ḥaḳīr īcād eyledüm. Hem ateş ṣaçar ve hem beş on tüfenk atar. Yürüyişlerde ziyāde gerekli cenk ālātıdur.

2: Tüfenklerdür

2a: Bu daḥi tüfenkdür, 2b, 2c: Bu daḥi 3: Bunlar ateşler, bu da

[48a] 1, 1a: Ṭoprak ṭābyalar gerekdür ṭopları içerüye baḳa ve ḫumbaraları içerüye nāẓır ola. Bu tedbīr ve tedārik yolındadur.

2: Kal'a budur

3: Bu daḫi ḫendekdür

[49a]

4: Bunlar cümlesi ḥarbelerdir, yürüdügi zamanda karşusına kimse durmasın diyü konmuşdur.

4a: Bunlar da ḥarbelerdür

4b: Bunlar da

5: Mezbūr ġrande ṭulumba ḳaçan ki ḳalʿa üzerine ḥendek aşarudan nerdübān yürüdmek lāzım geldükde sāde nerdübān yürümez

öñünçe üç dört ġrande ṭulumba yürümek lāzım ki bedende olan küffārı ḳaçıralar. Beden ḥāli ḳalıña andan ṣoñra yürüyeler mādem ki mezbūr ṭulumba yürümez bir vechle küffār saña nerdübānı dayamaġa ḳomaz.

Zīrā beden üzerinde ṭopları ve tüfenkleri kāfirlerüñ çoḳdur. Ziyādesiyle adam helāk ider ve nerdübānı ṭop ile ve tüfenk ile pareler sāde nerdübān yürümek ḳābil degüldür maḥallinde ġaflet olınmaya.

[48b] 1: Mezbūra ġrande ṭulumba dirler, Fransız ṭā'ifesi ḳullanur. Dört beş danesüñ birden yaḳup gice ile ṭābūruñ üzerine varır. Ṭābūrı ve çarḫ-ı feleklerin yaḳar ve ardında olan kāfirleri ḳaçan ḳaçar, ḳaçmayanı yaḳar. Yedi sekiz arşun ṭūlı vardur ve adam gövdesi ḳadar ḳalıñlıġı var ve iki yüzden mütecāviz ḳıṣa ṭüfenkleri vardur ve ateşi bir dönüm yire degin yaḳar ve içde çıḳan ateş ṭaşı bile yaḳar ve bir adamun üzerine gelse bir damlası söyünmek iḥtimāli yoḳdur, adamı daḫi yaḳar.

2: Mezbūr ṭulumbanuñ ḳuyruġında olan ḳollara herbirine birer serdengeçdi ve yeñiçeri girüp dört beş danesin birden ṭābūruñ üzerine yürideler.

2a: Ḳollar bunlardır.

2b, 2c: Bu daḫi ḳoldur.

3: Ve iki tekerlekli bir ʿaraba üzerindedir.

[49b] - [50a][66]

[50b]

Üçüncü Faṣıl: Ḫumbaracılar ṣanʿatı beyānındadur.

İmdi bu ḥaḳīr-i pür-taḳṣīr ḫumbaracılar ocaġında ḫalīfe-yi ṣānī Ali bendeleri ʿilm-i ḫumbaranuñ niçe ṣanʿatların ve niçe fenlerin ve niçe taṣnīfātların kimini üstādlardan görüp ve kimin selef üstādlaruñ īcād eyledükleri ālāt-ı ḥarb u ḳıtāl olup ümmet-i Muḥammed ġazālarda ve niçe ḳalʿalarda ḫuṣūṣā ṭābūr cenginde küffārı ḳahr ve helāk eyleyecek cenk mühimmātları ve ne vechile yapup tedārik etmek gerekdür, bu ṣanʿata ṭālib olan kimesneler içün geregi gibi her aḥvāli bu maḥalde üç faṣıl üzere taḥrīr ve hem taṣvīrin beyān eyledüm. Evvelā ḫumbaracı olanlara ṭoḳsan ḥesābından terāzü olan mīzān lāzımdur. İkinci bārūt aḥvālini bilmek gerekdür yolı ile ḫumbara ata. Evvelā terāzüde meydān gerekdür. Cümle şimdi ḳullanılan terāzüler ḳırḳ beş ḥesābıñdandur. Anı ḫod muḳaddemā selef üstādları ṭoḳsan ḥesābıñdan peydā eylemişlerdür. Ammā şimdiki üstādlar ṭoḳsan ḥesābıñda terāzüyi yapmaġa çoḳ kimesneler yolın bulamamışdur. Cümlesi ḳırḳ beş ḥesābıñdan ḳullanurlar. Gerçi dardur ḳıl ḳadar gösterür. Ammā farḳ idemezsin beş on ḳulac ilerü veyā girü ḳalur. Kitāb-ı mezbūrda taḥrīr ve hem taṣvīrin beyān [**51a**] eylemişümdür anñanur. Üçüncü düşmen taḫtası bir ṭarafı alçaḳ olsa ol ṭarafa ṣalar beş on ḳulac daḫi ḥavānı ḳundaḳ üzerine bir ṭarafı ṣalḳı ola, ol daḫi ṣalar. Bunları ziyādesiyle gözetmek gerekdür. Daḫi bārūtı yoḳlayasın ne mertebe ḳuvvetdedür porvat dirler yaʿni Türkçe kirte anı ḳullanasın. Ammā ṣoñra bir dürlü bārūt daḫi getürdürler gine yoḳlayasın ki zīrā evvelki menzilde bulamazsın. Andan daḫi ġāfil olmayasın. Daḫi ḥavānı ṭoldurup yirine yadurduġın zamānda ziyādece büyük sikkeler ḳoyasın, ammā

---

66 Bu varaklar boş bırakılmıştır.

sikkeleri ḥavānuñ ardından urmayasın öñünden urasın. Eger ardından ursañ ḥavān ateş aldugı gibi sikkeler[67] terāzüyi bozar ve hem ḫumbarayı girü atar. Niçe kerre metrīsde bilmezler çoḳdur. Yeñiçeri metrīsler içinde düşer ṣoñra başdan çıḳar. Zīrā girüden urulan sikkelerden ḥavān ḳayar ziyāde gözedesin ḥaẕer gerekdür. Daḫi ḫumbarayı maḥalline göre atmaḳ geldükde ne minvāl üzere atılur taṣvīrin beyān eylemişümdür ve sepet ḫumbarası ne vechile ṭolar ve ṭāpāsı ne vechile olur ve atılur beyān eylemişümdür. Şimdi bunlaruñ ismi var cismi yoḳ ḳabīlesidür. Bunlar ḫorluḳlaruñ ḳahr u helāk eyleyecek cenk eşyālarıdur. Beş yüz ḫumbara atmaḳdan yigirmi otuz fuçı ḫumbarası ve sepet ḫumbarası atmaḳ yegdür. Ammā kimsede [**51b**] su'āl eylemez ve yapar üstādlar da ḳalmadı. Daḫi ne vechile paçāvranuñ ṭāpāsı olur anı beyān eyledüm. Daḫi altı aġızlı ḥavān vardur Belġrad'da, bir fitilden ateş alur. Ḫumbaralarınuñ ṭāpāsına ateş virilmez, hemān falyādan ateş alur. Ḫumbaralarınuñ ṭāpāsı ne vechile olur ve ne vechile ṭolar beyān eylemişümdür. Daḫi tüfenkli ṭulumba ne vechile olur ve ne vechile ṭolar bu ḥaḳīr īcād eylemişümdür. Anı beyān idüp ve taṣvīrde göstermişümdür. Daḫi kebīr ṭulumba gice ile küffāruñ ṭābūrı ve çarḫ-ı felekli üzerine yürüyüp dört beş dane birden inşā'allāḫu Te'ālā öñüne bir şey ḥā'il olmaz. Fransız ta'ifesi ḳullanurlar ġrande ṭulumba dirler düşmenüñ çarḫ-ı feleklerin bozup ve yaḳup 'asker-i İslām ṭābūr içine ḳoyulurlar. Anuñ taṣvīrin göstermişümdür. Daḫi sal üzerine ḫumbaralar bindirilüp düşmene ḳarşu ne minvāl üzere dururlar. Bu daḫi maḥallinde gerekli işdür. Ḥattā Belġrad'da İslānḳamen altına Nemçe küffārınuñ on altı ḳalyonı gelüp Belġrad'ı ṭoplamaḳ murād eyledi. Merḥūm Ḫumbaracıbaşı Oṣmān Aġa ile çam direklerinden bir ṣal peydā idüp eṭrāfını çiyt urup ve ṭoprak doldurup iki büyük ḥavān ḫumbarası bindirüp küffāruñ ḳalyonları üzerine varduḳda on altı pāre ḳalyon ḳarşu duramayup mel'ūnlar ḳarārı firāra [**52a**] tebdīl eylemiş-

67 Bu iki cümlede geçen "sikke" kelimeleri سیللر şeklinde yazılmıştır.

dür. Maḥallinde ziyādesiyle gerekli işdür ḥattā merḥūm ve maġfūr Sulṭān Muṣṭafa Ḫān Ġāzī ṭābe ṣerāh*u* Belġrad'a geldükde taʿaccüb eyledi. Merḥūm Ḳoca İbrāhīm Pāşā Belġrad ser-ʿaskeri idi. Suʾāl eyledükde bir gice bu ḥaḳīri getürüp zemīn ṭarafa ṭoġrı atdurdı. Daḫi gice ile bütün ateşleri gösterür ol daḫi ne minvāl üzere atılur küffāra bir mehābet gösterür ṣūreti ne minvāl üzere olur yazılmışdur. Daḫi ḫumbara ile laġım mertebesinde iş görüp ne minvāl üzere olur. Zīrā bir ḳalʿa altına varılduḳda tiziyye laġım iḳtiżā eylese veyāḫūd ḳalʿanın altında ṣu çıḳsa veyāḫūd kimse ḳaya üzerinde olsa aña gerekdür ki ḫumbara ile atasın. Ol maḥalde gerek bir şarānpo veyāḫūd bir ṭābyā veyāḫūd ḳalʿa dīvārı her ne olursa olsun ḫumbara ile atılur. Ammā büyük ḫumbara lāzımdur iki yüz vaḳıyye gelür üç yüz vaḳıyye gelür. Her ne ḳadar büyük olursa olsun ḫumbara içinde olan beş vaḳıyye bārūt ḥükmi laġım içinde on ḳanṭār bārūt ḳadar ḥükm ider. Anuñ daḫi taṣvīrin beyan eylemişümdür. Daḫi maḥalli düşer ki ḫumbaracılar dirler ki şu ṭaşı pāreleyin dirler. Gürcistān seferinde Ferşād Ṭaġı dirler Güvealdız Ṭaġı'na ḳarşu ʿazīm ṭaşlı bir ṭaġ var idi ser-ʿaskerimüz olan pāşā bu ḥaḳīri Ṣāliḥ Pāşā ile taʿyīn ǿlınup beş [**52b**] on günde ṭaġın ṭaşını laġım eyleyüp pāreleyüp ʿaskere yol peydā olındı. Ne minvāl üzere tedārik lāzımdur anuñ daḫi taṣvīrin beyān idüp göster[68]mişümdür ki bir maḥalde ḫumbaracılara lāzımdur. Daḫi laġım ṣuçuġı ne minvāl üzere ve ṭıpāsı ne vechile baġlanur ṣūreti beyān olındı. Daḫi ḳaçan kim ʿasker-i İslām üzerine düşmen yürüyüş eyledükde ol maḥalde ḥavānları ağızlarına berāber ṭaş doldurup ṭop-vārī ateş eyleye, küffāruñ yüzi çevirmesine sebep olırsın. Andan daḫi ġāfil olmayasın. Daḫi ḫumbaralar ṭıpāsı sefer-i hümāyūna getürmek lāzım geldükde ne minvāl üzere getürilür şimdi anuñ daḫi ismi cismi yoḳ ḳabīlesidür. Hemān şimdi ṭıpāları doldururlar ol minvāl yola getürürler. Ol ṭıpālar yolda yaġmurdan ısıdan bozılur. Aṣlā ḥükmi ḳalmaz ġayrı tedārik ne

68 كورستر şeklinde yazılmıştır.

lāzımdur bilür adam ḳalmadı. Tedārikin beyān idem. Daḫi ḫumbara ḳundāḳların ardında ve öñünde ḳulaḳlı eyleyesin. Zīrā mānibelā ile ḳullanmaġa āsān olur. Daḫi uzaḳ menzile ḫumbara atmaḳ lāzım geldükde büyük ḥavān ile küçük ḥavānuñ ḫumbarasın atasın. Her ne ḳadar menzil isterseñ gider. Bu ḥaḳīre Şām Vālīsi Kürd Bayramoġlı Arabistān çölünde uzaḳ menzilde Arab eşḳiyāsı üzerine [**53a**] atdurırdı. Maḥallinde andan ġāfil olmayasın. Daḫi sefer-i hümāyūn vāḳiʿ olduġı zamānda yola getürecek mühimmāt ne minvāl üzere lāzım olur ve tedārik etmek geregi gibi beyān idem. Daḫi ḳaçanki ʿasker-i İslām sefer-i hümāyūna meʾmūrdur ḫumbaracıbaşılar aña göre cenk ālātların ziyādesiyle tedārik etmek lāzımdur. Her dürlülerden ḳaçan ki ḳalʿa içinde muḥāṣara olduḳda ziyādesiyle tüfenkli ṭulumbalar daḫi ḫumbaralı paçāvrālar ziyādesiyle gereklidür. Ḳaçan ki Belġrad Ḳalʿası'nı küffār gelüp muḥāṣara eyledükde aṣlā dīvār eṣeri ḳalmadı. Her ḳaçan ki gediklerden küffār yürüyüş itmek murād eyledügi zamānda ṭulumba ve pāçavra ile żabṭ idüp yürütmedük. Ziyādesiyle gereklidür ancaḳ içimizde bu aḥvāli bilür adam ḳalmadı. Muḥāṣaranuñ ve ḳalʿa fetḥinüñ adın işidürler. Hemān Allāhu Teʿālā cümlemüze ḫayr vire ve tedbīrlerimüzi taḳdīrine muvāfiḳ eyleye. Seyyid-i Kāʾināt Muḥammedü'l-Muṣṭafā *ṣallallāhu Teʿālāʿ* aleyhi vesellem ḥürmetine ve çehār yār-ı güzīn *riḍvānullāhi Teʿālā ʿaleyhim ecmaʿīn* hürmetine hemān bir baş ḳalʿa-yi mezbūra ṣarılup ol maḥalde mezbūr nerdübānları her maḥallinde ḥendek aşaru yürüdüp beden dīvārına dayayalar. Küffār niçe irecegin bilmeyüp ʿasker-i İslām içerüye ḳoyuldılar. Ḳılıç urup elḥamdülillāhi Teʿālā ḳalʿa-yi mezbūrı feth idüp ve ser-ʿasker olan Yūsuf Pāşā daḫi şehīd olup, [**53b**] *raḥmetullāhi ʿaleyh.* İmdi bu mertebe taṭvīl-i kelām eylemeden murād, bundan birḳaç ḥiṣṣe vardur. Bir bu ki ḳaçan ki bir düşmen üzerine sefer eylemek murād olınduġı zamānda bir ġayrı ṭarafda göstermekde çoḳ iş var. Zīrā murād olınan düşmen ġāfil bulunur bu bir eyü tedbīrdür.

1: Bu daḫi bir maḥallinde nerdübānları ne işe yaraduġın bildürür. Ammā mezbūr nerdübānı yürüdmek lāzım geldükde öñünçe üç veyā dört ġrande ṭulumba yürümek lāzım ki ḥattā bedenlerde olan küffār-ı ḥāksā[r] ḳaça. Mādem ki bedenden küffārı ḳaçırmaduḳca nerdübānı yürütmege ḳomaz. Zīrā ḳalʿa bedeni üzerinde kāfirleri ḥaşlamalı ki nerdübānı yürüdüp dayayasın. Mezbūr nerdübānı ḥendek aşarudan beden kenārına ḳanca ilişdirüp üzerinden ʿasker-i İslām yürüyüş eyledügi zamānda ellerinde ṭulumbalar ile yürüdeler ki küffār beden üzerinden ḳaça. Vallā böyle olmaz ise çoḳ ʿasker-i İslām helāk olur, bundan ġāfil olmayalar gerekli şeydür.

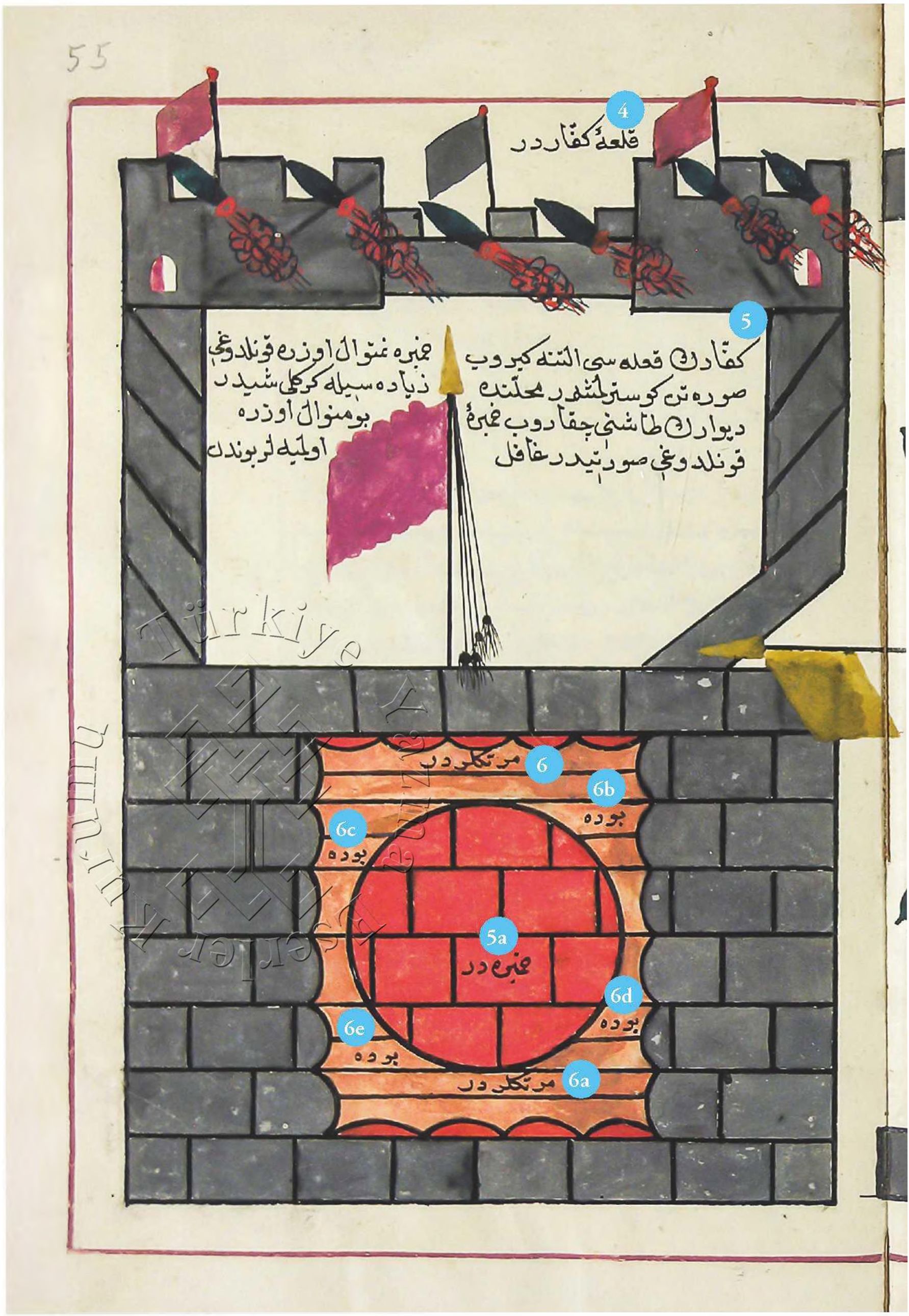
[54a][69]

Türkiye Yazma Eserler Kurumu

69 Bu varak boş bırakılmıştır.

رحمة الله عليه امدي بو مرتبه تطويل كلام ايلمدن مراد بوندن برقچ
حصّه وار در بر بوكه قچنكه برد وشمن او زرينه سفر ايلمك مراد اولندوغي
زمانده برغيري طرفده كوسترمكده چوق ايش وار زيرا مراد اولنان دوشمن
غافل بولنور بو برا يوندبيردر بودغي برمحلّنده نردبانلري نه ايشه
يرادوغني بلدورر امّا مزبور نردبانني بوردمك لازم كلدكده اوكنجه
اوچ وياد ورت غرانده طولمبا يوردمك لازمكه حتّى بدنلرده اولان كفّار
حاكسانچا مادامكي بدندن كفّاري قاچرمدقچه
نردبانني يوروتمكه قومز زيرا قلعه بدني اوزرنده
كافرلري حاضله ليكه نردبانني بوروب ديابلين
مزبور نردبانني حندك اشرودن بدن كناريته قانجه
الشديروب اوزرندن عسكر اسلام يوروبوش
ايلدوكي زمانده الرنده طولمبا لرايله يودويلركه
كفّار بدن اوزرندن قچه والا بويله اولمزايسه
چوق عسكر اسلام هلاك اولور بوندن
غافل اولميه لركه كلي شيدر

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi

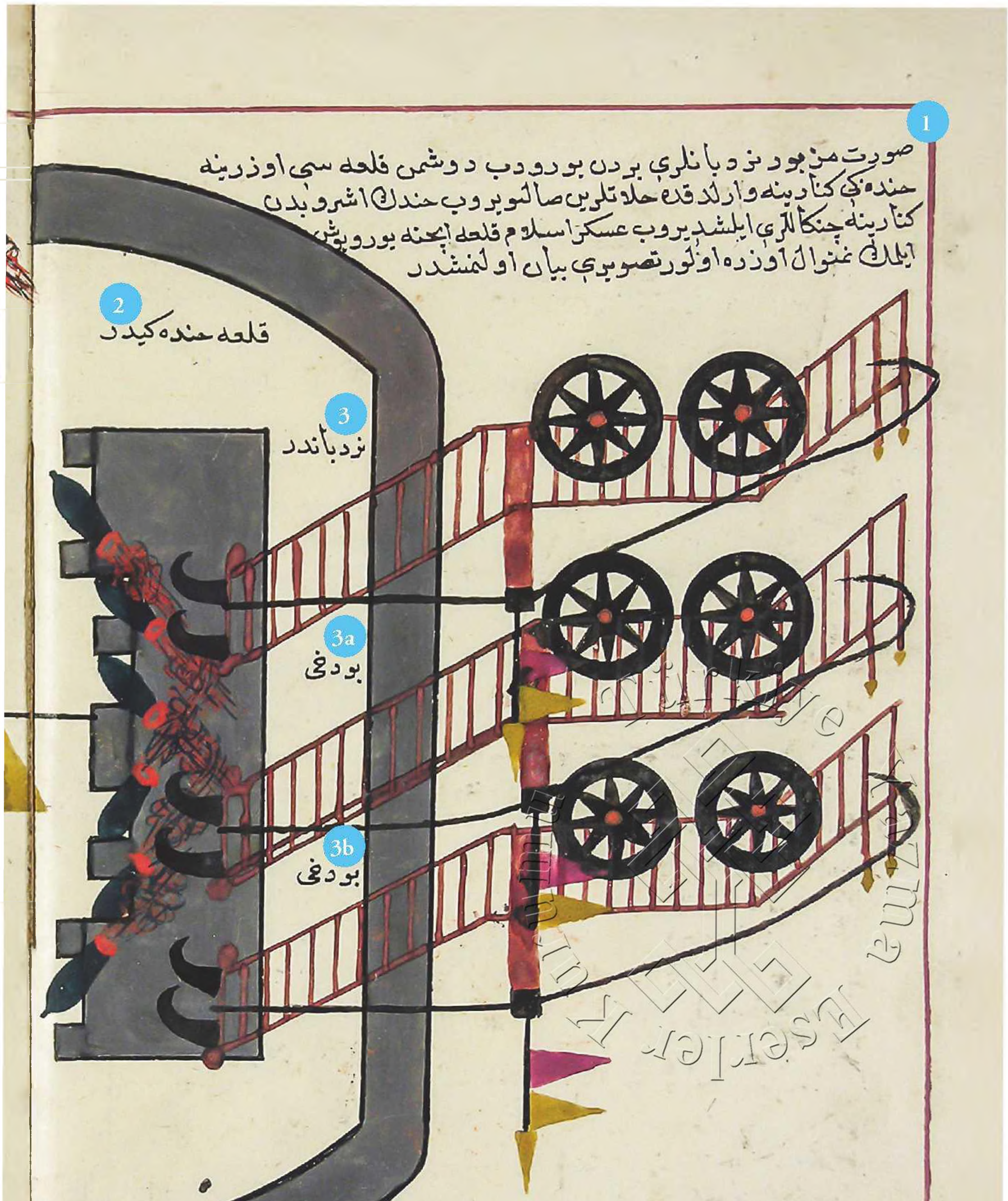
[55a] 4: Ḳalʿa-i küffārdur.

5: Küffāruñ ḳalʿası altına girüp ḫumbara ne minvāl üzere ḳonılduġı ṣūretde gösterilmişdür. Maḥallinde ziyādesiyle gerekli şeydür. Dīvāruñ ṭaşını çıḳarup ḫumbarayı bu minvāl üzere ḳonılduġı ṣūretidür ġāfil olmayalar bundan.

5a: Ḫumbara

6, 6a: Merteklerdür

6b, 6c, 6d, 6e: Bu da

[54b] 1: Ṣūret-i mezbūr nerdübānları yirden yürüdüp düşmen ḳalʿası üzerine ḫendeği kenārına varılduḳda ḫalātların ṣālıvirüp ḫendek aşırupdan kenārına çengelleri ilişdirüp ʿasker-i İslām ḳalʿa içine yürüyüş eylemek ne minvāl üzere olur taṣvīri beyān olınmışdur.

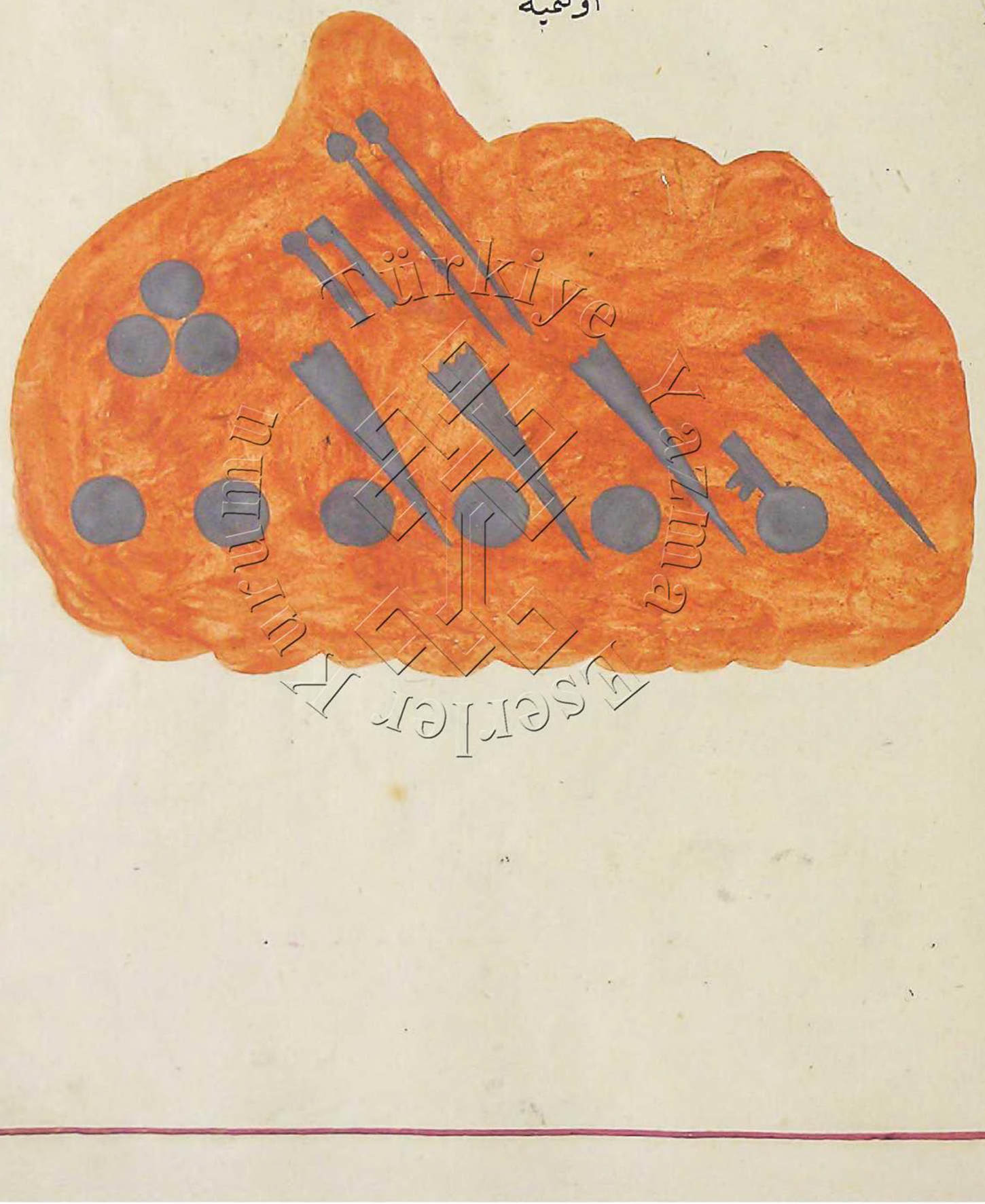
2: Ḳalʿa ḫendegidür.

3: Nerdübāndır. 3a, 3b: Bu daḫi

[55b] Bu daḫi bir nerdübāndur ki ekṣerī Fransızlar ḳullanurlar ancaḳ merḥūm pederüm ḳırḳ sene ḳadar başdārda ḳapudānı olup ḳaçanki merḥūm ve maġfūr Sulṭān İbrāhīm Ḫān ṭābe ṣerāhu zamānında bir ḳızlaraġası gemiye girüp Mıṣır'a giderken ḳorsān kāfirleri alup Ḫanya'ya getürüp pādişāh-ı ʿālem-penāh ḥażretleri işidüp ziyādesiyle ġażaba gelüp elbetde bu Ḫanya Ḳalʿası fetḥ olınmasını isterüm didi. Merḥūm pederüm birḳaç ḳalʿanın fetḥinde bulunup ḥattā Ḳara Cehennem nāmında üç ḳalyon ki büyüklükde miṣli bulunmaz ol maḥalde Ḳapudān Ḫalīl Pāşā imiş ḥattā ḳalyonlaruñ taṣvīrleri tershānede yazılıdur merḥūm pederimüz taʿrīf olınup mişvārı bellü olmaġıla pādişāh-ı ʿālem-penāh ḥażret çaġırup "Ḫanya'nuñ fetḥini senden isterüm" didükde, merḥūm pederüm cevāp eyledi ki: "eger murāduñ mezbūr ḳalʿayı almaḳ istersüñ bir daḫi Ḫanya'nuñ adın añmazsın. Bir ġayrı nāmla sefer adın çıḳarasın." Mālṭa nāmın çıḳarup geregi gibi levāzımın tedārikin görüp mezbūr nerdübānları ol maḥalde vāfir yapdırup ḫalḳ mābeyñinde nerdübān dirler evlerde olan nerdübānı ṣanurlar. Ammā degüldür. İmdi bir ʿaẓīm donanma ile Yūsuf Pāşā nāmında bir pāşā ḳapudān ve hem ser-ʿasker idüp ammā bu aḥvāl Ḫanya Ḳalʿası'nın fetḥi içün olduġını kimesneye bildürmeyüp ḫaṭṭ-ı şerīfi merḥūm pederime **[56a]** virüp her ne yüzden ḥareket ve tedārik ider ise fermānum anuñ üzerinedür diyü. Ḳaçan ki donanma-yı hümāyūn Ḫanya'ya varup ve bir ṭarafından dolanup küffār ʿacabā bizüm üzerimüze olmasun diyü ḫavf iderken tamām ṣuların aldukda donanma-yı hümāyūnı ḳaldurup birḳaç mīl uzadukdan ṣoñra meks-i iḳāmet idüp ol vaḳıt merḥūm pederim Yūsuf Pāşā'ya cevāp idüp eydür ki "ey efendüm pādişāhımuzuñ yek ḳulında ḫaṭṭ-ı şerīfi vardur. Emr ile cümle donanma-yı hümāyūnda olan pāşāları ve begleri ve sāʾir ʿaskerler üzerine baş olanları cemʿ ile ḫaṭṭ-ı şerīf ḳırāʾat olınsun" didükde ḳapudān pāşā ve sāʾir ḫalḳ müteḥayyīr ḳalup ḳaçan ki cümlesi bir yire cemʿ olup ḳırāʾat olındukdan ṣoñra "ser-ʿas-

ker olan Yūsuf Pāşā sensin ki Ḥanya Ḳalʿası'nın fetḥi içün emr-i hümāyūnum olmışdur. Murādum Mālṭa degüldür, murādum Ḥanya Ḳalʿası'nın fetḥini señden ister veyā başuñ" diyü ol vaḳit gice ile girü dönüp bir baş ḳalʿa-yi mezbūra yaḳın bir maḥalline yanaşup ve gemilerde olan ʿasker-i İslām her ne ḳadar var ise ṭaşraya degüp ve tedārik olan mühimmātları cümle ṭaşra çıḳarup ḳalʿa-yi mezbūra varup nerdübānlar ile öñünçe ṭulumbalar yürüderek ḳalʿanın fetḥi müyesser oldu. Elḥamdülillāhi Teʿālā bu daḫi bir ġarīb ṣūretdür ki merḥūm ve maġfūr Caʿfer Pāşā Belġrad Ḳalʿası muḥāṣaradan ḳurtulduḳda aṣlā dīvār eṣeri hiçbir ṭarafında [**56b**] ḳalmadı. Taʿmīrine mübāşeret eyledükde aṣlā bir yirde ṭaş yoḳ ḳalʿaya ṣarf idecek ve daḫi kirec yaḳacaḳ. Her ne ḳadar mezārlıḳ var ise ṭaşların devşirüp kimini kirec ve kimini dīvāra ḫarc idüp ammā bir vechile ne kirece ve ne dīvāra ṭaş yetişmez ʿāciz ḳaldukda bu ḥaḳīr bir tedbīr u tedārik peydā idüp cümle ḳayaları üç dört gün içinde pāreleyüp murād üzere ḳalʿayı yapup bināsına ve hem kirecine ṣarf idüp ḳalʿa-yi mezbūrı tamām eyledi. Ḥattā Gürcistān seferinde ser-ʿasker Ḫalīl Pāşā idi. Sefer ʿavdetinde Fersād Ṭaġı dirler bir ṭaġdan aşup Erżurūm ṭarafına gitmek murād eyledükde ammā ol ṭaġ bütün ṭaşdan idi, ʿarabalar bir vechile gitmege yol yoḳ. Mezbūr Ḫalīl Pāşā ise bizüm Belġrad'da olan ḥikāyemüzi bilür, ḳalʿaya ṭaş peydā eyledügimüzi bilür idi. Bu ḥaḳīri ve Ṭāṭār Ṣāliḥ Pāşā ile taʿyīn idüp on gün içinde ḳayaları pāreleyüp ʿasker-i İslām ve ʿarabalar Refāhiye üzere geçdiler. Ne minvāl üzere tedārik eyledügim ṣūretdür. Ammā bu daḫi iki minvāl üzere atılur. Biri tamām barutun ḳoyduḳdan ṣoñra ufaḳ ṭaşlar doldurup üzerine altı dökme ile atılur. Daḫi birḳaç nevʿ üzerine daḫi atılur. Ḥālā Ḥotin Ḳalʿası binā olınduḳda ḥendeginde icrā olmışdur.

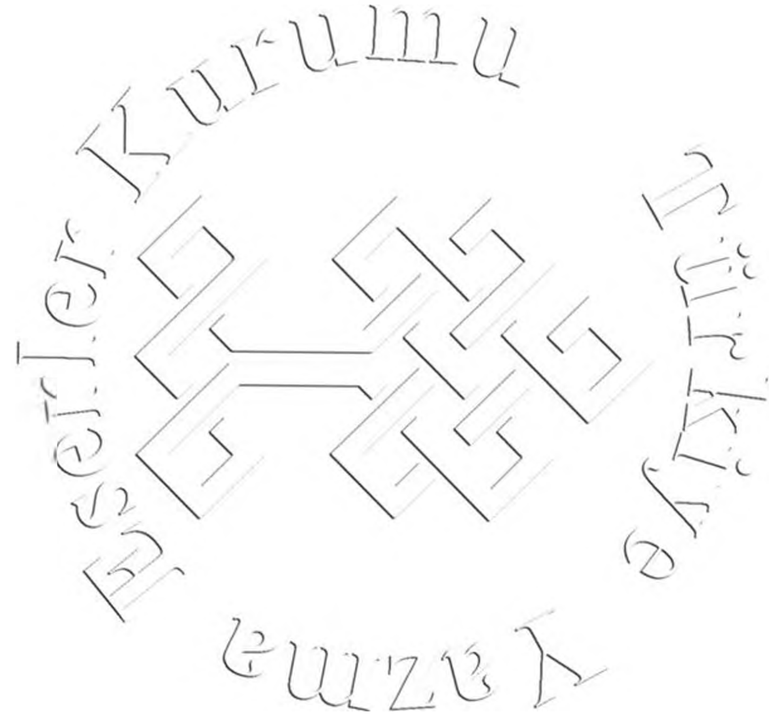
بو قیادر بوایچنده کی آلاتلریدر اقتضا ایلدکده غفلت
اولنمیه

Türkiye Yazmaları Kurumu Yaşarlar

[57a]

Bu ḳayadur, bu içindeki ālātlarıdur iḳtiżā eyledükde ġaflet olınmaya.

Yazma Kurumu
Resmi Evrak

[58a]

4: Zīrā Ṭemeşvār Ḳal‘ası’nda bu ḥaḳīr ḫumbaracılar üzerine ḫalīfe idüm. Barışıḳ senesinde herkes barışıḳdur diyü āsūde otururken elli altmış biñ miḳdārı Nemçe ḳāfirleri ve yigirmi biñ kadar Macār ḳāfirleri bir ṣabāḥ Ṭemeşvār Ḳal‘ası’nı muḥāṣara idüp, ḳal‘a-yi mezbūrdan biñ ḳadar serḥadli beş yüz ḳadar Ṭāṭār ‘askerleri cümle ṭaşra olup ḳüffāra ḳarşu durup Macār yürüyüp ve biz daḫi ol biñ serḥadlı ve beş yüz Ṭaṭarlar ḳarşuladuḳda ḥavānlaruñ ağızlarına beraber ṭaş doldurup ṭop-vārī ateş eyledükde düşmen şaşup yüz çevirdiler. Ḳrāl olan Rāḳoviçse oġlu yaralanup esīr oldı. İmdi bu naṣīḥatdür ṣulḥ arasında küffāruñ ḥīlesi çoḳdur bundan ġaflet olınmaya.

1a: Veznedür.

[57b]

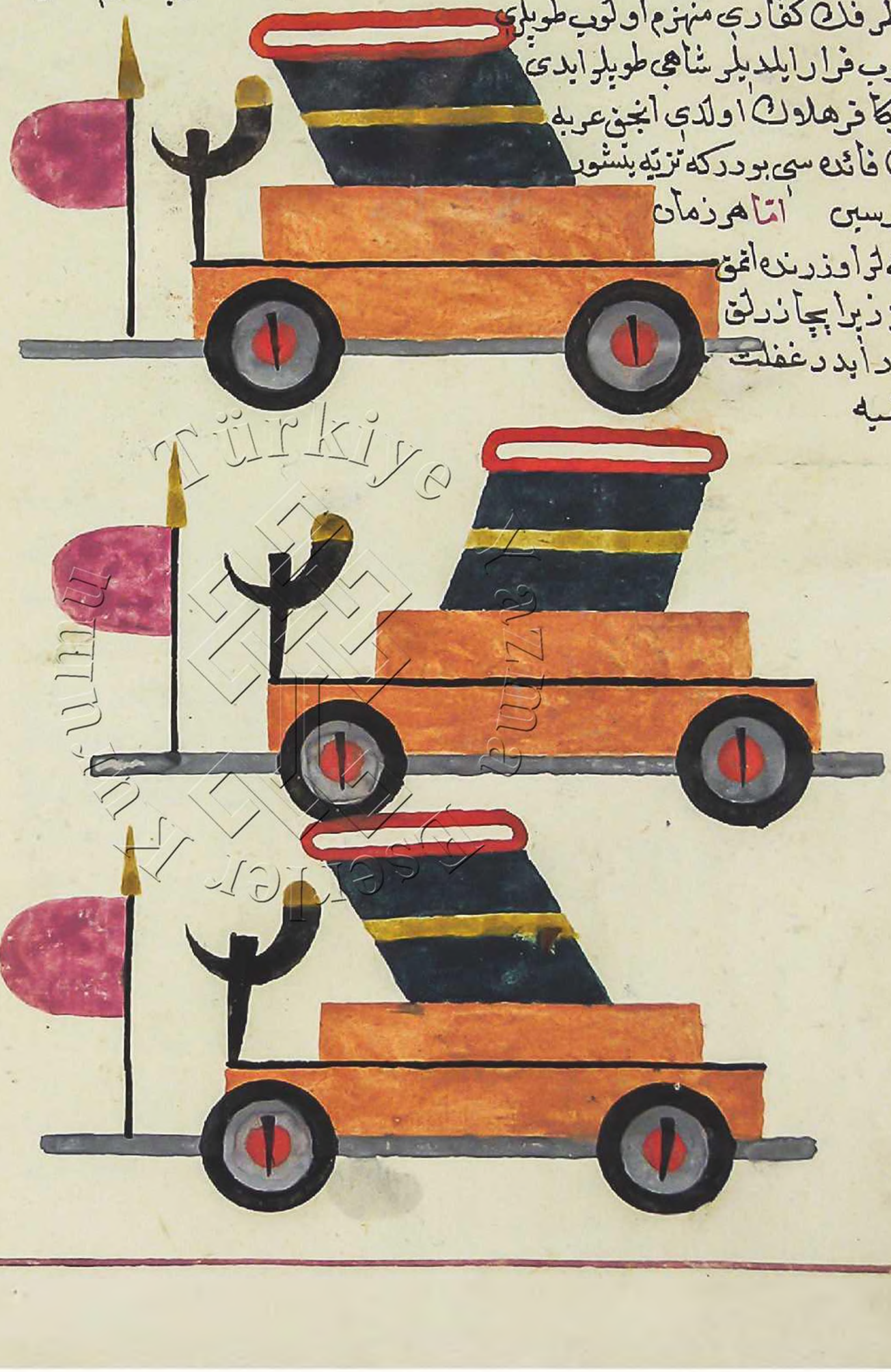
1: Veznedür.

2: Mezbūr ḥavānı ṭop-vārī ṭaş doldurup atılduġı ṣūretdür ki maḥallinde düşmen-i dīn, ʿasker-i İslām'ın üzerine alāyların bağlayup geldükde bu minvāl ateş idesin. İnşā'allāhu Teʿālā düşmen münhezim olmasına sebep olursın. Ṣūret-i mezbūr düşmen üzerine ḫumbaralar ile ṭaş atmaḳ ḥavān ile ne minvāl üzere olduġın gösterilmişdür.

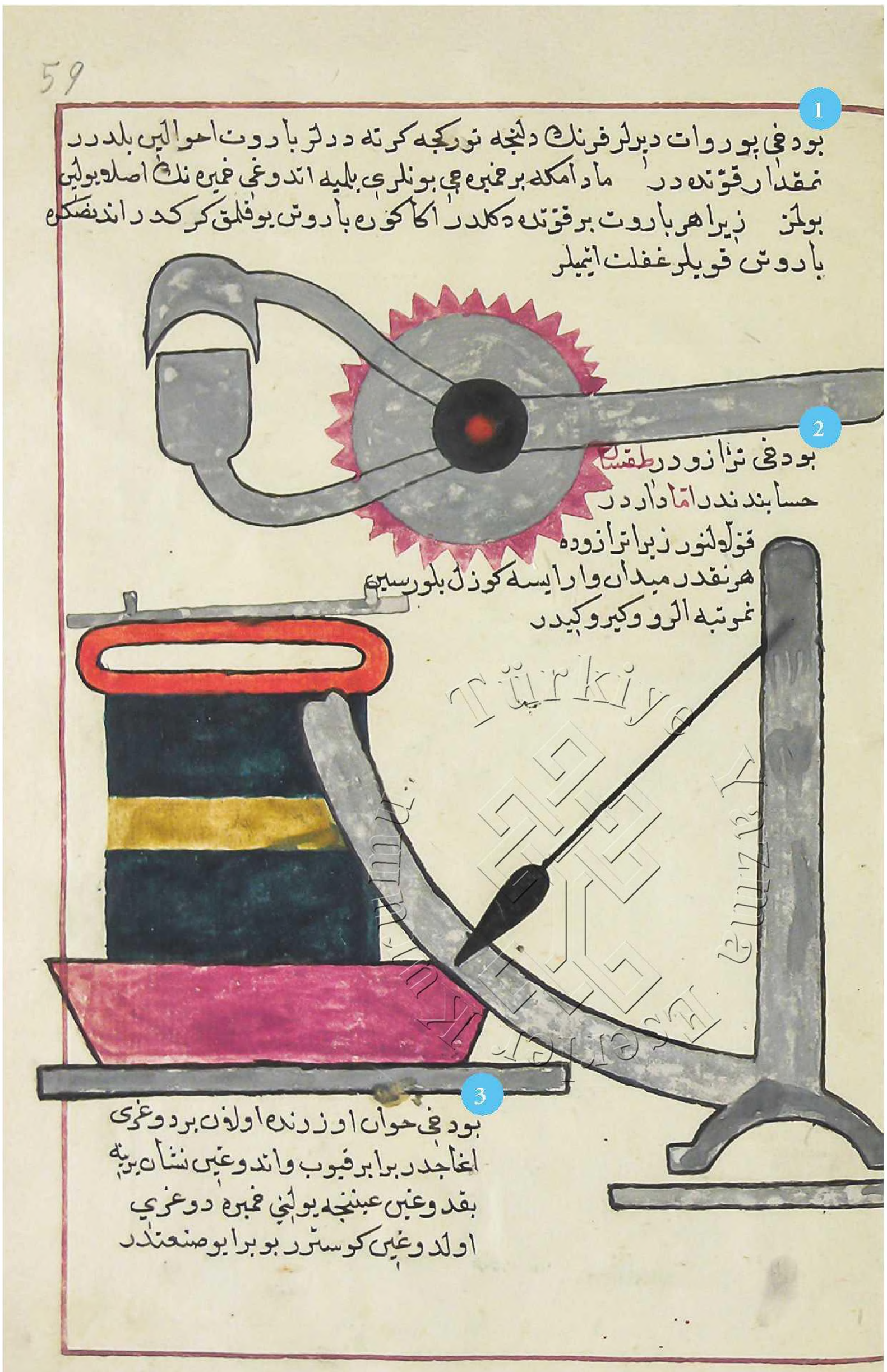
3: Bu daḫi gice ile ṭābūr üzerine beş on ḥavāna ṭaş doldurup düşmenüñ ziyādesiyle ṣaḳladuġı şeydür, maḥalli düşdükde ġaflet olınmaya.

[58b] Bunlar dahi ʿaraba üzerinde olan ḫumbaralar bu minvāl üzeredür. Osmān Aġa ile īcād olındı. Ammā ḳullanmada güçlük vardur. İbtidā naʿl ḳıran senesinde çıḳrıḳlı yapdurduḳ. Ḳaçan ki ordu-yı hümāyūn üzerine ṭābūr geldükde bu ḥaḳīr humbaracı vekīl idüm. Ḫumbaralar ile ṭābūruñ bir ṭarafına yetişdükde ḳullanmaḳluḳda güçlük olmaġıla ʿarabalar üzerinde ḫumbaraları indirüp aġzına beraber ṭaş doldurup hemān

بو نلرده‌ي عربه اوزرنده اولان خمباره‌لرى بو منوال اوزره در عثمان اغا ايله ايجاد اولندى امّا قوله‌غده كوچلك واردر ابتدا نعل قران سنه سنده چقرقلى يا پدوردق چنكه اوردوي همايون اوزرينه طابور كلدكده بو حقير خمباره‌جي وكيل ايدم خمباره‌لرى ايله طابورك برطرفنه يتشدكده قوله‌غلقده كوچلك اولغله عربه‌لر اوزرنده خمباره‌لرى اندروب اغزنه برابر طاش دولدروب همان طوپ واريي اتلر اولطرفك كفّاريي منهزم اولوب طوپلرى براغوب فرار ايلدكلرى شاهي طوپلر ايدى وافركا فرهلوك اولدي انجق عربه لرك فائده سي بودركه تزيه يتشور وارسين امّا هر زمان عربه‌لر اوزرنده اتمق اولمز زيرا پجاذرلق ظهور ايدر غفلت اولنميه

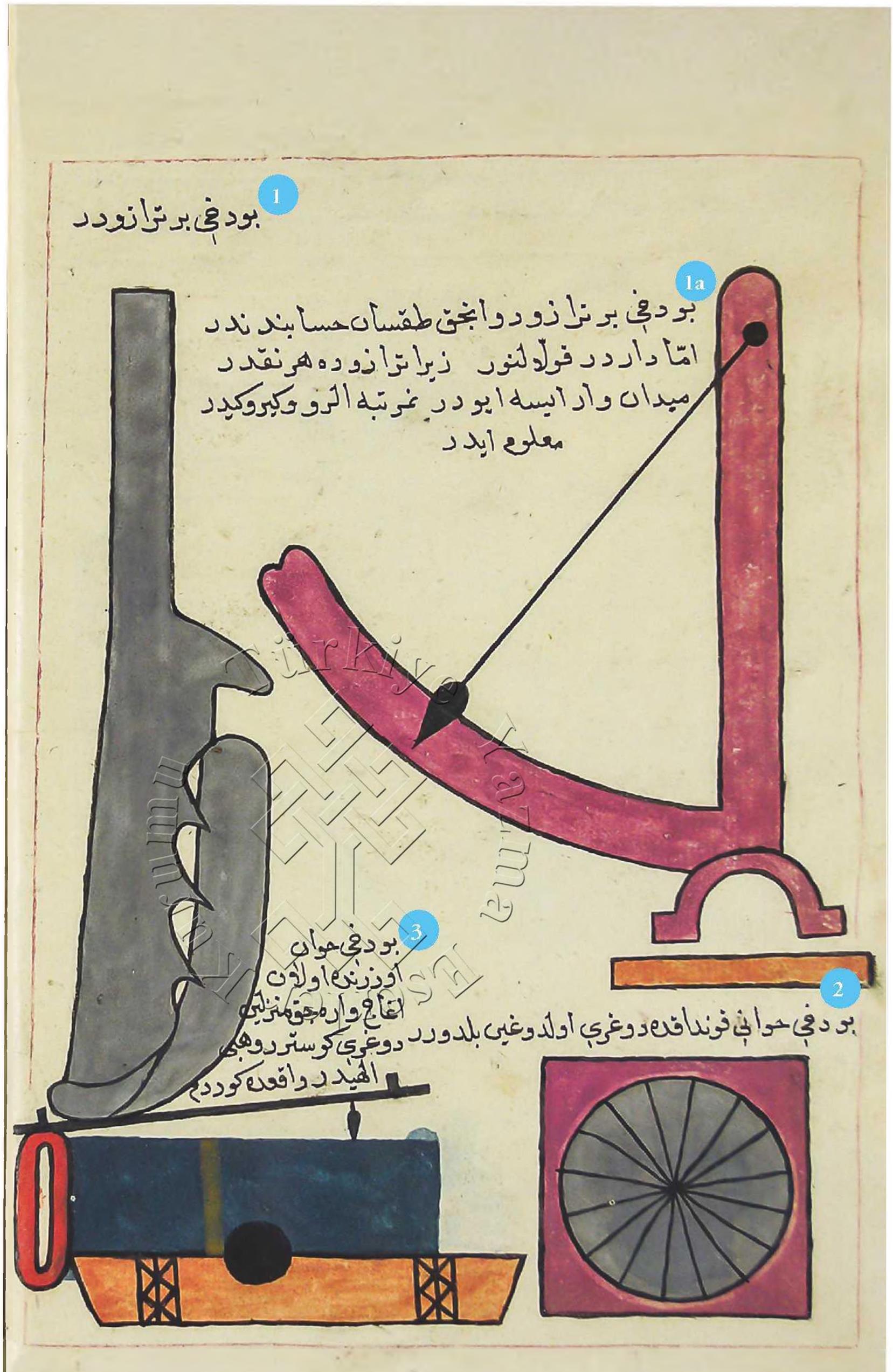
ṭop-vārī atılur. Ol ṭarafuñ küffārı münhezim olup ṭopları bıraġup firār eylediler. Şāhī ṭoplar idi vāfir kāfir helāk oldı. Ancaḳ ʿarabalaruñ fā'idesi budur ki tiziyye yetişür varırsın. Ammā her zamān ʿarabalar üzerinde atmaḳ olmaz. Zīrā paçazarlıḳ ẓuhūr ider ġaflet olınmaya.

[59a] 1: Bu daḫi porvāt dirler Frenk dilince Türkçe *kirte* dirler. Bārūt aḥvālin bildürür ne miḳdār ḳuvvetdedür. Mademki bir ḫumbaracı bunları bilmeye atduġı ḫumbaranuñ aṣlā yolın bulmaz. Zīrā her bārūt bir ḳuvvetde degüldür aña göre bārūt yoḳlamaḳ gerekdür andan ṣoñra bārūtın ḳoyalar ġaflet itmeyeler.

2: Bu daḫi terāzüdür ṭoḳsan ḥesābındandur. Ammā dardur ḳullalanur. Zīrā terāzüde her ne ḳadar meydān var ise güzel bilürsin ne mertebe ilerü ve girü gider.

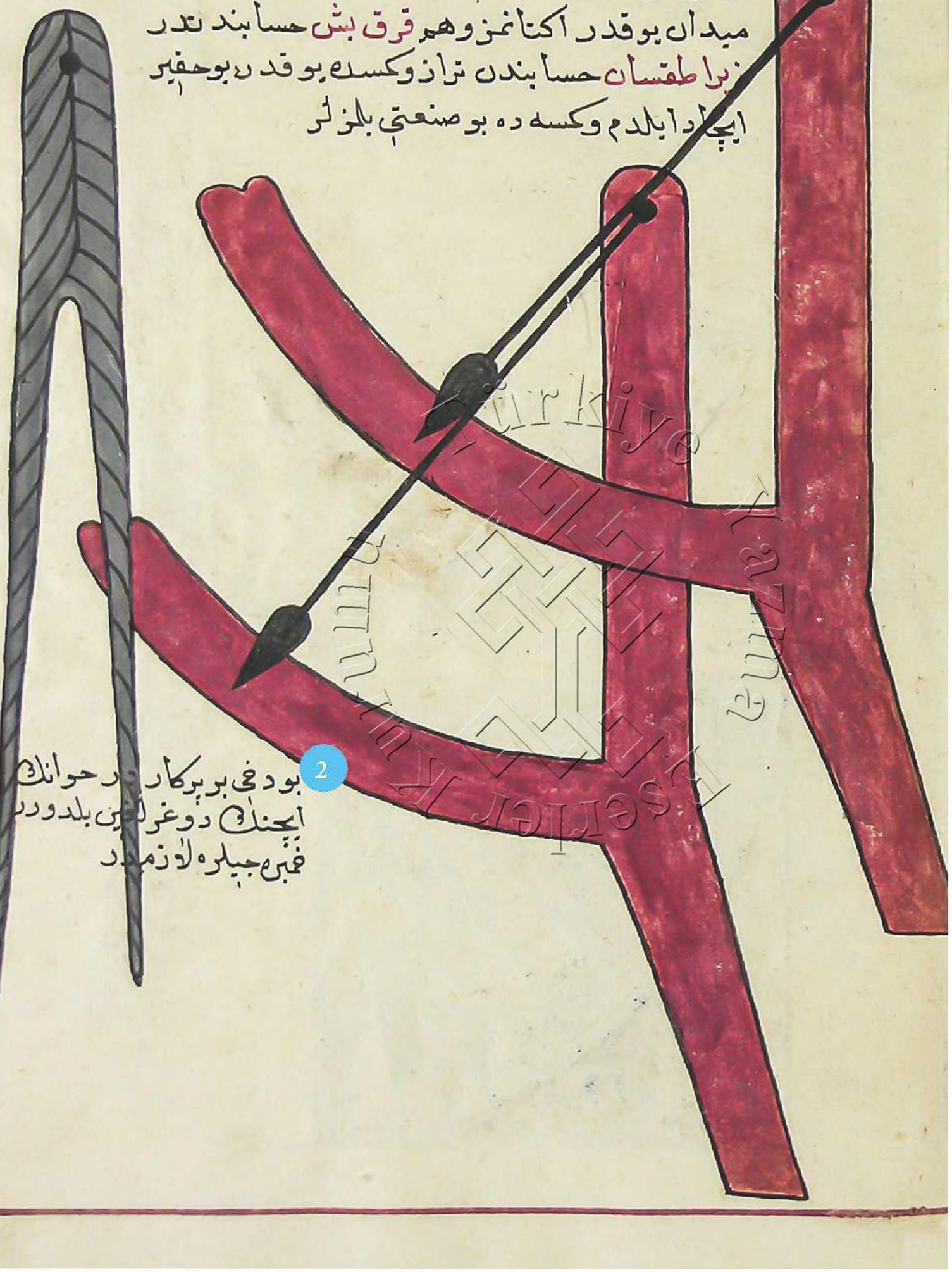
3: Bu dahi havān üzerinde olan bir doġrı aġaçdur. Beraber ḳoyup ve atduġın nişān yirine ne baḳduġın ʿaynınca yolını ḫumbara doġrı olduġın gösterir, bu bir eyü ṣanʿat atdur.

[59b] 1: Bu daḫi bir terāzüdür.

1a: Bu daḫi bir terāzüdür. Ancaḳ ṭoḳsan ḥesābındandur. Ammā dardur ḳullalanur. Zīrā terāzüde her ne ḳadar meydān var ise eyüdür. Ne mertebe ilerü ve girü gider maʿlūm ider. 2: Bu daḫi ḥavānı ḳundaḳda doġrı olduġın bildürür. 3: Bu daḫi ḥavān üzerinde olan aġac varacaḳ menzilin doġrı gösterür, vehb-i ilahīdür vāḳıʿada gördüm.

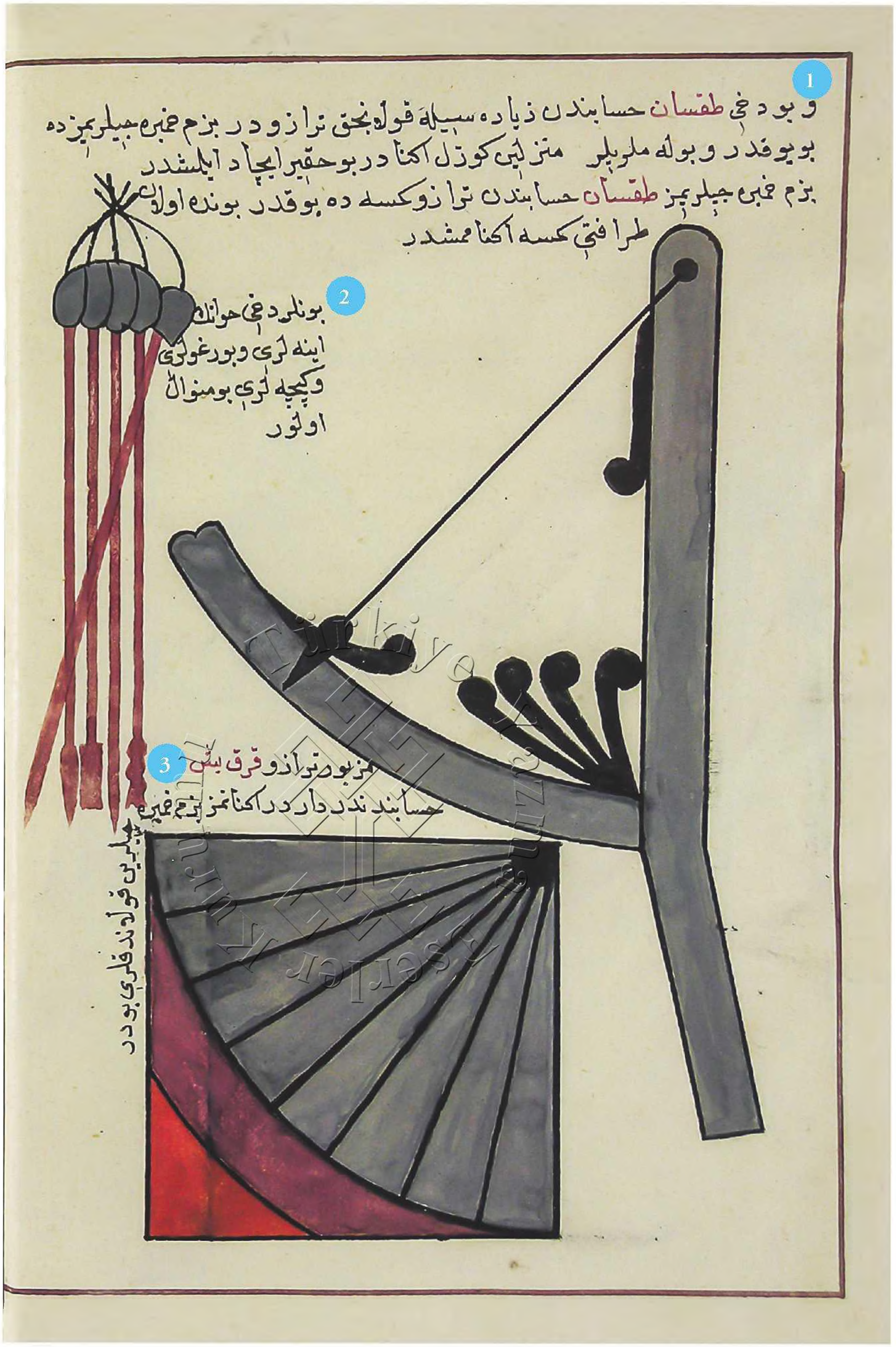
1 بو دخی طقسان حسابندن اولمق اوزره میدانلی بر ترازودرکه
اصلا تخلف ایلمز والدتمز وقچنجی حسابدن ایسه بلدر رقوله بخق
شیدر اما شمدیکی استالر جبندن برتراز وچقار ربقر کوبا که
کز لو بقر اصلا کندو دخی بلمز ممزیته در مادامکه ترازوده
میدان بوقدر اکنا نمز وهم قرق بش حسابندر
زیرا طقسان حسابندن تراز وکسه بوقدر بوحقیر
ایچاد ایلدم وکسه ده بو صنعتی بلمز لر

2 بو دخی بر پرکار در حوانك
ایچنك دوغرلغین بلدوردر
قمپس جیلره لازمدر

[60a] 1: Bu daḫi ṭoḳsan ḥesābından olmaḳ üzere meydānlı bir terāzüdür ki aṣlā teḫallüf eylemez ve aldatmaz ve ḳaçıncı ḥesābdan ise bildürür. Ḳullanacaḳ şeydür. Ammā şimdiki ustalar cebinden bir terāzü çıḳarur baḳar güyā ki gizlü baḳar, aṣlā kendü daḫi bilmez, ne meziyetdedür. Mādemki terāzüde meydān yoḳdur añnanmaz ve hem ḳırḳ beş ḥesābındandur. Zīrā ṭoḳsan ḥesābından terāzü kimsede yoḳdur bu ḥaḳīr īcād eyledüm ve kimsede bu ṣanʿatı bilmezler.

2: Bu daḫi bir pergārdur ḥavānuñ içinüñ doġrılıġın bildürür ḫumbaracılara lāzımdur.

[60b] 1: Ve bu daḫi ṭoḳsan ḥesābından ziyādesiyle ḳullanıcaḳ terāzüdür. Bizüm ḫumbaracılarımuzda bu yoḳdur ve bulamadılar ve böyle menzilin güzel añnadur bu ḥaḳīr īcād eylemişdür. Bizüm ḫumbaracılarımuz ṭoḳsan hesābından terāzü kimsede yoḳdur. Bunda olan ṭarāfeti kimse añnamamışdur.

2: Bunlar daḫi ḥavānuñ aynaları ve burġuları ve keçeleri bu minvāl olur.

3: Mezbūr terāzü ḳırḳ beş ḥesābındandur, dardur, añnanmaz bizüm ḫumbaracıların ḳullanduḳları budur.

1 بو دخی طقسان حسابندن اولمق اوزره بر ترازو در بزم طنبه جبلرنیزده
بولنور و هم بو ترازونك بولنی بو لله ممشالرد بو حقیر ایجاد ایلدم

2 بونلر دخی مسّین کیسه لر ایچنده ایکشر اوجر ایل طنبه سی قیوب ایچنه بارود
دولدرد و اغزلرینه بر ر کوچك طنبه طپاسی قیوب و بغلیوب متریسلر بر بر ینه
یقین اولدقجه یکیچریلره ویروب و یاخود طابورا وزدیرنه یوریوش ایلدکده اتار
ایوجنك الوتیدر بلغراد قلعه سی محاصره سنده اکثر کافرلر یوریوش ایلدکده
بویله ایدردی یکیچریلره ویروب بونکله کافرلری ضبط ایدرلردی زیاده سیله
کرکلی شیدر غفلت اولنمیه

Türkiye

[61a] 1: Ve bu daḫi ṭoḳsan ḥesābından olmaḳ üzere bir terāzüdür. Bizüm ḫumbaracılarımuzda yoḳdur ve hem bu terāzünüñ yolın bulamamışlardur bu ḥaḳīr īcād eyledüm.

2: Bunlar daḫi meşīn kīseler içinde ikişer üçer el ḫumbarası ḳoyup içine bārūt dolar ve aġızlarına birer kücük ḫumbara ṭıpası ḳoyup ve baġlayup metrīsler birbirine yaḳın oldukça yeñiçerilere virüp veyāḫūd ṭābūr üzerine yürüyüş eyledükde atar, eyü cenk ālātıdur. Belġrad Ḳal'ası muḥāṣarasında ekṣer ḳāfirler yürüyüş eyledükde böyle iderdi. Yeñiçerilere virüp bunuñla kāfirleri żabṭ iderlerdi. Ziyādesiyle gerekli şeydür ġaflet olınmaya.

[62a]

1a: Tüfenklerdür.

2b, 2c: Vezne 3a: Bu daḫi sepet ḫumbaralarınuñ ṣūretidür ve lakin böyle göstermeden murād iki ḫumbaranuñ yolı biri bir ṭarafa ve ikisi bir ṭarafa olmaḳdan murād düşmene varduḳda şāşırmaḳ içündür. Zīrā ḫumbaraları ne ṭarafa gider bilmez.

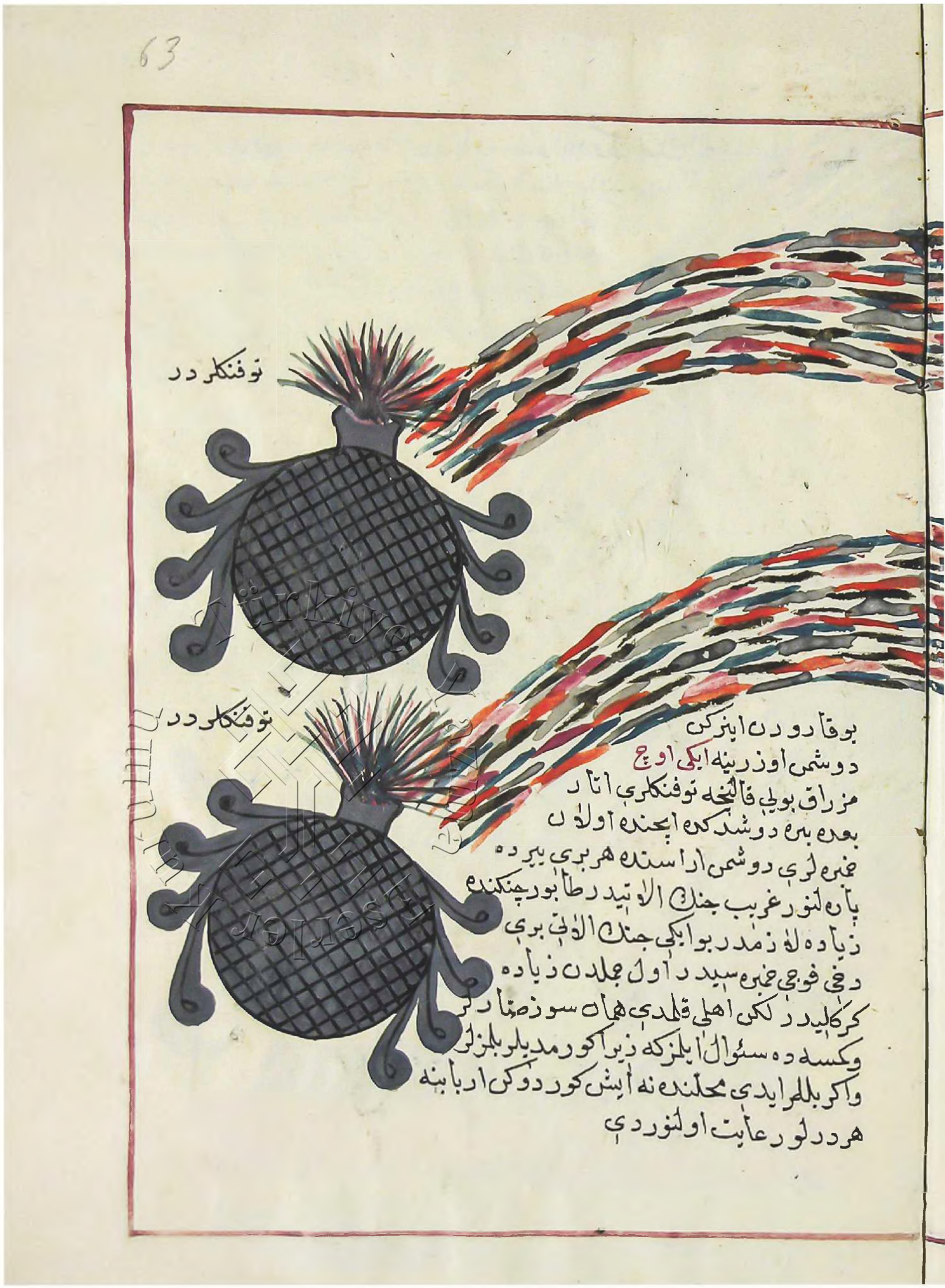

[61b]

1: Tüfenklerdür.

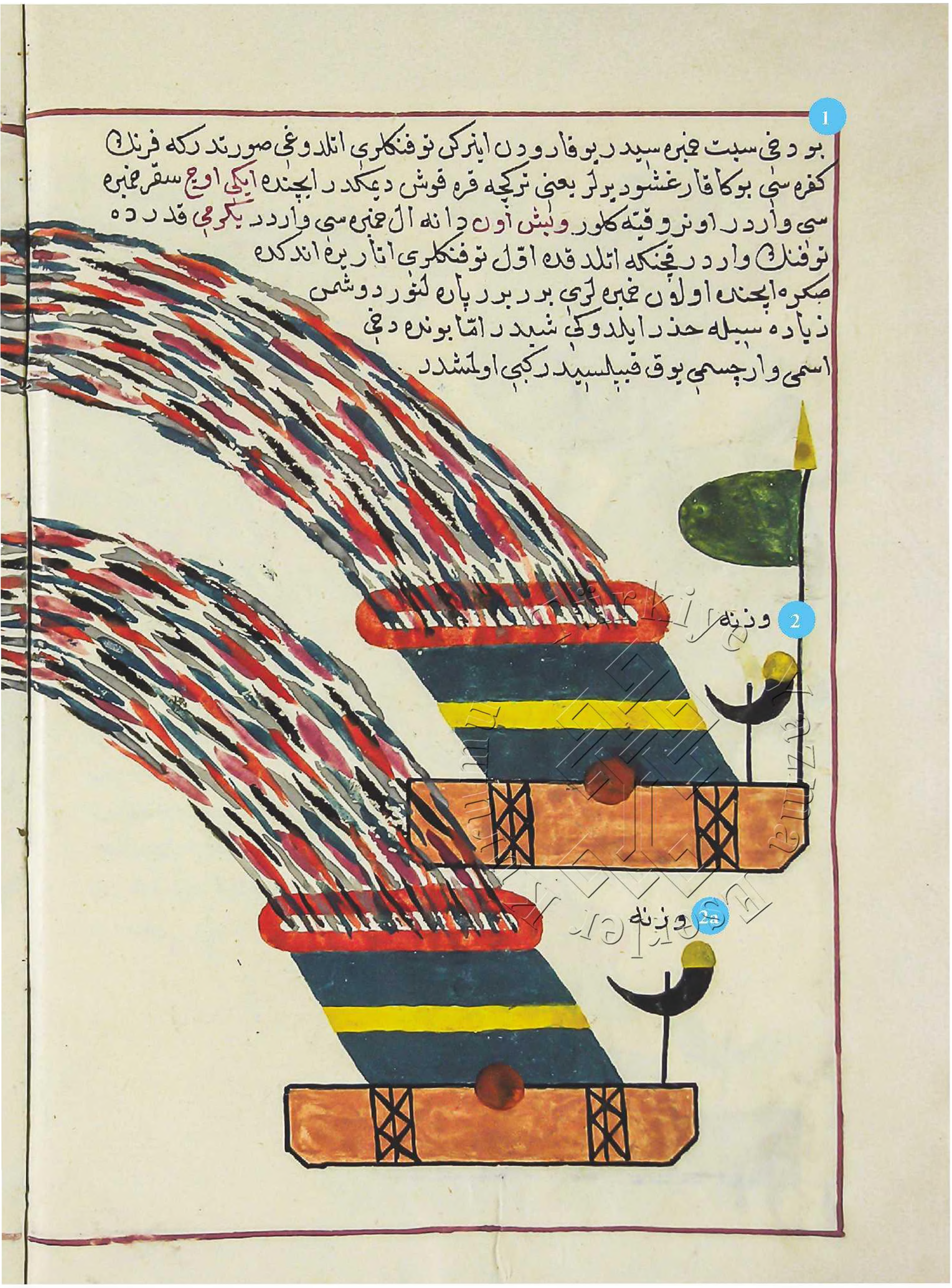
2, 2a: Vezne

3: Bu daḫi sepet ḫumbaralarıdur ki atılduġı ṣūretdür ve eṭrāfında olan tüfenkleri atduġı ṣūretdür. Tamām düşmen üzerine geldükde yuḳarudan aşaġı atar. Baʿdehu yire indükde içinde olan ḫumbaraları pārelenür.

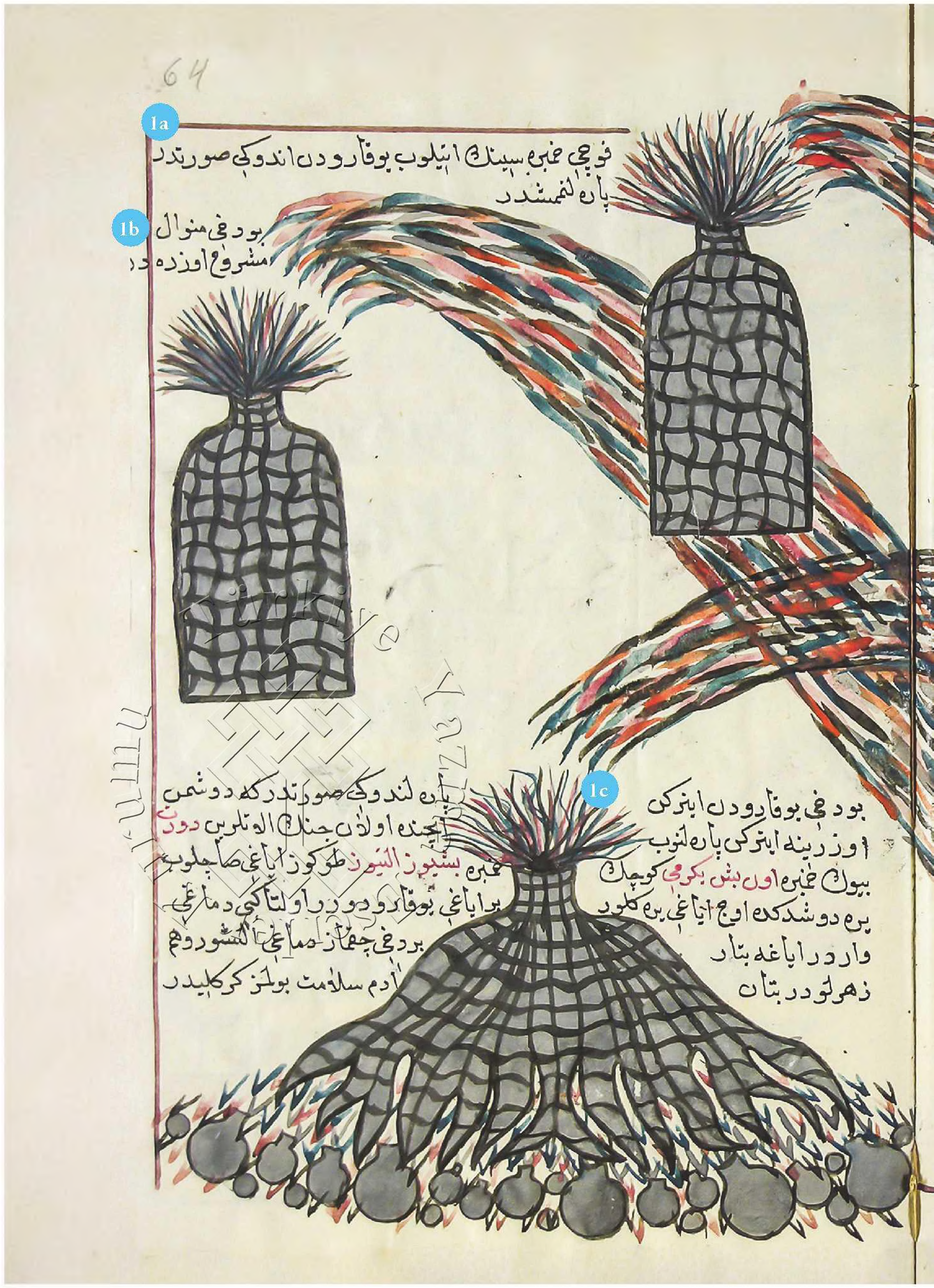

بوقادودن اینرکن
دوشمن اوزرینه ایکی اوچ
مزراق بویی قالنجه توفنکلری اتار
بعده بره دوشدکده ایچنده اولان
خمره لری دوشمن اراسنده هربری پیرده
پاره لنور غریب جنک الاتیدر طاپ بورچنکنده
زیاده له زمدر بو ایکی جنک الاتی بری
دخی فوجی خمره سیدر اول جلدن زیاده
کرکلیدر لکن اهلی قلمدی همان سوزصتار کن
وکسه ده سئوال ایلمزکه زیرا کورمدیلر بلمزلر
واکر بللمرایدی محللنده نه ایش کوردوکن اربابنه
هرد لو رعایت اولنوردی

63a] 1a: Yuḳarudan inerken düşmen üzerine iki üç mızrāk boyı ḳalınça tüfenkleri atar. Baʿde yire düşdükde içinde olan ḫumbaraları düşmen arasında herbiri yirde pārelenür. Ġarīb cenk ālātıdur ṭābūr cenginde ziyāde lāzımdur. Bu iki cenk ālātı biri daḫi fucı ḫumbarasıdur. Ol ḫumbara ziyāde gereklidür. Lakin ehli ḳalmadı. Hemān söz ṣatarlar ve kimse de suʿāl eylemez ki zīrā görmediler bilmezler. Ve eger bileler idi maḥallinde ne iş gördügin erbābına her dürlü riʿāyet olınurdı. 3, 3a: Tüfenklerdür

[62b] 1: Bu daḫi sepet ḫumbarasıdur. Yuḳarudan inerken tüfenkleri atılduġı ṣūretdür ki Frenk keferesi buña Kārġışū (?) dirler, ya‘ ni Türkçe Karaḳuş dimekdür. İçinde iki üç saḳar (?) ḫumbarası vardur, onar vaḳiyye gelür ve beş on dane el ḫumbarası vardur. Yigirmi ḳadar da tüfenk vardur. Ḳaçan ki atıldukda evvel tüfenkleri atar yire indükde ṣoñra içinde olan ḫumbaraları birer birer pārelenür. Düşmen ziyādesiyle ḥaẕer eyledügi şeydür. Ammā bunda daḫi ismi var cismi yoḳ ḳabīlesidür gibi olmışdur. 2, 2a: Vezne

[64a] 1a: Fuçı ḫumbarasınuñ atılup yuḳarudan indügi ṣūretdür, pārelenmemişdür.

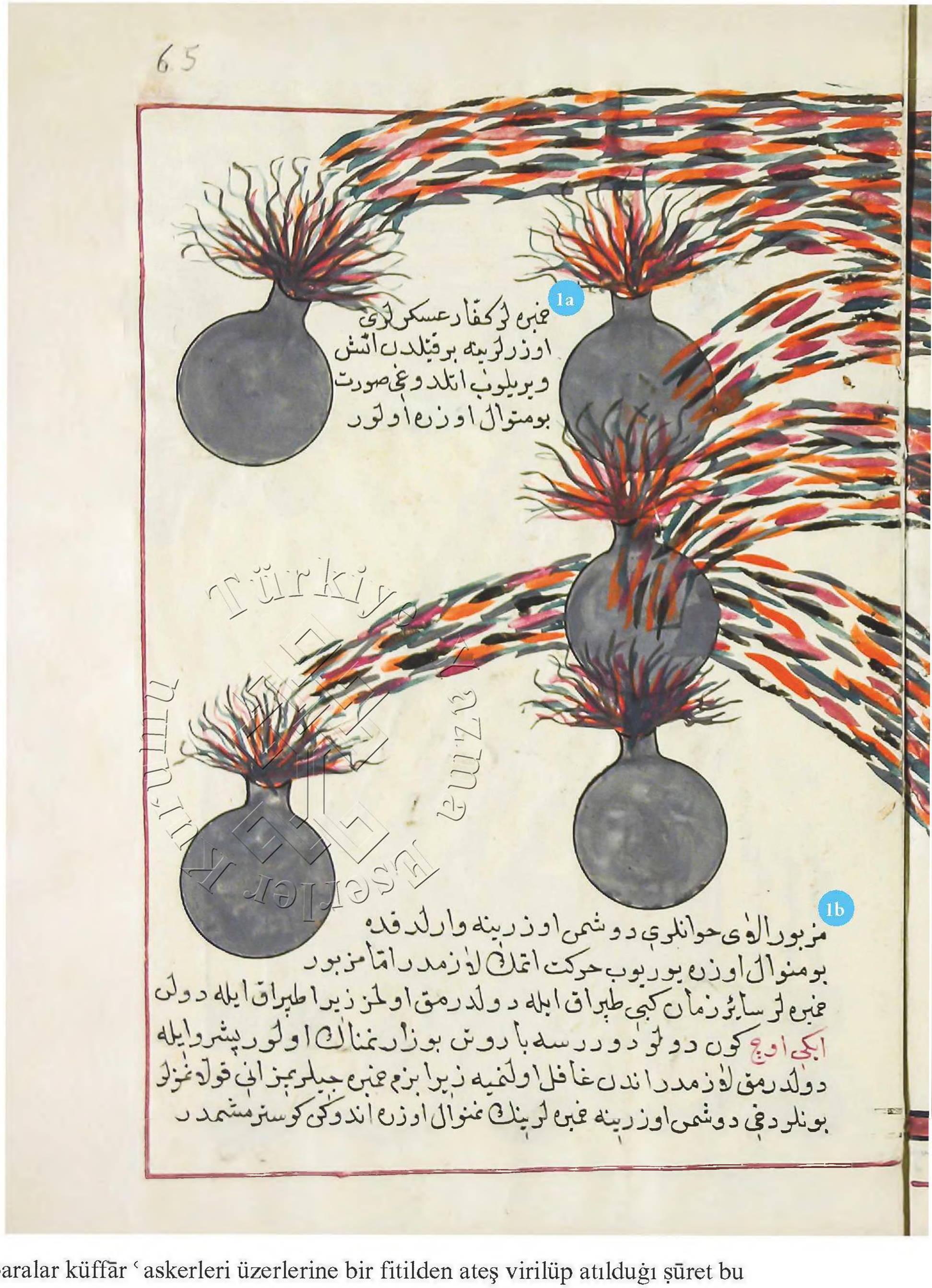
1b: Bu daḫi minvāl-i meşrūḥ üzeredür.

1c: Bu daḫi yuḳarudan inerken pārelendügi ṣūretdür ki düşmen üzerine inerken pārelenüp içinde olan cenk ālātların dört büyük ḫumbara on beş yigirmi küçük ḫumbara beş yüz, altı yüz ṭoñuz ayaġı ṣaçılup yire düşdükde üc ayaġı yire gelür bir ayaġı yuḳaru durur. Olta gibi damaġı vardur. Ayaġa batar bir daḫi çıḳmaz. Damāġı aluşur, hem zehirlüdür. Batan adam selāmet bulmaz gereklidür.

[63b] 1: Bu daḫi fuçı ḫumbarasıdur. Düşmen ziyāde ḥaẕer eyledügi cenk ālātıdur. Ḳandiye Ḳalʿası'nda dā'imā düşmen ʿasker-i İslām üzerine atardı. Beş yüz ḫumbara atmaḳdan on fuçı ḫumbarası atmaḳ yegdür. Ḫuṣūṣā gice ile ṭābūr üzerine elli fuçı ḫumbarası atılursa içinde olan düşmende aṣlā ḥarekete mecāli ḳalmaz. Ziyāde gereklidür. Ancaḳ ehli nādirdür, bilürüz dirler ammā ḥālbuki bilmezler ve ehline daḫi mürācaʿat etmezler.

2, 2a: Vezne

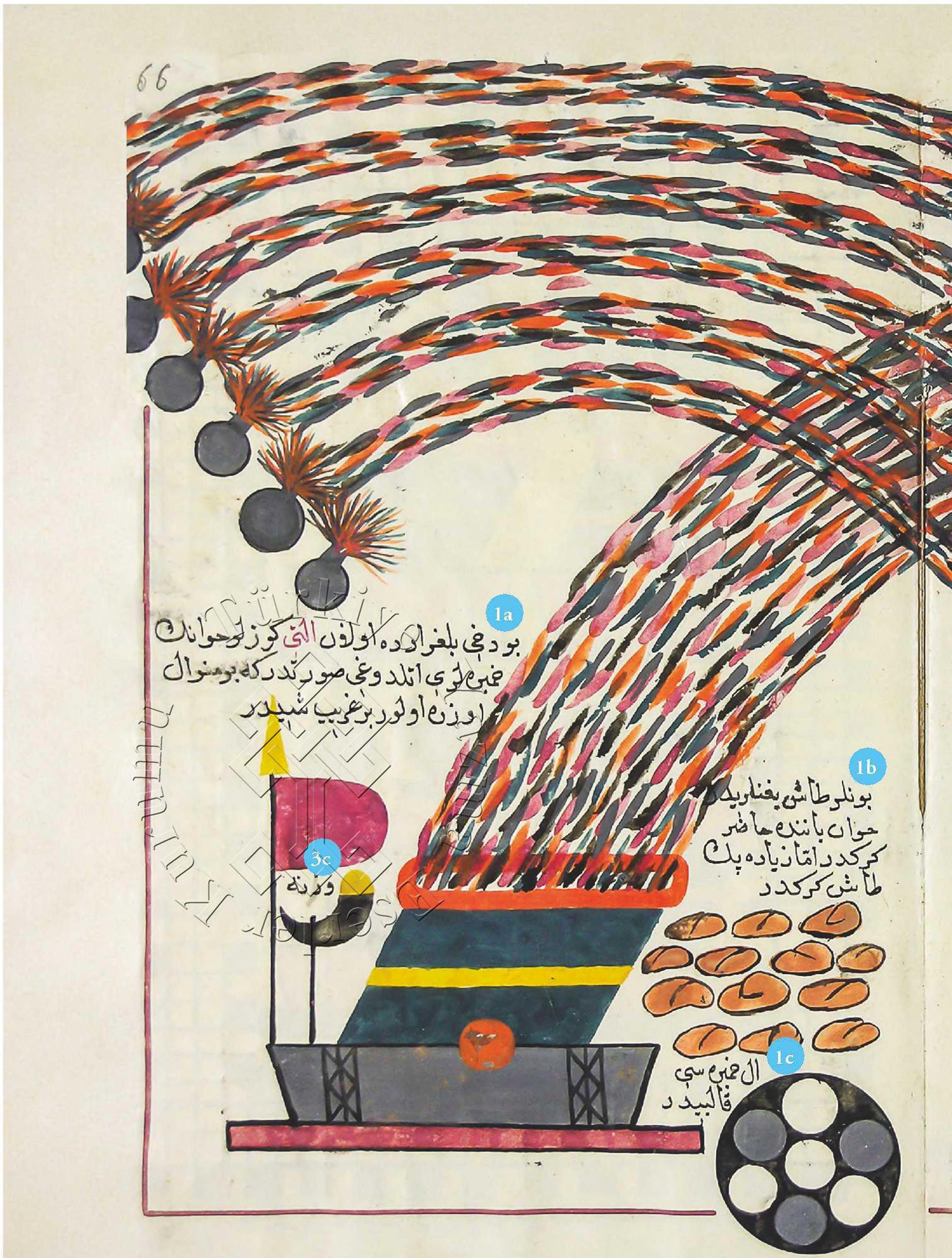
[65a] 1a: Ḫumbaralar küffār ʿaskerleri üzerlerine bir fitilden ateş virilüp atılduġı ṣūret bu minvāl üzere olur.

1b: Mezbūr alāy ḥavānları düşmen üzerine varıldukḍa bu minvāl üzere yürüyüp ḥareket itmek lāzımdur. Ammā mezbūr ḫumbaralar sā'ir zamān gibi ṭoprakḳ ile doldurmakḳ olmaz. Zīrā ṭoprakḳ ile dolan iki üç gün dolu durursa bārūtın bozar. Nemnāk olur peşrev ile doldurmakḳ lāzımdur. Andan ġāfil olınmaya. Zīrā bizüm ḫumbaracılarımuz anı ḳullanmazlar. Bunlar daḫi düşmen üzerine ḫumbaralarınuñ ne minvāl üzere indügin göstermişümdür.

[64b] 1: Ḫumbaralar ʿarabalar ile düşmen kāfirleri üzerine bu minvāl üzere yürürler bundan ġāfil olmayalar gereklidür şeydür.

2, 2a, 2b, 2c: Vezne

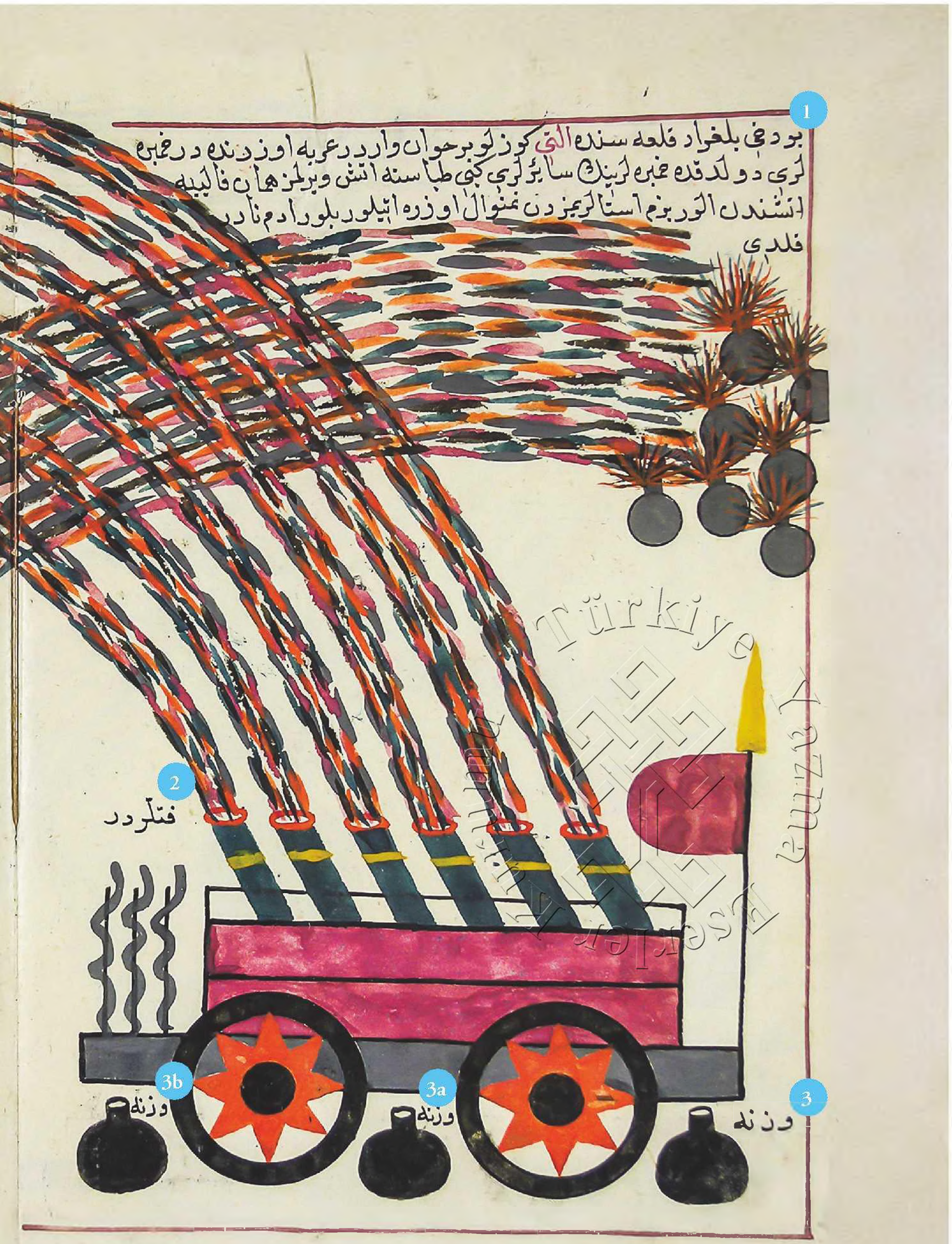

[66a] 1a: Bu daḫi Belġrad'da olan altı gözlü ḥavānuñ ḫumbaraları atılduġı ṣūretdür ki bu minvāl üzere olur bir ġarīb şeydür.

1b: Bunlar ṭaş yıġınlardur ḥavān yanında ḥāżır gerekdür. Ammā ziyāde pek ṭaş gerekdür.

1c: El ḫumbarası ḳālıbıdur.

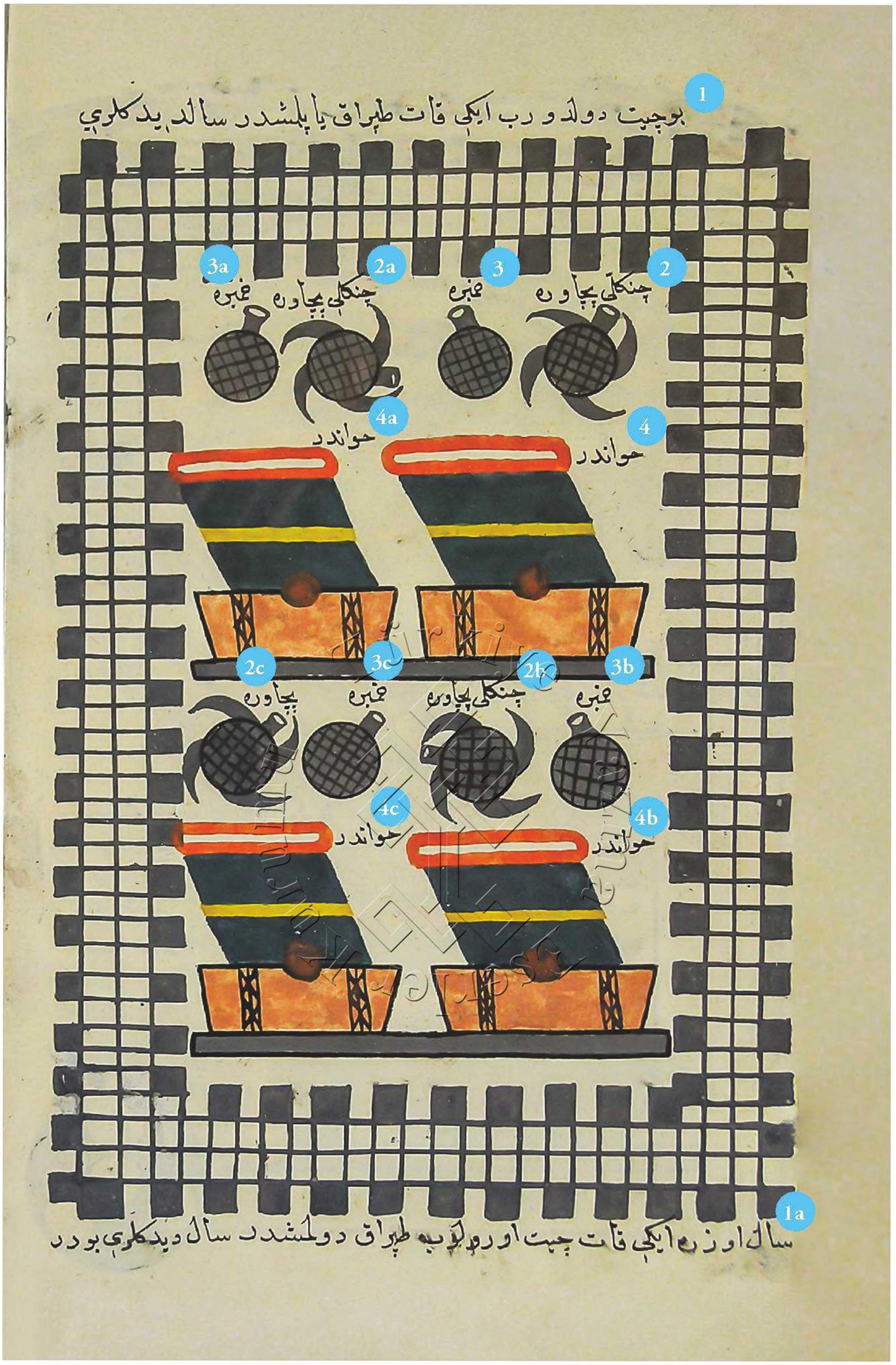
3c: Vezne

[65b] 1: Bu daḫi Belġrad Ḳal‘ası’nda altı gözlü bir ḥavān vardur. ‘Araba üzerindedür. Ḫumbaraları dolduḳda ḫumbaralarınuñ sā’irleri gibi ṭıpāsına ateş virilmez. Hemān fālya ateşinden alur bizüm ustalarımuzdan ne minvāl üzere atılur bilür adam nādir ḳaldı.

2: Fitillerdür

3, 3a, 3b: Vezne

[66b]

1: Bu çiyt doldurup iki ḳat toprak yapılmışdur sal didükleri,

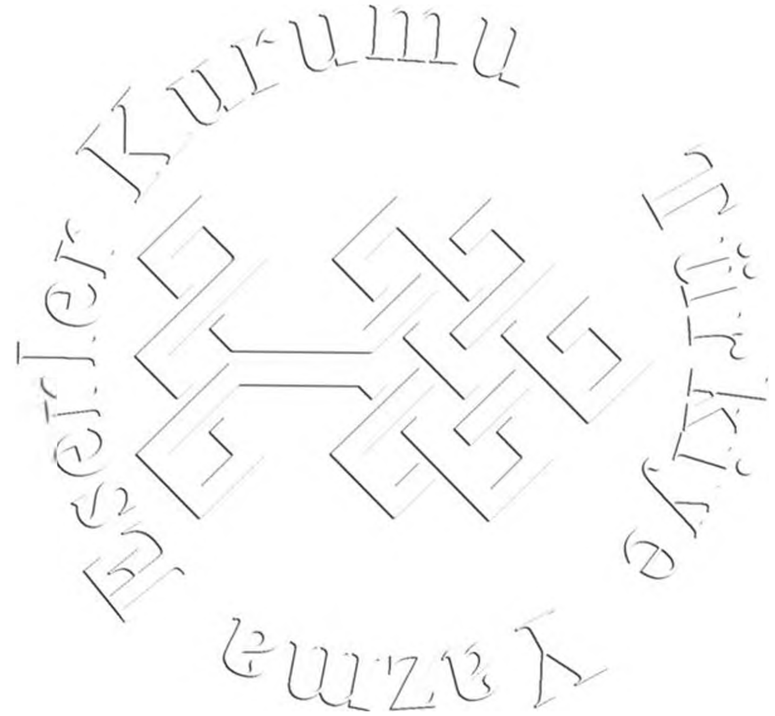
1a: Sal üzere iki ḳat çiyt örülüp toprak dolmışdur sal didükleri budur.

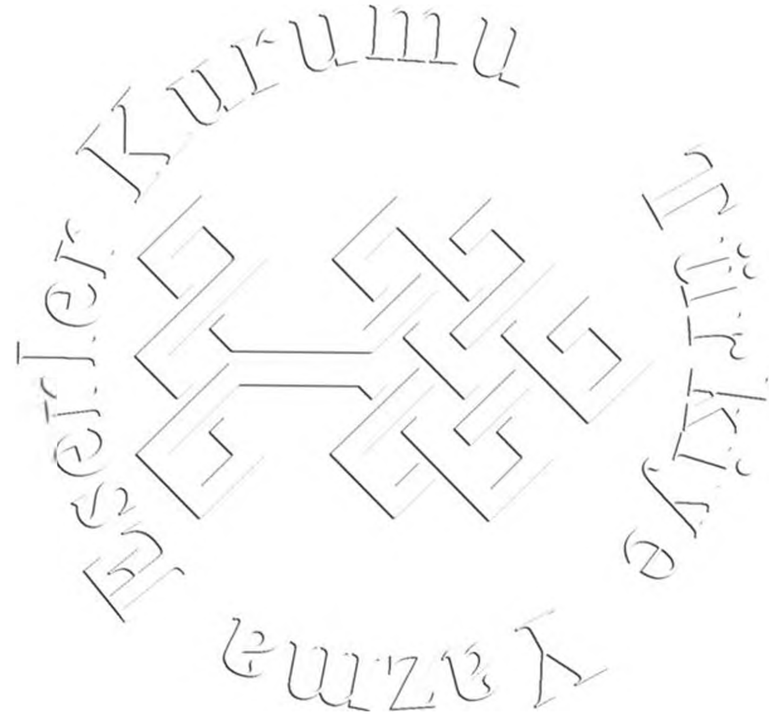
2, 2a, 2b: Çengelli paçavra

2c: [Çengelli] paçavra

3, 3a, 3b, 3c: Ḫumbara

4, 4a, 4b, 4c: Ḫavāndur

Yazma Kurumu
Resmi Evrak

Yazma Kurumu
Resmi Evrak

DİZİN

A

Abdurraḥman Pāşā 66

Aḥmed Aġa 69, 96, 97, 99

Aḥmed Keṯḥüdā 94

Aḳdeniz 86

Aḳet Kalesi 77

Ali Ağa 10, 11

Ali Keṯḥüdā 94

Ali Pāşā 67, 74, 94

altı ağızlı ḥavān 129

Anaboli Kalesi 73, 101

Anaṭolı 111, 118

Arabistān 75, 131

Avrupa 10

Avusturya 10

Azaḳ Kalesi 63, 68, 81, 85, 98

B

Babaeskisi 69, 99

balyemez 72, 84, 112

Banyaluka 84

başdārda 136

baş ḫalife 66

Bayramoğlu Ali Ağa 9

Bec 99

Bec Kalesi 69

Beç 97

Beç Kalesi 94

Belġrad 38, 69, 71, 73, 85, 86, 88, 99, 129, 130, 137, 156

Belġrad Kalesi 66, 83, 84, 85, 92, 97, 131, 147, 157

Beyt-i Cibrīl Kalesi 75, 77

Bosna 63

C - Ç

Ca'fer Pāşā 80, 84, 88, 92, 137

Cāvīz Kalesi 77

cebecibaşı 70, 100

cebeci ve ṭopcı oçağı 115, 118

çehār-i yār-ı güzīn 63

Çehrīn 95, 97, 99

Çehrīn Kalesi 67, 69, 93, 95

Çelebi Muḥammed Pāşā 66

D

Defterdār Aḥmed Pāşā 69, 95, 99

Defterdār Oṣmān Efendi 73

donanma-yı hümāyūn 74, 102, 136

E

Edrene 69, 99, 100

Elmās Pāşā 85

Erẓurūm 77

Esed Kalesi 77

Eskabul 69

F

Ferruh Özpilavcı 12

Fersād Tağı 88, 130, 137

Fransız 71, 79, 85, 86, 97, 115, 118, 127, 129

Fransızlar 136

Fransız taifesi 71, 115, 118, 127, 129

Frenk 143, 151

fucı ḫumbarası 42, 70, 75, 79, 81, 86

G

Ġāzī Sulṭān Aḥmed Ḫān 33, 77, 79, 100, 101

ĠorfaKalesi 74

Gördes Kalesi 73, 100, 101

ġrande ṭulumba 70, 71, 79, 98, 126, 127, 129, 132

Gücile Kalesi 102

Gürcistān 75, 77, 88, 130, 137

Güvealdız Ṭağına 130

H
Ḥalīfe-yi Ṣānī Ali 79, 105, 128
Ḥalīl Pāşā 77, 86, 88, 136, 137
Ḥanya 39, 71, 102, 136
Ḥanya Aṭası 73, 74
Ḥanya Kalesi 40, 86, 87, 101, 136, 137
harbe 126
ḥavān ḫumbaraları 77, 104, 110
Ḥotin 73
Ḥotin Kalesi 88, 137
ḫumbaracıbaşılar 96, 131
ḫumbaracılar 66, 68, 78, 82, 84, 91, 92, 99, 100, 105, 128, 140
Ḫumbaracıbaşı Oṣmān Aġa 129
Ḫumbaracılar ocaġı 96
Humbaracı Ocağı 9
Ḥüseyin Aġa 97

I - İ
İhsan Fazlıoğlu 12
İskender-i ṣānī 100, 101
İskender-i Zülḳarneyn 101
İslām Aġa 69, 96, 97, 99
İslānḳamen 83, 129
İstānbūl 85

K
ḳalyon 74, 86, 129, 136
Ḳamaniçe 94, 96, 99
Ḳamaniçe Kalesi 69
Ḳandiye 38, 75, 112
Ḳandiye Kalesi 38, 68, 69, 72, 73, 95, 96, 99, 108, 153
Ḳānovā 95
Ḳaplan Pāşā 93
ḳapudān pāşā 74, 102, 136
Ḳara Cehennem 86, 136
Ḳaradeniz 101
Karaḳuş 151
Ḳara Muḥammed Aġa 97
Ḳara Muṣṭafa Pāşā 94
Kārġışū 151
Karlofça Antlaşması 10
Ḳıbrıs 68, 81
kirte 143
Ḳoca Ca'fer Pāşā 66
Ḳoca İbrāhīm Pāşā 83, 130
Ḳoron Kalesi 101
Köse Aḥmed Aġa 69, 99
Kürd Bayramoġlı 77, 131

L
Lâle Devri 10
Lipova 96

M
Macār 83, 104, 140
Maḥmūd Beğzāde 96
Mālṭa 87, 136, 137
Māvsa Kalesi 81
Mekke-i Mükerreme 77
Menküşe Kalesi 73, 101
metrīs aġası 96
Mıṣır 39, 86, 136
Mora 100, 101
Mora Aṭaları 73
Moskov 38, 63, 68, 73, 77, 81, 85, 93, 98
Moton Kalesi 73, 101
Muḥammed Aġa 69, 99
Muḥammed el-Muṣṭafā 63, 64, 103, 109, 114, 131
Muḥammed Ḫān Ġāzī 94
Muḥammed Pāşā 74, 77, 101, 114
Muḥammedü'l-Muṣṭafa 89, 98
Muhittin Macit 12
Murād Aġa 97
Muṣlı Aġa 97
Muṣṭafā Pāşā 77

Müse Kalesi 68

N

Nemçe 63, 67, 83, 93, 98, 104, 140

O

Ohri 69, 99

Osmān Ağa 83, 86, 142

P

Pasarofça Antlaşması 10

Prut Suyı 38, 73, 79

R

Rahāvīl Kalesi 77

Rakoczi 83

Rāḳoviçse 83, 104, 140

Ramadanikov 93

Refāhiye 88, 137

Rodos Kalesi 68, 81

Rūmeli 76, 96, 111, 118

Rusya 10

S - Ş

şaçma top 84, 90, 109, 110, 112

Şāliḥ Pāşā 130

serdengeçdi 127

Şamil Çan 12

sepet humbarası 70, 81, 88, 111, 129

Serasker Ḫalīl Pāşā 137

serdengeçdi 71, 94, 111, 115, 118

serdengeçdiler 73, 84, 97, 118

sıçan yolı ağaları 96

Sīdvār Kalesi 68, 81, 110

Şuda Kalesi 74, 101, 102

Sultān Muḥammed Ḫān 68

Sulṭān Aḥmed Ḫān Ġāzī 75

Sulṭān İbrāhīm Ḫān 71, 86, 136

Sulṭān Muḥammed Ḫān Ġāzī 69, 81, 96, 99

Sulṭān Muṣṭafa Ġāzī 96, 130

Sulṭān Selīm Ḫān 68, 81, 110, 115, 118

Sulṭān Süleymān 68, 81, 115, 118

Şāhīn Muḥammed Pāşā 96

şāhī ṭop 72, 90, 92, 105, 109, 110, 111, 112, 142

Şām 77, 131

Şehrübān Kalesi 77

Şermet 93

T

Tāşma Suyı 93

tersāne 74, 86

Tersāne 98

tershāne 136

tüfenkli ṭulumba 70, 97, 129, 131

Ṭātār 77, 88, 104

Ṭātār Ṣāliḥ Pāşā 77, 88, 137

Temeşvār 38, 73, 83

Temeşvār Kalesi 83, 103, 115, 118, 140

topcıbaşı 70, 100

Topcubaşı Ali Ağa 109, 112

toprak sürmek 63, 68, 73, 81, 98, 103, 110, 114, 118

U - Ü

Ummān 97, 99

Ummān Kalesi 69

Ümmü'l-ġazā 9

Usta Ali 38, 73, 79

Uyvār Kalesi 81

Ümmet-i Muḥammed 77, 82, 110, 114, 128

V

Vārādīn 85

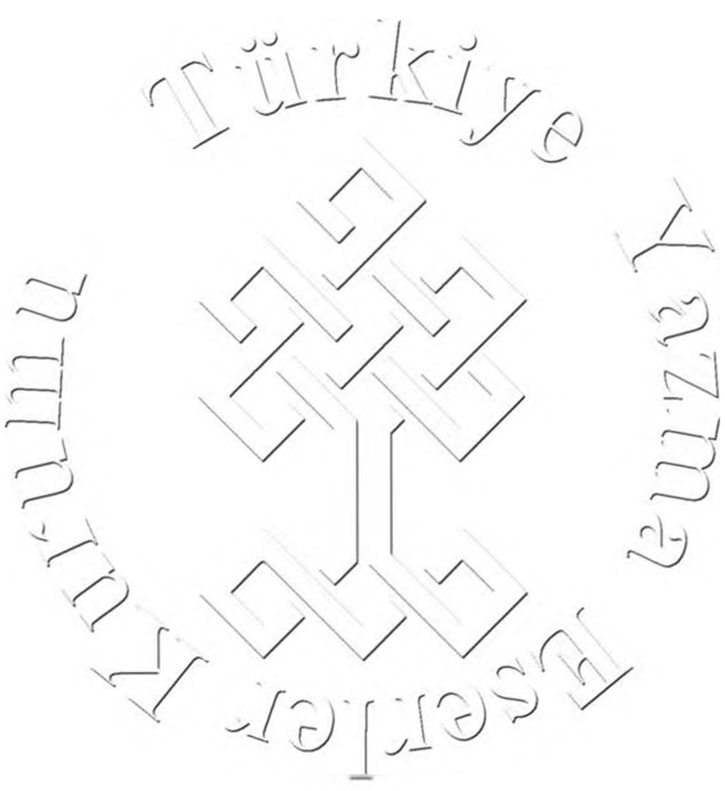
Vārādīn Kalesi 67, 80, 94

Venedik 10

Vezīr Aḥmed Pāşā 69, 99

Vezīriaẓam Fāżıl Aḥmed Pāşā 95
Vezīr Muṣṭafā Pāşā 69

Y
Yābad Kalesi 75, 77
yaylım ṭop 104
Yūsuf Pāşā 87, 104, 131, 136, 137
Yusuf Şafak 12

SÖZLÜK

ʿAlā : (a.s.) Yüksek, yüce.

ʿĀlem-penāh : (a.f.b.i.) Alemin sığınacağı yer.

ʿAmel eylemek: (a.i.) İş yapmak.

ʿAvdet: (a.i.) Geri gelme, dönüş.

ʿAvn: (a.i.c.) Yardım.

ʿAẕīmü'ş-şān: (a.b.s.) Şanı büyük olan.

Aġnatmak : anlatmak

Aḥvāl-i faside: (a.) Kötü, fena durumlar.

Ālāt : (a.i. âlet'in c.) Aygıtlar.

Arşun: Uzunluk ölçüsü birimi ve aletidir.

Āsān: (f.) Kolay

Āsūde: (f.) Rahat, huzurlu.

Aşıru: aşağı.

Āşikār: (f.s.) Belli, açık.

Bāḳī: (a.i. beka'dan) s. Daimî, kalıcı.

Bālā: (f.s.)Yukarı, üst.

Balyemez ṭop: İtalyanca ballamezza ("yarım top"), balliamezza ya da balimezzo sözcüklerinin bozulmuş şeklidir. Özellikle kale dövmek için kullanılan orta çapta uzun menzilli top.

Baʿdehu: (a.zf.) Sonra.

Barāḳa: (İt.İ. baracca) Tahta, çinko vb. hafif şeylerden yapılmış, temelsiz, eğreti yapı

Barmaḳlık: Dik ve biraz aralıklı olarak yan yana dizilmiş tahta, demir vb. çubuklarla yapılmış bölme veya korkuluk.

Bārūṭ: (f.i.) Ateşli silahla bir merminin atılmasına veya herhangi bir aracın fırlatılmasına yarayan, patlayıcı madde

Başmaḳlık: Alt etmek, yenmek.

Bāştar: Osmanlı donanmasında kullanılan 26-36 oturaklı bir tür savaş gemisi.

Bed-fiʿāl: (f.a.b.s.) Yaptığı işler kötü olan..

Belī: (f.e.) Evet.

Bende: (f.i.c. bendegân) Kul.

Berzaḫ: (a.s.) Zor, güç.

Bī-ḥad: (f.a.b.s.) Hadsiz, sınırsız.

Bi-ʿavnillāh: Allah'ın yardımıyla.

Burġu: Boru.

Cām-ı şehādet: Şehitlik kadehi, şehitlik.

Cebeci: (f.t.b.i.) Yeniçeri ocağına bağlı bir sınıf asker, cephaneci.

Cebecibāşı: Cebecilerin en büyük subayına denir.

Cebecibaşı ocağı: Osmanlı'da silahların temin edilmesi, korunması ve sefer zamanında cepheye götürülmesiyle görevli olan ocaktır.

Cebeḫāne: (f.b.i.) Barut, kurşun, gülle ve benzerleri gibi harp malzemesi ve bunların bulunduğu yer.

Cehd: (a.i.) Çalışma, çabalama, gayret.

Ceng: (f.i.) Savaş, vuruşma..

Cevānib-i erbi□a: Dört taraf.

Cidd: (a.i.) Bir işi gerçekten çalışıp işleme.

Cisr: (a.i.) Köprü.

Cülūs: (a.i.) Tahta çıkmak.

Cümle: (a.i.c.) Hep, tamamı.

Cür'et : (a.i.) Cesaret.

Cürm: (a.i.) suç.

Cüz'ī: (a.s.c. cüz'iyyât) Az, az miktarda.

Çarḫ-ı felek : Yanarken dönerek ateş saçan donanma fişeği.

Çarık: İşlenmemiş sığır derisinden yapılan ve deliklerine geçirilen şeritle sıkıca bağlanan ayakkabı.

Çehār: (f.s.) Dört.

Çengel: (f.i.) Pençe.

Çıḳrık: Ağır bir şeyi çekecek ipin sarılmasına yarayan ve bir eksen üzerinde uzunca bir kolla çevrilerek dönen silindir.

Çiyt : Bir nevi kumaş.

Dālḳılıc: Kılıcını çekmiş olarak, yalın kılıç.

Dānā: (f.s.c.) Bilgili, iyi bilen.

Dāne : (f.i.) Çekirdek, kurşun, gülle.

Ḍarb : (a.i.c. durûb) Dövme, vurma.

Demet: Bağlanarak oluşturulmuş deste, bağlam.

Derūn-ı kitāb: Kitabın içi.

Dīn-i mübīn: (Açık, meydanda olan din) İslâm dîni.

Dīvār : (f.i.) Duvar.

Dögmek: Topa tutmak, basmak, ezmek.

Durġun : Hareketsiz.

Düşmen-i bī-dīn: Dinsiz düşman.

Ecil: (a.i.c. âcâl) Muayyen olan vade, hayatın sonu.

Ecnās-ı □asker : Çeşitli, türlü asker.

Ecr: (a.i.c.) Sevap.

Efkār : (a.i. fikr'in c.) Düşünceler.

Ehliyyet: (a.i.) Mahirlik, beceri sahipliği.

Ekir: Karın ağrısına iyi gelen bir kök, anduz, bitki.

Ekser : (a.s. kesîr'den) En çok,

daha ziyade.

Ekşerī : (a.f.zf.) Çok defa, çoğu.

Emr-i Ḥaḳ : Allah'ın emri.

Eşḳıyā : (a.s. şakî'nin c.) Haydutlar.

Evvelen: (a.zf.) Birinci, ilk olarak.

Faḫr-i kā'ināt : (Hz. Muhammed için kullanılan bir sıfattır.) Kainatın övünç kaynağı.

Falyā : (it.i. Falia) Topları ateşlemek için ağızotunun konulduğu delik.

Fehm : (a.i) Anlama, anlayış.

Ferman : (f.i.) Emir, buyruk.

Fermān-ı 'ālī-şān : Padişah fermanı, buyruğu.

Firār : (a.i.) Kaçma, kaçış.

Fitil: (a.i.) Eskiden topları ve lağımları ateşlemekte kullanılan kaytan biçiminde tutuşturucu madde.

Fitne: (a.i.c. fiten) Ara bozma, karışıklık, fesat.

Fütūḥāt: (a.i.) Fetihler.

Ġaflet : (a.i.) İhmal.

Ġanīmet : (a.i.) Savaşta düşmandan alınan her türlü eşya.

Ġārāt : (a.i. gāret'in c.) Yağmalar.

Ġaraz : (a.i.c. agrâz) Hedef, gaye, maksat.

Ġazā : (a.i.c. gazavât) Din uğruna savaş.

Ġażab : (a.i.) Kızgınlık, hiddet, öfke.

Ġrande: : (it.) Büyük.

Gücen : Kırılmak, darılmak.

Gündüzin: Gündüz vaktinde.

Güzīn: (f.i.) Seçilmiş.

Ḫabīr : (a.s.) Haberli, bilgili.

Ḥaḳīr: (a.s.) Bendeniz.

Ḫalāṣ : (a.i.) Kurtulma, kurtuluş.

Ḥarbe: (a.i.) Kısa mızrak, süngü.

Ḥarbi : (a.i.) Harbe, tüfek doldurmaya, en çok temizlemeye yarayan demirden veya ağaçtan yapılmış çubuk,

Ḫarc: (a.i.) Sarf, bir iş için kullanılan madde.

Ḥāṣıl : (a.s. husûl'den. c. hâsılat) Peyda olan, olan, çıkan.

Ḫaşm-āne : (a.f.b.zf.) Düşmancasına.

Ḫatmü'l-mürselīn : (Peygamberlerin sonuncusu) Hz. Muhammed.

Ḫavf: (a.i.) Korku; korkma.

Ḫayır-ḫāḥ : (a.f.b.s.) İyiliksever.

Ḥaẕer : (a.i.) Sakınma, çekinme.

Ḥendek : (a.i.c. hanâdık) Kale

etrafına açılan uzun çukur.

Hezār: (f.s.) Pek çok, bin.

Ḥırāset : (a.i.) Bekleme; koruma.

Ḥisse-mend : (a.f.b.s.) Hissesi olan.

Ḥod: (f.zm.) Kendi.

Ḥor : (f.s.) Ehemmiyetsiz, değersiz.

Ḥulefā' : (a.i. halîfe'nin c.) Halîfeler.

Ḥumbara : (a.i.) Demir veya tunçtan dökülmüş, yuvarlak ve boş olan içine patlayıcı maddeler doldurulup havan topu veya el ile atılan, yuvarlak bir tür bomba, kumbara.

Ḥumbaracı : (a.i) Humbara kullanan asker.

Ḥumbaracıbaşı: (a.i) Humbaracı askerlerin başı

Ḥuṣūṣ: (a.i.c. husûsât) Konu.

ḥuṣūṣ-ı meşrūḥ: Açıklanacak konu

Ḥuṭūr: (a.i.) Akla gelme.

İctināb : (a.i.) Sakınma, uzaklaşma.

İfnā: (a.i. fenâ'dan) Tüketme.

İfsād: (a.i. fesâd'dan) Fesada uğratma.

İhmāl: (a.i.) Ehemmiyet vermeme.

İḥsān : (a.i. hasen'den.) İyilik etme.

İhtimām: (a.i.) Dikkatle, gayretle çalışma.

İḥtirāz : (a.i. hırz'dan) 1. sakınma, çekinme, (bkz: ictinâb). 2. korkma.

İḳdām: (a.i.) Gayret ve sebatla çalışma.

İḳdām-ı tām: Mükemmel bir gayretle çalışma.

İḳtiża : (a.i. kazâ'dan) Gerekme, ihtiyaç.

İ'lām: (a.i.) Bildirme, anlatma.

İnān : Güven.

'İnāyet: (a.i.) Lütuf, ihsan.

İntiṣāb : (a.i.) Bir kimseye bağlanma.

İrād : (a.i. vürûd'dan) Getirme, söyleme.

İrsāl:(a.i. resel'den) Gönderme.

İsti'dād: (a.i.) Yetenek.

İsti'māl: (a.i. amel'den.) Kullanma.

Ḳābil: (a.s. kabûl'den) Kabul edilebilir, mümkün.

Ḳaçanki: Ne zaman

Kāgīr : (f.s.) Taş veya tuğladan yapılan yapı.

Ḳalpāḳ :Kesik koni biçiminde deri, kürk veya kumaştan yapılmış başlık

Ḳalyon : (it. galion) Yelkenle

ve kürekle yol alan savaş gemilerinin en büyüğü.

Ḳanca: (it. gancio) Bir şey çekmeye yarar, ucu çengelli demir çubuk.

Ḳānūn-i ḳadīm: Otedenberi alışılmış olan.

Kārḫāne : (f.b.i.) İşyeri.

Ḳarīb : (a.s.) Yakın.

Ḳaṣūr: (a.s.) Geri kalan, kısaltılmış.

Katār : Yığılmış, üstüste dizilmiş odun.

Ḳavī: (a.s. kuvvet'den) Kuvvetli, güçlü.

Ḳavl: (a.i.c. akvâl) Söz. sözleşme.

Keçe : Yapağı veya keçi kılının dokunmadan yalnızca dövülmesiyle elde edilen kaba kumaş.

Kefere: (a.i.) Müslüman olmayanlar, kâfirler.

Kelb: (a.i.c. kilâb) Köpek.

Kerte: Derece, kıvam, zaman, çağ.

Keṯḫüdā: (f.b.i.) Kâhya.

Keyfiyyet : (a.i.c. keyfiyyât) Nitelik.

Kez: Defa

Ḳırā'at : (a.i.) Okuma.

Ḳıtāl: (a.i. katl'den) Savaş.

Ḳıyās: (a.i.) Karşılaştırma.

Ḳızlarağası: Osmanlı'da haremağalarının başı ve en yüksek buyurucusu.

Kireç: (f.i.) Mermer, tebeşir, kireç taşı, alçı taşı gibi birçok taşın özünü oluşturan kalsiyum oksit.

Kīse : Kese

Ḳol : Taraf

Ḳulp: (rum.i.) Kazan, tencere, fincan, dolap, altın vb.nin tutulacak yeri.

Ḳubūr : (a.i.) Mezarlar.

Ḳulaç: İki kolun yanlara uzatılmasıyla oluşan uzunluk.

Ḳundāḳ: (rum.i.) Tüfek gibi bazı ateşli silahlarda bunları çeşitli yönlere çevirmeye yarayan, namlunun altında bulunan ağaç veya metal bölüm.

Ḳurb: (a.i.) Yakın olma.

Ḳūrşūn: Tabanca vb. hafif ateşli silahlarda kullanılan mermi.

Kübrā: (a.s.) Büyük olan.

Küffār-ı bed-fi'āl: Yaptıkları kötü olan kafirler.

Küffār-ı ḫāksār: Perişan olmuş kafirler.

Lağım : (a.i.) Kale duvarlarında gedik açmak ya da düşman ordugâhına zarar vermek amacıyla düşman siperlerine

doğru yer altından açılan dar yol.

Lağımcıbaşı: Timarlı lağımcıların komutanı.

Luzūm: (a.i.) Lazım olma, gereklik.

Lütf: (a.i) İyilik, ihsan.

Mā'adā: (a.e.) -den başka.

Mābeyn: (a.i.) İki şeyin arası, ara.

Mağdūbān: (a.s.) Gazaba uğramış olarak, hiddetle.

Maḥall: (a.i.) Yer.

Maḥlūl: (a.s.) Çözülmüş, hallolmuş.

Maḥzūn : (a.s.) Kaygılı, hüzünlü, tasalı.

Maḳdūr: (a.s.) Güç, kuvvet.

Maḳrame: (a.i.) Havlu, mendil, peştenal.

Ma'ḳūl : (a.s.) Mantıklı, akıllıca.

Ma'lūm: (a.s.) Bilinen.

Mānibelā: (it. manovella) Manivela, bir ucunun bağlı bulunduğu bir nokta çevresinde dönen kol, kaldıraç.

Manṣūb: (a.s.) Makam, rütbe.

Manṣūr : (a.s.) Allah'ın yardımı ile galip gelme.

Manẓūr-ı 'ālī: Dikkat nazarını çekmek.

Ma'rifet: (a.i.c.) Ustalık.

Ma'rūf: (a.i.c.) Bilinen.

Matbah: (a.i.) Mutfak.

Me'āb: (a.i.) Geri dönülecek yer.

Me'an: (a.zf.) Beraber, birlikte.

Mecāl: (a.i.) Güç, kuvvet.

Meç: (f.i.) Süngü gibi yalnız batırılarak yaralamaya yarayan, kısa, düz ve ensiz kılıç.

Mefātiḥ-i gencü'l-ġazā: Savaş hazinelerinin anahtarları.

Mehābet : (a.i.) Azamet, ululuk.

Mekṣ : (a.i.) Durma, bekleme.

Melā'īn : (a.s.) Lanetliler.

Melīl: (a.s.) Kederli.

Mel'ūn: (a.s.) Lanetlenmiş.

Merci' : (a.i.) Dönülecek yer.

Merḳūm: (a.s.) Yazılmış.

Mesrūr: (a.s.) Sevinçli.

Meşīn : (f.i.) İşlenmiş koyun derisi.

Meşveret: (a.i.) Danışma.

Metānet: (a.i.) Kuvvetli, dayanıklı olma.

Metris: (a.i.) Askerin çarpışma sırasında korunması için yapılan toprak siper

Meyl: (a.i.c.) Eğilme, yönelme.

Meymenet: (a.i.) Bereket, saadet.

Me'yūs: (a.s.) Ümitsiz.

Meziyet: (a.s.) Üstünlük.

Mezkûr: (a.s.) Belirtilen.

Mızrāk : (a.i.c.) Uzun saplı, ucu sivri demirli harp aleti, kargı.

Mīl : (f.i.) Karada 1609, denizde 1852 metre olarak kabul edilen bir uzaklık ölçü birimi.

Min ʿindillah : (a.zf.) Allah tarafından.

Minvāl: (a.i.) Tarz, suret.

Minvāl-i meşrūḥ: Anlatıldığı, açıklandığı gibi.

Mīsl: (a.i.c.) Benzer.

Mişvār : (a.i.) Tarz, gidişat.

Mīzān : (a.i.) Terazi, ölçü.

Muʿādil : (a.s.) Denk, eşdeğer.

Muʿāmele : (a.i.) Davranma, davranış.

Muʿammer : (a.s.) Ömür süren, yaşayan.

Muʿāreke : (a.i.c.) Kavga, vuruşma, savaş.

Mūcib: (a.s.) Gereken, icap eden.

Muġāyir : (a.s.) Uygun olmayan.

Muḥāfaẓa: (a.i.) Saklama, koruma.

Muḥannet : (a.s.) Kalleş, ihanet eden demektir.

Muḥāṣara: (a.i.) Kuşatma.

Muḥtaṣar: (a.s.) Kısa.

Muḳābil : (a.s.) Karşılık, karşılıklı.

Muḳaddemā: (a.zf.) önce, eskiden

Muḳadder: (a.s.) Yazgı.

Muḳāvemet: (a.i.) Karşı durma, direnme.

Muḳteżā : (a.s.) Gerekli.

Murād: (a.i.) Arzu, istek.

Muʿtād: (a.s.) Alışılmış.

Mutaṣarrıf: (a.s.) Kendinde kullanma hakkı olan.

Muʿterif : (a.s.) İtiraf eden, anlatan.

Muṭṭaliʿ : (a.s.) Öğrenmiş, haber almış.

Muttaṣıl : (a.s.) Ulaşan, kavuşan.

Muvāfiḳ : (a.i.) Uygun.

Muẓaffer : (a.s.) Zafer kazanmış, üstün.

Mübāşeret : (a.i.) Bir işe başlama, girişme.

Müfīd : (a.s.) Yararlı.

Mühimmāt : (a.i.) Savaş malzemesi.

Mühlik : (a.s.) Öldürücü.

Mükerrer : (a.s.) Tekrarlanmış.

Mülāḥaẓa : (a.i.) Düşünce.

Münāsib : (a.s.) Yakışık, yaraşır.

Münhezim : (a.s.) Bozguna uğrayan.

Mürūr-ı ʿubūr: Gelip geçme, bir başka tarafa geçme, atlama.

Müstaḥkem : (a.s.) Sağlam.

Mütecāviz: (a.s.) Fazla, çok.

Müteḥayyir : (a.s.) Şaşma, şaşırma.

Müṭāla'a : (a.i.) Okuma, tetkik.

Müyesser: (a.s.) Kolay gelen, kolaylıkla olan.

Nādir : (a.s.) Seyrek, az.

Nā-ehl: Ehil olmayan, ehliyetsiz.

Nā'il : (a.s.) Murada eren.

Nām: (f.i.c.) İsim, ad.

Naṣb : (a.i.) Tayin, atama.

Naṣīḥat: (a.i.) Öğüt.

Nefer: (a.i.c.) Rütbesi olmayan asker

Nem-nāk: (f.b.s.) Nemli, yaş.

Nerdübān: (f.i.) Merdiven.

Nıṣf : (a.s.c.) Yarım, yarı.

Nişān: (f.i.) Alamet veya hedef.

Niyāz: (f.i.) Dua.

Niẓām: (A.İ.C.) Düzen, usul.

Nuṣret: (a.i.) Başarı, üstünlük.

Nūş : (f.s.) "içen, içici" manalarıyla kelimelere takılır.

Oba: Büyük çadır.

Ocāġ: Yeniçeri teşkilatını oluşturan odalardan her biri.

Oṭaḳ : Büyüklere özgü çadır,

'Öẕr : (a.i) Engel

Paçarızlıḳ : Çaparızlık, Güçlük, çapraşıklık.

Paçavra: Eskimiş bez veya kumaş parçası, çaput.

Pāre: (f.i.) Parça.

Pārelemek: (f.i.) Parça parça etmek.

Parmaḳlıḳ: Dik ve biraz aralıklı olarak yan yana dizilmiş tahta, demir vb. çubuklarla yapılmış bölme veya korkuluk.

Perākende: (f.s.) Dağınık.

Pergār : (f.i.) Pergel.

Perişān: (f.s.) Dağınıklık.

Pesendīde: (f.s.) Beğenilmiş.

Peşrev: (f.b.i.) Bin yüzcüler, yani yalnız bin yüz gezlik menzil atışlarına katılan kemankeşlerin kullandığı bir çeşit ok.

Peydā: (f.i.) Meydanda, açıkta.

Pīr: (f.s.c.) Yaşlı, ihtiyar.

Puṣṭov : (bulg.i.) Osmanlı ordusunda bir süre kullanılan, paçavrayla sıkıştırılmış barutu horozunda bulunan çakmak taşı ile ateşleyip kurşun bilyeyi atan, kısa namlulu, tek atış yapılabilen bir tür tabanca

Pür-taḳṣīr: Kusurlu, kabahatli.

Refāhiyyet: (a.i.) Bolluk, rahatlık.

Reh-nümālıḳ: (f.b.s.) Yol gösteren, kılavuz.

Revāne: (f.s.) Giden, yürüyen.

Rüsvālıḳ: (f.s.) Rezillik.

Sābıḳ: (a.s.) Bir önceki.

Sāde: (f.s.) Sadece.

Ṣaded: (a.i.) Fikir, niyet.

Sālik : (a.s.) Bir yola giren.

Ṣalḳı : Düşük, kendini salıvermiş.

Sālyāne : (f.i.) Tebaadan yılda bir alınan vergi.

Sancāġ: Osmanlı yönetim teşkilatında illerle ilçeler arasında yer alan yönetim bölümü, mutasarrıflık.

Ṣānī : (a.s.) İkinci.

Ṣan'at: (a.i.c.) Ustalık, hüner, marifet.

Sa'y: (a.i.c.) Çabalama, gayret, emek.

Ṣarf: (a.i.) Harcama, kullanma.

Sāir: (a.s.) Diğer.

Sebḳat: (a.i.) Geçme.

Sed: (a.i.) Engel olma, kapama.

Selef:(a.i.c.) Öncekiler.

Ser-asker: (f.a.b.i.) Asker ve ordu kumandanı.

Serdengeçdi: Akıncı, fedai.

Ser-güzeşt: (f.b.i.) Serüven, birinin başından geçen olaylar.

Ser-ḥad: Hudut, sınır.

Sīkke: Hayvanları bağlamak için yere çakılan demir çivi.

Siper: (f.i.) Gizlenilip savaşılacak yer veya şey.

Sitem: (f.i.) Eziyet.

Söyünmek: Sönmek.

Ṣūġrā: (a.s.) Küçük.

Ṣulḥ: (a.i.) Barış.

Ṣūret: (a.i.c.) Biçim.

Süvār: Ata binmiş.

Ṣāhī ṭop: Büyük toplar ile orta boy toplar arası bir büyüklükte olan toplara verilen isim.

Ṣaranpo: (mac. sorompó) Kara yollarının kenarında yol düzeyinden aşağıda kalan bölüm.

Şer'-i şerīf: İslam şeriatı.

Şevketlü: (a.t.b.s.) Şevketli, azamet ve heybet sahibi.

Şüru' : (a.i.) Başlama.

Tafṣīl: (a.i.) Açıklama.

Taḥammül: (a.i.) Dayanma, katlanma.

Taḥrīr: (a.i.) Yazma, yazılma.

Taḥṣīl: (a.i.) İlim öğrenme, elde etme.

Ṭāife: (a.i.c.) Kavim, kabile.

Taḳayyüd: (a.i.) Çalışma, çabalama.

Ta'accüb: (a.i.) Şaşakalma.

Ta'bīr: (a.i.) İfade.

Ta'mīr: (a.i.) Onarma, düzeltme.

Ta'rīf: (a.i.) Etraflıca anlatma.

Taşnīfāt: (a.i.) Bölümlere ayrılmış eserler.

Taṭvīl-i kelam: Sözü uzatma.

Tedbīrāt: (a.i.) Tedbirler, yollar, çareler.

Teḫālüf: (a.i.) Birbirine zıt olma, uymama.

Tekāsül: (a.i.) Tembellik, üşengeçlik.

Telesimek : Bayılacak hale gelmek

Telḫīṣ: (a.i.) Kısaltma, özet.

Telīfāt: (a.i.) Yazılmış kitaplar.

Tenbīh: (a.i.) Uyarma.

Te'āmül: (a.i.) Adet.

Te'kīd: (a.i.) Sağlamlaştırma.

Tevcīh : (a.i.) Yöneltme.

Teveccüh: (a.i.) Yönelme.

Tīġ : (f.i.) Kılıç.

Tiziyye: Çabuk anlamında, çabucak.

Tuġ: (f.i.) Tuğ.

Ṭabāḳa: (a.i.) Katman, tabaka.

Ṭābe şerāhu: "Toprağı, kabri iyi ve temiz olsun!" manasına ölen için edilen dua.

Ṭābya: (a.i.) Bir bölgeyi savunmak için yapılan ve silahlarla güçlendirilen yapı.

Ṭāḳat: (a.i.) Güç, Kuvvet.

Ṭāpā: (it.i. tappo) Şişe gibi dar delikleri tıkamaya yarayan mantar, cam, tahta veya plastikten tıkaç, tıpa

Ṭaşra: Dışarı.

Ṭoñuz : Domuz

Uġur: Yürüyüş, yol.

Teber: (f.i.) Balta.

'Ulūf : (a.i.) Yeniçeri maaşları.

'Unvān: (a.i.) Nam, şöhret.

'Usrin yüsrān:İnşirah Sûresi'nin beş ve altıncı ayetlerinde geçen "Demek ki güçlükle beraber kolaylık vardır" ve "Evet, güçlükle beraber kolaylık vardır!" mealindeki ayetlere atıf yapılmaktadır.

Ürkündülük: Panik.

Üstād: (f.i.) Sanatkâr, usta.

Üşenmek: Usanmak, bıkmak.

Vāfir: (a.s. vefret'den) Çok, bol.

Vāḳi' : (a.s. vuku'dan) Vuku' bulan, olan.

Vaḳiyye: (a.i.) Okka, dört yüz dirhemlik ağırlık.

Vāsi' : (a.s. vüs'at'den) Geniş.

Vech: (a.i.c.) Sebep, vasıta.

Vehb-i ilahī: Allah'ın affı, bağışlaması.

Vezīr-i a'ẓam: En büyük vezir, sadrazam.

Vire : Sürekli.

Vuḳū' : (a.i.) Meydana gelme.

Vuḳūf : (a.i.) Anlama.

Yaban: Dışarı.

Yağmacı: (f.i.) Çapulcu, zorla mal kapan.

Yapağı: Kırkılmış koyun yünü.

Yaṣṣıluġ: Yassı olma durumu.

Yayḳara: Yaygara, Gereksiz olarak yüksek sesle bağırıp çağırma.

Yaylım: Dağılma işi.

Yeg: Daha iyi, yeğ.

Yevmen-fe-yevmen: (a.zf.) Günden güne, gittikçe.

Yürüyiş: Birliklerin bir yerden başka bir yere gitmesi.

Żābıṭ: (a.i.) Subay.

Żabṭ: (a.i.) Sıkıca tutmak.

Zamāne: (a.i.) Devir.

Ze'āmet: (a.i.) Osmanlılarda sipahilere verilen en büyük tımar.

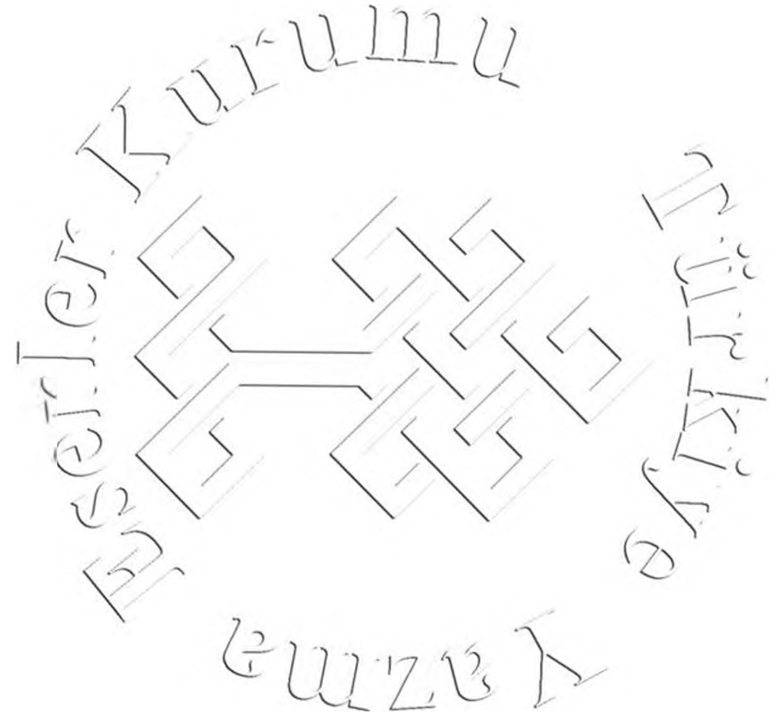
Zevāl: (a.i.) Zail olma, sonu gelme.

Zikr: (a.i.c. ezkâr) Anma, anılma.

Ziyāde: (a.i.c.) Artma, fazla kalan, çok bol.

Ẓuhūr: (a.i.) Görünme, meydana çıkma.

Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı

Yazma Kurumu
Resmi Evrak

ÜMMÜ'L-GAZĀ

HARP SANATI VE ALETLERİ

BAYRAMOĞLU ALİ AĞA

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi,
Bağdat Kitaplığı, No. 368

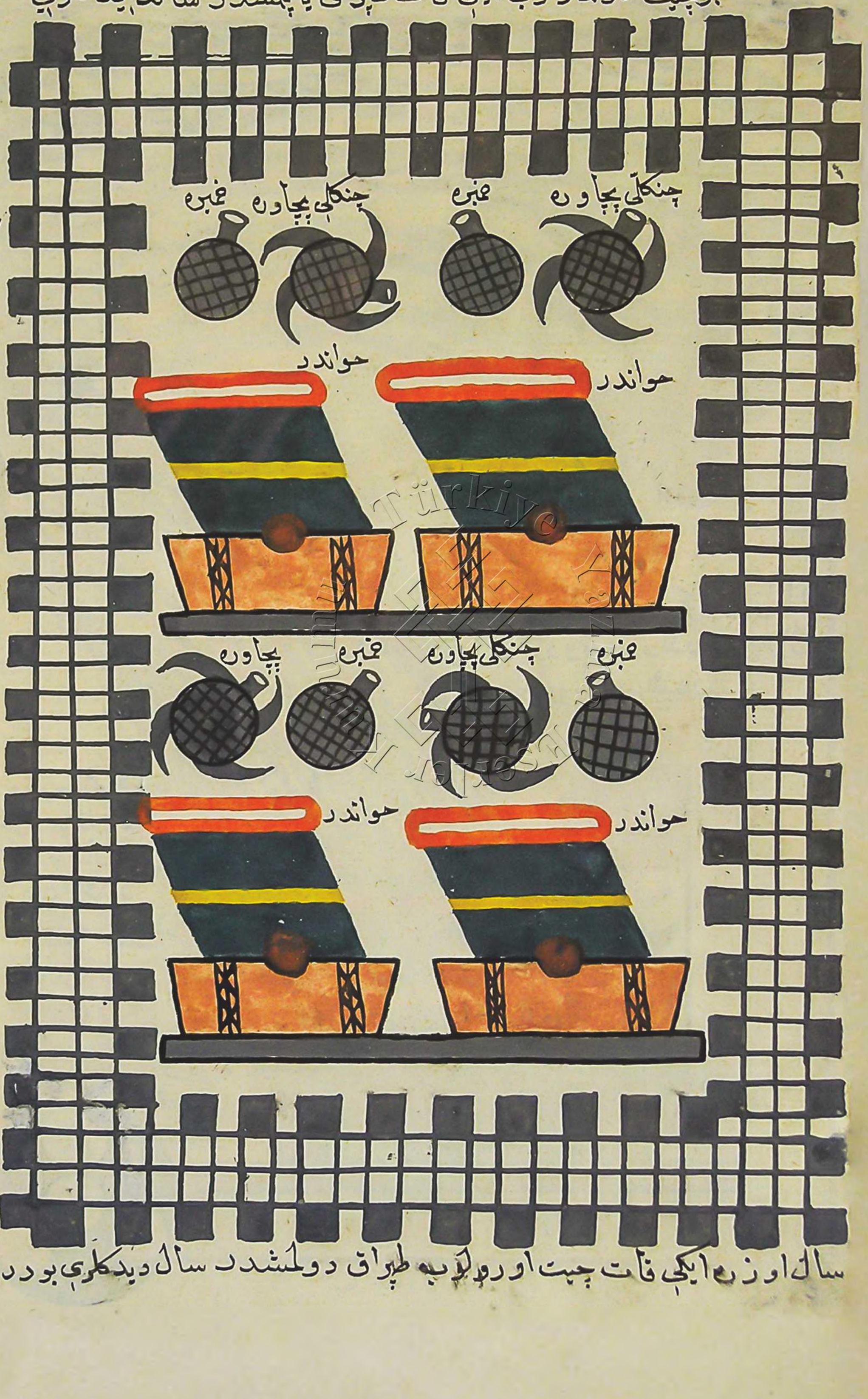
Türkiye Yazma Eserler Kurumu

Türkiye Yazma Eserler Kurumu

Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı

Yazma Eserler Kütüphanesi

بوچیت دولد و رب ایکی قات طپراق یا پلمشدر سالد ید کلری

ساك اوزره ایکی قات چیت اورولوب طپراق دولمشدر سالد ید کلری بودر

بو دمی بلعرادده اولان التی کوزلو حوانك
خمیر لری اتلدوغی صورتدرکه بو منوال
اوزره اولور بو غریب شیدر

بونلر طاشی یغنا ریدی
حوان یانده حاضر
کرکدر اما زیاده پك
طاشی کرکدر

ال خمیر سی
قالبیدر

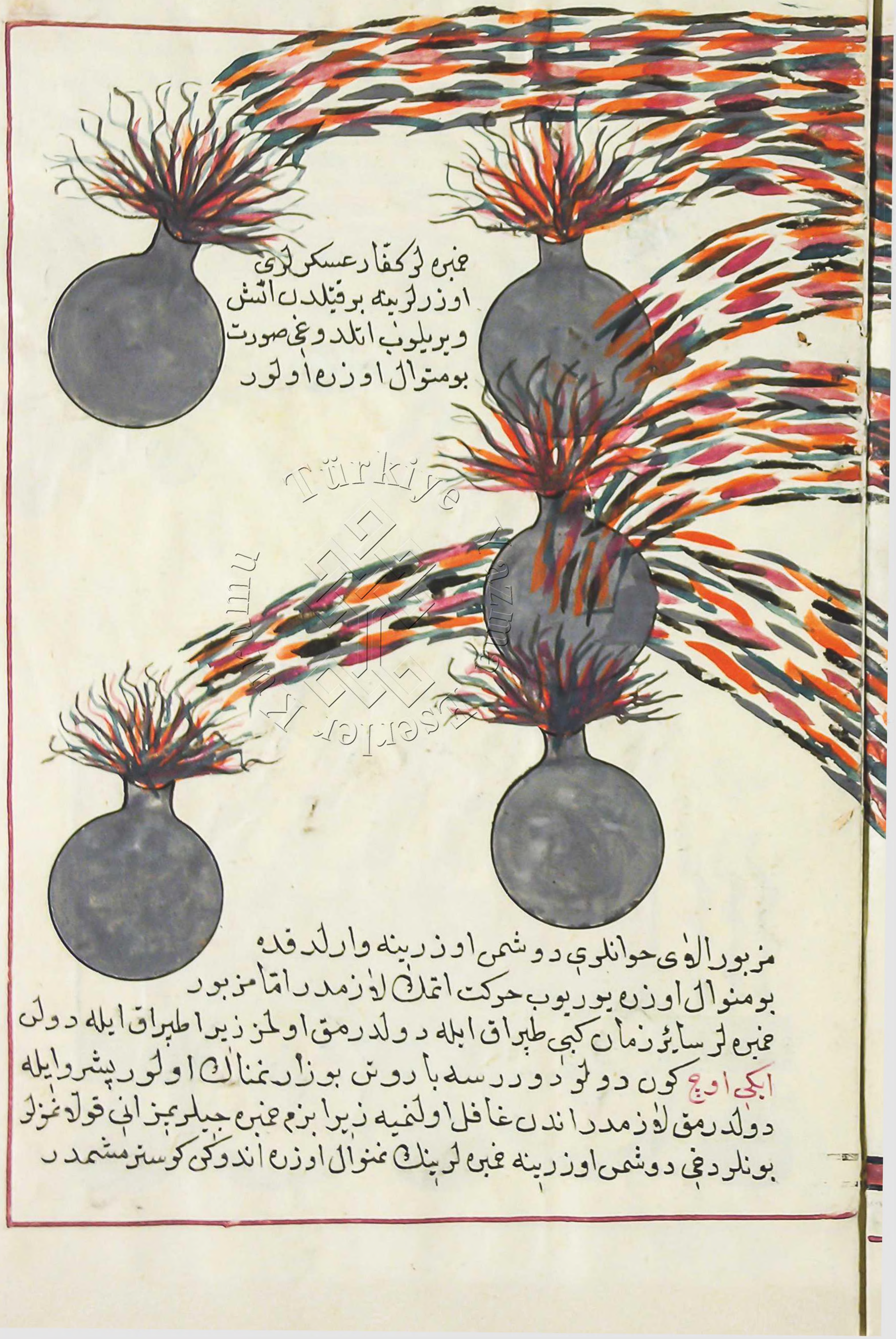
بو دخی بلغراد قلعه سنده التی کوزلو برحوان وارد دعویه اوزدنده درعقبه
کری دولدقده عقبه کرینک سایر کری کبی طباسنه اتش ویرلمز هان فالیه
اتشندن الور یوم آستا کریمزدن عنوان اوزره ایلرو بلور ادم نادر
قلدی

فتلردر

وزنه

وزنه

وزنه

جنبه لر کفار عسکر لری
اوزرلرینه برقیلدن آتش
ویریلوب اتلد وغی صورت
بومنوال اوزره اولور

مزبور الای حوانلری دوشمن اوزرینه وارلد قده
بومنوال اوزره یوریوب حرکت اتمك لازمدر اما مزبور
جنبه لر سائر زمان کبی طپراق ایله دولدرمق اولمز زیرا طپراق ایله دولن
ابکی اوچ کون دولو دورسه بارودی بوزار نمناك اولور پشروایله
دولدرمق لازمدر اندن غافل اولمیه زیرا برم جنبه جیلر بمزانی قولانمزلر
بونلردخی دوشمن اوزرینه جنبه لرینك نمنوال اوزره اندوکن کوسترمشمدر

خمیره لرآرابلریله دوشمن کافرلری اوزرینه
بومنوال اوزره یوردلربوندن غافل
اولمیلر کرکلیدر شیدر

وزنه

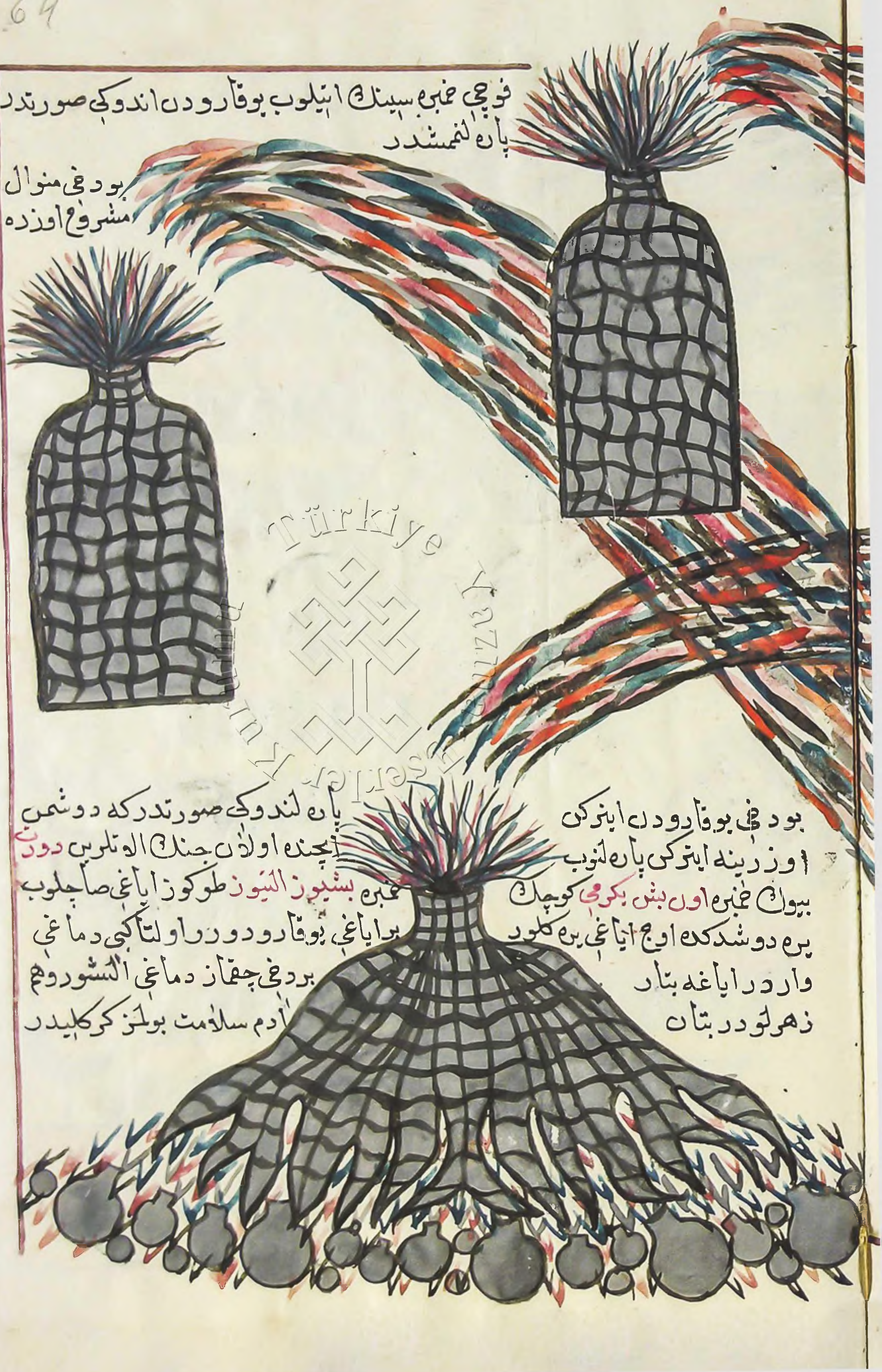
وزنه

وزنه

وزنه

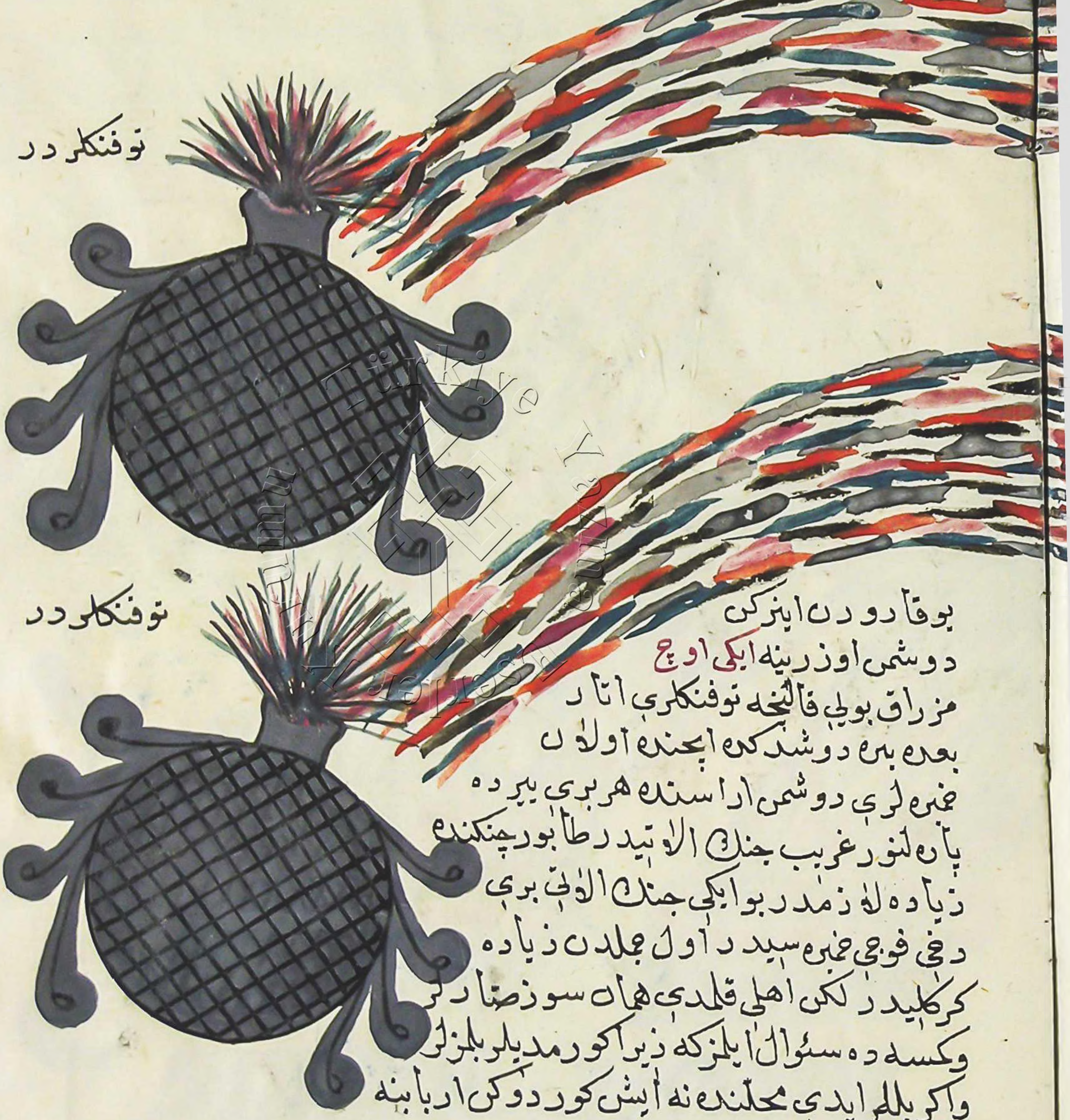
Cumhuriyet Türkiye Yayınları

64

بو دخی یوقاردن اینرکن
اوزرینه اینرکن پاره لنوب
بیوك خنجر اون بش بکرمی کوچك
یره دوشدکده اوچ اياغی یره کلوب
واردرایاغه بتار
زهرلودر بتان
پاره لندوکی صورتدرکه دوشمن
یخنده اولان جنك الوتلرین دوزن
خنجر بشیوز الیوز طوکوزاياغی صاچلوب
برایاغی یوقاردوزاولتاکبی دماغی
بردخی چقاز دماغی السشوروهم
آدم سلامت بولمز کرکلیدر

بو دخی فوجی عنبره سیدر دوشمن زیاده جذرا یلدوکی جنك الوندد
قندیله قلعه سنده دائما دوشمن عسکر اسلام اوزرینه اتار
دی بشیوز عنبره اتمقدن اون فوجی عنبره سی اعمق یکدر
خصوصا کیجه ایله طابور اوزرینه الی فوجی عنبره سی
ایله ورسه ایچنده اولان دوشمنده اصلا حرکته
مجالی قلمز زیاده کرکلیدر انجق اهل نادر در
بلوردز دیرلر اما حال بوکه بلمزلر واهلنه
دخی مراجعت اتمزلر

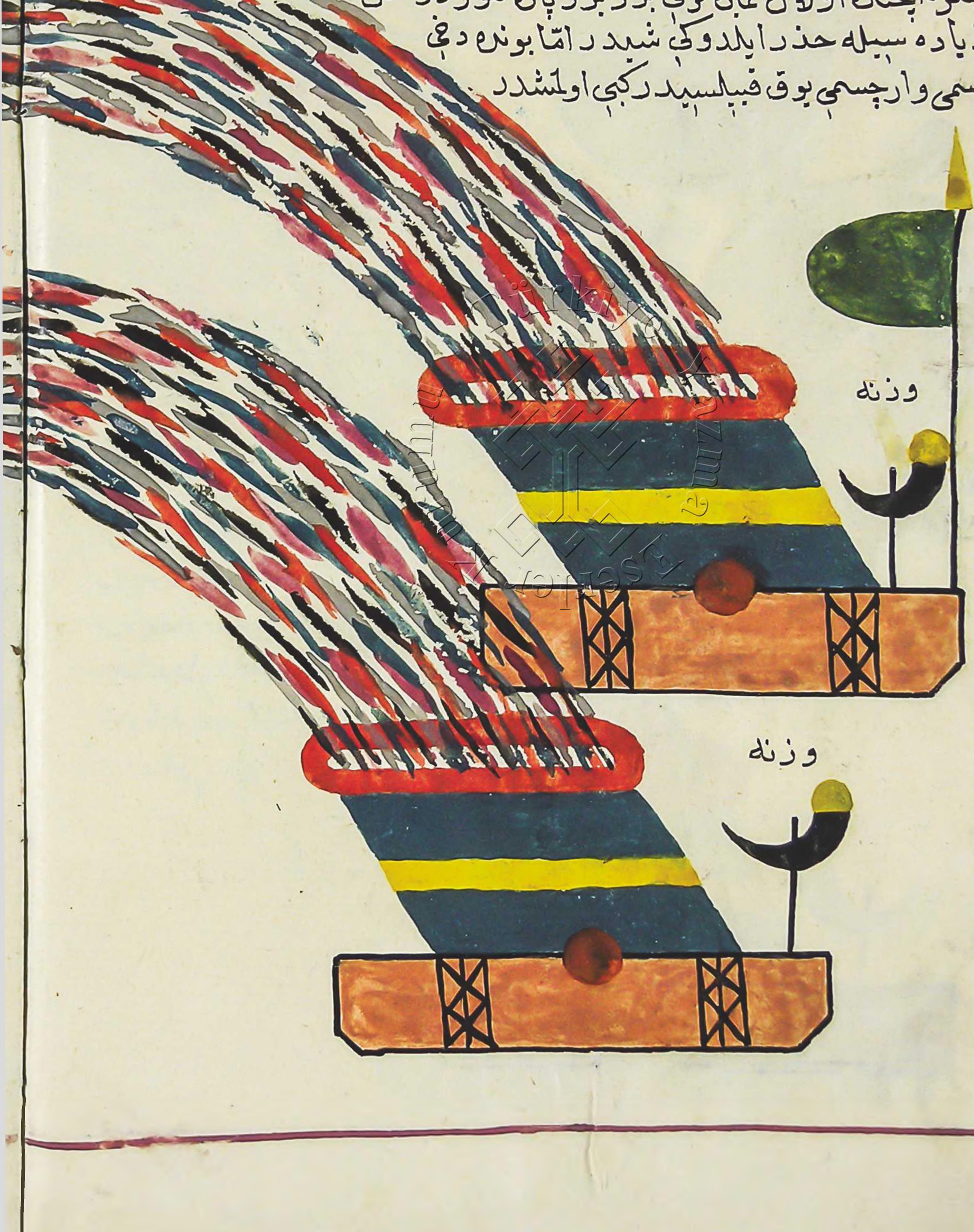
توفنكلر در

توفنكلر در

بوقادودن اينركن
دوشمن اوزرينه ايكى اوچ
مزراق بويلى فالنجه توفنكلرى اتار
بعده يمه دوشدكده اچنده اولان
خنجه لرى دوشمن اراسنده هربرى يرده
پاره لنور غريب جنك الاتيدر طاپور چنكنده
زياده له زمدر بو ايكى جنك الاتى برى
دخى فوجى خنجه سيدر اول جلدن زياده
كركليدر لكن اهلى قلمدى همان سوزصتار لر
وكسه ده سئوال ايلمزكه زيرا كورمديلر بلمزلر
واكر بللمرايدى محللنده نه ايش كوردوكن اربابنه
هرددلو رعايت اولنوردى

بو دخی سبت عنبره سید ربو فارودن اینرکن توفنکلری اتلدوغی صورتد رکه فرنك
کفره سی بوکافار غشود یرلر یعنی ترکچه قره قوش دیمکدر ایچنده ایکی اوچ سقر عنبره
سی وارد راونر وقیه کلور وبش اون دانه ال عنبره سی وارد ر یکرمی قدر ده
توفنك وارد رفحنکه اتلد قده اوّل توفنکلری اتارپه اندکده
صکره ایچنده اولان عنبره لری بر در بر در پاره لتوردوشمن
زیاده سیله حذر ایلدوکی شید ر امّا بونده دخی
اسمی وارچسمی یوق فیلسید رکبی اولمشدر

وزنه

وزنه

توفنكلر دد

وزنه

وزنه

بودخي
سبت خمبره
لرينك صورتيدد
ولكن بويله كوسترمدك
مراد ايكي خمبره تك يولي
بري برطرفه وايكسي
برطرفه اولمقدن مراد
دشمانه وارد قده شاشرمق
ايچوندر زيرا خمبره لري نطرفه
كيدد بلمز

توفنكلر دد

وزنه

بودخي سبت
خمبره لرید دکه
اتلدوغي صورتدد
واطرافنده اولان
توفنكلري اتلدوغي صورتدد
تمام دوشمن اوزرينه كلدكده
يوقاردن اشاغي اتار بعده
يره انيركده ايچنده اولان خمبره
لري پاره لنور

وزنه

بو دخی طقسان حسابندن اولمق اوزره بو ترازو در بزم طرفمزه جیلر یزده
یوقدر و هم بو ترازو نك یولیی بو له مشارد بو حقیر ایچاد ایلدم

بونلر دخی مشیی کیسه لر ایچنده ایکشر اوجر ایل طرفمزه سی قیوب ایچنه بارود
دولدروب اغزلرینه بر رکوجك طرفمزه طپاسی قیوب و بغلیوب متریسلر بر بر پنه
یقیس اولدقجه یکیچریلره ویروب و یاخود طابورا وزدینه یوریوش ایلدکده اتار
ایوجنك الاتیدر بلغراد قلعه سی محاصره سنده اکثر کافرلر یوروبوش ایلدکده
بویله ایدردی یکیچریلره ویروب بونکله کافرلری ضبط ایدردی زیاده سیله
کرکلی شیدر غفلت اولنمیه

و بو دخی طقسان حسابندن زیاده سبیله قوله بحق ترازو در بزم خنبر جیلر یمز ده
بویوقدر و بوله ملر بلر منزلین کوزل اکنا در بوحقیر ایچاد ایلمشدر
بزم خنبر جیلر یمز طقسان حسابندن ترازو کسه ده یوقدر بوندن اولای
طرافنی کسه اکنا ممشدر

بونلر دخی حوانک
اینه لری و بورغولری
و کیچه لری بومنوال
اولور

منز بورتی ازو قرق بش
حسابندندر اکنا منز بزم خنبر
جیلرین فولاندن قلری بودر

بو دخی طقسان حسابندن اولمق اوزره میدانلی برترازو درکه
اصلاً تحلف ایلمز والدتمز وچنبحی حسابدن ایسه بلدر رقوله بخش
شیدر اما شمدیکی استانبولجه بندن برترازو چقاردر بقرکویاکه
کنولو بقر اصلاً کندو دخی بلمز تمزیتده در مادامکه ترازوده
میدان بوقدر اکتانمز وهم قرق بش حسابندن تدر
زیرا طقسان حسابندن ترازوکسمه یوقدر بوحقیر
ایچون ایلدم وکسمه ده بو صنعتی بلمزلر

بو دخی برپرکار در حوانك
ایچنك دوغرلغین بلدودر
فنبی جیلره لازمدر

بودفی برتراندرد

بودفی برتراندرد وانجق طفسان حسابندندر
امّا واردر فولادلنور زیراتراندوده هرنقدر
میدان وار ایسه ایودر نمرتبه الروکیروکیدر
معلوم ایدر

بودفی حوان
اوزرنده اولان
اغاج واره جق منزلیی
دوغری کوستردوهبی
الهیدرواقعه کوردم

بودفی حوانی فوندافده دوغری اولدوغنی بلدورر

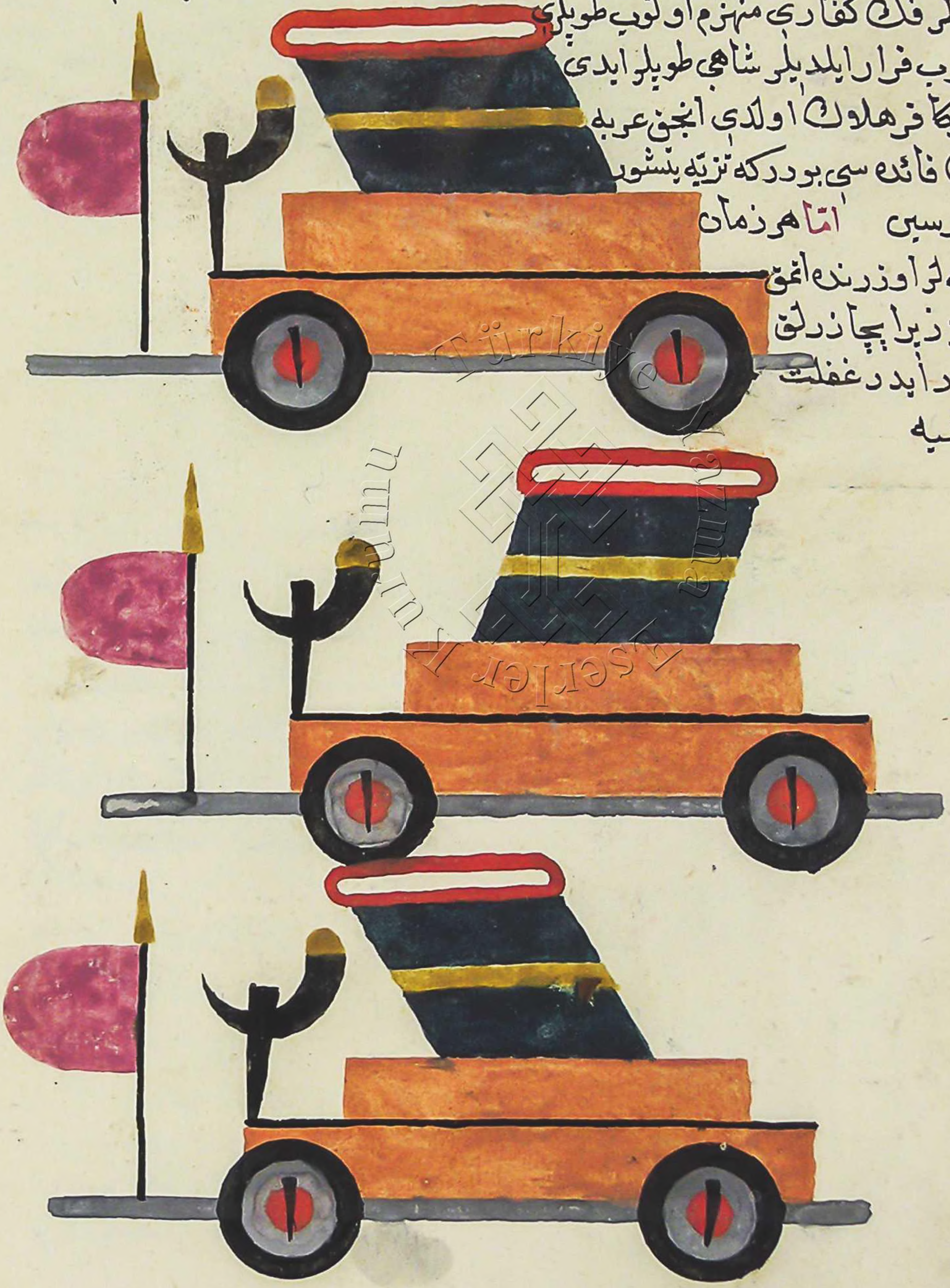
بودغی پوروات دیرلر فرنك دلنجه نورکجه کرته دلر باروت احوالین بلدرر
نمقدار قوته در ماداماکه برعنبره غی بونلری بلیه اندوغی غمیره نك اصلا یولمین
یولمز زیرا هر باروت برقوته دکلدر اکا کوره باروتی یوقلمق کرکدر اندنصکره
باروتی قویلر غفلت ایتمیلر

بودغی ترازودر طقسان
حسابندندر اما دارردر
قوللنور زیرا ترازوده
هرنقدر میدان وارایسه کوزل بلورسیر
نمونبه الروکیروکیدر

بودغی حوان اوزرنده اولان بردوغری
اغاجدر برابر قیوب واندوغین نشان برنیه
بقدوغین عینجه یولمغی غمبره دوغری
اولدوغین کوسترر بوبرایوصنعتدر

بونلرده في عربه اوزرنده اولان خمبره لر بومنوال اوزره در عثمان اغا ايله ايجاد
اولندي امّا قوله غده كوچلك واردر ابتدا نعل قران سنه سنده چقرلي
يايدوردق چنكه اوردوي همايون اوزرينه طابور كلدكده بوحقير خمبره جي وكيل
ايدم خمبره لر ايله طابورك برطرفنه يتشدكده قوله غه قلقدن كوچلك اولغله عربه لر
اوزرنده خمبره لري اندرون اغزنه برابر طاش دولدروب همان طوپ واري اتلر
اولطرفك كفّاري منهزم اولوب طوپلري
براغوب فرار ايلديلر شاهي طوپلر ايدي
واكثر كافر هلاك اولدي انجق عربه
لرك فائده سي بودركه تزيه پنشور
واررسين امّا هر زمان
عربه لر اوزرنده انمق
اولمز زيرا پچاق دلق
ظهور ايدر غفلت
اولمييه

زیرا طمشوار قلعه سنده
بو حقیر فقیره جیلرا و زرینه
خلیفه ایدم یا ریشق سنده
سنده هر کس یا ریشقدد
دیو اسوده او تورر کن الچی
التمش بیک مقداری نجه
کافر لری ویکرمی بیک قدر
مجار کافر لری برصباح طمشوار
قلعه سنی محاصره ایدوب قلعهٔ
مزبوردن بیک قدر سرحدلی بش
یوز قدر طاطار عسکر لری جمله
طمشه اولوب کفاره فارشو دوروب
مجار یوروب وبزدمی اول
بیک سرحدلی وبشیوز طاطار لر
فارشو لدقده هوانلر اغز لرینه برابر
طاش دولدوردب طوب واری آتش
ایلدکده دوشمن شاشوب یوز چویردیلر
قرال اولان راقه وچسه اوغلو یاره لنوب
اسیر اولدی امدی بو نصیحتدر صلح
ایراسنده کفار حیله سیچوقدر
بوندن غفلت اولنمیه

وزندن

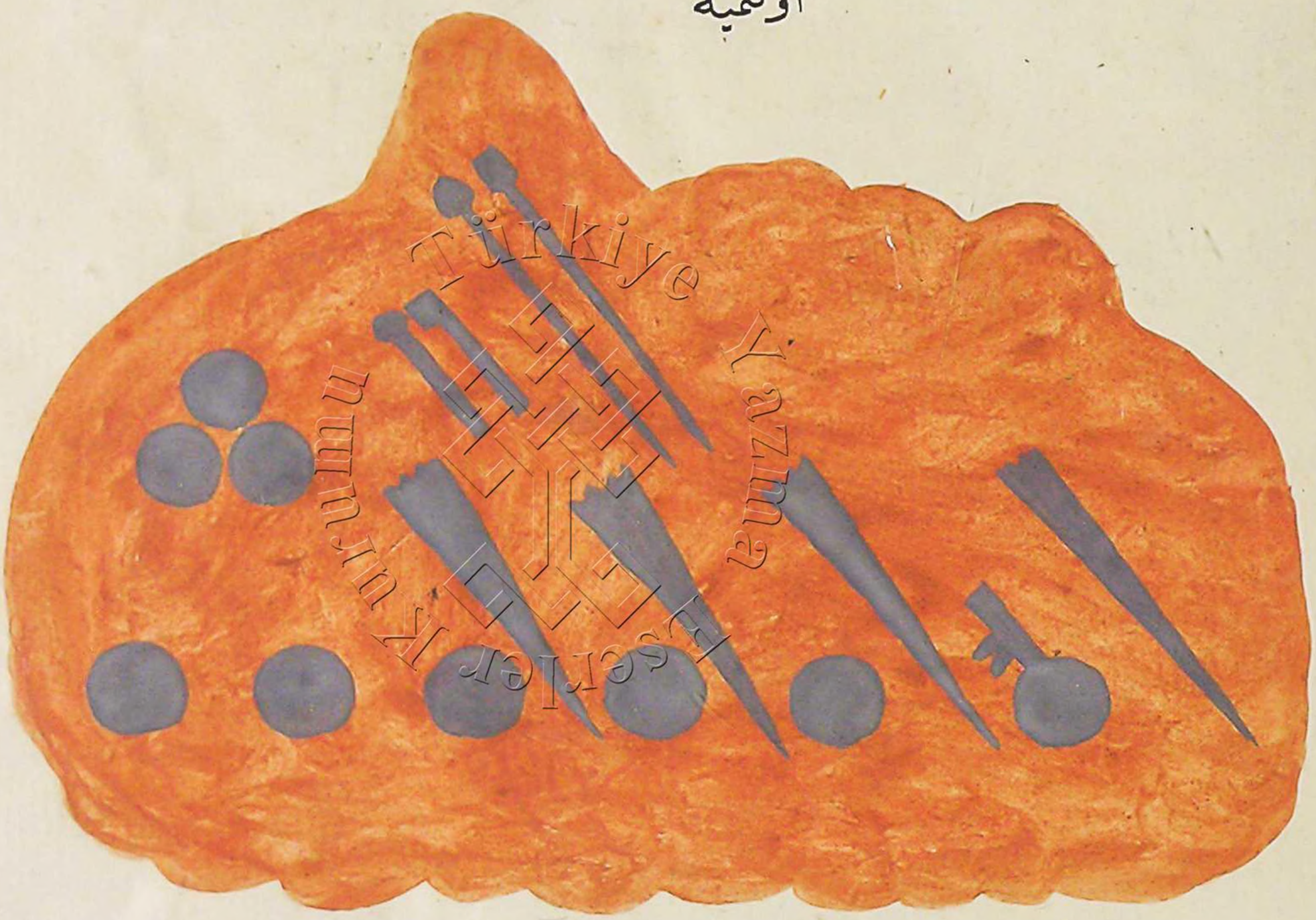

وزندر

بودخی
کیچه ایله
طاش بوراوزرینه
بش اون حواله
طاش دولدروب
دوشمك زیاده سیله
صقلدوغی شیدتلی
دوشدوکده غفلت
اولمیه

مزبور حوانی
طوپ واریچ
طاش دولدروب
اتلدوغی صورتدرکه
محلنده دوشمی دپن عسکر
اسلومك اوزرینه الایلرین
بغلبوب کلدکده بومنوال آتش ایدلمك
انشاء الله تعالی دوشمی منهزم اولمسنه
سبب اولورسین صورت مزبوردوشمی
اوزرینه غفلتن ایله طاش اتمق حوان ایله نمنوال اوزره اولدوغی کوستریلمشدر

بو قیادر بو ایچنده کی آلهٔ نظر بد دافع اولدیغنه

Türkiye Yazmaları Fihristleri Kurumu

قلعه‌ی تعمیرینه مباشرت ایلدکده اصلا بر برده طاش یوق
قلعیه صرف ایده‌جک ودخی کیرج بقچق هر نقد رمزارلق
وارایسه طاشلرینی دوشیروب کمنی کیرج وکمنی دیواره
خرج ایدوب امّا بر وجهله نه کیرجه ونه دیواره طاش
یتشمز عاجز قلدقده بوحقیری برنده بیرندارك پیدا
ایدوب جمله قیالری اوج دورت کون ایچنده پاره لیوب
مراد اوزره قلعه‌یی یاپوب بناسنه وهم کیرجنه صرف
ایدوب قلعه‌ی مزبوری تمام ایلدی حتّی کورجستان
سفرنده سر عسکر خلیل پاشا ایدی سفر عودتنده
فرسادطاغی دیرلر برطاغدن اشوب ارض روم طرفنه
کمنك مراد ایلدکده امّا اول طاغ بوتون طاشدن
ایدی عربلر بر وجهله کمنکه یول یوق مزبور خلیل
پاشا ایسه بزم بلغراددہ اولان حکایمزی بلور
قلعیه طاش پیدا ایلدوکزی بلور ایدی بوحقیری
وطاطار صالح پاشا ایله تعیین ایدوب اون کون ایچنده
قیالری پاره لیوب عسکر اسلام وعربلر رفاهیت
اوزره کچدیلر منوال اوزره تدارك ایلدوکم
صورتدد امّا بودفعه ایکی منوال اوزره اتیلور بری
تمام یاروتن قوید قدنصکره افق طاشلر دولدورب
اوزرینه التی دوکمه ایله اتیلور دخی برقج نوع اوزرینه
دخی اتیلور حلاحوتن قلعه شی بنا اولندقده حندکنده
اجرا اولنشدد

ویروب هرنه یوزدن حرکت وندارك ایدرایسه فرمانم
انك اوزرینه دردیوقجنکه دونمای همایون حانیه
واروب وبرطرفندن دولهٔ نوب کفار عجابزم اوزرینه
اولکسون دیوخوف ایدرکن تمام صولهٔ رین الدقده
دونمای همایون قلدوروب برقج میل اوزادقدنصکره
مکس اقامت ایدوب اول وقت مرحوم پدرم یوسف
پاشایه جواب ایدوب ایدرکه ای افندم پادشاهمزك
پك قولنده حط شریفی واردر امرایله جمله دونمای
همایونده اولان پاشالری وبکلری وسائر عسکرلر اوزرینه
باش اولنلری جمع ایله خط شریف قرائت اولنسون دیدکده
قپودان پاشا وسائر خلق متحیر قلوب قجنکه جلسی برپه جمع
اولوب قرائت اولندقدنصکره سرعسکر اولان
یوسف پاشا سنسنکه حانیه قلعه سنك فتحی ایچون
امر همایونم اولمشدر مرادم مالطه دکلدر مرادم
حانیه قلعه سنك فتحی سکدرم اسنر وباباشك دیو
اولوقت کیجه ایله کیرودونوب برباش قلعهٔ مزبوره
یقین برمحلنه یناشوب وکمیلرده اولان عسکر اسلام
هرنقدر وار ایسه طشرایه دکوب وندارك اولان
مهماتلری جمله طشره چقاروب قلعهٔ مزبوره واروب
نردبانلر ایله اوکوپنه طولمالریورو ده رك قلعه نك
فتحی میسر اولدی الحمد لله تعالی بو دفعی برغریب
صورتده رکه مرحوم ومغفور جعفر پاشا بلغراد قلعه
سی محاصره دن قورتلدقده اصلا دیوارانی هیچ برطرفده

بود فحی برنزد یاندرکه اکثری فرانسزلر قولانورلر انجق
مرحوم پدرم قرق سنه قدر باشدارده قپودانی
اولوب فحنکه مرحوم ومغفور سلطان ابراهیم خان
طابثراه زمانده برقزلر اغاسی کمیه کیروب مصره
کیدرکن قورسان کافرلری الوب حانیه کتوروب
پادشاه عالمپناه حضرتلری ایشدوب زیاده سیله غضبه
کلوب البته بوحانیه قلعه سی فتح اولنمسنی استرم
دیدی مرحوم پدرم برقچ قلعه نك فتحنده بولنوب
حتی قره جهتم نامنده اوچ قلیونکه بیوکلکده مثلی بولنمز اول
محلده قپودان خلیل پاشا ایمش حتی قلیونلرك
نصویرلری ترسخانده یازیلدر مرحوم پدرم تعریف
اولنوب مشاری بللو اولغله پادشاه عالمپناه حضرت
چاغیروب حانیه نك فتحنی سندن استرم دیدکده
مرحوم پدرم جواب ایلدیکه اکر مرادك مزبور
قلعهٔ الفك استرسك مردفی حانینك ادین اکاز سین
برغیری نامله سفر ادین چقارا سین مالطه نامین
چقاروب کرکی کبی لوازمین تدارکین کوروب مزبور
نزد باناری اولمحله وافر یاپدیروب خلق مایکنده
نزد باندیرلر اولرده اولان نزد بانی صانورلر امّا
دکلدر امدی برعظیم دونمایله یوسف پاشا
نامنده برپاشا قپودان وهم سرعسکر ایدوب امّا
بواحوال حانیه قلعه سنك فتحی ایچون اولدوغنی
کسیه بلدرمیوب خطّ شریفی مرحوم پدرمه

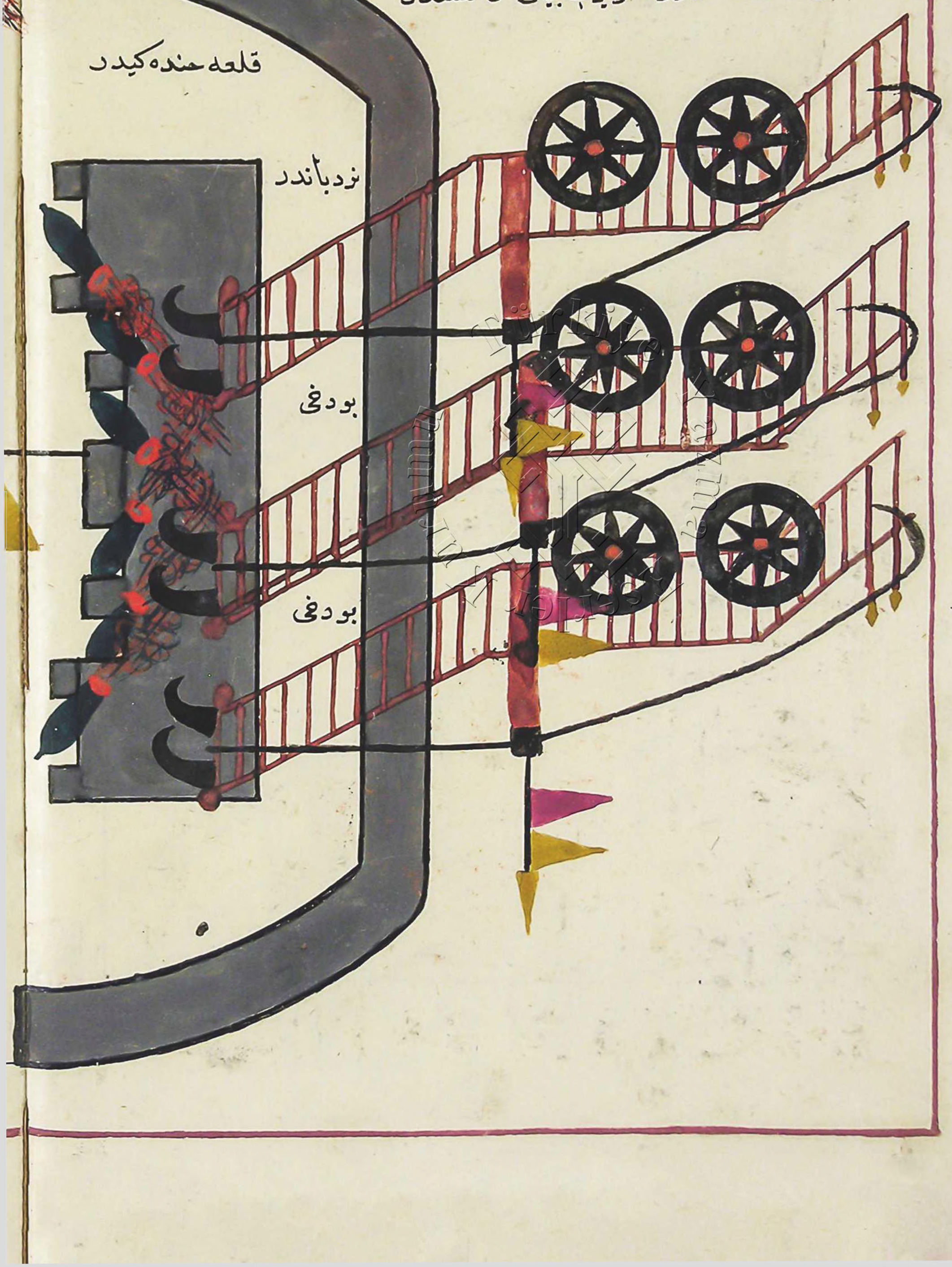
قلعهٔ کفّاردر

کفّاردن قلعه سی التنه کیروب
صوره تن کوستر لشدر محلّنه
دیوارن طاشنی چقاروب عنبهٔ
قونلدوغی صوده تیدر غافل

عنبه نمنوال اوزره قونلدوغی
زیاده سیله کوکلی شیدر
بومنوال اوزره
اولیه لر بوندن

مرتکلدر
بوده
بوده
عنبه در
بوده
بوده
مرتکلدر

صورت مزبور نزد باللری یردن یورودب دوشمن قلعه سی اوزرینه
حنده کی کنادینه وارلدقده حلاتلرین صالیوروب حندک اشروبدن
کنادینه چنکالری ایلشدیروب عسکر اسلام قلعه ایچنه یوروپوش
ایلمک عنوانک اوزره اولور تصویری بیان اولنمشدر

Eserler Kurumu
Yazma ve Matbu

رحمة الله عليه امدي بو مرتبه تطويل كلام ايلمدن مراد بوندن برقچ
حصّه واردر بر بوكه قچنكه برد وشمن اوزرينه سفر ايلمك مراد اولندوغي
زمانده برغيري طرفده كوسترمكده چوق ايش وار زيرا مراد اولنان دوشمن
غافل بولنور بو برايوندبيردر بودخي برمحلّده نزد باني يري نه ايشه
يرادوغني بلدورر امّا مزبور نزد باني بوردمك لازم كلدكده اوكچه
اوچ ويا دورت غرانده طولمبا يوردومك لازمكه حتّى بدنلرده اولان كفّار
حاكسافچا مادامكي بدندن كفّاري قاچرمدقچه
نزد باني بوروتمكه قومز زيرا قلعه بدني اوزرنده
كافرلري حاشلمه ليكه نزد باني بوروديب دياياسين
مزبور نزد باني حندك اشرودن بدن كتارينه قانجه
الشديروب اوزرندن عسكر اسلام يورويوش
ايلدوكي زمانده اللرنده طولمبالر ايله يوردويلركه
كفّار بدن اوزرندن قچه والّا بويله اولمزايسه
چوق عسكر اسلام هلاك اولور بوندن
غافل اولميه لركه كلي شيدر

اندر دي محلنده اندن غافل اولميه سين دخي
سفرهمايون واقع اولدوغي زمانده يوله كتورمجك
مهمات نمنوال اوزره لازم اولور وتدارك اتمك
كركي كبي بيان ايدم دخي چنكه عسكر اسلام سفر
همايونه مأمور در مميزه جي باشيلر اكا كوره چنك
الاتلرين زياده سيله تدارك اتمك لازمدر
هر درلو لردن چنكه قلعه ايچنده محاصره اولدقده
زياده سيله توفنكلي طولمبالر دخي خمبرلي پچاورالر
زياده سيله كركليدر چنكه بلغراد قلعه سني كفار
كلوب محاصره ايلدكده اصلا ديوار اشري قلمدي هرچنكه
كدكلردن كفار يورويوش اتمك مراد ايلدوكي زمانده
طولمبا وپاچوره ايله ضبط ايدوب يورمكدن زياده سيله
كركليدر انجق ايچمزده بو احوالي بيلورادم قلمدي
محاصرنك وقلعه فتحنك ادرين اسديرلر همان الله
تعالي جمله من خيروبر وتدبيرلرينزي تقديرينه
موافق ايليه سيد كائنات محمد المصطفى صلى الله تعالى
عليه وسلم مرمتنه وجهاد يارلرينزين رضوان الله
تعالي عليهم اجمعين مرمتنه همان برباش قلعهٔ مزبوره
صاريلوب اول محلده مزبور نزد بانلري هر محلنه حندك
اشرو يورودوب بدن ديوارينه دايايلر كفار پنجه ايدر
چكين بلميوب عسكر اسلام انجروبه قيولدايلر قليج
اوروب الحمد لله تعالي قلعهٔ مزبوري فتح ايدوب
وسر عسكر اولان يوسف پاشا دخي شهيد اولوب

اون کونده طاغلق طاشنی لغم ایلیوب پاره لیوب
عسکره یول پیدا اولندی غنوال اوزره ندارن
لاوزمدر انون دخی تصویرین بیان ایدوب کورسترز
مشمدرکه برمحلده غایت جیلره لاوزمدر دخی لغم
صوچوغی غنوال اوزره وطپاسی نوجهله بغلنور
صورتی بیان اولندی دخی قچنکم عسکر اسلام
اوزرینه دوشص یورویوش ایلدکده اول محلده
حوانلری اغزلرینه برابر طاش دولدوروب طوب
واری آتش ایلیه کفارن بوزی چوبرمسه سبب
اولورسین اندن دخی غافل اولمیه سین دخی
غایت توطپاسی سفرهما یونه کتورمک لازم کلدکده
غنوال اوزره کتوریلور شمدی انک دخی اسمی
جسمی یوق فیله سیدر همان شمدی طپالری
دولدورلر اول غنوال بوله کتورلر اول طپالر
بولده یغمور دن استیدن بوزلور اصلا حکمی قلمز
غیری ندارن نه لاوزمدر بیلورادم قلمدی
ندارکین بیان ایدم دخی خبره قوندا قلرین اردنده
واوکونده قوله قلی ایلیه سین زیرا منبلاً ایله قولنمغه
اسان اولور دخی اوزاق منزله خبره اتمق لازم
کلدکده بیوک حوان ایله کوچک حوانک خبره
سین اتاسین هرنقدر منزل استرسک کیدر
بوحقیره شام والیسی کوردیرام اوغلی عرستان
چولنده اوزاق منزلده عرب اشقیاسی اوزرینه

اندددی

تبديل ايلمشدر محلنده زياده سيله كركلي ايشدر
حتى مرحوم ومغفور سلطان مصطفى خان غازي
طابثراه بلغراده كلدكده تعجب ايلدي مرحوم قوجه
ابراهيم پاشا بلغراد سرعسكري ايدي سئوال ايلدكده
بركچه بوحقيري كتوروب زمين طرفه طوغري اندرون
دخي كچه ايله بتون اتشلوي كوسترد اول دخي منوال
اوزره اتيلور كفاره برمهابت كوسترر صورتي
منوال اوزره اولوديازلمشدر دخي خمير ايله لغم
مرتبه سنده ايشكورمدك منوال اوزره اولور
زيرا برقلعه التنده وارلدقده نزيه لغم اقتضا ايلسه
وياخود قلعه نك التنده صوچفسه وياخود كسمه قيا
اوزرنده اولسه اكاكركدركه خمير ايله اتاسين
اول محلده كرك برشراپنو وياخود برطابيا وياخود
قلعه ديواري هرنه اولورسه اولسون خمير ايله
اتيلور امتابيون خميره لوزمدر ايكيوز وقيه كلور
اوچيوز وقيه كلور هرنقدر بيون اولورسه
اولسون خمير ايچنده اولان بش وقيه بارووت حكمي
لغم ايچنده اون قنطار بارووت قدر حكم ايدر
انك دخي تصويرين بيان ايلمشدر دخي محلي دوشكه
خمير جيلره ديرلركه شوطاشي پاره لين ديرلركور جستان
سفرنده فرساد طاغي ديرلركوه الدز طاغنه قارشو
عظيم طاشلي برطاغ وارايدي سرعسكر پمز اولان
پاشا بوحقيري صالح پاشا ايله تعيين اولنوب بش

سئوال ایلن ویپارا ستاولرده قلدی دخی نوجهله
پاچورانك طاپاسی اولورانی بیان ایلدم دخی
آلتی اغزلی حوان وارد ربلغرادده برفتلدن آتش
آلور غبره لرینك طاپاسنه آتش وبرلرهمان فلیادن
آتش آلور غبره لرینك طاپاسی نوجهله اولور
ونوجهله طولربیان ایلشمدر دخی توفنکلی طولمبانه
نوجهله اولور ونوجهله طولربوحقیر ایجاد ایلشمدر
انی بیان ایدوب وتصویرده کوسترمشمدر دخی کبر
طولمباکیجه ایله کفارك طابوری وچرخ فلکلی اوزرینه
یورویوب دورت بش دانه بردن انشاءالله
تعالی اوکونه برشی حائل اولز فرانسز طائفه سی
قوله نوزلر غرانده طولمبادیرلرد وشمنك چرخ
فلکلرین بوزوب ویاقوب عسکر اسلام طابور
ایچنه قویولورلرانك تصویرین کوسترمشمدر
دخی سال اوزرنده غبره لربندیریلوب دوشمنه قرشو
نمنوال اوزره دورلر بودخی محلنده کرکلی ایشدر
حتی بلغرادده اسلامون قمرالتنه پنجه کفارینك اون
آلتی قلیونی کوب بلغرادی طوپلمق مرادایلدی مرحوم
غبره جی باشی عثمان اغا ایله چام دیرکلرندن برصال
پیدا ایدوب اطرافنی چیت اوروب وطیراق
دولدوروب ایکی بیوك حوان غبره سی بندیروب
کفارك قلیونلری اوزرینه وارد قده اون آلتی
پاره قلیون قرشو روده میوب ملعونلر فراری فراره

ایلشمدر اکنا نور اوچنجی دوشمه تخمه سی برطرفی الحق
اولسه اولطرفه صلار بش اون قولاج دخی حوانی
قوندا قاوزرینه برطرفی صلقی اوله اولدخی صلار
بونلری زیاده سیله کوزتمک کرکدر دخی باروتی
یوقلیه سین مرتبه قوتده در پورواندر لری یعنی
تورچه کرته انی قولانسین امّا صکره یردر لوباروت
دخی کتوردر لر کینه یوقلیه سین که زیرا اوللکه منزلده
بولامز سین اندندخی غافل اولمیه سین دخی حوانی
طولدوروب برینه یاوردوغین زمانده زیاده جه
بیوک سیلر قویه سین امّا سیلری حوانک اردندن
اورمیه سین اوکندن اوروسین اکر اردندن
اوررسک حوان اتش الدوغی کبی سیلر تازوک
بوزدر وهم غیری کیروانار پنجه کرّه مترسه بلمز لر
چوقدر پکیچری مترسلر ایچنده دوشر صکره باشدن
چقار زیرا کیرودن اورولدن سیکلرمدن حوان
قیار زیاده کوزده سین حذر کرکدر دخی خبره
محلنه کوره اتمق کلدکده نمنوال اوزره اتیلور
تصویرین بیان ایلشمدر وسپت غبره سی نوجهله
طولتروطاپاسی نوجهله اولور واتیلور بیان ایلشمدر
شمدی بونلرک اسمی وارجسمی یوق فیله سیدر
بونلرخورلقلرک فهرهلاک ایلیه جک چنک
اشیالریدر بشیوز غبره اتمقدن یکرمی اوتوز قوچی
غبره سی وسپت غبره سی اتمق یکدر امّا کمسده

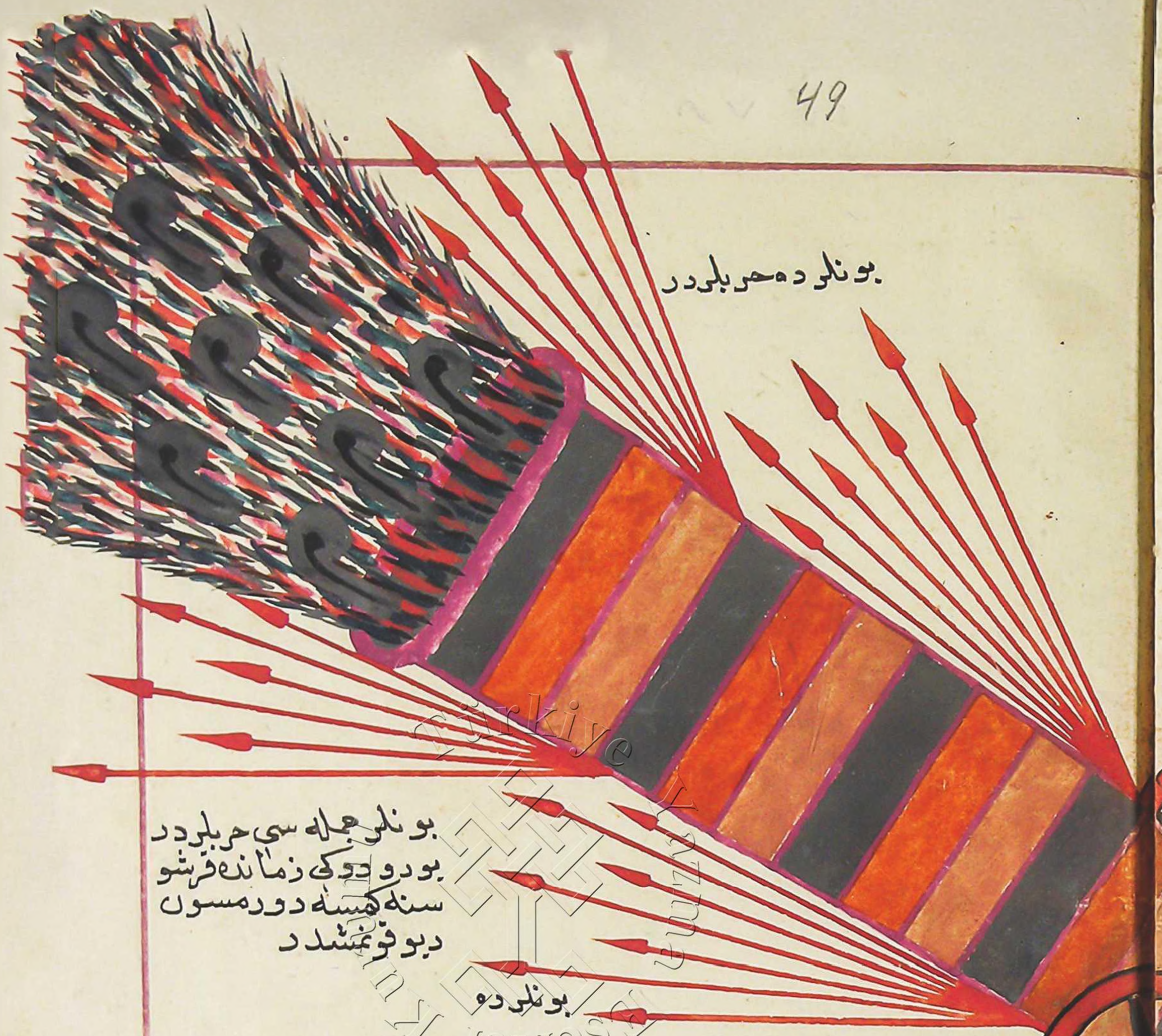
اوچينچي فصل خمبره جيلر صنعتي بيانندە در

امدي بو حقير پر تقصير خمبره جيلر اوچاغندە خليفۂ ثاني
علي بنده لري علم خمبره نك نيچه صنعتلرين ونيچه فنلرين
ونيچه تصنيفاتلرين كمني اوستاد لردن كوروب
وكميس سلف استاد لرك ايجاد ايلدكلري الات
حرب قتال اولوب امت محمد غزا لرده ونيچه قلعه
لرده خصوصا طابور چنكنده كفاري قهر وهلاك ايليه
چك جنك مهماتلري ونوجهله پاپوب تدارك امك
كركدر بو صنعته طالب اولانلر كمسنه لر ايچون
كره كي كبي هر احوالي بو محلده اوچ فصل اوزره تحرير وهم
تصوير بين بيان ايلدم اوّلا خمبره جي اولانلر طقسان
حسابكدن ترازو اولان ميزانلر زمدر ايكنجي باروت
احوالني بلمك كركدر يولي ايله خمبره اتا اوّلا ترازوده
ميدان كركدر جمله شمدي قولاي نيلان ترازولر قرق
بش حسابكدندر اني خود مقدما سلف استاد لري
طقسان حسابكدن پيدا ايلمشلردر اما شمدي يكي
استاد لر طقسان حسابكدن ترازوبك ياپمغه چوق
كمسنه لر يولين بولامشدر جمله سي قرق بش
حسابكدن قولاي نورلر كرچه دارد رقيل قدر
كوسترد اما فرق ايده مزسين بش اون قولاي ايلرو
وياكيرو قالور كتاب مزبوره تحرير وهم تصوير بين بيان

ايلشدر

Türkiye Bilimler Akademisi Arşivi

Türkiye Yazma Eserler Kurumu

بونلرده حربلی در

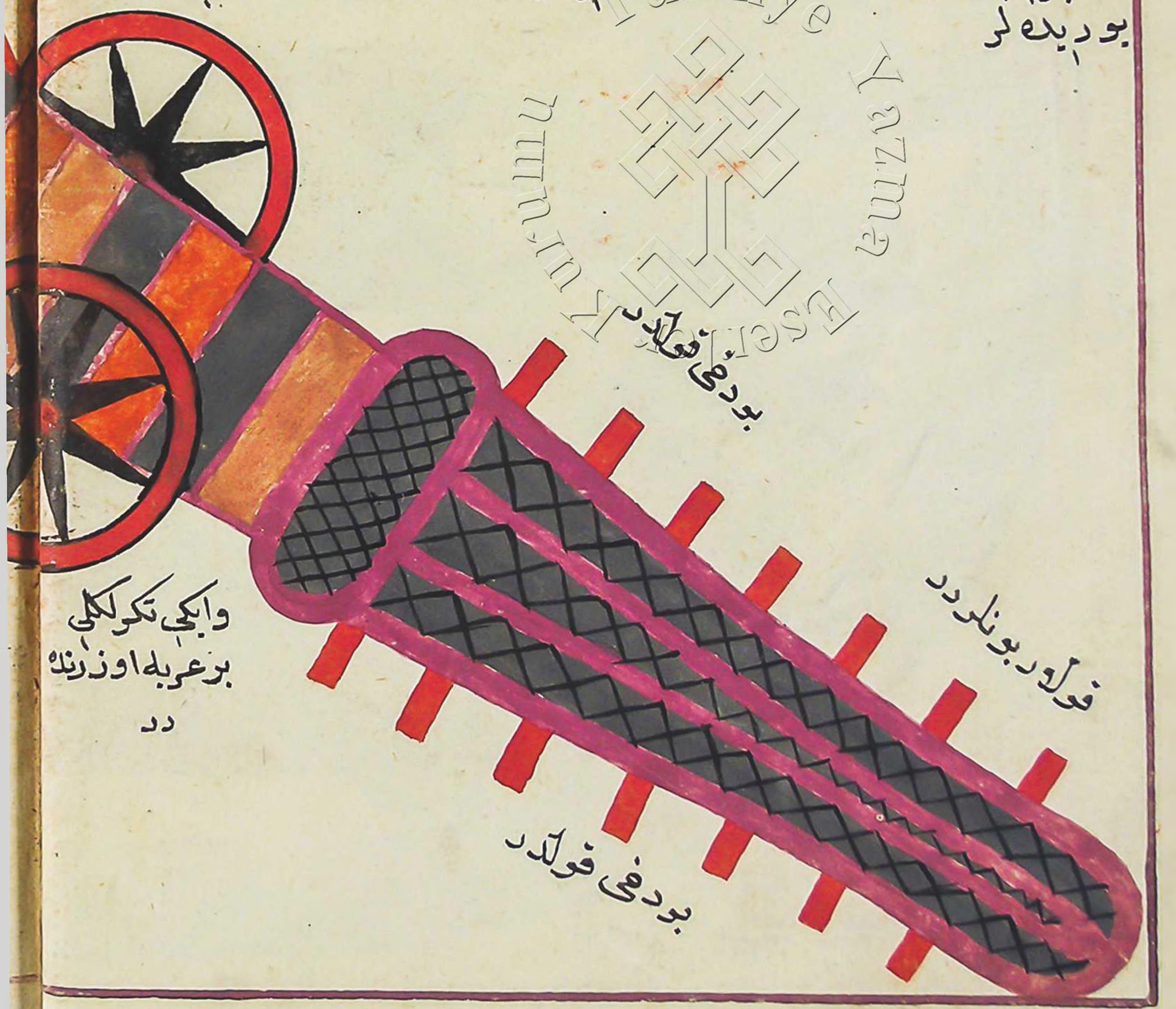
بونلر جمله سی حربلی در
بودود کی زمانده قرشو
سنه کمسنه دورمسون
دیو قونمشدر

بونلردو

مزبور خوانده طولبا چنکه قلعه اوزرینه حمله ایدوب نردبانلر
یورومك لازم کلدکده ساده نردبان یورومز اوچنجه اوچ دورت
خوانده طولبا یورومك لازمکه بدنده اولان کفاری قاچیرلر
بدن حالی قلکه اندن نصکره یورویلر مادامکه مزبور طولبا یورومز
بروجهله کفار سکانردبانی ده یامغه قومز زیرا بدن اوزرنده طوبلری
ونوفنکلری کافرلرن چوقدر زیاده سیله ادم هلاك ایده رونردبانی
طوب ایله وتوفنك ایله پاره لرسا ده نردبان یورومك قابل دکلدر
محکمده غفلت اولمیه

مزبوره خرانده طولمبا دیرلر فرانسز طائفه سی قوللانور دوردت بش
دانه سك بردن یا قوب کچه ایله طابورك اوزرینه وارر طابوری
وچرخ فلکلرین یقاد وارد نده اولدن کافرلری قچان قچار قچمیانی یقاد
یدی سکز ارشون طولی وارد وادم کوده سی قدر فلکلیفی وار
وایکیوزدن متجاوز قصه توفنکلری وارد واتشی بردونم بره
دکین یقار وایچنده چقان اتش طاشی بله یقار وبرادمك اوزرینه
کلسه برداملهسی سونمك احتمالی یوقدر ادمی دفی یقار

مزبور طولمبانك قوبروغنده اولان قوللره هر برینه بردسی دن کچدی
ویکچری کیروب دوردت بش دانه سیله بردن طابورك اوزرینه
بوردیدلر

طپراق طابیلرکرکدر طوبلری ایچرویه
بقه و خبره لری ایچرویه ناظر اوله
بوندبیرتدارک یولنده دد

قلعه بودر

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi

بودقه حندکلری

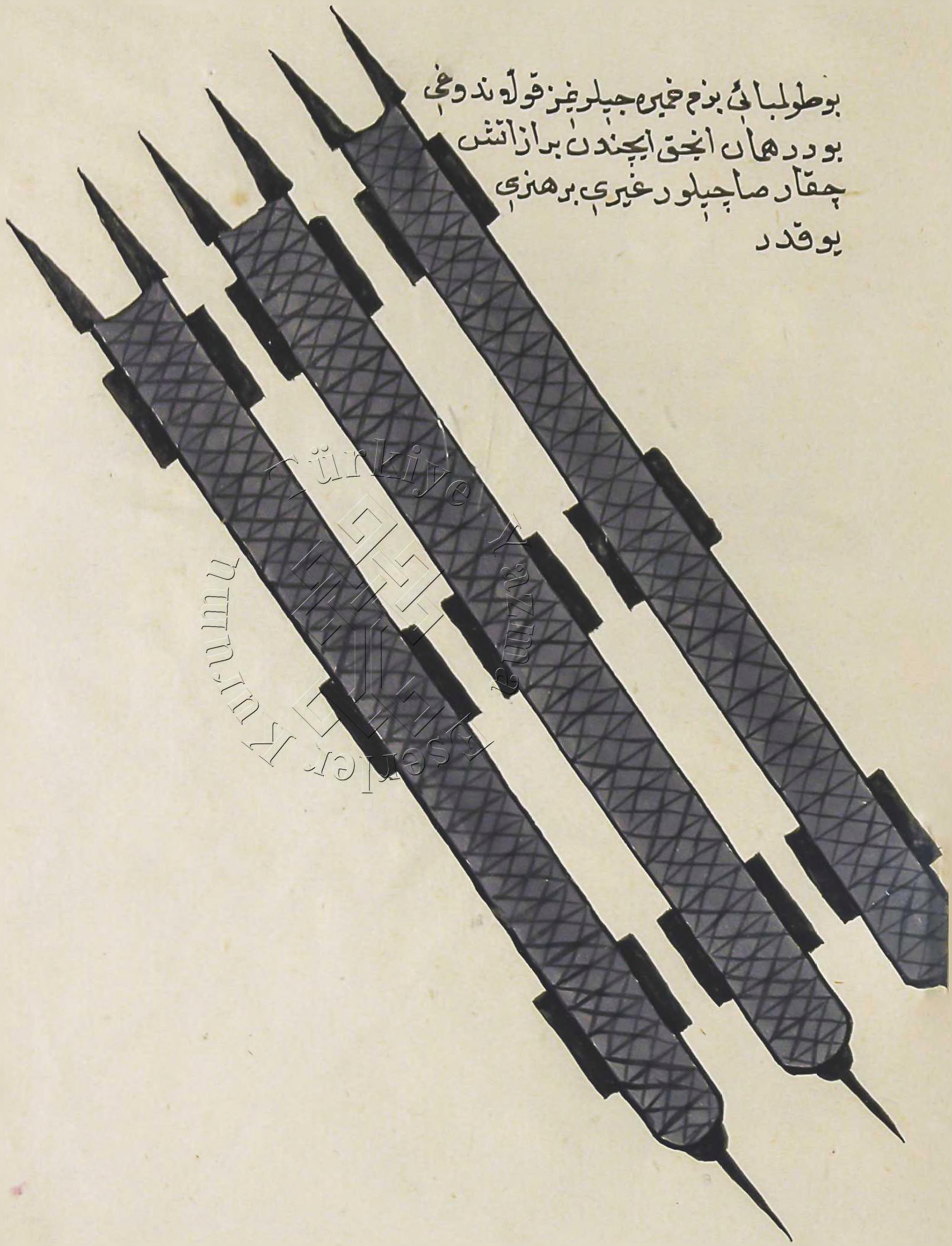
طپراق طابیلرکرکدر طوبلری
ایچرویه بقه و خبره لری ایچرویه ناظر
اوله بوندبیرتدارک غایت یولنده دد

مزبور طولمبالری حقیر ایجاد ایلدم هم
آتش صاچر وهم بش اون توفنك
اتار یودوبشلوده زیاده
کرکلی چنك اله بیدر

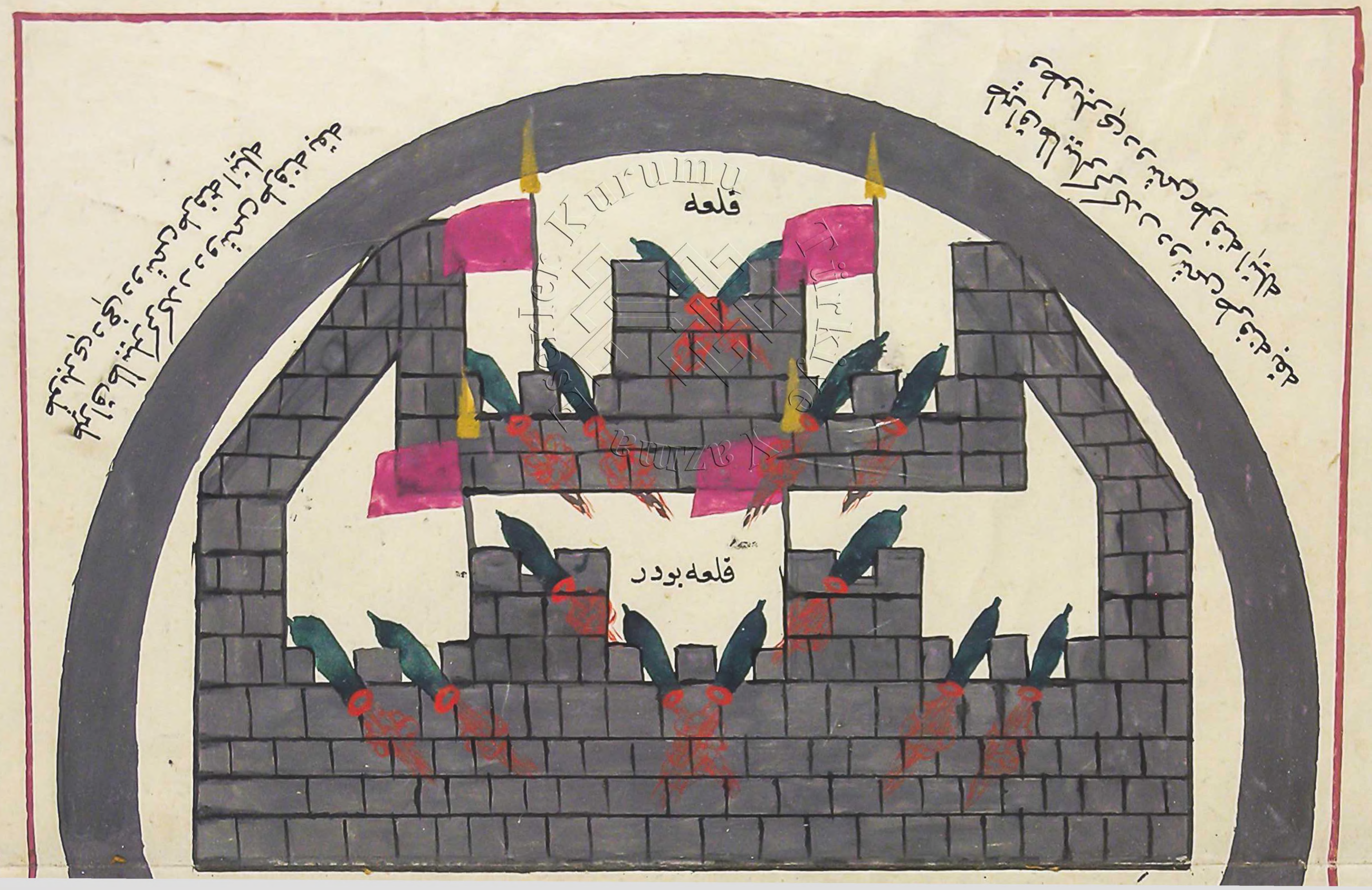
47

بوطولمبائی بوزخیی جیلرغز قولاندوغی
بوردهان انجق ایکندن برازاتش
چقار صاچیلور غیری برهنزی
یوقدر

Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı

Türkiye Yazma Eserler Kurumu

قلعه
قلعه بودر

حندکدر

کفار یوزی یوزی فلکلری

پر مغلقلر

پر مغلقلر

پر مغلقلر

دوراید یلوب سرولن طپراق بونلردن بواوچوده طپراقدر

Türkiye Eserleri Kurumu

Essener Kurier

جام شهادتی نوش ایدوب مرادینه ایرمکدر ونیچه
کره غزا کرایده چکدر بعده فتحله میسر اولور
انشاء الله تعالی ودخی دورا ولنان طیراق
ایچنده طاش کلدیکچه طیراق ایچندن چقاروب یبانه
اتلر زیرا طیراق ایچنده اولنجه عسکره ضرری
دوقنور کفارک طوپلری دوقندیکچه طاشه چارپار
پارلنور بوندن احتراز لازمدر غافل اولمیه

Türkiye

شاهی طوب
بیراق
بالیمزدر

اغابیرانجی

سندل

حواندر

باتیمزدر

باتیمزدر

باتیمزدر

سندل

اغابیرانجی

حواندر

حواندر

سندل

سندل

سندل

حواندر

حواندر

بیراق

بیراق

طبراق طابلری کرکدر دوشمی طرفنه بقه وطوبلری دوشمی طرفنه بقه

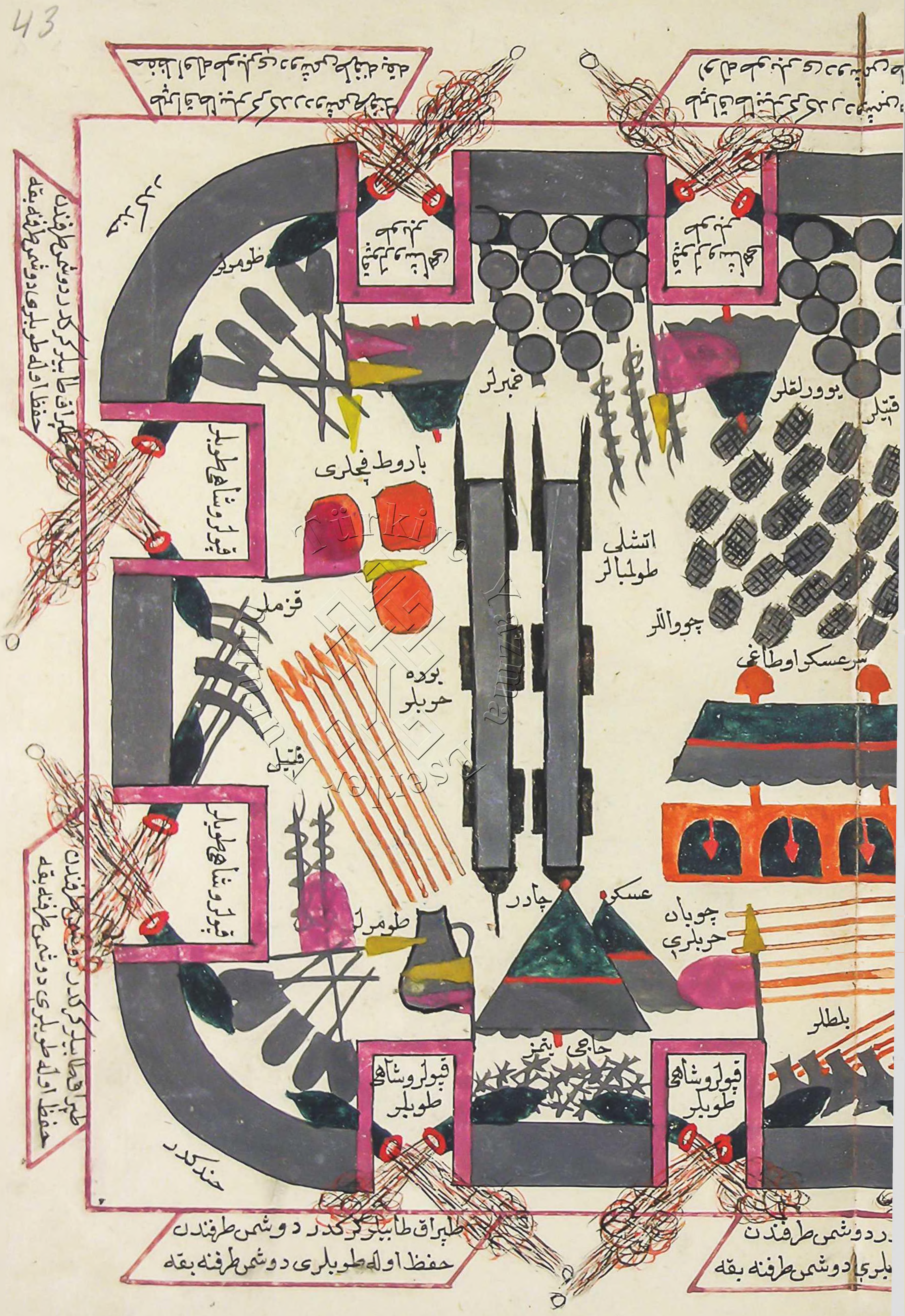
طبراق طابلری کرکدر دوشمی طرفنه بقه وطوبلری دوشمی طرفنه بقه

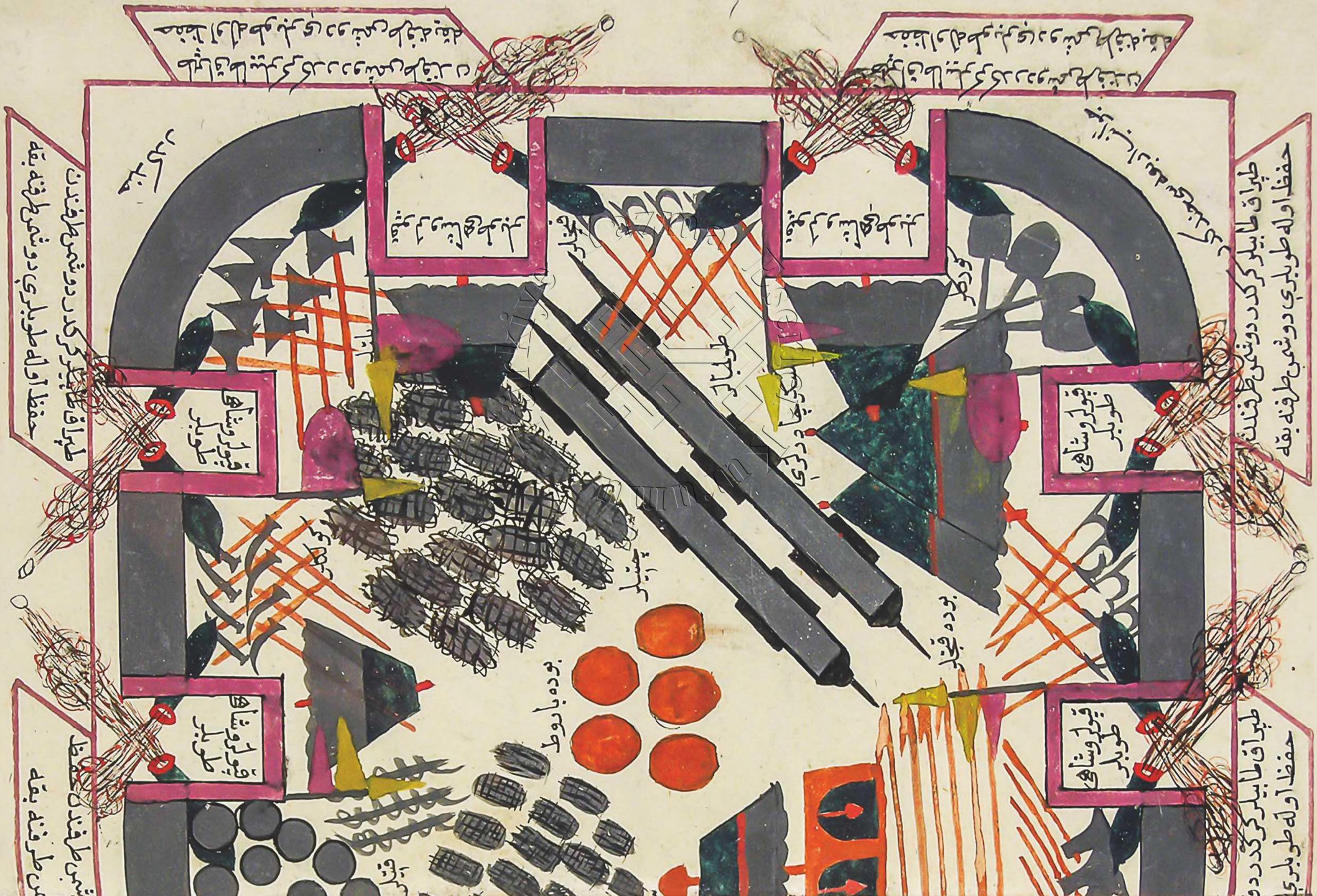
حندکدر

مزبور کاغدك اردطرفنی چویروب نظرایده

یورویوش نمنوال اولوب هر عسکرلر یرلویرنده کرکدر
اوّل سردن کچدیلر ویکیچریلر وروم ایلی عسکری
صاغ قول وصول قول وروم ایلی پاشالری وبرطرفده
اناطولی عسکری وارباب تیمار وپاشالری دخی
اردلرندن کدکلو تیمار وزعما واهل دیوان ویورو
یوشی تصویر یله کوسترلمشدر طیراق ودمت
وتوربه وچوال اوچ قول اوزره یورودوب
حندك مقابله سنده اوچ قول براولوب اوکنه
برمقلق وحندك وشرانپوهرنه کلورایسه دود
ایدرك قلعه دیوارینه برابراولدقده محل یورویوش
کورندکده حضرت الله تعالیلك عون عنایتی طلب
ایدوب یورودکده کمینه جام شهادت کمینه غازلر
میسّر اولوب انشاء الله تعالی فتح نصرت الله
تعالیلك احسانندر وصورت مزبور
محصوص برقلعه ایچون دکلدر هرقنغی قلعه اولورسه
بومنوال اوزره تدارك ایدوب صاریلوب یولی ایله
حرکت اولنمقده انشاء الله تعالی فتحی میسّر اولور
انچق چنکده ایاق دایانوب طورمق کرکدر زیرا
الله تعالی قولکرم سزچنکه قرشودورك بن سزه
نصرت ویردم دیوبیوردی زیرا ینچه کمسنه لر

تحصیل ایدر غافلن دوشمن برحیله ایله ضرری اصابت
ایلیمک ایچوندر دخی ضابطه دلری هر اوچاقدن
برر چاودر کر کلیدر بکیچری وجبه جی وطوبجی اوچاغندن
وسردن کجدی وتوفنکجیلردن هر اوچاقدن مناسب
اولنلردن بولنملیدر ودخی بوطیراق سورمنک
احوالنی دائما فرانسز طائفه سی قولاً نورلر وبزلرده
مرحوم ومغفور سلطان سلیمان ومرحوم سلطان
سلیم خاندن بروباتدی کندی ارتوق ارباب دخی
قلمدی شمدی خلقه برغریب ایشن کلور امّا یالکز
برادم ایشی دکلدر وهم برامه زیاده کوچلک واردر
برچ ادم بلورا ولملی حتی ایشن کورولە دولتلو افندم
مرادایدرلرایسه بلورادم چوق بولنور زیرا سمی
وارجسمی یوق قبیله سیدر چسمی دخی واردر امّا
بلنلره هرنقدر رعایت اولنورایشه برپدر زیرا
برعظیم تدبیر تدارکدر شمدیکی عصرده بزم عسکریمز
مترتبسه چوق دورمغه کوچنورلر بوسنه ده
طمشوار قلعه سنی بومنوال اوزره طیراق سوروب
النمشدر امّا وافرزمان قلعه نک التنده اکلنوب
تمام اوردوسنی حندن ایچنه الوب تمام اوردوسی
هرطرفندن امین اولدقدنصکره طیراق سورمک
تدارکین ایلمش بلورکه حیلهٔ فاسده سی اوردوی
همایونی بصمق اواجلدن کندیده اخترازایدرکه احتمال
بغداوردوی بصرلر دیو بوتدبیرهرزمان ایدرلر

قپولر وشاهی طوبلر
طوپراق طابیلوگر کدر دوشمن طرفندن حفظ اوله طوبلری دوشمن طرفنه بقه
خندکدر
قپولر وشاهی طوبلر
طوپراق طابیلوگر کدر دوشمن طرفندن حفظ اوله طوبلری دوشمن طرفنه بقه
طوپراق طابیلوگر کدر دوشمن طرفندن حفظ اوله طوبلری دوشمن طرفنه بقه
طوپراق طابیلوگر کدر دوشمن طرفندن حفظ اوله طوبلری دوشمن طرفنه بقه
قپولر وشاهی طوبلر
قپولر وشاهی طوبلر
طوپراق طابیلوگر کدر دوشمن طرفندن حفظ اوله طوبلری دوشمن طرفنه بقه
طوپراق طابیلوگر کدر دوشمن طرفندن حفظ اوله طوبلری دوشمن طرفنه بقه
خندکدر
بارود فجلری
قزملر
یوده حوبلو
طومرلر
چادر
عسکر
حاجی یتمز
چوبان حربلری
بلطلو
فجرلر
یوودلقلو
قتیلی
اتشلی طولمبالر
چووالر
سرعسکر اوطاغی

تحصیل ایدر غافلی دوشمن برحیله ایله ضرری اصابت
ایلمك ایچوندر دفی ضابط چادرلری هراوچاقدن
برچادرکرکلیدر بکیچری وجبه جی وطوبجی اوچاغندن
دسنردن کچدی وتوفنکجلردن هراوچاقدن مناسب
اولنلردن بولنملیدر ودفی بوطپراق سورمنك
احوالنی دائما فراغتز طائفه سی قوله نورلر وبزلرده
مرحوم ومغفور سلطان سلیمان ومرحوم سلطان
سلیم خاندن برو باندی کندی ارتوق اربابی دفی
قلمدی شمدی خلقه برغریب ایشی کلور امتا یالکز
برادم ایشی دکلدر وهم برآدمه زیاده کوجلك واردر
برقادم بلورا ولمق حتی ایشی کورولهدولنلوافندیمزك
مرادلری اولورایسه بلورادم چوق بولنور زیرا سمی
وارجسمی یوق قبیله سیدر جسمی دفی وار در امتا
بلنلره هرنقدر رعایت اولنورایسه برید زیرا
برعظیم تدبیر تدارکدر شمدیکی عصرده بزم عسکریمز
مترپسده چوق دورمغه کوجنورلر بوسنه محبارکده
طمشوار قلعه سنی بومنوال اوزره طپراق سوروب
التمشدر امتا وافر زمان قلعه نك التنده اکلنوب
تمام اوردوسنی حندك ایچنده الوب تمام اوردوسی
هرطرفندن امین اولدقدنصکره طپراق سورمنك
تدارکین ایلمش بلورکه حیلهٔ فاسده سی اوردوی
همایونی بصمق اوجلدن کندیده اختراز ایدراعتمالکله
بنده اوردومی بصرلردیو بوندبیری هرزمان ایدرلر

اولوب پریشانلق واقع اولور البته والبته حضرکرك

قحنکم اوردوی همایون قونوب طیراق سورمك

مراد اولندوغی زمانده ذکر اولنان اوردیه متصل
واسع یوکه جمیع مهمات نمنوال اوزره قونمشدر تحریر
وهم تصویر ایلدوکم بو محله منظور عالیلری
اولندقده معلوم سعادت اولنور بونك جمیع
اطرافی حندك وطابور اوله فازملر وکورکلر
وحربه لر وقجاقلر وال جنبه لری وطولمبالر
اما توفنکلی اوله وپاچاوره لر ولزومی اولان
جنك الاتلری دخی عسکر اسلامه هرقوله تحملنه
کوره سالیانه اولنان طوپلر وچوالدروچبوق
دمتلری وسائر بوکه معادل هرنه وار ایسه
محل مزبوره جمع ایدوب وسر عسکر حضرتلری
دخی بوکوچك اوطاق مزبور محله قروب اندن عسکره
خلقه احسان اولمق اوزره معامله ایلیه
وکوتوله قلیچ اورمق اوزره حرکت ایلیه اما مزبور
بولامدی یردخی عسکر اسلام متریسنه قریب
بر یراوله مزبور مهماتلری کتورمکده زحمت
چکیلر وهم اوردوی همایون مزبور بولامدی
یرمتریسلرك بربرینه قریب اولمسنه سبب بوکه
بربرلرینك خیر وشر هرنه واقع اولورایسه وقوف

تحصیل

بو ندن دخی زیاده سیله احتراز ایلملی زیرا
باعث فتنیه سبب اولمق شیدد غفلت

اولنیه قلعه چنکنده ویا خود طاغ ورچنکنده ویا بر
میدان چنکنده مباشرت اولنمق قده یرالیلر یرد
ایکیشر بشلر کلمکه امّا هم بر یرالینمق یانده اوچر
بشر یکیچر پلر بله کلورلر کویا که یرالی کتورملرمان
انلرون مرادلری اوردو بولونلر منع ایلیه سز
همان یرالینمق یانده بر یا ایکی ادم بله کیده انلری
دخی اوردیده ضابطلر دوردورمیوب متریسه
کوندرملر زیرا اول اصل ادملر چوق اولنجه فتنیه
باعث اولور برطرفده براز کفار کورندوکی کبی
یا یغاریه بشلرلر واوردیده دخی بریشانلق واقع
اولور مرحوم وزیر محمد پاشایه افاده ایلدیلر
احتراز ایلدوکندن زیاده سیله بوحصوص
ایچون نقید ایلدی بر یا ایکی ادمدن زیاده
یرالی یانده اوردیه ادم صالی ویرمدی الحمدلله
تعالی اوردیده بریشانلق واقع اولمدی بودخی
کوزل تدبیردر وهم بولنده در بونجه کافرلری
برمحنت کافرلر دراصلا جسارت یوقدر ولکن
هر وجهله حیله کار کافردر دائما بوحیله ایدر
ویا یغاره جیلر دخی یا یغرا ایدرلر البته فساد حاصل

كركي كبي چنكده براحتراز ايده چلك شئي اولميوب
قلعه نك فتحي ايچون اقدام تام اوزره اولمغله ردّ يوب
تصوير من بوره نظر اولندقده معلوم اولنور بو تدبير
صحابهٔ كزين رضوان الله تعالى عليهم اجمعين
تدبيرلرندندر وبر فائده سي دخي بودركه عسكر
اسلام مترسده صقلبسه لرك كلوب ايچنده راحت
اولوب كندولرينه كلورلر وبنه الله تعالينك
امريله چنكه مباشرت ايدرلر دوشمندن دونمزلر

بودخي زياده احتراز ايده جك تدبيردر

چنكه قلعه چنكنده اوردوئ همايونك قونمق احوالي
تمنوالك اوزره بيان اولنمشدر امّا قلعه چنكي
اولميوب طابور چنكنده وياخود برميدان چنكي
اولدقده البته والبته اوردوئ همايونك كندي
حالي اوزره قومييه سنز جمله اوردوئ همايوني
حندك ايچنه الوب صكره چنكه مباشرت اولنه
زيرا بو ملعون كافرلر اوردوئ همايوني بصمق معتاد
قديمسي در هرزمان اول حركت اوزره ايشه
كورورلر دائما اول سوداية تدبير ايدرلر حضرت
الله تعالى غفلتدن ايقاض ايدوب امت محمدي
منصور ومظفر ايله فخر كائنات محمد المصطفى
صلى الله تعالى عليه وسلم حضرتلرينك حرمتنه

بو تدبيري

اطرافی حندك كوستر لمشدر وبعضي كركلي يرلرده قپولر
قونلمشدر وقپولرده ايكيشر اوچر شاهي طوپلر
وصاچمه طوپلر قونمشدر كه كفار حيله ايله كلوب
اكثري اوردوني همايون بصمق مراد ايلدوكي زمانده
دفع ايدر زيرا برج يرده ذكر ايلدك كيم عسكر
اسلام متربصده ايكن اوردونك برطرفندن برج
بيك كافر كورندوكي كبي اوردي پريشانلق واقع
اولمشدر اندن زياده سبيله احتراز اولنور
اول سببدن بوندبيروندارن اولنمشدر وايكيشر
اوچر بيراق دفعي تعيين اولنمشدر قپولري محافظه
ايليه ودفعي عسكر اسلام نمنوال اوزره قونمشدر
وچسور اولدن عسكرلري قپولره قريب قوندوره
سبب زيرا چنكي چادرلري قپولره قريب اولسنده
چوق حال واردر ودفعي سرعسكرك اوطاغي
اورته يرده قونه امادكر ايلدوكم مهمات جمع اولنان
واسع يره نعيين اوله ومهما اولدن قازمه وكوركلر
وجربلر وقانجلر وال خمپره لري وطولمبالر
امانوفنكلي اوله وپاچورلر وبوكا معادل
جنك اشياللري هرنه وار ايسه جمع ايده سبب زيرا
بونلري قچنكم طپراق دورا اولندوغي زمانده طپراق
ايله قاريشق دورا اولنور امدي بوصورتده تصوير
مذكور ده عسكر اسلامك اوردوسي نمنوال اوزره
قونلمق كركدركه دوشمن بدفعالدن امين اوله

کرکدر تاکه دویر اولنان طپراق ادمی صقلر مرتبه سین
بولدقدن صکره اشکاره اولوب ارتق طوپلر وحوانلری
کرکی کبی اقدام تام اوزره ایشلده لر کفاره
شاشقنلق حاصل اولور وبر قلعه نک که حواله
سی اولمیه بهرحال طپراق سورمکه محتاجدر
طپراق سورمکلکده کوچلک کورینورسه محلنده
کوره حواله یمق ممکندر لکن هر اوجاقلرده بورسمی
بیلور چوقدر زیرا یالکز برادم جمله شیئی تدبیرده
کوچلک چکر وحوالهٔ دعی قندیره مرحوم حافظ
احمد پاشا پیدا ایدوب قندیه کبی مثلی یوق مستحکم
قلعهٔ ایچروسنه طویه الدیردی مرحوم طوبجی
باشی علی اغا قانی طابیهٔ دوکردی بربیوک
طابیهٔ حواله پیدا ایدوب بالیمز طوپلر وحوان خمبره
لری بندیروب دوشمنی قهر ایدردی امدی
بو تدبیرلر کبی بلورادملر چوقدر انجق خلق
احسان قولیدر بر غریب حالدر زمانده برادم غزل
سویلسه پسندیده ایدوب بیوک منصوب واحسان
ایدرلر اما دین مبین ایچون کرکلی برصنعت
کوسترسه سئوال ایدرکسه یوقدر وقچنکه
عسکر اسلام کفار ک قلعه سی التنه قونوب محاصره
ایدوب طپراق سورمک مراد اولندوغی زمانده
اوردوئ همایون تحریر وهم تصویر اولندغی منوال
مشروح اوزره قونغق لازمدرکه اوردینک جمیع

اطراف

مفید مختصر برمقدار احوالی بیان اولندی وهم
یقریر وتصویرین کوستر مشمدر امّا عسکر اسلام
اوردوسی قونمشدر وحندك چوره سی منوال
اوزره در وهر طرفنده قپولرینچه قونمشدر
وقپولرده بیراقلر وشاهی قوبلرینچه قونمشدر
ویکیچری چادرلری اطرافنده حندکه قریب تصویر
اولنمشدر زیرا یکیچری قوللری جسارتلی در واوطاغ
همایون منوال اوزره در صورت مزبورده کوسترلمشدر
ودخی اول مهمات قونولان واسع بردخی منوال اوزره
تصویر اولنمشدر وندر لو مهمات لر کردر نظر
اولندقده وقوف تحصیل اولنور وسر عسکر اوطاغ
وسائر لزومی اولان ضابط چادرلری منوال
اوزره تحریر وهم تصویر اولنمشدر اکا نظر یورولوب
منظور عالیلری اولدقده وقوف تحصیل اولنور
ودخی عسکر اسلام مترسین منوال اوزره کیرمشدر
وطوپلر وحوانلر منوال اوزره برینه قونمشدر
تحریر وهم تصویر اولنمشدر اوّلا اوزاق
محلده یکیچر اوجورت قات مترسین الوب طوپلر
وحوانلر اطرافنه قیوب امّا صیپین صدا اولنمیه
بردونم مقداری اورتلق بردن امّا قلعه مناسب
یرا ولکه دویرا ولنان طپراق یوندامینه کله وبر
ارشون باخود محلنه کوره ایکی ارشون طپراق
یودن قوپاروب دویرا تیدیره امّا یکیچه اولسی

اوطاق قوروب وکچوب اوردنه سنده اوتوره وهم
اوردیه متصل اوله ایکی طرفدن دائما خبیر اوله
وهم عسکری احسانی اولمق اوزره حرکت ایلیه
وکوتیلی قلیچ اورمق اوزره معامله ایلیه شو مرتبه
اولکه خلقدن نه احسانی کسه ونه تحتنلردن
قلیچ اورمغی کسه بعده بسم الله الرحمن الرحیم
دیوب مباشرت ایلیه امّا کیچه وکیچه برارشون
ومحلنده ایکی ارشون طپراغی یبردن قوپاروب
بردونم مقداری اوزونی اوله دوبرابر ورب
تاکه طپراق ادمی صقلرمرتبه سنده اولیچق ارتوق
اشکاره اولوب اقدام تام ایله طپراق ودمت
وچوال صمانلی وا وتلقلی وبپراقلی ودمت وینه
طوربلو بومنوال ایدوب امّا طپراق ایچنده طاشلو
وارایسه برطرفه ایپره سپین زیرا کفارک طوپلری
اوردقده طاشلری پاره لنور ضرری عسکره
دوقنور اندن غافل اولمیه سپین وسردن
کچدی بیراقلرین ایلرویه قویسن اوچ دورت
بلوک دوبرابده سپین اول بردونم پری سردن
کچدیلره ویکیچری وروم ایلی عسکرلرینه وانا
طولی عسکرلرینه وسائر قوله بومنوال اوزره
دوبرابر ایدیره لر بربرلرندن دوبرا اولنان
طپراغی چوپلی اولمیه وهم قوللره غیرت دوشکه
برابر یورویلر طپراق ایله امدی طپراق سورمنک

وهر فیوده ایکیشر اوچر شاهی طوب وصاجمه طوب
بعده یکیچریه اوچ قات متریس الدیرم سپین قورشون
ایرر ایرمن پیردن بعده جمله طوبلری وحوات
خمپره لری متریسده کرکلی پیرلره قیوب طوپجی باشیه
وخمپره جی باشیه تنبیه ایدوب اصلا دورمیوب
کیچه وکوندز اقدام تام واهتمام اوزره اتلرکه دوشمنه
شاشقنلق حاصل اولور بومنوال اوزره ایکن
عسکره طوربه ودمت وچوال واوتلق
ویپراق وصمان سالیانه ایدوب هرقوله
تحمّلنه کوره مرحوم سلطان سلیم خان غازی
طابثراه سیدوار قلعه سنک کولیسی چیت
ویاپاغی ایله دولدورب اوزرندن طپراق
سوروب فتح ایلدی وسالیانه ایدوب جمع
ایلدوکی اشیالری متریسه متصل برواسع پیره جمع
ایدوب انک دخی اطرافنی قوی حندک ایدوب
ویاطابور ایده سپین وبعده جبه خانه دن قازمه
وکورک وقانجه وحربلروال خمپره لری وپاچوره
وخمپره جی باشی یه تنبیه ایدوب ایکی اوچ بیک
مقداری طولمبا امّا اکثری توفنکلی اوله وکیسه
ایچنده باروت ایله ال خمپره لری قونمش مشین
کیسلرهله زیاده سیله لازمدر وسبت خمپره
سی من بورمهمات قونیلدن پیره جمع ایدوب وسر
عسکر اولدن دخی مهمات جمع اولنان پیره برکوچک

ایکینجی فصل فتح تدبیر یعنی طپراق سورمنك بیاننده در

بسم الله الرحمن الرحیم

نصر من الله وفتح قریب وبشر المؤمنین الحمد لله
رب العالمین والصلوٰة والسلام علی سیدنا
محمد وعلی اله واصحابه اجمعین حضرت الله تعالی
امت محمد سید کائنات حرمتنه وچهار یار
حرمتنه تدبیر بزی تقدیرینه موافق ایله امین
بحرمته سید المرسلین امدی بوحقیرك عقلی
ایردوکی مرتبه ده کوروب اکلدوغی اوزره برقلعه یه
وارلدقده قلعهٔ سایر زمانلرکی مترسین ایله
محاصره ایدوب فتحنده زیاده کوچلك وارکه قلعهٔ
مزبورك اطرافی حندك وبرمقلق وشرانپوولغم
ودرلو درلو تصنیفاتلری اولدوغندن ماعدا
قلعهٔ دغی طپراق ایله صفالمش طوپه وتوفنکه
قلعهٔ الدیره مزسین اکا کوره کرکدرکه طپراق
سورمنك تدبیر وتدارکین ایلیه سین زیرا مترسیده
زیاده سیله عسکر اسلام زحمت چکر امّا طپراق
سورمك زیاده سیله کرکلی ایشدر انشاء الله
تعالی عسکر اسلام فتحنده کوچلك چکمز تزیله
فتحی میسر اولور امّا عسکر اسلام اوردوسیچ
قوندقده جمیع اطرافین حندك ایدوب وقپولر قیوب

وهو یقوده

ایدوب کفّارك اوردوبی همایونی بصمق صده دی
وادر امّا بزم اوردیده دخی وافر یغما جیلر وارد ر
انلر دندخی زیاده سیله اختراز ایده سن غافل اولمیه لر
اوزاقدن برمقدار کافر کورندوکی کبی یغما جیلر
یا بقاریه بشلرلر اوردیده دخی اورکوندوللك
حاصل اولور هله بوحصوصده غافل اولمیلر
امدی اوردیده برج یرده بوحصوصلر ایچون برزان
ضابطلر لازمدرکه اکر کافرلردن واکر یغما جیلردن
قورورده لر واوردوبی همایونده باشی بوش آدم
اولمایدر هرکیم وارایسه بیراق التنده کرکدر
زیرا بواحوال زیاده سیله بولنده در واوردیده
اصناف چادیرلرندن وبازارجیلردن غیری
آدم دورمیه حتی اوردوبی همایونده راحت اوله
واوردوبی همایون اطرافنده اولان حندکلو عام
اولدقدنصکره قپولر قپوب وهرقپوده ایکیشر
اوچر شاهی طوبلر وصاچمه طوبلر اوله وایکیشر
اوچر ضابط چادیرلری ایله جمله اوردونك
اطرافی یکیچرلر کرکدر زیرا چسار تلی اولان
عسکرلر کفّار دن کلمه سندن وکیمسه سندن اختراز
ایلمز بومنوال اوزره حرکت وتدبیر اولنورسه هر
وجهله بولنده ور حضرت الله تعالینك عون
عنایتیله تدبیرلریزی تقدیرینه موافق ایلیه
حضرت محمّد المصطفی صلی الله علیه وسلم مرمتنه

انشاء الله تعالي عسكر كفّار منهزم اولور بو منوال
اوزره اوردوي همايونى قوندوروب يرلى يرلرينه
حندكلرين وطابيلرين محلّى ايله يايوب وطوبلرين
قويوب حندكلرى وطابيلرى قج كونده تمام
اولورسه اولسون تمام اولدقدنصكره بعده
عسكر اسلام قلعه نك اوزرينه واروب متريسلرين
اورب قلعهٔ مزبورك فتحى ايچون حدّ سعي ايدهلر
امّا متريسلرى زياده سيله چهد ايده سنكى قلعه
قريب اللركه زيرا يقين متريس النان قلعه نك
انشاء الله تعالي فتحى اسان اولور امّا چنكه
متريس الندقده اكلندرميوب قلعه يورويلر
برقج پرده يوكسك طيراق طابيلر يايوب قلعه
حوالهاوله زيرا ايچنده اولان كفّار ك زياده
سيله صقلدوغى شيدر زيرا قندبه قلعه سى
النمسى بومنوال اوزره در مرحوم طوبجى باشى
حاجى على اغا طابيه لرى يايوب اوزرلرينه طوبلرى
وحوانلرى بندبروب كفّار بد فعالى بروچهله
تحمّل ايده ميوب قلعهٔ وره ايلهى بعون الله تعالي

بودخى زياده سيله احتراز واجتناب ايدوب
غفلت اوزره اولمايدر حظر كركدر

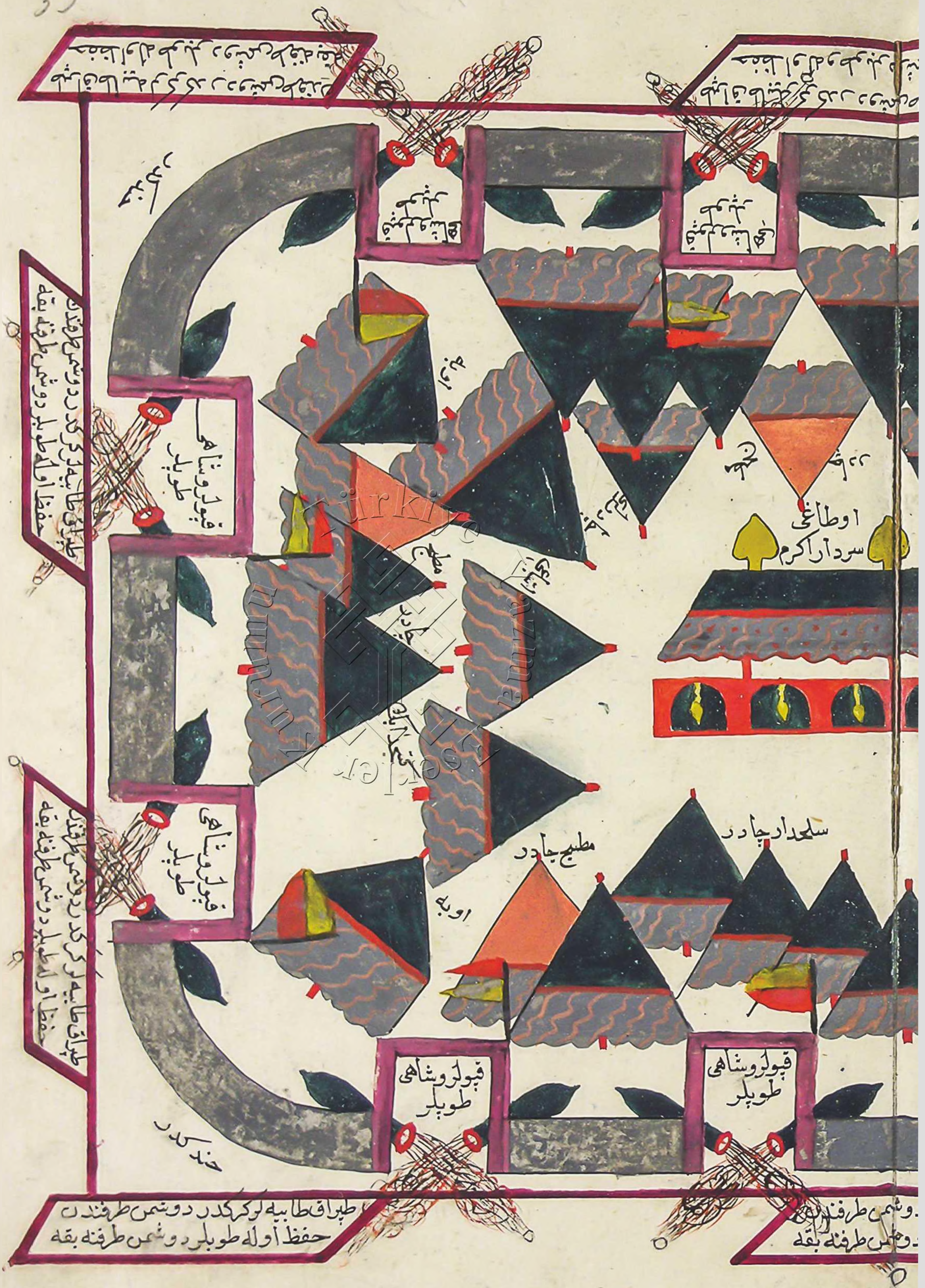
امدى اوردوى همايون ايچون كرچه وافر صحرا وكبرا

ايلدوب

امدي بو فصل دخي عسكر اسلامك
قونولدوغي اوزره اوردوي همايونك
صورتي تصويراولوب كوسترلمشدر

امّا اوردوي همايونك دورت بش كركلي يرلرده
اوردويي قورونمق ايچون قوي طيراف طابيلر
بابوب ايكيشر قات يوكسك طوبلر وحوانلر قويلر
اوردونك طوب الور كوشه لرينه ياپاسين وبزم
ايلي عسكرلري طوب الور يرلرده دوره لر ونمنوال
اوزره قلعيه دخي جنكه مباشرت اولندقده اكادخي
زياده سيله كوسك طابيلر كركدر زيرا ايچنده
اولان كفّار زياده صقلدوغي شيلردر
واوردونك حنده كي اطرافلرينه قوي متريسلر اوله
هرنقدر بزم عسكريمز طيراغه كيرسه اولقدر
فايده سي واردر زيرا كفّار عسكري البتّه بزم
اوردوي همايون اوزرينه بريول طوب وتوفنك ايله
كلور زيرا كافر عسكرينك اوزرلرينه باسّن
اولان كافرلر اردلرندن بجلرايله يورودرلر
يوقسه كافرلرك يورودوكي يرلر لغندن دكلدر
اول محلده ياپيلان طابيلرك طوبلريني برچ كره
اطرسين اوردي اولان بزم يايا واتلي عسكرلري
دخي هرنقدر وارايسه يورويوب قليچ ورلر

Türkiye Yazma Eserler Kurumu

طوپلر
قپولر وشاهی طوپلر
طوپچیان طابیه لرکدر دوشمن طرفندن حفظ اولنه طوپلر دوشمن طرفنه بقه
اوطاغی سردار اکرم
مطبخ چادر
سلحدار چادر
اوبه
خندکدر

طوغلر

چادری

لبک

مطبخ چادر

سپاه چادر

قپولر شاهی طوپلر

جوانب اربعه سی حفظ کدر

طپراق طابیه لر کدر دوشمن طرفنه طوپلری بقه اوردو

طپراق طابیه لر کدر دوشمن طرفنه حفظ اوله طوپلر دوشمن طرفنه بقه

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi

Türkiye Yazma Eserler Kurumu

مباشرت ايدرلر اصلا دوشمندن يوز چويرمزلر
تمت الكتاب بعون الله الملك المتعال انجق بوحصوده
برمقيد مختصر براوردوي همايون ترتيب
ايدوب كوسترمشدر اكاكوره حركت بيوره سز
واوردوي همايوني حفظ ايچون برج برده
طبراق طابيه لركركليدر اوزرلرنده طوبلر
وحوانلر قويلركه كفاردن امين اولق ايچون

Türkiye Cumhuriyeti Eserleri Kurumu

مزبورك ايچنده اولان شيلرى حذمت پادشاهيده
اولانلرك هربرلرنه كركدر زيرا بعضه بعضه تدبير
وتدارك وقوف تحصيل ايدر وبعضه تدبيرلرين
حكمنى اجرا ايدر وبعضه اخترازاولمغين شيلردن
اخترازايدرلر غافل اولميه بوحقير عمرين جيلر
اوجاغنده خليفهٔ ثانى اولدن على بنده لرى قيامته
دكين اجر ثوابه نائيل اولور والله اعلم بالصواب

امدى كاغدمزبورك اردنده عسكر
اسلامك اوردوسى نمنوال اوزره

قونلق كوكدركه دوشمن بدفعالك حيله سندن
امين اولوب كركى كبى جنكنده براخترازايده جك
شيئ اولميوب قلعهٔ مزبورك فتحى ايچون اقدام تام
اوزره اوللردن تحرير وهم تصوير ايدوب منظور
عاليلرى اولندقده معلوم سعادت اولنور
نمنوال اوزره حندكى اولنشدر وقپولر قونشدر
وهر قپوده ايكيشر اوچر شاهى طوپلر وبيراقلر
قونمشدر كرچه زحمتلو برايش كورونور امما
بوتدبير اصحاب كوزين رضوان الله عليهم
اجمعين تدبير ندندر وبرفائده سى دخى بوكه
عسكر اسلام متربصه صقلسه لر كلوب ايچنده
راحت اولنوب كندولرينه كلورلر وينه جنكه

کوركيم باريشق اسناسنده ايكن نجه ومجار عسكري
سنته معاره كسند نصكره كلوب برصباح وقتنده
قلعهٔ مزبورك فارشوسنده حصار قپوسي طرفندن
اوتوز فرق قات الايلرين بغليوب قلعه دن اون
بش يا يلديم طوب وخمبره لر اتيلوب كفاري صوقاق
صوقاق ايلدي قلعه دن بشيوز قدر سرحدلي
واول محله قلعه بيك قدر طاطار عسكري
كلمش ايدي انك دخي بشيوزي طشره اولوب
بيك آدم اولدير فارشو ودبلر مجار طرفي
بركزه قلعه نك واريشي اوزرينه يورودبلر بزم
دخي بيك قدر طشره ده اولان عسكر لرمز
كافرلري فارشو لديلر وقليچ اوروب مجار كافري
عسكرينى نجه عسكر بنك اوزرينه دوكديلر
قيچين قيچين كيروواروب اورمان ايچنه قوندبلر
واول محله مجار قرالى اولان رقه ويچسه
اوغلى دخي محله معروب بوكرندن اوروليوب باشك
كسركن قرال نشانى كورلمكله الوب قرالى قلعه
كتوردبلر واول محله چلبي يوسف پاشا
سرعسكر ايدي وبوحقير دخي خمبره جيلرك
اوزرينه سرخليفه ايدم اول سببدن جمله معلومدر
كتاب مزبورك هراحوالري برلى يرنده اولندوغى
امور ديده ادملر ايله مشورت اولنوب صحتنى
معلوم سعادتلوري اولندقده كركدركه كتاب

مزبورك

اتیلور سه ایچنده اولاون ضرر کورمز واصابت ایلمز
زیرا قلعه نك ایچروسی جمله دوشمه تحته اوزرنده
بتاقدر دوشك خمبره لر برابکی قولاج یره بطار
کیدر اکر طپراق سورمك لازم کلدکده حصار
قپوسی طرفندن اوزاقدر وهم کوچلك وارد ر
وبتاق یرلر چوقدر زحمت کورونور واکر وان
قپوسی طرفنکدن دغی درین صولر چوقدر اودغی
اوزاقدر امّا خروس قپوسی طرفندن اولسی
معقول کوریلور انجق بو حصوص ایچون تدبیر
تدارك اولنورسه نیچه یرلرده صیچان بوللرپی
ایله واریلور وحنده کی باشنه دغی صیچان بوللرپی
ایله واریلور وپوسکرملرله برجی یردن لغم
ایلمك ایله حندکین دولدورر بلکه قبورایله
قلعه نك التنه واریلور انجق اکر طپراق سورسك
وپا محاصره ایدوب دوکرسك برجی مناسب
اولان یرلرندن یوکسك طپراق طابیلرپا یوب
ایچروسین طولبرایله وحوان خمبره لرپی ایله
سندرمك لازمدر زیرا غیرپی یردن قلعه
حواله اولوریوکسك پریوقدرکه اول طرفدن اطه سین

کفار خاکسارك حیله فاسده لرینی بیان

ایدر بوملعون نجه کافرلرینك حیلهٔ فاسده سین

معامله ایدوب عسکر اسلامی دائما منصور ومظفر
ایلیه امین یارب العالمین بحرمت سید المرسلین

مزبور طمشوار قلعه سیذر

امدی قلعهٔ مزبورك احوالی نمنوال اوزره اولدوغین
وکیفیّتی بیان اولنور قلعهٔ مزبورین جمیع اطرافی
حندکدر وایچی طولو صودر وصولر بنك ایچنده
اکیر بیتر واولرك چیچکی بیتر وقلعه بناشوب
السندن لغم ایلمك قابل دکلدر صودن وارلن
وقیوایله دخی بناشوب لغم ممکن دکلدر وقلعهٔ
مزبورك دیوارلری طاش کیرج دکلدر شرانپو
واری زیاده سیله ایکی دیرکلردر طقوز
اون ارشون یاصّلغی واردر وایچلری کسمه
چیمدر وطپراقدر هرنقدر طوب اترسك
صایلنور قلورانجق بزدن طرفی یقین بری طرفندن
زیاده سیله برج برلرندن پوسکورملر لغمی یاپیلوب
اتیلورسه حندکین بزه لازم اولجق برلرین
دولدورب وقبورایله بلکه قلعه نك السنه واریلور
امّا حندك باشنه وارمقده چوق ایش واردر
زیاده سیله بناقلی برلرچوقدر اوراده صیچان
بولنی اغاجلری لازمندندر ایش کورمش زیرا صیچان
بولنی ایله واریلور وقلعهٔ مزبوره هرنقدر غمبولو

اتیلورسه

کفار خاکسارك دونماسی غافلن اوزرینه
کلکله برمقدار کوروشیلوب چنکه مقاومت
ایده میوب ترکیه قلعه سی التنه فرار ایدوب کرچه
اخشام ایدی امّا اخشام اولمسه چوق رسوایلقلر
اولوردی زیرا کافرلرك قلیونلری سالك اولمش
ایدی کوجیله قلعه سی التنه واردوشدی
بردفعی دونمانك اوزرینه کلکله بروجهله
جرائت ایده میوب برایاق قلعه سی التندن ایرلدی
بعده قلعهٔ مزبورك طشره ده اولان سرعسکر
قلعه نك چنکنه مباشرت اولندی انجق فتحی
حضرت الله تعالینك مراد علیه سی دکل
مزبوره ده دفعی سائر برلرده فتحلر اولمق مراد الله
دکل ایمش زیرا اکسکلك بزده در بلکه
برغرور ریبیت اصابت ایلمشدر انجق حضرت الله
تعالی ارحم الراحمین در جرمنه معترف اولان
قولك جرمنی عفو ایدر واجرلرینی احسان ایدر
انشاء الله تعالی پنجه پنجه فتحلر احسان ایدر زیرا
حضرت الله تعالی بعده عسرٍ یسرًا بیورمشدر
هان الله تعالیدن نیازیمز بودرکه بیجد اولان
جرملرمزی عفو ایدوب لطف وکرمیله معامله
ایلیه سودیکی محمّد المصطفی صلّی الله تعالی
علیه وسلّم حرمتنه وچهار یار کوزین رضوان
الله تعالی علیهم اجمعین حرمتنه عفوی ایله

قلعه سنی اوچ ایقدر محاصره ایدوب فتحندن عاجز
قلوب الندی دیو خبره جیلردن عجز کتوروب
قلعهٔ مزبورك فتحی وهم بونده اولان خبره جیلره
تعلیم ایلسون دیو قپودان پاشا عرض واعلام
ایدوب بوحقیری فرمان عالیشان ایله تعیین
بیوریلوب دونمای همایون کمیلرینه قویوب
حانیه محافظینه تسلیم ایده سز دیو اول دخی صوده
قلعه سنه کتوروب قلعهٔ مزبورك دخی زوالی
کلمش ایمش دورت بش کون خبره ایله دوکرکن
قپودان پاشا کلدکده دونمای همایونك بر یایلم
طوپونه وضربکه طاقت کتوره میوب وره بیراغیب
دیکوب بروچهله مقاومت ایلیوب قلعهٔ
تسلیم ایلدی اولدخی کلدکده اوچ دورت کونده
فتحی میسر اولدی الحمدلله تعالی انده دخی بوحقیری
محافظ پاشا حضرتلری الیه ویروب دفتردار
افندی حضرتلری تلخیص وفرمانی موجبنجه
اوس بش نفر خبره جیلره اوستاداته تعلیم ایدوب
ونظام ویروب فتحی میسر اولوب صوده قلعه
سنده قلوب هر برلرینه دولت علیه دن علوفه لر
تعیین اولنوب دوام دولت پادشاهیه دعاگر
ایدوب قلمشلردر بوحقیری بش سنه ده
دونمای همایون قلبونلرینه خبره جی باشی فرمان
ایله تعیین اولنوب عزیمت قلعه سنی اوکنده

کفتار

حرکت موره اطه سی فتح اولندقد نصکره کفارك پنجه
پنجه اغربرلره قلعه لری حضرت الله تعالینك عون
عنایتیله دین اسلام مظفر اولوب دوشمن بدفعالدن
انتقام الینور الحمد لله تعالی ملاحظه ایلدوکم اوزره
کوردس قلعه سنه داخل اولدقده برقاچ کون ایچنده
فتحی میسر اولوب عسکر اسلام هر وچهله غنیمت اوزره
اولوب قلج ایله فتح اولندیی بعده انا بولی قلعه سنه
داخل اولندقده انی دخی از زمانده قلج ایله فتح اولنوب
انده دخی زیاده سیله عسکر اسلام غنیمت مالی ایله
مسرور اولدیلر اندن دخی موطن قلعه سنه کلوب
عظیم خصمانه جنك ایدوب طوپلر وخمپره لر وتوفنکلر
ایله بر وجهله مقاومته قادر اولیوب خصمنی زیاده
سیله اکلیوب وره بیراغین شاشقنلغندن ایکی
بیرده وره بیراغین دیکوب قلعهٔ تسلیم ایلدی
وبونك فتحندن مقدم کفار خاکسار عسکر اسلامدهك
حرکین ایشدوب واکلیوب مقاومته بر وچهله
قادر اولمیه چغین اکلدقده قرون قلعه سنی براغوب
فرار ایلدی بعده منکشه قلعه سنه کلدکده اولدخی
چنکه جسارت ایده میوب قلعهٔ تسلیم ایلدی
حضرت الله تعالی دولتلو افندیملر عزك عمر ودولتلرین
یومًا فیومًا زیاده ایلسون هر بر قلعه لرین فتحنده
احسانلرین کوردك منکشه قلعه سنه کلدکده
حانیه قلعه سی محافظی اولان محمد پاشا صوده

عمرنی یوماً فیوماً زیاده ایلسون کچن سنه‌ئ مبارکده
بوحقیرک سفرها بوندہ حذمتی بومنوال اوزره
اولمشدرکه اورندن موره طرفنه روانه اولندقده
سکسن عربه ویریلوب سفرهمایونه خمبرلره لزومی
اولان جنک آلتلرینی تدارک ایده سیر دیو
طپا وطولمبا وپچاورا وسائر بونه کوره لزومی
اولانلری یوللرده پاپوب تدارک ایده سیر بش
اون قدر خمبره جیلردنی یانمه تعیین اولنوب اول
منوال اوزره کورردن قلعه سی الننه داخل اولوب
امّا قچنکه یوللرده کیدرکن اویله ملاحظه ایدر
دمکه بویوللرده برساده اتلوکیده جک یول یوقدر
عجبا بوعسکر اسلامم وعربلر وطوپلر
وسائر مهماتلرینی منوال اوزره کیدر زیرا یوللرده
طاغلر ویوکسک قیالر ودرلودرلو برزخ یرلر واردر
بروجهله اچلمق قابل کلدر دیو ملاحظه ایدردم
حضرت الله تعالینک عون عنایتیله برمرتبه یوللر
اچلمشکه تعبیری ممکن دکلدر واول یوللرکه وارد
تاقیامته دکین عسکر اسلامک مرور وعبورنده
پنجه پنجه اجر ثوابلر حاصل اولور اسکندر
ذوالقرنین قرهدکزین بوغازینی اچدوغی کبیدر
همان کویاکه سوکتلو پادشاهمز غازی سلطان
احمد خان حضرتلرینی اسکندر ثانیدر امدی اویله
ملاحظه ایلدمکه انشاء الله تعالی بومنوال اوزره

حرکت مون

ایچنده تحریر وهم تصویر اولنان شیلرین هر برلرین
واوسنادلرین بولد وروب جد وسعی ایدرلر
بربرلرینه دغا ینچه ینچه شیلر دخی زیاده ایدرلر
دولتلو افندیلریمز حضرت الله تعالی یوما
فیوما عمرلرین زیاده ایلسون همت علیه لری
اولوب سعی ایدوب هر برلرین وجوده کتوردوب کفار
خاکساری قهر هلاک ایلیجک جنک الا تلرین
یاپیلوب واتیلوب کفار قهر وهلاک اولدقجه
تا قیامته دکین اجر ثواب دفتر لرینه یازیلور امدی
اوجاغ مزبورک قدیمی نمنوالی اوزره اولدوغین
طونجی باشی وجبه جی باشی اوجاغنک اختیار لرینه
سئوال بیوریلور ایسه قدیمه سی نمنوالی اوزره
اولدوغین معلوم سعادتلری اولندقده اول
اولوغازی پادشاهمک فانوننی قدیمه سی اجرا اولنور

غازی سلطان احمد خان حضرتلرینک
اسکندر واری حرکت نه مطلع اوالدوغم سبب

امدی ملاحظهٔ غریبیه سرکوزشتم یازدوغمدن
مقصود اسرار غریبه مطلع اولدوغمدن کویاکه
پادشاهمز غازی سلطان احمد خان حضرتلری
اسکندر تاینیدر زیرا حضرت الله تعالینک عون
عنایتیله مظهر الهی اولمشدر همان دولتلو افندیمک

باشي اولمغه سبب بودركه هربرلري قلعه نك
بوطرفندن محاصره ايلدكده اقدام نام اوزره
حركت ايدوب فتحي بنم طرفمدن اولسون ديو
درلو درلو انشالي سپندر پيدا ايللري ايله الحمد لله
تعالي قلعهٔ مزبورك فتحي ميسر اولدي
اول زمانده همان التمش خمبره جي وار ايدي هر
خمبره جي باشيه يكرمبش نفر ويرلدي شمدي
الحمد لله تعالي اوچيوزه قريبدر بيك سكسان
برسنه سنده قندايه قلعه سندن چيقوب
بومنوال اوزره اوچ خمبره جي باشي يورودي
چهرين سفرنده وبچ سفرنده وعمان سفرنده
وقما ينجه سفرنده تاكه بلغراد فتحنه كلنجه .
بلغراد فتحند نصكره خمبره جي باشي محمد اغا مرحوم
وزير مصطفى پاشايه انتصاب اولمغله اوچ بيراغي
برايدوب حتى لغمي باشلغي دخي اكا ويردي
بومنوال اوزره اولبجق صاغ قول واورطه قول
بيراقلري محلولدر امدي فتحنكه بومنوال
اوزره استعدادلي اوچ خمبره جي باشي اولبجق
كتاب مزبوره تحرير وهم تصوير اولنان شيلردن
ماعدادخي درلو درلو انشالي شيلر پيدا وايجاد ايدلي
زيرا بو تحرير وهم تصوير لرين اسمي وارجسمي
يوق قبيله سيدر جسمي دخي واردر امّا
استعدادلي آدم نادردر بوكتاب مزبورك

ايجنده

قلعه بنا سنی بیلور اوستاد معماره محتاجدر
حضرت الله تعالی لطف وکرمیله هر اشلوی اسان
ایلیه امین یا رب العالمین بحرمت سید المرسلین

نظام خمبره جیان اوجاغ مزبوری ایجاد
اولندوغی زمان قانون قدیمه سبی
ثمنوال اوزره اولدوغی بیان ایدر

امدی مرحوم ومغفور سلطان محمد خان غازی
رحمة الله علیه زمان سعادتلرنده قندیه قلعه
سنك محاصره سنده خمبره جیلر اوجاغنی ایجاد
وتدبیر ایلدکده مرحوم وزیر احمد پاشا
ودفتردار احمد پاشا اوچ قول اولق اوزره اوچ
خمبره جی باشی اولوب پادشاه عالمپناه حضرتلرینه
عرض واعلام ایلدکده مقبول همایونلری اولوب
براولو پادشاهك قانونه رغبت ایلمکده چوق حال
واردر وهر وچهله میمنت واردر صاغ قوله
احمد اغائی خمبره جی باشی ایدوب اوخری سنجاغنده
یکرمی بریك اقچه یعنی زعامتی ویردیلر صول
قوله اسلام اغائی خمبره جی باشی ایدوب
اردنه قرینده بایا اسکیسی زعامتی ویردیلر
اورطه قوله کوسه احمد اغائی خمبره جی باشی ایدوب
اسقپولکده بر زعامت ویردیلر اوچ خمبره جی

ودرلو درلو اتشلی شیلر ایله چوق آدم هلاك ایلر

طپراق سورمك جیلسك پیدا ایلمش

امدی بو ملعون پنجه کافرلری کرچه درلو درلو حیله‌ٔ
فاسده لری وار ایدی اوردوی همایونی بصمق امّا
شمدی قلعه طپراق سورمك حیله سنی دخی پیدا ....
ایلمش اول ملعون مصقو کفره سند نمی تعلیم ایلدی
بو سنه‌ٔ مبارکده انی پیدا ایلمش زیرا ازاق قلعه
سنی بر وجهله المدی صکره طپراق سورمکده ایچنده
اولان عسکر اسلام قلعدن مأیوس اولدقده
وره ایلدیلر امدی قلعه‌ٔ مزبوری هرنه منوال
اوزره حرکت وتدبیر ایلمك ایله المدیسه انشاءالله
تعالی قادر قیوم ذوالجلال اولاون الله تعالینك
عون عنایتیله کندوسنك ایلدوکی تدارك تدبیر
ایله قهر هلاك اولوب دین اسلامه فرصت نصرت
ویروب تیغ شمشیر ایله هلاك اولهلر فخر کائنات
محمّد المصطفی صلی الله تعالی علیه وسلم مرتبه
وچهار یار کوزین رضوان الله تعالی علیهم اجمعین
مرتبه امدی عسکر اسلامده اول تدبیر تدارکی
بیلور آدم یوقمیدر یوقسه تدبیرسز لایطاقیدر
یوقسه بیلور آدمه رعایت یوقیدر انچق بوتدبیری
بش الی یدی احوال اکلر آدمه محتاجدر واوچ دوت

قلعه بناسنی

بردن اوزرینه یورویش اولندوغی زمانده سردن
کچدیلر یقوب کیچه ایله یورورلر دغی برایکی بیکدن
منجاوزال غمبره لری دغی اللرنده حاظر اوله ودغی بر
ایکی بیکدن منجاوزمر بلر اوله امّا قیچه لی
اوله زیرا قلیج ایله طابوره یاشمز لرتوفنکلی عسکر
نقدر زیاده اولورسه مانع دکلدر ودغی ایچنده
بارو طلی مشین ال کیسه وارر ایچنده اوجر
دوردر ال غمبره لری واردر اکرمتریسه واکر
طابوراوزرینه یورودکده زیاده سیله کفاری
قهرهلاك ایلیجك تدبیرلردر ودغی انحق غرانده
طولمبادیرلر فرانسز طائفه سی زیاده سیله قوله نور
امّا خمبلو وتکا لفلی تدارکدر بزم غمبره جی لره
سئوال اولنورسه اسمنی دغی بلمز لردرون کتابده
تحریر وهم نصوبر اولنان نردبانلری دغی قلعه
اوزرینه یورومك لازم کلدکده برایکی اوچ
دانه سین یاپوپ کتوره لر زیرا نردبانلر اوکنجه
یورمدیکه کفاری بدن اوزرندن قاچمدیقه
نردبانی دایایامز سین ترسانده نردبانی یاپمغه
مباشرت ایلمشلر کوردوم امّا اول منوال اوزره
دکلدر وهم مادامکی قلعه دیواری بدن
اشیرودیمق لازم کلدکده اوکنجه اوچ دورت
غرانده طولمبا یورومیچه انشلی شیلر ایله کفار سکا
قلعیه یقین کتورمکه بله قومز طوپ وتوفنك

احمد اغا واسلام اغا ومصلی اغا عمّان
سفرنده اولان خبره جی باشیلر مصلی اغا
احمد اغا اسلام اغا چهرین سفرنده اولان
خبره باشیلر اسلام اغا مصلی اغا احمد
اغا بچ سفرنده اولان خبره جی باشیلر اسلام
اغا احمد اغا مصلی اغا بلغراد قلعه سی
فتحنده اولان خبره جی باشیلر مراد اغا
حسین اغا قرم محمّد اغا بومنوال مشروح
اوزره اوچ خبره جی باشی بوروده کی زمانده
بنجه بنجه قلعه لر فتح اولندی شمدی اول
قانونی بطدی احوالده بویله اولدی بو احوال
کتاب مزبوره درج پذیرده ایراد اولندیکه
دولتلو افندیلریمزه معلوم سعادتلری اولیدی
دیو ذکر اولندی زیرا افندیلریمزین معلوملری
اولدقده قانون قدیم اوزره اوجاغی مزبوری
نظام ویردیرر انشاء الله تعالی الله اعلم بالصواب

فتح تدبیر طابور نمنوال اوزره حرکت کدر

وتدبیر تدارک لاوزمدرکه محلنده حکمی اجرا اوله
طابورک نمنوال اوزره تدبیر تدارک
لاوزمدرکه فتحنده عسکر اسلام زحمت چکمیه
اولا برایکی بیک قدر توفنکلی طولمبا کرکدر

بردن

وشاهين محمد پاشا شهيد اولدي بودغي يقين
زمانده درجمله نك معلوميدر همان ايش جسارتده
وقلعه نك تزيه فتح اولنمسنه اهتمام اولنه طيراق
سورمكله مي اولور ياخود براغوردن بورويشله
مي اولور ممكني هرنه ايسه محلنده مقدوردك
صرف ايدوب مترپسده چوق دورمقدن حذر ايليه

امدي چنكه مترپسلرا لتندقده صيچان يوللري

احوالنده پنجه ايش وارد رصيچان يولي ايله تاحندك
باشنده واريلور اوده برپيون كركلي صنعتدر
ولغمجيلردن اوكنده صيچان يوللرينك احوالني بلنلري
قوله نورلر زيرا قبورلازم اولدوغي زمانده
انلردن دخي تدبيرلري بلجه اولنلودر بالاده ذكر
اولنان صيچان يولي احوالني كلرصيچان يولي اغالري
زياده سيله كركدر وبلدارلكدن اكلرمترپس
كورمش مترپس اغاسي هروچهله لزومندندر
خيبره جيلرا وجاغي مرحوم ومغفور سلطان محمد
خان غازينك قانون قديمسي اوزره اوج خيبره
جي باشي بورودوكي بومنوال اوزره ابدي
شمدي اول قانون بوزلدي قندبه قلعه سنده
اولان خيبره جي باشيلرا حمد اغا ودبكر احمد اغا
واسلام اغا فمانيچده اولان خيبره جي باشيلر

الوب دوكمكه خصوصاً قيشدر مترسده دورمق
ممكن دكلدر برشيء ملاحظه ايلدم مناسب
ايسه قولاق اورن هركس اتندن اشسون
حذمنكاري اولان حذمنكارينه ويرسون
اولميان يولاري باشنه كچروب صاليويرسون
ويوكلوحيوانلر يوكلريله دورسون هان عسكر
اسلام براغوردن الله الله ديوب قلعه نك
اوزرينه يوريوب كفار شاشدي حندكي
آدم آدم اوزرينه بصوب قلعه نك بدننه
ياپشدبلر كفار نيجه ايده چكيب بليوب ايچرو
كيروب قليچ اوردبلر وايچنده بربيون قله سي
وارايدي برمقدار كفار ايچنده قيانوب اني
دخي دورت طرفندن اتش ويردبلر امان
چاغروب چقاردبلر اول محله دوره جان
كافر بزمله بيله ايدي اكاويردبلر امابو بر حكايه
شكلنده در حشمند اولان اكنار كفارك
احوالي كركي كبي اكنا نور محلنده واقع اولدوغي
زمانده هب بوكا كوره درهمان ايش وقليچ
جسارتدر بودخي ليوه يلنقه سي چنكنده
مرحوم سلطان مصطفى غازي طابثراه كلدكده
كوزاچدرميوب روم ايلي عسكروسائر
عسكريورودي انده دخي نيچه فحلر اولدي اول
محله مرحوم محمود بك زاده وروم ايلي بكلربكيسي

وشاهين

هر نقدر زیاده اولورسه ایچنده دورن چنکجی
دایانه بیلور اندن غافل اولمیه سین زیرا بصنی
متریسده دوشمن اوزدینه کلوب بصمغه قادیر
دکلدر قلعه سنده وزیر اعظم فاضل
احمد پاشا متریسی اوزاقدن الدی ایچون بویله
اوزاقدن المدن برغیری مرادی وارایدی
وهم قلعیه برازمتانت ایلیه اول منوال اوزره
اولمغله بکریی اوجاغی متریس بکلدیلر فتح اولنجه
اول زمانک ادملری اوغوزایدی اول مرتبه
وقت کچدی شمدیکه ادملر متریسه کیردوکی
کوندن بشلوکون صایمغه بشلرلر هان جدی
سعی وهم تقیّد ایدوب یقین یبردن متریس
الدیرمسین وبوکا معادیل چهرین قلعه سین
فتح ایدوب طابورا دنجه کیدوب اوزی صولی
کناره طابورایله جنک ایدوب کیروچهرینه
کلوب اندن قلقوب برقونق یبرده عسکر اسلام
قونوب مغضوبا دفتردار احمد پاشایه وزیر اعظم
فرمان ایدوب برمقدار عسکرایله سوار
اول شوارا ده برقلعه وار در ادینه قانوا
دیرلر وارسنده اینی فتح ایلیه دیوب کوندردی
من بورن قلعیه وارلدقده بربیوک قلعه کوروب
جمله عسکرات اوزرنده سبرایدوب بونجه
فتح اولور بزده طوپ وحوان بوق متریس

المغله كافر رخصت بولوب وهم حسّت اوزره اولغين
بكرمي ايكي كون دينجه احمد كجّدا شهيد اولوب علي كجّدا
تامنده بر كجّدا نصب اولنوب متريسلرله كلوب سردن
كجدي اغالرينه ويكچري اوجاقلرينه هر كيم بر پر مقلق
قوپا ريرسه برالتون ويره يم ديمكله ايكنديه قريب
ايدي برسوز سويلدي اخشامه دكين جمله شرابنولري
سوكوب طاغلر كبي علي كجّدانك اوكينه يغديلر اكر
يقندن مترپس المش اوليدي بوزحمت ومنهزملك
اولمزدي انجق تقدير الهي بويله ايمش واكر كافرلر
كلوركن عسكر اسلام مترپسدن چقاروب قرشو
دوريدي بلكه منهزم اولمزدي انجق كمسنك
سوزينه قولاق اصمدي غرورندن وبوكا مشابه
علي پاشا وارادين قلعه سنه زياده سيله اوزاقدن
مترپس المغله براپس اولمدي انجق بلمزلك ايله
كوچه يغمورلرده زياده سيله يغدي امّا يغمورلرده
اولمسه زياده كوچلك وارايدي زيرا اوزاقدن
الناس مترپسده حندكه يقين وارنجه عسكر اسلام
تله سير يقين وارنجه دكين بركوچلك كلور عسكر
اسلام همان شمد نصكره كيده لمديكه پاشلر همان
جوزئ شيدن بوزغونلق ويررلر همان كركدركه
عسكر اسلامي مقدم كوزاجديرميوب اقدام تام
ايدوب يقين يبرده مترپس الدبرمغه سعي اولنه
مترپس كركدركه اوچ دورت ادم اتوره يان يانه

قلاني قلعه نك اوكندن اقرطاصه صوبي دير لر
اول صويه دكوب جمله سبي هلاك اولديلر اولقدر
چنكدن اسلامدن فليج ايله كسلمش برمسلمان
كورلمدي الرنده حودهربرينك اوزون صاپلو
تبرلري وارايدي همان تبرلريله كندولرين
قورنور لردي اشبوسنهٔ مباركده سايقلرپيدا
ايلمشلر امّا اول زمان باشلرنده قيون درپسدن
فليا قلري وارايدي اياقلرنده اخلاموركوغندن
چاريق وارايدي شمدي يمحه جزملري پيدا
ايلمشلردر برمحنت كافرد رهمان عنوان كوسترد
واصلاه الرنده برايشن كلمز وبرد ليلمز مدرّس المقدن
مرحوم ومغفور سلطان محمد خان غازي طاب
ثراه فمانيچه كبي برمستحكم قلعه چهانده مثلي يوق
ايكن واردوغي ساعت حندن باشلنه يقين
پيردن مترلپس الدرمغله بعون الله تعالي
كافرك كوزلري قورقوب بوريوشن ايله طيراق
طابيه سين ضبط ايدوب ايدوب ايدوب يدبحي كوني
وبره بيراغين ديكوب بوينده مقرمسين بغليوب
امان ايلدي همان ايش دوشمانه جسارت
كوسترمكله در بوكا مغايرتج قلعه سنه قره
مصطفى پاشاوارد قده قلعه كوزينه خوركورنوب
وكمسنك سوزينه قولاق اورميوب كندويه غرور
اصابت ايليوب طوب يدشمن يردن مترلپس

حندك ياشنه يقين ايلدوب اوچ دوت مترسيده
حندكي ياشنه واريلورسه اول قلعه ده جنك
جوق سورمز فتحي آسان اولور زياده سعي ايدوب
قلعه يه يقين الدرمغه سعي ايده سين وچنكه چهدرين
قلعه سنه وارو غمزكي كوندوزين حندكه يقين
مترسين النوب دودنجي مترسيده حندك
ياشنه وارلدي يدنجي كون واروش طرفكدن
برلغم ايدوب اتلدي عسكر اسلام برمقدار
يوريد يلر آردين يوريده مديلر مكر كم صدراعظم
كندي قولندن استرمش صكره كندي قولندن
اچ قلعيه موافق بردن برلغم ايدوب اشلدي
ارتوق خلق قلعدن مأيوس اولمق اوزره اولديلر
بوارالقده بوملعون مسقور مضانيقودير لر
ايدي اول زمانده سرعسكر اميدي امداد
كلوب بوز يكدن زياده كفار ايله شمدي شرمت
ديرلر قرق الي بيك مقداري قلعه ايچنه امداد
قيوب سائري قلعه قرشوسنه قونوب
قيلدن پاشا قونمش ايدي انك برينه اوتوز ايكنجي
كون ينه اوكه واروش طرفكدن لغم ايدوب
بيك بشيوز قدر عسكر اسلام ايچرو
كيروب اول قرق بيك قدر امداد كلن كفاره
كندولرين اوروب برمن بده قليج اورديلركه
بكرمي بيكدن ماعدا سي قليچدن كچدي قصور

اسلام متریسه صقلسلس کلورلر انلرد فی ایچنه
کیروب قورونورلر وینه کفاره مقاومت ایدوب
یوزچورمزلر زیرا تدبیرده چوق حاذق وارد رصحابهٔ
کوزین رضوان الله تعالی علیهم اجمعین تدبیردر فچنکه
بلغراد قلعه سنی کفار کلوب محاصره ایلدکده مرحوم
حغفر پاشا سرعسکر ایدی بوحقیردخی خنبره
جیلر اوزرینه خلیفه ایدم برهفته یه دکین طوب
وتوفنك اتلیوب هرکس عجبا بونك اصلی ندر هیچ
حرکت ایدوب باش کوسترمز مکر که جمیع اطرافین
برقوی حندك ایلمش که تعبیر اولنمز برهفتدن
صکره بیرام کیجه سی ایدی چنکه مباشرت ایلدی
الی ایکی کون وکونش اوتوزبیك طوب خمبره اتلردی
قلعه ده اصلا دیوار اثری قلمدی طوپلر پمزاتلمدی
وقلعه دیواری یوقدرکه اوزرنده اتله انجق
خمبره لر پمزاشلدی الی ایکی کونده اون ایکی بیك
خمبره اتمشوز فچنکه کفار منهزم اولوب کندکده
کفارك قازوب طشره چقاردوغی حندك طپراغنی
ینه عسکراسلام کفارك قازدوغی حندك
ایچنه طولدرمدن عاجز قالدیلر زیرا ملعون کافرلر
کندی حیله لرین بلورلر عسکر اسلامده بنم اوردومی
بصردیو خوف ایدر امابزم عسکرده متریس
الوب کیجه نك نصفکده امامتریس القده چوق
ایش واردر اکر متریسی زیاده سیله تقیدایدوب

ایچون اربابلریني بولدوروب حکمني اجرا ایدرسه
تا قیامت کیم اجر وثوابه نائل اولور هله کتاب
مذکوره حقارتله نظر اولنمیه زیرا تدبیرات غزا
ایچون جمیع تدابیری تحریر وهم تصویر اولنوب
کرکی کبی اکلنور زیرا وهبی الهیدر که مثلی سبقت
اولنمشدر والله اعلم بالصواب والیه مرجع المآب

باب اوّل مدبرچها دیعنی مترپس المغی بیان

ایدر فجنکه عسکر اسلام اوردوسی برقلعه النده
واروب محاصره ایلمک اوزره قونلدقده زیاده سیله
صقچه قونوب جمیع اطرافی قوی حندق ویاطابور
کرکی کبی انا بحق طابور جویره سین امّا تقیدلازمدر
غربه طابورینه اتان بوقدر سائر زمان کبی
اوردوی همایون قونمقدن حذر کرکدر زیرا کفار
حیله سی ذکر اولنمشدر عسکر اسلام مترپسده
ایکن اوردوی همایونی بصمغ سوداسنده در
زیرا بنجه کرّه ایلمشدر امّا اوردینک اطرافنی قوی
حندق ایدوب وبرج برلردن قپولر قپوب وهر
قپوده ایکیشر اوچر بیراق وایکیشر اوچرها هی طوب
تعیین ایلدکدن صکره چونکه بوتدبیر اوزره حرکت
اولندقدن صکره انشاء الله تعالی دوشمن طرفندن
قورقو اولنمز مقدما ذکر ایلدوکمز بلکه عسکر

اسلام

سبیله اول کیچه کندولرین بلمزلرهرنه یوزدن
اولورسه اولسون اوّل بصرسك انشاء الله
تعالی کفّارمنهزم اولمسنه شبهه یوقدر امّا ارسّي
کون طپراق ایچنه کیروب مترپس الدقدنصکره
زیاده کوچلك اولور وچوق عسکر شهید اولور
بودخي محلنده حکمي اجرا ایدرسك ایو ایشدر
بوکتاب مزبوري تالیف ایدوب اوّل مترپسك
احوالین نوجهله المق یکدرکه قلعه لك فتحي
اسان اوله ودخي اوردوي همایون منزل اوزره
قونمق کرکدر دوشمندن امین اوله ودخي خندق
جیلر صنعتي نوجهله اولور پنجه پنجه جنك الاتك
استادلریك تدبیر ایدوب دوشمن هلاك ایلمشلر
ودخي پنجه مدّ بیرلر بعضي شیلرلر بپر ایدوب
قوله نمشلر هر برین برر محله تحریر وهم تصویر
ایدوب کوسترمشمدر بوحقیر ایسه زمانه
لك پنجه سنملرین چکوب وهم پر اولمشمدر
امدي دولتلو افندیلریمز بوکتاب مذکوری نظر
بیوروب وهر طرفنه مطالعه ومذاکره ایدوب
سفرهمایون احوالندن پنجه شیلرك تداریکینه
وقوف تحصیل ایلرکه قرق الّی سنه سفر وبرمشقدر
وقوف تحصیل اولور امدي بوکتاب مذکورك
تحریر وهم تصویر اولندوغي اوزره تدبیر تداریکین
اکلدقدنصکره هر برلرینك حکمني اجرا ایلمك

عليهم اجمعين تدارکده ربلکه عسکر اسلام مترتبده
صفلسه لرکلوب لرانده قورونوب کينه کوزلري
اچلور وبوندبير بواندکين کورلمشدر واولنمشدر
ديوسئوال اولنورايسه حضرت الله تعالي جميع
انسانه عقل کامل احسان ايلمشدر برکره ملاحظه
ايله وبوايرادايلدوکم صدر لرواقع اولمشميدر
وکلميدر اکرواقع ايسه اکاکوره تدبيرايدوب
حرکت ايليه واکرسئوال اولنورايسه هيچ برکمسه
بوندبيرين قيدنده دکلدر بلي بوبروهبي الهيدر
قلبمه حظورايدوب بوردکمه براتش دوشديکه
بواحوالي نيچون برادم اکلمز ميوبونك تدارکي تدبيرينه
تعجب وبرکمسنه ظهورايدوب تدارکي وتدبيري
قيدنده دکل يوخسه نيچه عاقل کمسنه لرواردر
سويلمزلرکه کيم ديکلردبو بلي سك الله ايچون
اکلادوغين اوزره کرکلي ولزومي اولان احوالدري
کرکي کبي تحرير وتقرير ايلده عندالله تعالي اجرين
ثوابدن هريرين حکمي اجراايلنمشقدراجر وثوابه
نائل اولور وبوندن غفلت اولنمه الله اعلم بالصواب

بودخي برغريب تدارکدر محلنده غافل

بولنمق کرك قحنکه کفار عسکري اوزريکه کلوب
قوندوغي کبي بورغون ودورغندر زياده

سپيله

ايدوب بيان ايلمشدر هر برلربن بومنوال اوزره
بيان ايلسم كركدر فصل اول قچنكه عسكر اسلام
كفارك قلعه سي التنه قونوب محاصره ايلمك مراد
اولندوغي زمانده نمنوال اوزره قونوب حركت اولنمق
لازمدركه اوردوي همايونه برضرر اصابت ايتليه
اشبو صورت مذكورده كفارك حيله سندن
زياده احتراز اولندغي ايچون اوردوي همايون
نمنوال اوزرينه قونمق لازمدركه تصويرين تحرير
وهم تصويرايدوب تفصيل اوزره صورتن بيان
ايلدم منظور عالييلري اولندقده هراحوالنه
وقوف تحصيل اولندوقده نصكره اكاكوره تدارك
ايدوب حركت اولنه زيرا حيله سندن زياده
احتراز اولندوغندن برقج يرده مكرر ذكر اولنديكه
عسكر اسلام مترسيدن ايكن برقج بيك كافر اوردينك
برطرفندن كورندوكي كبي اوردينك پريشانلغي
واقع اولمشدر اندن احتراز اولندوغندن
بوتدبيراولنمشدر اوردوي همايونك جميع
اطرافي قوي حندك وبرقج كركلي برلردن قپولر
قولنمشدر وهرقپوده ايكيشر اوچر شاهي طوپلر
وياصاچمه طوپلر وايكيشر اوچر بيراق نعيين ايدوب
ومحافظه ايدوب قوروده لر زيرا اول اوردوسين
محافظه ايده صكره چنكه مباشرت ايليه بوتدارك
وبوتدبير مقدما صحابه كوزين رضوان الله تعالي

مقتضا سبخه اولمق كركدر بابادن ميراثدن زيرا
نيچه نيچه شيلري كركي كبي تحرير وهم تصوير
اولنمسك سببي زيرا مثلي سبقت ايلمش دكلدر
هان حضرت الله تعالينك عون عنايتله تدبير لريمزي
تقدير ينه موافق ايليه فخر كائنات محمد المصطفي
صلى الله تعالى عليه وسلم حضرتلرينك حرمتنه

امدي بو كتاب مذكوري دولتلو افنديمز

اوصانميوب اوشنميوب دائما مطالعه ومذاكره ايدرسه
فائده سين بولور نيچه نيچه غوالرده حكمني اجرا
اتيدررلر امدي كتاب مزبوري ده نقدر ذكر
اولنان شيلرين هر احوالني تحرير وهم تصوير

ايدوير

ایلیوب فتحی اسان اولمشدر وعسکر اسلام منهزم
اولمشدر ونوجهله تدارك اولنمزدن فتحی اسان اوله
امدی بوکتابمذکوری دولتلو افندیلریمزك منظور
عالیلری اولدقده درون کتابده تحریر وهم تصویر اولنان
جنك الاتلری هر برلرینك اربابکی بولندوروب حکملرینی
اجرا ایلکه همت ومراد لری اولدقده هر قحنکه
هر برلرین حکمی اجرا اولنوب استعمال اولندقده هر نقدر
غزا اولنورسه اول اجری ثوابه تا قیامة دکین تأمل
اولنورلر امدی بو وهبی الهیدر بوقدن تحریر وهم
تصویر ایتدم اکلنسون دیو انجق بو الولدی سرابی

تصویر ایلشمدن محلنده نظر اولندقده کورکه پاره
لندوکی ایچندن چقان بیوك خمپره لرو کوچك خمپره لر
وطوکون ایاغی تعبیر اولنور بش التیون قدر مهلك
شیلردرکه کوردکده معلوم اولنور بیان ایلشمدب
وکوستر مشمدن تصویرندن اکثر نود بوفصل دخی
سپت خمپره سی دیرلرانك دخی اسمی وارچسمی یوق
قبیله سندن اولدی فوجی خمپره سی کبی اولدخی
زیاده دوشمن هلاك ایلرجنك اشیالرندندر
ایچنده برقچ بیوك ساقر خمپره سی واردن وان اون
بش کوچك ایل خمپره سی واردر اون واون بش
دخی توفنك واردر یوقاروده ایکنجی توفنکلرین
اتلریره اندکدن صکره خمپره لری پاره لنود اولدخی
برغریب صورت کوستر مشمدن نظر اولندقده معلوم مدر

مفاتح کنج الغزا تدبیر فتوحات

قچنکه سفرهمایون توجه وعزیمت غزا طرفکه
تدارك اولندقده دائما بو نسخیه نظر ومطالعه
ومذاکره اولنوب نیچه نیچه شیلر استخراج اولنور
قرق الکی سنه سفرویرمش کامل قدر اکلار وهم
تدارك ایلیه جك شیلری تدارك ایدر واخترازات
اولنه جق شیلردن احتراز ایلر وچوق کرکلی شیلره
وقوف تحصیل ایدر زیرا جمیع فتحلر نوچهله تدارك

طاش یوق وکیرج یقمق طاش یوق مزارستان
طاشلرینی بوزوب کمین کیرج وکمین یا پویه صرف
ایدوب امّا بروجهله کیرجه ویا پویه طاش یتشمز
عاجز قلدقده بوحقیر برتدبیر تدارک ایدوب
جمله بلغاراده صوکنارنده اولان قیالری ایکی اوچ
کون ایچنده مزبور قیالری پارچه لیوب مراد اوزره
قلعه نك بناسنه شروع وکیرچه صرف ایدوب
قلعهٔ تمام ایلدی حتّی کورچسنان سفرنده
خلیل پاشا سرعسکر ایدی سفر عودتنده فرساد
طاغی دیرلر براولو طاغ وار عسکر اسلام اوزرندن
اشوب کمکه طاش قیالردن یول یوق وهم عربلو
بروجهله کیده مز بوحقیری طاطار صالح پاشا ایله
تعیین ایدوب سرعسکر اولان خلیل پاشا اون
کون ایچنده قیالری پاره لیوب عسکر اسلام
وعربه لر رفاهیت اوزره کچدیلر نمنوال اوزره تدارك
ایلدوکم صورتی تحریر وهم تصویر ایدوب کوستر مشدر
محلنده برکرکلی ایشدر وبو سنهٔ مبارکده
حوتن قلعه سنده ایکن تعریفمز اوزره حرکت اولندی
وخمبره جی اولنلردن مزبور اشلری آرارلر بوفصل
دخی فوجی خمبره سیدرلر زیاده سهیله کرکلودر
وهم کفّاری اما نسز هلاك ایلر بیك خمبره اعدن
الّی فوجی خمبره سی اتمق یکدر مزبور خمبره نك
اتلدوغی صورتی وهم پاره لندوکی صورتی تحریر وهم

تصویر

سکا باشك كرك ایسه اول وقت دونمأ كرو دونوب
كیجه نك بر وقتكده عسكر اسلامي قریه دوكوب
ومزبور نزد بانلري كمیلردن چقاروب قلعه نك
حندكي باشنه یورودوب عسكر اسلامه بدنلره
صاریلوب كفاره زیاده سبیله شاشقلق حاصل
اولمغله الحمد لله تعالي حضرت الله تعالینك عون
عنایتیله فتحي میسّر اولوب وهم سر عسكر اولان
یوسف پاشا شهید اولوب رحمة الله علیه امدي
بوندن چوق حصه وارد وهم نزد بانلي كوروب
محلنده تدارك ایدوب حكمني اجرا ایلكدن صوكره
حصه مندا ولمق بو دركه بر طرفه سفر ایلمك مراد
اولندوغي زمانده غیري طرفي كوسترووب غافلدن
دوشمن اوزرینه وارمده چوق حال وارد
وهم برایو ایشدر مزبور نزد بانك تصویریك
تحریر ایدوب كوستر مشدر برغریب هیكلدر
نظر اولندقده معلوم سعادت اولنور بوفصل
دخي مزبور نزد بانلرك برایكي دانسبین رسم ایدوب
بر قلعه نك حندكي اشیرودن دیواري كنارینه
دیایوب عسكر نمنوال اوزره یورودوكن تحریر وهم
تصویر ایدوب كوسترلمشدر نظر اولندقده
معلوم اولنور بوفصل دخي مرحوم چغفر پاشا
بلغراد محاصره دن قورتلدقده اصلاه دیوارا ثري هیچ
برطرفنده قلیوب تعمیره مباشرت ایلدكده اصلا بر پرده

باشتر ده قپودانی ایدی مرحوم سلطان ابراهیم خان
طابثراه زمانند برقزلر اغاسی وار ایدی مصره
کیدرکن کافرالوب حانیه قلعه سنه کتوروب پادشاه
عالمپناه حضرتلری زیاده سبیله غضبه کلمکله مرحوم
پدرم آق دکزده برمسطاری بللوادم اولمغله حق خلیل
پاشا قپودان ایکن قره جهنم نامنده اوج قلیون پیدا
اولوب انك فتحنه سبب اولمغله حق تصویری ترسانهٔ
عامیره ده یازلمشدر نظر اولدقده معلوم سعادت
اولنور امدی مزبوره پدریمی چاغردوب حانیه
قلعه سنك فتحکی سندن استرم دیدکده پادشاهم
اکرم ایدرسك حانیه قلعه سنك فتحنی برد فجه
لسانه الهه مالطیه سفرم وار دیونام چقار
نیچه نیچه اکا کرکلی تدارکلر ایدوب حتی اول مزبور
نزد بانلری تدارك ایدوب یوسف پاشا قپودان وهم
سرعسکر اولوب انجق حکایه چوقدر قچنکه
حانیه یه واروب برمحله کیدر صولا نوب حانیه
قلعه سنده اولان کافرلر صفیین بزم اوزریمه کلمسون
دیو خوف ایدرکن اول محلدن قلقوب دکینه
اچلدقده هله بزه دکلش دیوب امین اولورلرقچنکه
دکینه اچلدقده جمله پاشالری وبکلری وعسکرلره
باش اولنلری جمع ایدوب حطی شریفی اول محله
چقاروب سنکه قپودانم وسرعسکرم اولان یوسف
پاشا حانیه قلعه سنك فتحنی سندن استرم اکر

سکا باشدر

معمار ایدوب کوندردیلر استانبوله کلدکده
مرحوم خمبره جی باشی عثمان همشهریسی اولمغله بربیرده
مکث اولندی وبو احوالك نیچه نیچه تدبیر وتدارکلر
وطپراق سورمنك تدبیر وتدارکی ومهماتلری کرکی کبی
وقوف تحصیل اولندی وازاق قلعه سنه دخی
تدبیری زیاده سیله کامل اتدی امدی اوج دورت
قارش صودن قلیونی کردوکی صورت تحریر وهم
تصویر ایدوب بیان ایلمشدر بو فصل دخی خمبره
جیلرك کارخانسی نمونه اوزره اولور ومهمات
نوجهله یاپیلور وفومی خمبره سی وسبت خمبره سی
وسائر جنك الاتلری نیچه درلو کرکی کبی هربرین
تحریر وهم تصویر ایدوب بیان ایلمشدر که طالب
اولان کسنه لر صنعتکی تحریر وهم تصویر ایلدوکده
شیلودن اولور زیرا بلغارده خمبره جی باشی عثمان اغا
مرحوم کارخانیه بوحقیری خلیفه ایلمش ایدی لزومی
اولان جنك اشیالرین بیپار ایدك انحق کسه اراده
کرمز ایدی وکسیه کوسترمز ایدی صورت کارخانیه
نظر اولندقده معلوم اولنور صنعت ندر تحریر وهم
تصویر ایلمشدر بو فصل دخی قچنکه فرانسز کافری
برقلعیه صاریلدقده بردن قلعیه بورویوش ایلدکده
مراد ایلدوکی زمانده برغریب زردبان قوله نور
خلقك اولرده قوله ندوغی زردبان کبی دکلدر محلنده
برکرکلی ایشدر مرحوم پدرم قرق سنه قدر

حتي بلغراد محاصره سنده قلعه نك حندكنده هركون
كافرلر يورر لرودي يكيچريلره منزبور طولمباء ويروب
كفّاري انك ايله ضبط ايدوب يورتمزلر ايدي شمدي
انك دخي اسمي وارچسمي يوقدر انك دخي تصويري
بيان اولنمشدر بو فصل دخي قرانده طولمبا تعبير
اولنور فرانسز كافرلري قحنكه چرخ فلكلي طانبور
اوزرينه يورويوب يوزمق ايچون منزبور قرانده
طولمبا پيدا ايلمشدر اوچ يا دورت ويا بشدانه
بردن ياقوب كچه ايله طانبور اوزرينه يورويوب
اونلرون بشر يكيچريلر هر طولمبايه قوللرينه ايكيشر
اوچر آدم يورودولر كافرلرك چرخ فلكلرين يقه
واردقده اولرون كافرلري دخي ياقوب اصلا
اوكونه سدّ اولوب حائل اولمز آتشي بردونم يره
دكين سورر وايچنده كي قورشونلر توفنكلر نقدر
اوزاق اولورسه اورورلر انك دخي تصويري تحرير
ايدوب برغريب صورت هيكلدر منظور عالييلري
اولدقده معلوم اولنور فصل كافرلر قليونى صودن
نمنوال اوزره كچرمشدركه صورتن تصويرايدوب
كوسترمشدر محلنده اودخي لازم اولور
وبوكي نزده تحصيل ايلدوكم سئوال بيوريلورايسه
مسقوخمبره جي باشي سي فرانسزايمش اندن فرار
ايلمش كلوب مسلمان اولدي ايدي الماس پاشا
زمانده برزعامت دخي ويريديلر وبلغراد قلعه سنه

معمار ايدوب

چكوب قلعهٔ دوكمك مراد ايلدكده مرحوم جعفر
پاشا سر عسكر ايدي زياده الم اوزره اولوب لغمجي
باشي كچه ايله سردن كچديلر ايله طشره چقاروب
اوج يردن لغم ايليوب اوچاق كبي ديواري
يرطوب اشلمدي صكره خمبره جيلر بوكا برتدارك
ايلسون ديدكده دُرُدَرْ قوپلو ايكيشر اوچر يوز
وقيه كلور بانيالقوده دوكلش خمبره لوار ايدي التي
دانه سين دولديروب بوحقير كده سردن
كچديلر ايله كچه قلعه دن طشره چقوب دورت
دانه سين مزبور خانك ديوارين سوكوب ايچنه
يرلشدرلدي وايكي دانه سين پانده بربيوك
كاكير خمام وارايدي انك ديوارينه يرلشدرلدي
طيالرين وصوچقلرين بر پيره كتوروب برقتلدن
اتش ويرلدي امر حقله جمله ديواري بربرينه اوروب
ايچنده كي كفاردن بنچه سي هلاك اولديلر بودخي
محلنده تيزيه لغم اقتضا ايلسه وياخود برصوچقار
يراولدقده وياخود قلعه نك تمل ديوادي يرلي قيا
اوزرنده اولسه لغم ممكن دكل بومنوال اوزره
عمل ايلمك كركلي ايشدر انك دخي تحرير وتصويرين
ايدوب بيان ايلمشمدر بوفصل دخي حقير برطولمبا
ايجاد ايلمشمدر زيرا بزم خمبره جيلر بمز قولاندوغي
طولمبا ايچون اتش صاچار امّا مزبور طولمبا هم اتش
صاچار وهم بشر اون نوفنكلر وار ايچنه قورشون اتر

بو ريد يلي اول محله قرال اولان جنك ارا سنده
مجار قرالي ز اقوپجسه اوغلي بوكرندن بوشتوايله
اوردولوب پيره دوشدكده باشين كسركن سرحدلو
لر بوينده قرال نشانن كوروب اسيرايلد يلر
بوارالقده كفار بودركن اوچ بيوك خبر حوانني
اغزنه برابر طاش دولدورب صاچمه طوب
واري اتش ايلدكده الحمد لله تعالي كفار عسكري
منهزم اولمسنه سبب اولندي امدي بوني
ايراد ايلمدن مراد كفار عسكرينك صلح ارا سنده
ذياده سيله جيلري واردراندن احتراز لازمدر
وهم خبره جيلره بوندن نصيحت بودركه چنكله
كفار عسكري اسلام عسكري اوزرينه بورودوكي
زماندة حوانلري اغزينه برابر طاش دولدوروب
طوب واري اتش ايلسه كفار منهزم اولمسنه سبب
اولورسين ونمنوال اوزره اولدوغن تحرير
وهم تصويرايدوب بيان ايلمشدر بودخي بيوك
ايكيبوز وقيه خبر ايله لغمه معادل قلعه ديواري
اتمق وياخود برطبيائي وياخود برشرانپو
اتمق اون بش يكرمي وقيه باروت الور خبره
ايله الي قنطار باروط ايله بغلنمش لغم قدر حكمي
واردر حتي بلغراد قلعه سني محاصره اولندقده
طشره ده يكي خان وارايدي كفار ايچنه دولوب
طپراق دولدوروب بش اون پاره باليمز طوب

مرحوم قوجه ابراهيم پاشا قلعه ده محافظ ايدي
اسلاف قمن اوكونه نجه كافر لرينك اون التي پاره
قليوني كلوب قلعهٔ طوپلق مراد ايلدكده بوحقير
مرحوم خنبره جي ياشي عثمان اغا ايله بوخنبره لري قوللنمق
ايچون برغريب صاك پيدا ايدوب دورت طرفكي
سپير لرايله تدبير ايدوب وايكي بيوك حوان خنبره
سي بندير وب كفار ك قليونلري اوزرينه وارلدقده
قرشو دوره ميوب فرار ايلديلر برغريب تدبير در
محلنده لازم اولور تحرير وهم تصوير اولنمشدر
وخنبره لري نمنوال اوزره در نظر اولندقده معلوم
اولور بوفصل دخي صلح سنه سنده اورنالقده
صلح وار ايكن كفار ك حيله سني كور بوحقير
طمشوار قلعه سنه خنبره جيلره خليفه تعيين وفرمان
اولوب يمش سكسان بيك مقداري كفار
چادرلرن انكلرين يره قاقوب چادرلرنده ادم وارمي
يوقمي بلمسون طشره اولوب بوارالقده اورنالق
غافلدن ديو طمشوار قلعه سي اوزرينه كلوب
الي بيك قدر نجه ويكرمي بيك قدر مجار عسكري
كلوب برصباح وقتكده الايلرين بغليوب قلعه نك
اوزرينه يوريد يلر همان برطرفكدن مجار يوريدي
قلعه دن دخي بشيوز سرحدلي واول محله بيك
طاطار كلمش ايدي انك دخي بشيوزين مدافع
بيك ادم اولوب طشره ده قرشو لديلر ومجار اوزرينه

الات حرب قتال اولوب امت محمد غزا لرده وينچه
قلعه لرده حصوصا طابور چنكندن كفار ي قهر
هلاك ايليه جك جنك مهماتلرين ونه وچهله يا پوب
تدارك اتمك لازمدر بو صنعته طالب اولان
كسنه لر ايچون كركي كبي هر احوالله رين تحرير وهم
تصويرايدوب بيان ايدم عاقللر دينمش كه
حكمتي لقماندن سئوال ايله بوقدر تحرير وهم تصوير
طالب اولان كسنه لر صنعتي استر هرار بابني بولور

وبو فصلده في استادلرك ينچه جنك

مهماتلري ينچه تدارك لر وتدبير لر ايلمشلردركه
هر بر لرنده عمر افنا ايلمشلردر غريب شيلردركه
تحرير وهم تصويرايدوب نظر اولنديقده معلوم
سعاد اولنور وبعضلري لزومي اولديقده
استعمال اولنوب حكمي اجرا اولنور عسكر اسلام
كفار ك قلعه سي التنه قوندقده نمنوال اوزره
اوردوي همايون كركدركه خندك وطابور
چوبرمسي تفصيل اوزره تصوير وهم تحرير ايدوب
بيان ايلمشدر

بو فصل دخي الات جنكنده

طوپلر وجوان خمبره لري نمنوال اوزره حركت ايدوب
يوريمك اولور تحرير وهم تصويرايدوب بيان
ايلمشدر

بو فصل دخي بلغاد قلعه سنده ايكن

مرحوم

فوجي خبره سي انه سين بروچهله طابور ايچنده اولان
كفارك مجالي قلمدي بوردغي شمدي اسمي وار
جسمي يوق قبيله سي بكي اولمشدر صنعتي وجوده
كتورمكه ادم تاردر كمسدن سؤال ايلمزلر
هان خبره درجنك الايتي صانورلر امدي بزم صددمز
خبره جيه ورم بوقدر ديوجواب ايديجك براز
مسلمانلر برادم بزم ايچون بنجون قيريلوب وهم اسير
اولوزر هان خبره جيء كفاره ويره لمده كندومزي
خلاص ايده لم ديدكده اول غازي مسلمان خبره جيء
كفاره ويروب سائر جزالرندن لشكره دورت پاره
ايدوب قلعه قپوسي اوكنده براغوب ايچرودن
چقان مسلمانلر اول حاله كوردكلرنده امدي بوندن
نصيحت خبره جي اولنلره قجنكه برقلعه ايچنده
محاصره ده بولنوب جان باش ايله چالشه كفاردن
قلعهء قورتارمغه سعي ايده زيرا براستاد خبره جي
برقلعهء كافردن المغه ده قادردر دي وبرمكه ده
قادردر امّا مدبير برصاحب اوستاد اولا زيرا
ايش وتدارك چوقدر حضرت الله تعالي اول
ملاعينلره درحال ايله انوك انتقامن ويروب
جزالرين ويره اوچنجي فصل فنّي چهاد يعني خبره
جيلر صنعتي نمنوال اوزره اولور علمي خبره نك
نيچه صفتلرين ونيچه تصنيفاتلرين كن استادلردن
كوروب وكن سلف اوستادلرك ايچاد ايلدكلري

تدبيرين ايدين وطيراق سورمنك هيچ برقلعه ده
مثلي سبقت ايدوب سلف پادشاهلر زمانده
واقع اولوب اجرا اولنمشدر ديو سئوال بيوريلور
ايسه مرحوم ومغفور سلطان سليمان خان
حضرتلري بالذات رودوس قلعه سكي اوج
ايد نصكره طيراق سوروب فتح ايلدي دخي مرحوم
سلطان سليم خان طابثراه بالذات سيدوار قلعه
سين كوركي چيت وياياغي ايله دولدوروب طيراق
سوروب فتح ايلدي دخي سلطان سليم خان
طابثراه قپودان پاشاي فرسيده ماوسه قلعه سكي
بروجهله المغه قادر اولميوب طيراق سوروب فتح
ايلدي دخي مرحوم ومغفور سلطان محمد خان غازي
برنوع اوزره ايوار قلعه سكده كوجلك واقع اولمغله
دمت ودولوچوال طيراق سوروب فتح ايلدي
دخي بوملعون مسقوكفره سي ازاق قلعه سكي بروجهله
المغله قادر اولميوب عاجز قلدقده طيراق سوروب
فتح ايلدي چنكه طيراق سورمنك تدارکين ايدوب
سوردكده ايچنده اولان خلق قلعه دن مأيوس
اولوب وره ايلديلر طشره ايچي كوندوردكده كفار
بدفعال جواب ايدركه جملكزه ورم وارد راما
خبرجيه ورم يوقدر براستاد خبرجي ايمش
دائما فوجي وسپت خبرسي اتاراميش زيرا كفارك
زياده صقلدوغي شيلردر بيك خبر اتمقدن اللي

قلعهٔ دخي طپراق ايله صقلمش طوپه و توفنكه قلعهٔ
الديرم مزسك اكا طپراق سورمنك تدارکين
وندبيرين ايدسين بو دخي اسمي وار جسمي يوق
قبله سيدر جسمي دخي وارد رامّا استعداديله
ادم لازمدر بو حصوصده ورادين قلعه سكه
صارلدقده فحّنده عاجز اولندي بو حقير مرحوم
جعفر پاشا فولنده خمبره اوزرينه خليفه اولمغله
طپراق سورمنك تدبيرين بش اون طباقه كاغده
تحرير وهم تصويرايدوب ممثال اوزره اولمجغين
كريكي يازوب مرحوم جعفر پاشايه كوسترديكده
برچوق زياده سيله ياغمور ياغمغله عذر
ايلدي ياغمورلر خورهروچهله فايده سيز
واردر طپراق سورمكه وزيراعظمه كوسترمكه
مراد ايدنجه هله دورسون محلي شمدي
دكلدر ديوجواب ايلدي همان صدراعظم
طرفكدن فحّ اولنمسنه مراد ايدنجه اول
برغريب صورتدر دخي حقيرده دورر
وبرصورت دخي كچن سنهٔ مباركده بوملعون
مسقوكفرسنك بنا ايلدوكي قلعه سي ايچون
تحرير وهم تصوير ايدوب الحمد لله تعالى شوكتلو
پادشاه عالم پناه حضرتلرينك خير دعاسي
سببيله حضرت الله تعالى قهر هلاك ايلدي
كمسنك تدبيرينه محتاج اولمندي طپراق سورمك

اقرالخزائن دلو برکتاب تألیف ایدم اوچ فصل اوزره

قحنکم اوّل فصل عسکر اسلام سفرهما یوندہ کفار قلعه
سی الته قونوب صاریلق مرار اولندوغی زمانده
اوردوی همایون نمنوال اوزره قونمق لازمدرکه سائر
زمان کبی قونلمز زیرا زیاده سیله تقیّد کرکدر
بوحصوصده کفار برفج حیله اوکرنمش عسکر اسلام
متریسه ایکن برفج بیدک کافر اوردونک برطرفکدن
کورندوکی کبی اوردیه پریشانلق واقع اولمشدر
کرکدرکه اوردونک اطرافین قوی حندک
ویاخود کرکی کبی طابور چویرمدن حالی اولمیه
سین هله عربه طابورینه اتمان بوقدر و نمنوال
اوزره حرکت و تدارک لازمدرهر احوالین تحریر
وهم تصویر ایدوب بیان ایدم ودخی متریس
نمنوال اوزره المق لازمدر همان متریس المقده
زیاده سیله تقیّد کرکدر صکره عسکر اسلام
قلعه نک فتحنده زحمت چکمیه وایش کورمیله
بو فصلده بیان ایدم فصل ثانی فحنکم عسکر
اسلام برقلعیه صاریلوب فتحنده زیاده سیله
کوچلک واقع اولوب فتحنده مأیوس اولمسه
زیرا قلعهٔ مزبورک اطرافی حندک و برمقلق
وشرانپو ولغم ودورلو دورلو جیله لردن ماعدا

قلعهٔ

حرب قتال اولوب امت محمد غزالوده وينچه قلعه لرده
حصوصا طابور چنكنده وكفار بي هلاك ايلمك
مهماتلرين نوچهله يا يوب تدارك امك لازمدركه
محلنده حكمني اجرا ايله زيرا بوطابورك صقيلوب
بوزغون وبرمسي ذياده سبيله اوچ دورت دورلو
جنك مهماتلرندندر اولا بورويشكده طولمبا
دندر امابرم خمبره چيلرك قوللاندوغي دكل
وبردغي فرانسزك غزانده طولمبا ديرلر دورت
بش داسبين بردن طابورك چوغ قلكلرين چورمكه
مجالي قلمز عسكر اسلام طابورايچنه داخل قلجلري
يورر امامزبور غزانده طولمبا اون براون ايكي
ارشون بويي واردر وبرادم كوچيله قوچقلر
مزبورك تصويرين درون كتابمده تحرير وتصوير
اولنمشدر كورلدكده معلوم سعادت اولنور
وايكينجي سبت وفوجي خمبره سي طابور اوزرينه محلي
ايله بيك خمبره اتمكدن الي التمش فوجي خمبره سي
اتدقده اول طابورك ايچنده اولان كفارك اصلا
مجالي قلمز انجق بومهماتلرك شمدي اسمي وار
جسمي يوق قبيله سيدر جسمي دغي واردر اما
استعداديله ادم لازمدر امدي بوصنعته طالب
اولان كمسنه لرايچون انشاء الله تعالي بعونه
عسكر اسلام منصور ومظفر اولور بوحركتدن
تكاسول وغفلت اولنميه الله اعلم بالصواب

خبره جي اولندر عمرافنا ايلمك لازمدر بنجه بنجه قلعه
لرك فتحنده اولوب وبنجه قعله لرك ايچنده محاصره
چكه زيرا خبره جيلر عسكر اسلامك برقولدن
باشن اولاذن زياده سيله اهل كركدر نا اهل اولنجه
جنك اشيالرين تدارك ايتمكده تكاسول ايدر زيرا
بلمز نيا پسون بحن سنهٔ مباركه بوروت صوينده
بنجه جنك اشيالرنده تكاسول اولنمش ايدي وجوده
كتومكه استعداد لي آدم لازم ايدي ايمدي شوكتلو
پادشاهمز غازي سلطان احمد خان حضرتلرينك
دعاسي سببيله فتحي ميسر اولدي اكر جنك بشن
اون كون سوريدي اول زمانده لزومي اولاذن
جنك اشيالرين اناي اردلردي بوحقير عسكري
اسلامك مرور عبورنجون جسر طونبا زلري اولاذن
بوروت صولي اوزرينه كوپري حذمتنه اوسته علي
ايله معاً فرمان اولنوب تعيين اولنمشدم الحمد
لله تعالي اول مبارك دين مبين حذمتنده حذمتمن
سبقت ايلدي حضرت الله تعالي اخرتده اجرلر
احسان ايليه امدي بوحقير پر تقصير خبر جيلر
اوجاغنده اولاذن خليفهٔ ثاني علي بنده لري كوروب
اكلاه دوغ اوزره غزانك بنجه بنجه كركلي ولزومي
اولاذن احوالدرين وعلي خبره نك بنجه صنعتلرين
وبنجه فتلرين وبنجه تصنيفاتلرين كمين اوستادين
وكمين سلف استادلرك ايجاد ايلدكلري الات

تأليف ايد مكه بوحصوصده اصلا مثلي سبقت ايلمش
اولميه غزا طرفنده فحنكه سفرهمايون واقع
اولدقده نمنوال اوزره حركت وتدارك وتدبير
ايلمك لازمدركه اكا كوره تدارك اوزره اولردغي
متريسلر نمنوال اوزره كركدركه قلعه نك فتحي
اسان اوله ودغي برقلعه نك فتحندن عسكر اسلام
مأيوس اولنسه برو چهله فتحي ممكن دكل زيرا قلعه
اطرافي حندك وبن مقلق ودرلو درلو حيللردن
ماعدا قلعهٔ دغي طيراق ايله صفلمش قلعهٔ طوبه
وتوفنكه قلعهٔ الديره من سك اكا طيراق سورمك
تدارکين ايده سين نمنوال اوزره حركت وتدارك
وتدبير لازمدر بونك دغي اسمي وارجسمي بوق
قبيله سيدر جسمي دغي وار در اما استعداديله
ادم لازمدر ودغي خبره جيدر صنعتي نمنوال اوزره
اولور زيرا صنعتلرده اهليت نادر قلدي
همان سوزصاتر لرافنديلر بن دغي همان خبره ايله
نشان اورمهيسين ديرلر عجمي نشان اورمغله استاد
اولمز استاد نشان اورمغله عجمي اولمز استاد لرو
كفاري قهر هلاك ايلمك چنك اشيالرين بايد رمق
لازمدركه محكمنده حكمني اجرا ايليه زيرا خبره انمق
برايش دكلدر هزار درلو صنعتلر وار دركه
درون كتابمده تحرير وهم تصويرا ولنمشدر
منظور عاليلري اولندقده معلوم سعادت اولنور

وارايدي لغم ايليوب اتلدى بوحقيراون ايكي
حوان خمبره سي كتورب فرمان پادشاهي ايله تعيين
اولنمشدم خليل پاشا سرعسكر ايدي وطاطار
صالح پاشا ومصطفى پاشا وايكي پاشا دخى ارض
روم طرفكدن ايدي دخي مكهٔ مكرمه بولنده عرب
اشقياسي قلعه لره قيانوب محتاج مسلمين هاك ايدوب
ايدوب مالارين غارات ايدرلردي اندن دخي ايكي
قلعه فتح اولدي برى بيت جبريل قلعه سيدر
قلچدن كچدي برى يابَدْ قلعه سيدر وره ايلديلر
محمد پاشا شام بكلربكيسيدر سرعسكر ايدي كورد
بيرام اوغلى دمكله معروف بوحقير حوان خمبره لريله
تعيين اولنمشدم حضرت الله تعالى پادشاهمزى
طول عمر ايله معمر ايليه انشاء الله تعالى هر نظر فه
توجه وعظمت ايلرسه فتحى آسان اولمسي امر حقله
امت محمد منصور ومظفر در وزراء عظامندن دخي
دين مبين خدمتنده جد سعيلري شرع شريفه موافق
ايليه چونكه دولتلو افندي يلريمز غزا طرفكه
ميلي ومحبتلري زياده اولدغندن زمان سعادت
لرندە بوحقيره لايق بودركه على قدر الامكان
قادر اولدوغم مرتبه ده الدن كلن معرفتمي اظهار
ايدوب سفرهمايون احوالندن كوروب
اكلادوغم اوزره بنچه بنچه كركلي ولزومي اولان
شيلري تحرير وهم تصوير ايدوب وبر كتاب

تأليف

بوحقير دخي پير واختيار اولدم اخر عمرمزده
اليمزدن كلدوكي قدر رهنمالق ايدوب هراحوالده
قادير اولدوغمز مرتبده دولتلو افندپلرمزه
وقوعي اوزره بيان ايدوب اغنا تدمزيا بوحقيرده
نقوت مالیه وار ونقوت بدنیه وار هان
افندپلرمزه وعسكر اسلامه خير دعادن غيري
برشيئ قادير دكلم باقي فرمان افندپلرمزندر

كتاب ام الغزا فتحي جهاد رفيعي تدبير در

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والحمد لله ولا اله الا الله
والله اكبر ولا حول ولا قوة الا بالله العلي العظيم
نصر من الله وفتح قريب وبشر المؤمنين حضرت
الله تعالي دائما امت محمدي منصور ومظفر ايليه امين
وخلفاء الزمان اولاد سوكتلو بادشاهمز غازي
سلطان احمد خان حضرتلرينك عمرد ولتلرين
يومًا فيومًا زياده ايليه پادشاهمزك زمان سعادت
لرنده بو ملعون مسقوكفره سندن النان قلعه لردن
ماعدا كورجستان طرفنده بش قلعه فتح اولدي
ابتدا ارهاويل قلعه سي ايكنجي عكت قلعه سي
اوچنجي جاويز قلعه سي دوردنجي اسد قلعه سي
بشنجي شهربان قلعه سي ايكي بيوك معظم قلعه سي

مؤلف محمد حيدر عفي عنه
[illegible]
23.

غيرين قياسدر اوردوي همايون عسكر اسلامك
دوغي در كفار بدفعال انلري ارامز همان غرزي
اوردوي همايوندر ويزم عسكر اسلام دغي
غيري شيدن اختراز ايلمز قورقولري اوردوي
همايوندر همان اوردوي همايوني قادر اولد فجه
حفظ حراست ايليه انشاء الله تعالي غيرسين
جملهٔ يوقدن وارايدن الله عظيم الشانه امانت
ايليه وبوكتاب مزبوره ده بنجه احوالدر ايراد
اولنمشدركه هربرلرنك حصه دار اولنور
وبنجه اختراز اولنجق شيلردن اختراز اولنوب
غافل اولنمز امدي شمدبكي عصرين دوشمانلرينه
بومنوال اوزره تدبير تدارك اولنه سيله
لزومي واردر واوردوي همايونك ايچنده دغي
بنجه اختراز اولنجق تدبيرلر ابراد اولنمشدر اندن
دغي غافل اولنمايدن اكر قلعه چنكنده واكر طابور
چنكنده واكر برميدان چنكنده نخله اولورسه
اولسون اول اوردوي همايونن كركي كبي حفظ
حراست ايله بعده دوشمان ايله مقابل چنكنه
مباشرت ايليه زيرا بودوشمن بيدين كلب كبي
برمقداري اوردوي همايونك اردينه دوشوب
كوزنمك اوزره برمقداري عسكر اسلام ايله
چنكده در اندندغي غفلت اولنميه بوندن
اختراز كركدر بويله معلوم سعادت اولنه

بوجفير

ومظفر اولمق ايچون بنجه تدبيرلر يازوب هر برلري
يولنده اولمق اوزره در انحق دولتلو افندي يزمز
كتاب من بوري برفتح كن اوقودوب مطالعه
واومور ديده سفر ويرمش اختيارلرايله مشورت
ايدوب هر احوالري يولنده اولندوغي معلوم
سعادتلري اولندقده تدبيرلرينه مباشرت
اولنورسه انشاء الله تعالي عسكر اسلام
بعون الله تعالي منصور ومظفر درحضرت الله
تعالي اخرتده اجرلرا حسان ايليه بوحقيردخي
خدمت پادشاهيده دين مبين اوغرينه قنديدن
بروسفرويروب قرق طقوز سنه رسكز
بيك طقوزيوز طقسان اوچ اچده خمبره جي تمارينه
متصرفم احوالم دخي مكدر در افنديلرمزك
احسانلرينه قالمشدر وبوتدبيرتدارككركه
واردر بالكز برادم ايشي دكلدر وبوتدارككري
بلورادم چوقدر افنديلرمزين مرادشريفلري
اولدقده اربابلرين بولدورمغه قادير در
واكر بوتدبيرتدارك اوزره هر احوال قابل دكلدر
زيرا عسكر اسلام هر برلري پراكنده قونلرجمله سي
بربيره قومونه طابورايدوب ايچنه قونمق قابل
دكلدر زيرا عسكر اسلامده پاشالرواروبكلرواز
وروم ايلي عسكرواروبونه قياس اجناس عسكر
واز بلي انلرواردراما انلراوردوي همايوندن

ISTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ATATÜRK KİTAPLIĞI

امدي كتاب مرقومك اولنده كورجستان طرفكده
بش قلعه نك فتحي ايراد اولندي يغى سبب بود ركه
شوكتلو پادشاهيمز سلطان احمد خان غازي
حضرتلري تخت همايونه جلوس ايلدكده فرقنجي
كونده فتحى مبشر اولمشدر بوحقيراون ايكي نوجي
خمبره سي ايله تعيين وفرمان اولنمشدم بعده عرستان
طرفنده دخي ايكي قلعه فتح اولدي بري بيت جبريل
قلعه سي بري يابد قلعه سي ايدي امدي
اويله ملاحظه ايلدمكه انشاء الله تعالي ابتدا
اوغور پادشاهيدن هرنه طرفه توجه اولنورسه

هذا من فضل ربي

امدي كتاب مزبوري تاليف ايلمكلك من عند الله
وهبئ ربانى كبيدركه دائما بوملعون كفارك
بويله حيلهٔ فاسده لري ودورلو دورلو حركت
اوزره اولدقلري درونمه اتش دوشوب كار
ايلمشدر افكارنده اولدوغمدن قلبيمه نيچه نيچه
تدبير لر خطور ايدركه احوال فاسده لريى
اكلدوغم قدر تحرير وهم تصوير ايدوب دولتلو
افندبلريمزه بنده قادير اولدوغم مرتبه كفارك
حيله لرين افساد ايلمك تدبير لرين تحرير وهم تصوير
ايدوب انشاء الله تعالي عسكر اسلام منصور

ومظفر

وقليوتلرك مرور عبورلري نمنوال اوزره اولدوغين
تحرير ونصويرين ايدوب مرحوم علي پاشايه ترسانده
چاغروب ويردم اليهودي وافر احسانلر ايلدي
كوردكده بوحقيري دخي دونماي همايون اوزرينه
خمبره جي باشي ايدوب غورفه قلعه سي طرفنه
فرمان ايله تعيين ايلديلر انچق تقدير خدا مراد الله
دكلمش انشاء الله تعالى وقتي كلدكده فتحي دخي ميسر
اولور بعده عسر يسرا در زيرا حضرت الله تعالي
بيورمشدر كوچلكي ويرن حضرت الله تعالي اسان ايدر

امور ديده لرايله مشورت اولنمق سنتدر

امدي بوند بيرتدارلكلرك تحرير ونصويراولنلرك
جمله سي بولنده در انچق رغبت اولنوب بوند بيرك
اربابلرين بولد ورب هربرلرينك حكملرين اجرا اولنورسه
انشاء الله تعالي ينچه ينچه ند بيرلر يمز تقديره موافق
كلور انچق بوحقير دخي بر پير واختيارم بولدر
رهنمالق ايلدم وينچه نصيحتلر ومشورت اولنچق شيلر
تحرير وهم تصويرايليوب ايراد ايلمشمدر
باقيسني افندي لرمز اعلمدر الله اعلم بالصواب

اوغور پادشاهي بيانكده در

محاصره سکده ومصقو سفرنده برود صوبي اوزرنده
عسکر اسلامك مرور عبوري ايچون اوسته علي
ايله معًا الحمد لله تعالي خذ ممن سبقت ايلدي
حضر الله تعالي اخرنده اجرلر احسان ايليه دغي
حوتين طرفکه کنه اوسته علي ايله کوپرو مهما تلرين
تدارك ايدوب سفرين ويردم حتي تصويرين
دفتردار عثمان افنديه ويروب صاحب دولته
ويرمك اوزره البقودي دغي موره اطه لرنده
کوردس قلعه سي وانا بولي قلعه سي وموطين
قلعه سي فتحند نصکره منکشه قلعه سي دغي تسليم
اولندقد نصکره همر برلرنده خذ ممن سبقت
ايدوب احسانلرين کوردك دغي حانيه اطه
سکده اولان محافظ محمد باشا صوده قلعه سکي
اوچ آي قدر جنك ومحاصره ايلدکده خمباره جيلردن
عجز ايدوب بوطرفه برخمباره جي خليفه سي
کونده سن ديو قيوان پاشا حضرتلري ايله عرض
واعلام ايلدکده تعجيل اوزره بوحقيري چکدرميه
قيوب حانيه اطه سنده صوده قلعه سني محاصره
ايدن محمد پاشايه تسليم ايليه سين ديو ارسال
ايلديلر من بورن قلعه نك دغي زوالي کلمش ايمش
بش کون قدر دوکدکده دوننماي همايون دغي
کلوب قليونلرك طوبلرينك ضربنه طاقت کتوره
ميوب قلعهٔ تسليم ايلدي قلعهٔ من بورين فتحي

وقليونلرك

المغه مباشرت اولندقده انشاء الله تعالى فتح ونصرت
عسكر اسلام مايله در الله اعلم بالصواب

البته كركلى برلرده طپراق طاپيه كركدر

امدي چنكه برقلعيه طپراق سورمك مراد اولندوغي
زمانده قلعهٔ مزبورك دورت بش طرفكه پرد
يوكسك طپراق طابيه لرياپوب قلعهٔ مزبورك ايچكي
زياده سيله طوپلايوب وخمبره لرايله اقدام تام ايله
قهرايدوب كفاره شاشقكلق حاصل اولورانده نصكره
طپراق سورمنك تدارك كنه مباشرت ايليوب اوچ
بولك طپراق سورمكه مباشرت ايليه لر ايلروده
اولان اوّل بولكي سردن كچديلدر ايكنجي بولكي
يكيچري اوجاقلري اوچنجي بولكي اهل ينيان وعموم
عسكر اسلام نمنوال اوزره اولدوغين حركت وتدبير
تدارك كلري تحرير وهم تصوير اولنمشدر دورن كتابمده
نظر اولندقده معلوم سعادتلري اولنور غفلت اولنميه

برمقدار سركزشتم احوالني بيان اولنور

امدي بوحقير قنديه قلعه سي سفرندن برودين
مبينه خدمت وبوانه دكين قلعه ده كرك فتحنده
ومحاصره لرنده وبلغراد محاصره سكده وطمشوار

قچنکه برقلعیه صاریلوب محاصره ایلمك مراد اولندوغی
زمانده اوچ دورت بردن طیراق طاپیه لریا پیلوب
بالیمز طوپلر ایله دوکمکده قلعه کفاره زیاده سیله
شاشقنلق حاصل اولور قچنکه قندیه قلعه سنده
برقاچ برده طیراق طاپیه لریا پیلوب زیاده سیله کفار
هلاك اولدیغی کرچه یا پیلور امّا براز ادم خرج اولدیغی
امّا واقعا کافرلرین بلی بوکلدی بوندن غفلت اولنمیه

بومنوال المشروح اوزره تدبیر لرکرکدر

ودخی بومنوال اوزره اوردویه همایون دخی کرکلی
یرلرینه طیراق طاپیه لرکرکدر کی اوزاقدن کلن
کفاریی قهر هلاك ایتمك ایچون البته بوملعون
کافرلرك اوردویی بصمق حیلهٔ فاسده سیدر
اول حیلهٔ براقمزلر ایسه تدارکندن غفلت
اولنمیه وهم ما دامکی اوردویی همایون هر برلریی
برطرفده پریشان قونمقدن ضرر ایلیه نقدر ضیق
قونوب چادرچادره واوریی اطرافی قویی خندکلر
وخندکلر کنارنده متریس وکرکلی یرلرده قپولر
وهر قپولرده ایکیشر اوچ شاهی طوب وهر قپوده
ادملریی چسور اولان چادرلر براقلریی ایله طابیلریی
ایله محلی یرده اوردویی یرلشدرکدن نصکره
حضرت الله تعالینك عون عنایتی طلبیله متریسلرین

المقوه

اوزره تحرير وتصويراولنمشدر نظراولندقده
معلوم سعادتلري اولور وقلعه نمنوال اوزره
ايكي وباواوچ نردبان حندك اشري دايمشدر

اوستاد كاميل ايشيدربونلر

ودخي لغمه معادل خمبره ايله لغم اتمق نمنوال اوزره
تحرير وهم تصويراولنمشدر فحنكه بردشمن قلعه
سي التنه وارلدقده تزيه لغم اقتضا ايلسه امامصو
چيقن يراولسه وياخود قلعه نك ديواري برلي
قيا اوزرينه اولسه بروچهله لغم ممكن دكل
اكاخمبره ايله لغم ايلمك كركدر ايكي اوچ يون وقيه
كلور خمبره باروط ايله دولدوروب هرنقدر بيوك
اولسه اولسون دروننه كتابمده تصويري يازلمشدر
بلغراد محاصره سنده يكي خان نمنوال اوزره اتلمشدر
وعسكرده ايكيبوز اوچ يون وقيه كلور خمبره لرلازمدر
محلنده لغم يرينه بدلدر زيرا استادلريمزك قولي
خمبره ايچنده اولان برقنطار باروطك حكمي لغم
ايچنده اوتوز قرق قنطار باروط قونمش قدر حكمي
واردر بوصنعتدن غفلت اولنميه كركلي شيدر

كفار خاكسارك صيقلدوغي تدبيرتدارك درر

يون ويا الّلي فوجي خمبره سي اقدقده طابور اوزرينه
ايچنده كي كفارك اصلا چنكه مجالي قلمز تدبيرده

بودخي اسمي وارجسمي يوق قبيله سيدر

ودخي غرانده طولمبا ديرلر فرانسز طائفه سي
قوللانورلر اوچ دورت دانه سپين بردن طابور
اوزرينه بورودسلر طابورك چرخ فلكلرين
چويرمكه مجالي قلمز انشاء الله تعالي عسكر اسلام
دال قلج بورورلر امّا برم خمبره جيلرك قوللانديغي
طولمبادكلدر انك اون براون ايكي ارشون
بويي وارددر برادم كوجيله قوجاقلر وايكي تكرلك
اوزنده بورويش اون سردن كچدي بودديرلر
وايچنده يوزدن متجاوز قيسه توفنكلر وارددر
درون كتابمده تصويراولنمشدر نظراولنده معلومدر

زحمتلو تدبير وتدارك دراما ايودر

ودخي نردبان ديرلر قلعه فتحي ايچون فرانسز طائفه سي
قوللانورلر غريب هيكلدر مرحوم پدرم حانيه
فتحنده قوللانوب مرحوم ومغفور سلطان ابراهيم
خان طابثراه زمانكده برغريب حصه الحق مناقبدن
محلنده نظراولنده معلوم سعادت اولنورومنوال

اوزره

جنك اشيالري سلف استادلر كفّار كسارى هرهلدك
ايلك ايچون ايچاد ايلمشلردر شمدي انلرك اسمي وار
جسمي يوق قبيله سي كبيدر جسمي دخي وار در
اما استعداد ينه آدم نادر در رهان سوز صنارلو
وانلري برادم ايچاد ايلمكده احتراز ايدر زيرا يالكز در
چوقلقدن حذر ايدر زيرا ساده خمبره آتمق برايش
دكلدر وكفّار طابوري قهرهلدك ايليجك
مهمّاتلري درون كتابمده تحرير اولنمشدن منظور
عالملري اولدقده هر برلرينك حكمي اولنمسي مادامكي
اوچاغ مزبورين قانون قديمسي اوزره نظام وبرلين
اوچ خمبره جي باشي اولدقده هر برلرينك تحرير تصوير
اولنلرجنك مهمّاتلرين بربرلرينه رغماً تدارك
ايدوب حكملرين اجرا ايدرلر دخي زياده سيله پنجه
شيلر دخي پيدا ايدرلر وبو منوال مشروح اوزره
اوچ خمبره جي باشي قديم اولدوغين طوپجي باشي
اوجاغينك اختيارلرندن وجبه جي باشي اوجاغينك
اختيارلرندن سئوال اولندقده افندي يلر يمزك دخي
معلوم اولدقده اول غازي پادشاهك قانوني اجرا اولور

شمدي اسمي وار جسمي يوق كبيدر

امدي، كتاب مزبوره سپت وفوجي خمبره لري تصويرلري يازلمشدن دشمن اوزرلرينه بيك خمبره آتمقدن

منوال اوزره اولدوغی مقبول همایون اولوب بودفعه
بنم قانونم اولسون دیو اوچ خمبره جی پاشی اولمقدن
مراد قلعهٔ مزبورك هر برلوی برطرفکدن اقدام
ایدوب بر برلرینه رغماً نیچه نیچه التشلی شیلر پیدا
ایدوب فتحی بنم طرفدن اولسون دیو الحمد لله تعالی
قلعهٔ مزبورك فتحی میسر اولدی اول زمانده التمش
خمبره جی وار ایدی یکرمیشر نفر هر خمبره جی باشیه
ویرلدی شمدی الحمد لله تعالی اوچیوزه قریدر
اولمنوال اوزره اوچ خمبره جی باشی یورودی قندیه
قلعه سکده وچهرین قلعه سی فتحنده وبج قلعه سکده
وعمان قلعه سکده وقانیچسه قلعه سکده وبوکه
معادل قلعه لرده تاکه بلغراد فتحنده نصکره خمبره جی
باشی محمد اغا ومرحوم وزیر مصطفی پاشایه انتصابی
اولغله اوچ بیراغی برایدوب حتی لغمجی باشیلغی
دخی اکا وردی اول منوال مشروح اوزره صاغ
قول واورطه قول بیراغی محلولدر غیریه توجیه

لزومی اولان چنك مهماتلریدر

امدی کتاب مزبورده تحریر وهم تصویر اولنان
خمبره جیلرك صنعتلرینی بیانکده در سپت خمبره سی
وفوجی خمبره سی وپچاوره وتوفنکلی طولمبا
وغرانده طولمبا وبوکه قیاس درون کتابده نیچه

قلعه سپن طپراق سوروب فتح ايلدي ودخي بوملعون
مسقو كفرم سي ازاق قلعه سكي المقده عاجز قلدقده طپراق
سوردكده ايچنده اولان عسكر قلعه دن مأيوس اولدقده
وره ايلديلر مرحوم ومغفور سلطان محمّد خان

غازي رحمة الله عليه حضرتلرينك خيبره
جيلر اوجاغنده قانون قديم ايلدوكي

بومنوال اوزره ايلمش ايدي شمدي اول قانون بطل
كتدي ايشلر ايلروواره ميور خيبره جيلر اوجاغنك
قانون قديمي ثمنوال اوزره اولدوغين بيان ايدر زيرا
عسكر اسلامك خيبره جيلر برقوليدر باش اولان
زياده سيله هر وچهله كامل كركدر چنكه قندبه قلعه
سنك محاصره سنده مرحوم وزير احمد پاشا ودفتردار
احمد پاشا خيبره جيلر اوجاغني ايجاد ايلمك مراد اولندوغي
زمانده اوج خيبره جي باشي نصب وتدبير ايدوب صاغ
قوله احمد اغاسي خيبره جي باشي ايدوب اوغربده يكرمي
بريدك اچه پنجه زعامتن ويردبلر صول قوله اسلام
اغاسي خيبره جي باشي ايدوب اورته قربكده بابا اسكبي
زعامتني ويردبلر اورطه قوله كوسه احمد اغاسي خيبره جي
باشي ايدوب اسقبول زعامتكي ويردبلر بومنوال اوزره
اولدوغين مرحوم ومغفور سلطان محمّد خان غازي
رحمة الله عليه حضرتلرينه عرض واعلام ايلدكده اول

حیله سیین بلمز ایدی امدی همان هر نقدر تقیّد ایدوب سعی اولنور ایسه متریسی قلعه یه یقین الدیرلمز

کفّار خاکسارك کورنمنوال اوزره در حرکت تدبیری بر قلعه‌یی محاصره ایلدکده

امدی طپراق سورمه نك احوالی نمنوال اوزره در تفصیل اوزره درون کتابده تحریر و هم تصویر اولنمشدر بر قلعه نك اطرافی پر مغلق و لغم و شرنپو و درلو درلو حیله لردن ماعدا قلعهٔ دخی طپراق ایله صقلمش طویه و توفنکه قلعهٔ الدیره منسك اکا طپراق سورمك تدارکی و تدبیری نمنوال اوزره لازم در کرکی کبی تحریر و هم تصویر اولنمشدر امّا بونك دخی اسمی وار جسیمی یوق قبیله سی کبیدر جسیمی دخی وار در امّا استعداد ینه آدملازم در بو دخی مرحوم سلطان سلیمان خان غازی رحمة الله علیه زمانلرنده برو باطمشدر واکر طپراق سورمك مثلی سبقت ایلمشمدر دیو سؤال اولنور ایسه مرحوم سلطان سلیمان خان طابیه‌راه رودس قلعه سنك فتحنده عاجز قلدقده طپراق سوروب فتح ایلدی ودخی سلطان سلیم خان طابیه‌راه سیدوار قلعه سنك کولنی چیت و یپاغی ایله دولدوروب اوزرندن طپراق سوروب فتح ایلدی ودخی مرحوم سلطان سلیم خانك فپودان پاشاسی قبرسیده موسه

مترپسلرين الدرمه سنه جدّ وسعي ايتدرده سنكه همان
مترپسلرده زياده سيله تقيّد كركدركه برايق ايلروده
النور ايسه اول قلعه نك فتحي اسان اولور وبنچه احوالدن
دخي مترپس بحسكده كركي كبي بيان ايلمشدر نظراً ولندقده
معلوم سعادت اولنور بوحصوصده غفلت اولنميه

محاصره اولنان قلعه نك فتحي اسان اولمق ايچون ندبيردر

امدي مترپس احوال نمنوال اوزره المق لازمدركه اول قلعه
نك فتحي اسان اوله اوّلاً مترپسلر قلعه يه زياده سيله
حندكي باشكه يقين اولان قلعه فتحي اسان اولور اما اوزاقدن
النان قلعه نك فتحنده زياده سيله كوچلك واردر وهم
عسكر اسلامه حندك باشكه واريجه تلسرلر مرحوم علي
پاشا وزادين قلعه سنه اوزاقدن مترپس المش ايدي
قلعهٔ مزبوردي برا غوب كيدلدي كرچه يغمورلردخي
زياده سيله ياغدي اما يغمورلردخي ياغمه سه فتحنده زياده
كوچلك وارايدي اما چهرين قلعه سكه وارلدقده
كوندوزين حندك باشكه يقين يرده مترپس التدي
يدنجي كونده وارپش طرفكدن لغم ايليوب اتلدي اما
صاحب دولت عسكري اسلامي يورتمدي بنم قولمدن
اولسون فتحي ديو صكره اوتوز ايكي كوندنصكره كنه
وارپش طرفكدن لغم ايله فتحي اسان اولدي اما اول
نمانده بوملعون پنجه كافرلري كبي اوردوي بصمق

قچنکه بلغراد قلعه سکی کفار خاکسار محاصره ایلدکده
قوچه جعفر پاشا سر عسکر ایدی وچلبی محمد پاشا
یکیچری اغاسی ایدی وعبد الرحمن پاشا جبه جی باشی
ایدی وبو حقیر دخی خمبره جیلر اوزرلرینه باش خلیفه
ایدم قلعهٔ مذکوره یی دورت طرفدن محاصره ایلدی
امّا یدی سکز کونه دکین اصلا طوب وتوفنك اتمیوب
صین وصدا ایلمدی اول سکز کون ایچنده جمله اوردو
سکی طابورایچنه الوب اوردونك دخی اطرافین قلعه
حندکندن زیاده حندك ایلمشکه تعبیر اولنمز زیرا
اوردی بصمق کندینك جیلهٔ فاسده سی اولدوغندن
بیلورکه بنمده اوردی بصردیوا حتراز ایدر تمام
اوردیسندن امین اولدقده سکز کوندن صکره اول پچه
بیرام پچه سی ایدی قلعه متریس الوب چنکه مباشرت
ایلدی الی ایکی کونده قلعه دمه اصلا دیوار اثری قلمدی
طوپلر یمزی اته جق بدن دیواری قلمدی انجق الی ایکی
کونده اون بیکدن متجاوز خمبره لریمز اتیلوب بعون الله
تعالی کفار منهزم اولوب برپچه قراری فراره تبدیل

ایلدی بو حصوص مشروح اوزره حرکت کرکدر

امدی بو منوال مشروح اوزره درون کتابمده تحریر وهم
تصویر اولندوغی اوزره اوردوی همایونی یرلی یرنده
قوندوروب ویرلشدیرلدکدن صکره عسکر اسلام

طرفکدندن اکاکور نمنوال اوزره قونلر ونه تدبیر
تدارك اولنمسی لازمدرکه کرکی کبی تحریر وهم
تصویر ایلمشمدن منظور عالیلری اولدقده معلومم
سعادت اولنور واوردوی همایون دخی هر وجهله
دشمندن امین اولور وبلکه عسکر اسلامه متریسه
صقلسه لر کلوب اوردیه راحت اولوب کندولرینه
کلوب کنه چنکه مقاومت ومباشرت ایدرلر زیرا
بو تدبیر صحابهٔ کوزین رضوان الله علیهم اجمعین
تدبیرندندر وبوخصوصده غفلت ایدوب اهمال
اولنمینه وبو تدبیر تدارکده وافر صور اوکبری ایدوب
تفصیل اوزره یازمقدن مراد کفار کسار برقاچ
کزدرکه بویله حیله سالك اولوب عسکر اسلام
متریسه ایکن برقاچ بیك کافر اوردینك برطرفکدن
کورندوکی کبی اوردیه پریشانلق واقع اولمشدر
عجب حالدرکه اول احوالی کسه اکلمز وانك تدبیر
وتدارکی قیدنده دکلدر وبوخصوصده الله تعالی
علیم دانادرکه یوره کیم اتش کبی ینارافکارنده اولدوغنده
بو احوالی قادر اولدوغم منبه ده تحریر وتصویر
ایدوب دولتلو افندیلرینمزك معلوم سعادتلری
اولدقده تدبیرمزی تقدیره موافق ایلیوب انشاء
الله تعالی نیجه نیجه فتحلر میسر اولورا لله اعلم بالصواب

حضه دار اولاچق تدبیرلر احوالدر

منصور و مظفر ایلیوب دوشمن اولان کفار خاکساری
قهر هلاک ایلیه امین یا رب العالمین بحرمة المرسلین

سفر همایون احوالنی کرکی کبی تدبیر
تدارکلری یرلی یرنده تحریر و تصویر

ایلشمدن که رغبت اولنوب مباشرت اولنورایسه
انشاء الله تعالی عسکر اسلام منصور و مظفر اولوب
حضرت الله تعالیدن عون عنایتله تدبیرلری یمزی
تقدیره موافق ایلیوب اول فخر کائنات محمد المصطفی
صلی الله تعالی علیه وسلم حرمتنه وچهار یار کوزین
رضوان الله علیهم اجمعین حرمتنه کتاب مرقومی
تألیف ایلمدن مراد غزانك اوچ نوع اوزره حرکتین
وتدبیر تدارکین فهم ووقوف تحصیل ایدوب فرق
الی سنه لوده عن الوده کز مشقدن امور سفری
تحصیل ایدن ودخی عسکر اسلام سفر همایونه
نمنوال اوزره تدبیر تدارك لازمدن که اکا کوره
تدارك اوزره اوللر ودخی بر دشمن قلعه سی
السنه قونلدقده اوردوی همایون نمنوال اوزره
قونمق لازمدر که دشمندن امین اوله زیرا بو فصله
زیاده سیله بر قاچ یرده تأکید اوزره تحریر و هم
تصویر ایلشمدر که محلنده غفلت اولنمنه اکری
عسکر اسلامك منهزم اولمسی اوردوی همایون

طوغکدندر

تدبیر لری یمزی تقدیر بینه موافق ایلیوب ● اول فخر
کائنات وسبب موجودات اولان محمد المصطفی صلی
الله تعالی علیه وسلم حرمتنه ● سوکلی امتنی ملیل ومحزون
ایلمیوب ● منصور ومظفر ایلیه امین بحرمه ● سید
المرسلین ● وچهار یارکوزین رضوان الله تعالی علیهم
اجمعین ● وجمیع انبیاء اولیالری حرمتنه امین ● یارب
العالمین ● بحرمة سید الکونین ختم المرسلین ●

عسکر اسلام منصور ومظفر اولمق
ایچون تدبیر تدارک خیر خاصدر

امدی کتاب من بوروده تحریر وهم تصویر اولنان
تدبیر وتدارکلر هویلری یرلی یرنده وبولنده اولمق
اوزره در ● انشاء الله تعالی اویلدن ملاحظه ● انجق
دولتلو افندیلرمز کتاب مزبوری یواش یواش مطالعه
ومذاکره ایلسه ● فرق اللی سنه لوده کوکی کبی سفر ایلمش
قدر هر احوالی بینه وقوف تحصیل ایدر ● امدی
کتاب من بوروده تحریر وهم تصویر اولنان تدارک
تدبیرلری نیچه نیچه عاقل دانا اولان امور دیده لری ایله
مشورت اولنمق لزومی اولوب اکر هر وجهله تدبیرات
یولنده اولندوغی معلوم سعادتلری اولندقده
حضرت الله تعالینک عون عنایتی طلبیله تدبیر تدارکنه
مباشرت اولنوب ● حضرت الله تعالی عسکر اسلامی

كتاب مرقومه اولان تأليفات تدبيرات

بسم الله الرحمن الرحيم

نصر من الله وفتح قريب • وبشر المومنين • عسكر
اسلام سفر همايون • حضرت الله تعالينك • عون
عنايتي طلبيله انشاء الله تعالي منصور ومظفر اولنمق
ايچون دورون كتابمدم نجه نجه تدبير وتدارك تحرير
وهم تصوير اولنمشدر • كفار خاكساري قهر هلاك
ايلمك ايچون • وكفارك هر احوالك حيلهٔ فاسده لري
اولنمغله افساد ايلمك ايچون تدبير وتدارك تحرير
اولنوب • اكسر بو ملعون نجه كافر لري اوردوي
همايونني بصمقلق معتاد حيلهٔ فاسده سي ايدي • بوسنه
طيراق سورمك تدبيرين بيدا ايلمش • ملعون مصقو
كفره سكدن تعليم ايلمك كركدر • زيرا ازق ملعه سنده
ايلمش ايدي • حضرت الله تعالينك نيازمني بولدركه

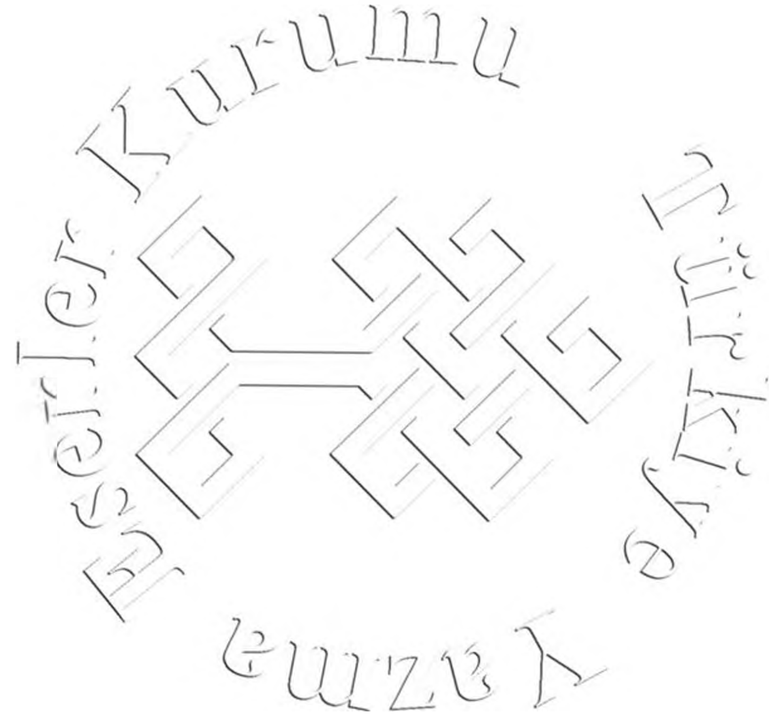
تدبير لري عزي

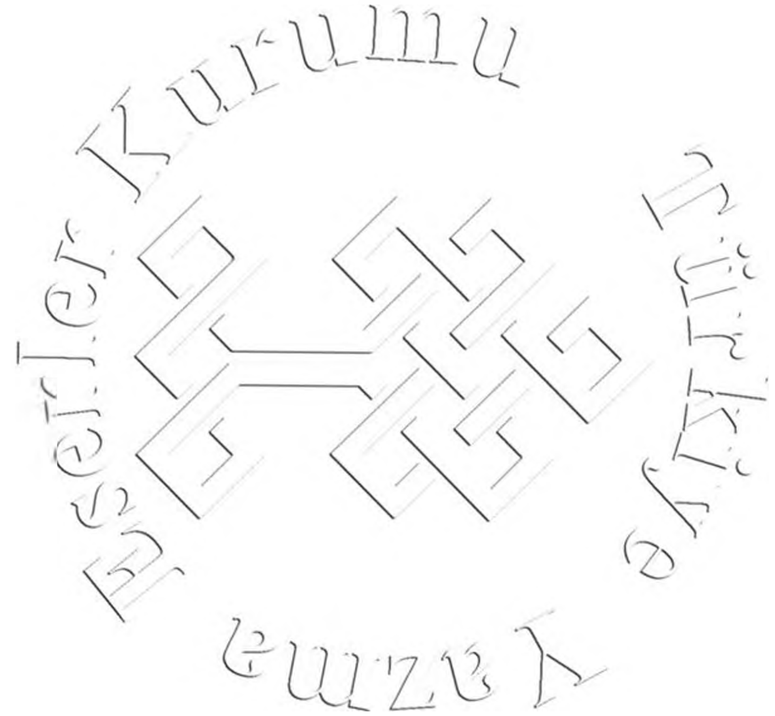
تالیفات تدبیرات
۲۶۸

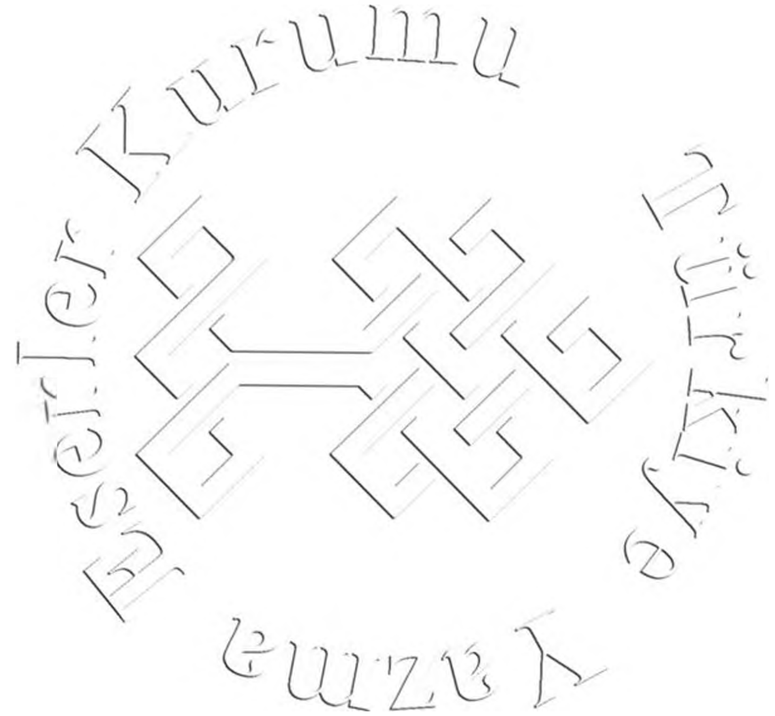
TOPKAPI SARAYI MÜZESİ
BAĞDAT KİTAPLIĞI
NO: 368

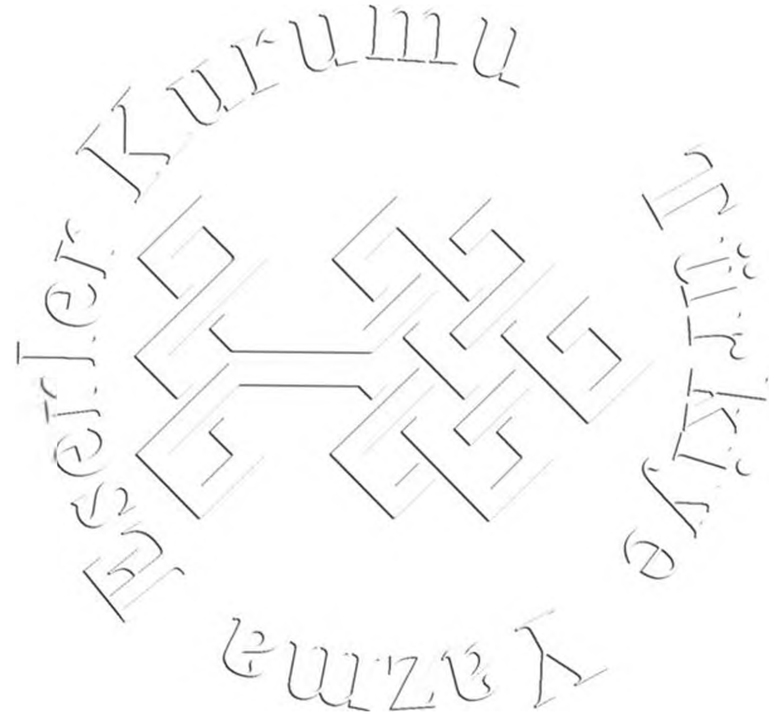
BAĞDAT
TKS Müzesi
Bağdat
Sa: 368

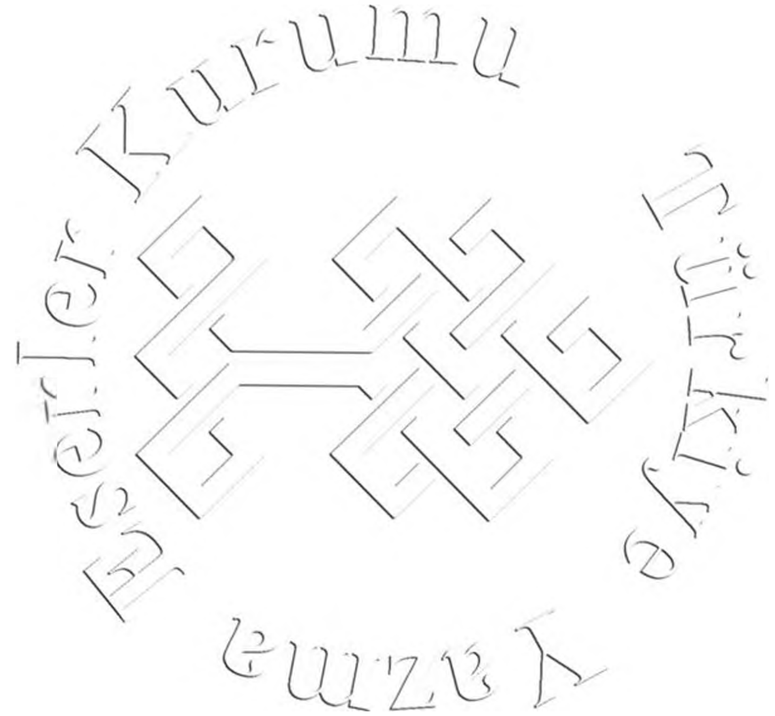
Yazma Eserler Kurumu
TÜRKİYE

Yazma Kurumu
Resmi Evrak

Yazma Kurumu
Resmi Evrak

Yazma Kurumu
Resmi Evrak

Yazma Kurumu
Resmi Evrak

Yazma Kurumu
Resmi Evrak